



BIBLIOTECA KRITERION

falsul vin de malvasia

Erwin
Wittstock



În Biblioteca Kriterion

au apărut:

romane

Kuncz Aladár

MĂNĂSTIREA NEAGRĂ

Arnold Hauser

ÎNDOIELNICUL RAPORT

AL LUI JAKOB BÜHLMANN

Király László

LUPII ALBAȘTRI

Karácsony Benő

PIOTRUȘCA

Georg Scherg

CAMERA CU OGLINZI

Robert Flinker

PRĂBUȘIREA

Ițic Mangher

CARTEA RAIULUI

Berde Mária

ROMUALD ȘI ANDRIANA

Majtényi Erik

CLOPOT DE BORD ÎN

STRADA LUNII

nuvele și povestiri

Huszár Sándor

DUPĂ-AMIEZI PLOIOASE LA

„BOUL BĂLȚAT”

Ady Endre

BARONUL ȘI CUMANII

Vári Attila

PIAN LA LICITAȚIE

Bálint Tibor

CÎINII DUPĂ GRATII

Erwin Wittstock

Falsul vin de Malvasia

BIBLIOTECA KRITERION

apare sub îngrijirea lui Domokos Géza

**Irwin
Vittstock**

Falsul vin de Malvasia

**Traducere de
Beatrice
Staicu**

**Prefață de
Cornel Regman**



**EDITURA KRITERION
București, 1978**

Coperta colecției: DONE STAN

Erwin Wittstock

Der Viehmarkt von Wängertsthuel, Literatur Verlag, 1967

Der falsche Malvasier, Kriterion Verlag, 1970

Prefață

Se întâmplă cu scrisul celor mai mulți povestitori ce-și aleg de preferință subiectele din viața trăită, din văzutele și auzitele lumii din preajmă, ca acesta să penduleze între anecdoticul mai mult (sau mai puțin prelucrat și veritabilul unicat literar care solicită toate puterile creatorului. De la această procedare nu se abate nici povestitorul sas Erwin Wittstock, după cum nu s-a abătut nici povestitorul român, originar din aceeași zonă geografică și morală și trăind în aceeași epocă, Ion Agârbiceanu. Chiar în volumul de față — o culegere din povestirile lui Wittstock — întâlnim destule anecdote, de fapt mici povestiri centrate în jurul câte unui personaj „de pomină”. Anecdota se studia într-o vreme la școală ca modalitate narativă cu particularități proprii. Ea era o formă de înregistrare a realului atestat sau atribuit (pe toată gama lui, de la eroic la caricatural, de la istoric la familiar), cristalizat mai aproape de proverb și sentință: un adagiu oferit așa-zicînd cu erou cu tot și împreună cu seia de timp care-l conține. O tipică anecdotă este, bunăoară, *Perpetuum mobile*, avînt în centru pe „unchiul Franz”, năstrușnicul autor al unui „perpetuum mobile”, ce-și propune să folosească energia gratuită furnizată de „presiunea de pe fundul unui vas plin cu lichid”. Miracolul mult așteptat se săvîrșește în fața nepoților, dintre care unul devine cu totul accidental coautor al invenției: el scapă în pîlnia aparatului un mic ou de paști și mușina începe să funcționeze. Disparația ulterioară a oului atrage după sine tot atît de brusc imobilizarea aparatului, și oricîte ouă sînt încercate (se achiziționează de la țărani o uriașă cantitate, iar în cele din urmă inventatorul se vede silit să pună pe roate o crescătorie proprie de găini, „cea mai mare din tot comitatul”), un alt ou potrivit nu se mai găsește... „Unchiul Franz” aduce cu unii eroi ai literaturii lui I. Al. Brătescu-Voinești sau I. A. Basarabescu, desprinși de asemenea dintr-o cronică umor-

ristică a provinciei. Nu lipsesc însă din volumul de față nici anecdotele istorice privind viața comunității. O astfel de povestire este Lupta dreaptă, relatînd un episod (jumătate eroic, jumătate burlesc) din rezistența coloniștilor sași împotriva nobilimii maghiare locale care încerca să le încalce drepturile. Pentru a dovedi voievodului abuziv că are de-a face cu țărani liberi, „care se ridicau deasupra gliei, nu rămîneau cu tălpile lipite de ea“ (ca iobagi, bunăoară) și întrucît dovada — la propriu — n-o puteau face întîmpinîndu-l călări (caii îi ascuseseră, să nu le fie luați), sașii în armurile lor, conduși de purtătorul de cuvînt Henning, pîrșed la drum purtați de argați în... ciubere. Are loc cel mai ciudat turnir, care urma să decidă victoria uneia din tabere și, spre surpriza și a cititorului, cîștigă alesul țăranilor, favorizat chiar de condițiile neobișnuite ale luptei.

Înșesată cu anecdote istorice este și ampla istorisire Falsul vin de Malvasia, cu nu puține potriviri comice, cum ar fi amănuntul că vinul vechi, aproape istoric, primit în dar de preotul sas și păstrat cu sfințenie pentru oaspeți rari, care se și ivesc într-un alt moment istoric, se dovedește a fi violent și intempestiv diuretic, ca urmare a farmecelor făcute cîndva de un popă român la rugămintea vechiului stăpîn al locului și al vinului, ce urmărirea să-și țină nobila soacră cît mai departe, zădărniciindu-i sistematic proiectele de călătorie prin trimiterea la momentul oportun a unor butelii din elixirul vrăjit. Ca și în alte cazuri, povestirea nu rămîne strict la planul umoristic. Ea pune din plin la contribuție resursele memorialisticii și — lucru și mai prețios — darurile portretistului. Totul într-o compoziție liberă, aparent deslinată, care adună finalmente la matcă afluenți foarte rebeli, a căror urmărire — ne dăm seama — a fost chiar scopul narațiunii, pentru că a permis autorului promenada sa meditativă, divagarea cu miez despre o mulțime de lucruri interesante, rostirea fără aerul constringerii a unor adevăruri ce-i stăteau la inimă. Am vorbit însă de portretistul Wittstock. Sînt în această narațiune și în alte două, învecinate, Hăituiala și Irozii, ultima mai direct legată de structura evocării, cîteva portrete de bătrîni anevoie de uitat, care chintesențiază parcă, deși în forme

adesea dizarmonice, chiar caricatural-mecanice, o seamă de caracteristici ale rasei : tenacitatea, ingeniozitatea, atașamentul față de o realitate comunitară cu tradiții adînc împlîntate, despre care vorbesc trainice ziduri ca de cetate, dar și obiecte ale meșteșugurilor înflorind sub protecția colectivității și, nu în ultimul rînd, un sistem de raporturi bine consolidat. Poate chiar prea consolidat, de-a dreptul rigid uneori, de unde și impresia unei habotnicii a normei ce nu poate fi încălcată decît cu riscul declanșării forțelor punitive. Aceasta favorizează la rîndu-i tradiții de fățărnicie și dedublare în ambele tabere, anevoie de întîlnit la societăți și grupuri sociale mai fruste. Erwin Wittstock nu e totuși adeptul unei literaturi a scotocirii cotloanelor psihanalitice, viziunea lui solară nu permite părții de umbră să se autonomizeze, conflictele ivite din astfel de situații sînt prompt puse în ecuație, apoi cu sistemă, nu și fără finețe, rezolvate. Faptul se datorește în bună măsură educației clasice a scriitorului, care l-a îndrumat spre o literatură a semnelor de descifrat și mai puțin spre teritoriile obscure unde semnele abia apucă să se înfiripe. A mai contribuit la aceasta și interesul constant arătat de scriitor lumii satelor săsești, lume ea însăși „clasică“, de muncitori aprigi, cu conștiința valorii proprii, ceea ce a putut naște un anumit individualism, mediu deopotrivă prielnic afirmării vredniciilor, dar și — într-un anumit sens — înfloririi „păcatului“ și extravaganței, pe care însă structura închisă a organizării comunitare le „controlează“. Lumea aceasta truditore și totodată cu necesități mai variate, mai complicată și mai rafinată, în care bunăstarea moștenită și mereu sporită a introdus și germeni ai disoluției, e chiar universul preferat al prozei lui Erwin Wittstock, scriitor pe care orașul și conflictele lui l-au atras în mult mai mică măsură și în orice caz cu rezultate mai modeste.

Opera care întrunește exemplar nu numai tendințele și temele pomenite, ce țin de o întreagă psihologie etnică, prin reprezentanți totuși sugestiv individualizați, ci și însușirile naratorului, ajunse acum la cea mai echilibrată expresie a lor, este Tîrgul de vite din Wängertstuel. O mică capodoperă — această nuvelă întinsă, în

care spontaneitatea povestitorului (abordarea aparent neelaborată a faptelor, firul sinuos al povestirii, cu numeroase reveniri, paranteze, momente narrative „moarte“) nu poate ascunde cu totul structura orchestral-simfonică, în fond riguroasă, a compoziției. Mai rar atita naturalețe împletită cu o atât de decisă conștiință a finalității dramatice a demersului, însușire desigur educată la școala marilor maeștri ai autorului, Gottfried Keller și Theodor Storm.

De o remarcabilă expresivitate e în această nuvelă pictura de grup, perspectiva de maestru al imaginii, mînuind parcă un fermecat aparat de filmare, asupra tradiționalului tîrg de vite transilvănean, văzut în toate componentele și ipostazele sale, sub lumina felurită a orelor, acum atotbiruitoare, făcînd aerul să vibreze, curînd declinîndă și chiar dezolantă. Elementele de vivacitate și culoare comică sînt asigurate de observarea binevoitor-caricaturală a „studenților“ și a notabilităților, în frunte cu veterinarul locului, care răspund de latura cancelaristică și buna funcționare a articulațiilor tîrgului, în timp ce plasticitatea și relieful tablourilor sînt meritul ochiului și al deplinei stăpîniri a potențelor notației. Nimic nu scapă ochiului acesta lacom și totodată anecdotic-meditativ: diferențieri sociale, etnice și de vîrstă, amestecul pitoresc de oameni și dobitoace, totul prins în prim-planuri uluitoare prin concretețe, cu izolarea ici-colo a unui portret mai stăruitor lucrat, precum acela al fabulosului veterinar, sau în largi tablouri de gen, cum ar fi spectacolul crud al încercării cailor în tabăra țiganilor sau dansul tinerelor țigănci etc.

Pe acest fundal mișcat și contrastînd cu tipicitatea lui ritualică se desfășoară drama rustică, la fel de mișcată, cu răbufniri de violență a protagoniștilor, de fapt un singur moment al ei: dezlegarea și precipitarea spre desnodămînt a unui vechi conflict tănuit, a unui „păcat“ de tinerețe țărănească. În toate acestea și un raisonneur implicat pe neașteptate în eveniment — povestitorul, tînăr abia ieșit din adolescență, asupra căruia frumoasa săsoaică, soția protagonistului, neștiutoare de implicațiile dramei, exercită o puternică seducție. Biruința autorului pe o linie a lui, aceea a portreturii morale com-

plexe, e cu atît mai remarcabilă cu cit elementele de scenariu melo, care l-au atras și altădată (Halta Onefreit, Hăituiala), nu lipsesc, chiar dimpotrivă. Georg Trausch, eroul nuvelei, face parte, într-un fel, din familia damnaților lui Slavici, el e un Huber în poziție privilegiată de bărbat deplin ce-și trăiește patetic și generos nefericirea, dar în a cărei subțirime sufletească, aptă mai mult pentru nehotărîre decît pentru decizie, întrezărim și urmele unei oboseli ereditare. Noblețea damnării, dezvăluirea în actul ispășirii a unor trăsături care, împotriva cursului violent al acțiunii (tentative de viol și omor, uciderea din imprudență a țigăncii care pregătea împreună cu fiul ei — fructul greșelii de odinioară — o ambuscadă pentru cel ce se întorcea noaptea de la tîrg etc.), edifică o structură morală emoționantă, scrupule de o mare gingășie și o acuitate sufletească pe care, deprinși cu sănătoasa idilă, anevoie am acceptat să le recunoaștem acestui mediu, conferă surprinzătoarei nuvele planul de adîncime morală necesar, iar odată cu aceasta, un accent de gravitate multiplelor virtuți pe orizontală ale povestitorului.

N-am putea încheia prezentarea de față fără a aminti că una din virtuțile acestea a fost atotînțelegerea, generoasa deschidere spre realități care cuprindeau și alte fețe decît aceea, familiară scriitorului, a proprii sale etnii. E drept, el a fost favorizat în aceasta și de natura extravertită a talentului, cum și de temele sale predilecte, războiul și lumea sătească, în care interpretarea sau măcar juxtapunerea națională erau nu excepția ci fenomenul firesc. Asemenea explicații nu micșorează însă valoarea inițiativelor lui Erwin Wittstock de a veni în întîmpinarea celorlalți (români, maghiari etc.), cu o preocupare, care nu e numai a anecdotistului ci și a gînditorului prin imagini, de a înțelege originalitatea, stilul de viață, civilizația fiecărei naționalități în parte din vechea și mai noua Transilvanie. E un merit nu din cele mai mici, care-l apropie pe Wittstock de celălalt confrate de generație, mare prieten al poporului român, Oscar Walter Cisek.

Cornel Regman

Hăituiala

Eram în clasa a doua, la școala din sat, când am auzit pentru întâia oară de persecuțiile împotriva creștinilor. Învățătorul Salmen ne-a istorisit atunci că oamenii erau aruncați hrană fiarelor și că îndurau cu strașnică mândrie o moarte în chinuri. De-abia mult mai târziu am avut prilejul să văd imagini ce înfățișau acele întâmplări și să aflu din ele cum se petrecuseră lucrurile în realitate : în marele amfiteatru, femei frumoase la chip, numai în veșminte subțiri și bărbați cu păr negru cîrlionțat și brațele împodobite cu brățări stau de vorbă, în timp ce jos, în arena descoperită, tineri și tinere înfruntă cu privirea leii, iar fiarele mîinate de o lăcomie nesătioasă lasă la o parte prada ucisă și se pregătesc să se năpustească asupra nefericiților rămași în viață ; sau : făclii ce-și împrăstie lumina în grădini, pe ale căror poteci hoinăresc, într-o dulce apropiere, oameni care, din cîte se vede, schimbă gânduri binevoitoare. Dar făcliile nu sînt ca acelea pe care le știm noi. Din volbura de fum negru ce se adună în vârful parilor drepți ca lumînarea, deasupra șomoioagelor de paie lipite cu smoală, se înalță brațele martirilor ; părul le flutură în vînt și ochii scăldați în extaz și durere privesc spre depărtări ce nu pot fi zărite.

Sînt imagini care m-au tulburat adînc ori de cîte ori mi-a fost dat să le privesc. Au întregit atît de bine plăsmuirile fanteziei mele, încît pot spune că astăzi știu cam tot ce se poate ști despre acele vremuri cumplite. Dar, atunci cînd ascultam lămuririle pe care ni le dădea învățătorul Salmen, nu eram încă în stare să deslușesc în viața din jur urmele unor timpuri trecute și nici nu apucasem să cunosc destule lucruri din care să trag învățăminte, pentru ca să înțeleg pe deplin ce putea să însemne o înfruntare între oameni lipsiți de apărare și niște fiare ce vor să-i sfîșie. A venit însă și ceasul în care totul mi-a apărut izbitor de limpede, ca lumina zilei.

Era o zi de primăvară ; slujba din biserică tocmai luase sfîrșit. Noi, băieții, coboram în fugă poteca pietruită

a cimitirului ; aveam buchețele de părăluțe și de flori de lămâiță la pălărie. Deodată am văzut că porțița ce ducea spre grădina bisericii era zăvorâtă, iar episcopul Daniel Merthen și presbiterul Martin Simbringer ne-au aținut calea. Ni s-a interzis să părăsim grădina. Dinspre uliță am auzit un tropăit, strigăte puternice și izbituri de bolovani, aruncați cu toată puterea. Bivolul, pe care bătrînul Litzki îl adusese abia marți de la tîrgul de vite, turbase.

Între timp se strînseseră toți oamenii care fuseseră la biserică și acum voiau să se ducă pe la casele lor. Din rîndul femeilor careva întrebă cine se afla pe uliță, în preajma vitei.

— Doamne Dumnezeule, pe unde o fi Getzi al meu ? — strigă nevasta lui Roth, cuprinsă de o bruscă îngrijorare, căci lăsase copilașul în vîrstă de trei ani jucîndu-se în nisipul din fața bisericii.

Presbiterul înșiră numele argaților și gospodarilor ce se aflau afară, apoi se cătără pe o piatră veche de mormînt ca să se uite peste zid la cele ce se petreceau în uliță. Curînd după aceea ni s-a dat voie să ieșim ; tot aruncînd cu pietre în bivol și stîrnind larmă în jurul lui, izbutiseră să-l gonească peste pod pînă în bătătura lui Litzki.

Pe urmă l-au adus pe Getzi și i l-au pus maică-si în brațe ; femeile din preajmă au izbucnit în plîns și au început s-o căineze în gura mare. Micuțul sîngera la cap. N-a trecut mult și căruța care avea să ducă băiețașul rănit tocmai la spitalul din oraș a tras în dreptul nostru. Atunci a apărut și bătrînul Litzki. Era cel mai vîrstnic dintre toți enoriașii și obișnuia să părăsească lăcașul de rugăciuni în tovărășia preotului și a învățătorilor și întotdeauna mult după plecarea celorlalți. Așa și acum. Împreună cu cei doi bărbați, venea agale spre grupul de țărani, fără să știe nimic din cele ce se petrecuseră. Nevasta lui Roth se sui plîngînd în căruță ; învelise micuțul într-o năframă groasă de culoare verde și, din timp în timp, se apleca și își lipea obrazul de el. Petrus Litzki s-a apropiat de căruță, a vîrit cartea de rugăciuni în buzunarul țundrei îmblănite de duminică și a ridicat un colț al năframei.

— Nu vă zgîrciți la bani ! — spuse el. Dați-i doctorului cît cere. Ne-om socoti noi pe urmă !

Dar căruța nici n-a apucat să ajungă la podul vechi că Getzi și murise.

Litzki s-a îndreptat spre poarta gospodăriei sale, de cealaltă parte a podețului. Era o poartă trainică din lemn masiv, zidită în împrejmuirea înaltă de piatră și încuiată cu grijă. Bătrînul a încercat și porțița de alături, ce dădea în uliță. Pe aici o zbughise bivolul și tot pe aici îl mînaseră îndărăt în ogradă. Cheia era băgată pe dinăuntru. Bătrînul a crăpat porțița, doar atît cît să poată trage afară cheia și a încuiat-o dinspre uliță.

Eram încă prea nevîrstnic pentru ca să pot înțelege că toate aceste fapte mărunte se legau cumva între ele ; iar mai tîrziu, cînd m-am făcut mare, n-am vorbit cu nimeni despre acea întîmplare de neînțeles care a urmat. Cred însă că cele văzute și auzite de mine atunci sînt de ajuns ca să putem da de rostul acelor lucruri și să le legăm între ele în așa fel încît să aibă un înțeles.

Andreas Weidner era unul din tinerii chipeși din obștea noastră. Se înapoiase de puțină vreme de la oaste și nouă, copiilor, ne era tare drag, pentru că ne dădea cînepă, din care ne făceam șfichi de bici și păr de vacă și de porc, cu care ne umpleam mingile. Taică-său murise de puțină vreme : se dusese la munte să taie copaci și-l lovise același arbore care-l rănise de moarte și pe fiul lui Litzki. Așa se face că acum, cînd Andreas rămăsese să îngrijească de trei frați și surori abia trecuți de vîrsta copilăriei, Litzki îl ajuta în fel și chip să o scoată la capăt cu această îndatorire grea, deși nu erau deloc înrudiți între ei. De cînd i se prăpădise băiatul în accidentul acela nenorocit, unchiașul n-o mai avea decît pe Katharina, singura lui nepoțică, o fată nostimă și zdravănă, care împlinise douăzeci de ani.

Gospodăria lui Litzki era chiar pe malul rîului, care cobora șerpuind printre livezile cu pomi fructiferi și se abătea brusc spre sat ; în locul unde lăsa în urmă livezile de pe deal, croindu-și drum de-a curmezișul uliței mari, formase o cascadă.

De o parte a cascadei era moara, de cealaltă — gospodăria lui Litzki ; aceasta din urmă era la un nivel cu restul satului și cu siguranță că pe vremuri, cînd o înghebaseră, fuseseră nevoiți să sape și să scoată de acolo o groază de pămînt ca s-o netezească. De livezi o despărțea un zid vechi de cărămidă, care pe latura dinăuntru era înalt de cîțiva metri, dar spre grădini se ridica doar cît să-i ajungă la piept unui bărbat în toată firea și de acolo cuprindeai cu privirea toată gospodăria. Trebuind să sprijine atîta greutate de pămînt, zidul era înclinat, alcătuiind un ușor povîrniș. Făcea înconjurul ogrăzii și se pare că în trecut fusese și mai înalt, iar pe vreme de război împlinise anumite rosturi speciale pentru obștea satului.

De-a lungul zidului, pe una din laturile curții, se făcea o potecă ce ducea spre livezi, chiar de-a lungul albiei rîului. Pe această potecă suia acum Litzki, urmat de bărbații, ba chiar și de femeile și fetele satului. Toți mai țineau încă în mînă cărțile de rugăciuni și erau îmbrăcați așa cum se nimeriseră să fie la ieșirea din biserică : bărbații în sumanele lor îmblănite, albe și largi, pe care le păstrau pentru zilele de sărbătoare, femeile în paltoane cu falduri multe, potrivite în așa fel încît distanțele dintre ele să fie aceleași, iar fetele cu gâteliile lor de cap împodobite cu panglici colorate din mătase lucioasă.

Andreas Weidner luase pușca de vînătoare a organistului și se uita de sus în ogradă la bivoliul care se oprise într-un colț, lîngă o căruță și-i mirosea osia, aplecînd uneori capul, cînd într-o parte, cînd în cealaltă. Privirile tuturor erau ațintite asupra lui Andreas. Nepoata lui Litzki, Katharina, se ținea alături de el și avea obrajii încinși. „Dă-te la o parte !“, s-a răstit bunicu-său la ea, dar nimeni nu s-a mirat că-i vorbește cu atîta asprime, deoarece gîndeau cu toții că bătrînul își face sînge rău din pricina vitei, care-l costase optzeci de galbeni. Andreas a dus arma la ochi, dar a lăsat-o din nou jos, spunînd că de acolo unde stătea nu avea cum să nimească :

— Ia-o în lungul zidului, pînă ajungi chiar deasupra lui ! — l-a sfătuit cu glas tare Martin Simbringer.

— Așa n-ar fi nici o ispravă ! — i-a răspuns Andreas zîmbind și, făcîndu-și vînt, a încălecat marginea zidului. Cu siguranță că nimeni n-a ghicit atunci ce avea de gînd să facă. Pe neașteptate, și-a dat drumul să alunece în josul costișei ; ajuns cu bine, a rămas locului, cu picioarele înfipite în pămînt. În urma lui se iscă o rumoare aprinsă, care se destramă însă repede, lăsînd să se aștearnă o tăcere deplină, netulburată nici măcar de o răsuflare.

Andreas făcu cîțiva pași către mijlocul ogrăzii. Ținea arma în poziție de tragere. Bivolul urmărea mișcările noului venit cu ochii săi rotunzi și negri, în care lucea minie și răutate. Lăsă în jos capul pînă ce părul lung care-i atîrna din falcă atinse pămîntul. Își sprijini botul de copitele picioarelor din față ; coarnele groase și scurte dominau fruntea vînjoasă. Atunci a răsunit împușcătura. Cu o mișcare violentă, bivolul dădu capul pe spate și, mișcîndu-l cînd într-o parte, cînd în cealaltă, icni gîlgîitor din gîtlejul încordat ; apoi impuse aerul cu coarnele în dreapta și în stînga, dîndu-se puțin înapoi, pînă ce se izbi de căruță. Atunci lăsă iar coarnele în jos și văzurăm cu toții că deasupra ochiului drept se desprinsese de os o halcă de carne, care atîrna sîngerîndă.

Părul lung de la fălci mătură iar pămîntul. Andreas stă drept, netulburat și țintește din nou. Îl urmărim cu sufletul la gură.

„Pac ! — O clipă, s-ar zice că pe Andreas l-a străfulgerat o durere. Pac ! A nimerit alături ! — Și iată că bivolul se năpustește cu căpățîna aplecată asupra tinărului, care se ferește din calea lui și în clipa următoare se află cu spatele la zid, așteptînd atacul. Vita este iute de picior și dibace. Andreas face un salt în lături, dar poate n-a fost destul de sprinten, pentru că se aude un trosnet scurt și patul puștii e țândări, iar mîna tinărului începe să singereze. Andreas zvîrlă cît colo ciotul de armă și-o apucă la fugă de-a curmezișul curții. Bivolul gonește după el în salturi mari, ține coada întinsă ca o coardă în vînt și, din cînd în cînd, gîfîie

scurt și amenințător. Acum tinărul este lângă căruță și aleargă în jurul ei, cu bivolul pe urme. Își curmă fuga o clipă, apucă leuca, se proptește de ea și trece dintr-un salt peste osie, în vreme ce vita, orbită de furie, nu o vede și, din goana mare, se izbește de ea cu toată puterea. Scuturat de un tremur și sforăind neîncetat, bivolul pare că se răzgîndește ; se dă îndărăt, cată în jur și se repede la căruță dintr-o parte, răsturnînd-o cu un trosnet puternic și făcînd țandări loitrelor. Acum zdrobește sub copite frînturile acelea inerte, împunge pieziș roțile și lada căruței, calcă în picioare lanțul de frînă, făcîndu-l să zornăie și se mai năpustește în două rînduri asupra căruței ; pare stăpînit de o poftă turbată de distrugere. Dar asta durează numai cîteva clipe, pe urmă se întoarce cu spatele și începe din nou să-l caute din ochi pe Andreas. Osia zace pe jos și roțile nici nu se mai zăresc de sub mormanul de sfărîmături răvășite.

Între timp, Andreas a apucat să ajungă în fugă la poarta grajdului. În clipa în care zmucește de ea ca s-o deschidă, mulțimea privitorilor prinde dintr-o dată viață. Tăcerea încremenită este spartă de strigătele care se încrucișează, țărani sînt vădit tulburați. Unii țipă : „Nu în grajd ! Nu în grajd“, dar vocea lui Simbringer le acoperă pe ale celorlalți. „Înăuntru ! Înăuntru !“ Fiind duminică, vitele lui Litzki fuseseră lăsate să pască libere, bineînțeles în afară de bivol, care nu trebuia scos din ogradă. Andreas n-are timp să stea pe gînduri, trîntește cu un zgomot asurzitor poarta grajdului în urma sa, dar scîndurile se rup și se desfac, împrăștiindu-se care încotro și rămînînd acolo unde cad, de parcă acela le-ar fi fost dintotdeauna locul. Omul și vita nu se mai zăresc. Trop, trop, ! Cizmele celui hăituit bocănesc printre iese-
lele goale, tropăitul bivolului se aude înăbușit din pricina stratului de pămînt îmbibat cu umezeală și bălegar. Iată că tinărul năvălește afară din grajd. Și-a pierdut pălăria rotundă, părul i-a căzut peste frunte și s-a lipit de ea, răsufală anevoie și zgomotos. Acum suie în goană mare scara care duce la locuința lui Litzki, zmucește de ușă, se repede în ea, vita vine din urmă, urcă scara, tinărul sare peste balustradă și nimerește din nou în curte.

Cu spatele rezemat de perete, urmărește cu ochii măriți mișcările bivolului, ferindu-se tot mereu din calea lui. Un corn izbește cu zgomot în zid, dar băiatul a apucat să ajungă dintr-un salt la peretele din față. Bivolul se oprește, sforăie și, cu mișcări încete, se urnește din nou.

Era întocmai ca în amfiteatrul romanilor : cerul de un albastru intens, porumbeii albi care zburau deasupra capetelor și pomii înalți din livezi, cufundați în dogoarea zumzăitoare a amiezii. Noi, băieții, stăteam care în picioare pe buza zidului, care ghemuiți pe ea și bălângănind picioarele încălțate în cizmulițe bine lustruite. Femeile și fetele se sprijineau cu brațele de parapetul de cărămidă, ca și cum s-ar fi aplecat peste balustrada unei loje și unele din ele își împreunaseră deasupra zidului mâinile în care țineau cartea de rugăciuni, batista și buchetelul de urechea-ursului. Katharina Litzki era aproape culcată pe zid și își ascunsese față în palme. Zvicnituri puternice îi zguduiau trupul tânăr. Bărbații stăteau neclintiți și țepeni, cu privirile ațintite asupra înfruntării ce avea loc jos, în ogradă și cu chipuri încremenite, pe care nu se putea citi nimic. Bineînțeles, asta a fost doar un timp, la început, când spaima îi încheștase pe toți ; pe urmă bărbații au fost cei dintii care s-au urnit și au căutat să-i vină în ajutor tânărului.

Vita își umflă nările, mișcă urechile deslipite și năpădite de smocuri de peri lungi și se șfichiue singură peste coaste cu vârful cozii. Întinde gîtul și scoate un muget scurt și amenințător. Tânărul și vita stau față în față, numai trei pași îi despart unul de altul.

„Funia !“, au strigat atunci cîțiva țărani. O adusese morarul și aruncase un capăt al ei în prăpastia ce se căsca sub noi. Tânărul părea la capătul puterilor, mișcările sale nu mai erau atît de sigure ca la început. Cu toate acestea, izbuti să prindă capătul funiei. Daniel Merthen se cocoșase pe buza zidului și, sprijinit de încă doi bărbați, trăgea din răsputeri de celălalt capăt ; singele i se suise la cap și vinele de la tîmple îi zvicneau. Cel hăituit plutea cam la un metru de pămînt, cînd bi-

volul se năpusti asupra lui. Avea grumazul scăldat în spume și din botul căscat răzbătea un muget surd. În clipa următoare, Andreas zăcea la pământ, unde se prăbușise cu zgomot, iar sus, pe zid, Daniel se clătină câteva clipe în șir, cât pe ce să cadă și el. Tânărul izbuti să se ridice numaidecât și sări peste coarnele vitei. Cizmele păreau că-i atîrnă greu de picioare, poate că și cingătoarea lată de piele îl făcea să se miște mai anevoie. Cu toate astea era încă sprinten și îndemînat, făcea salturi mari, alerga de-andăratelea, iar distanța dintre el și bivol sporea.

Încercarea cu funia dăduse greș, dar ai fi zis că trezise țărani la viață. Cîțiva tineri au plecat în goană mare pe la casele lor să aducă puști și, între timp, cei rămași locului își storceau creierii în căutarea unui mijloc de salvare și se sfătuiau cu aprindere între ei. Dar nu trebuie uitat că lupta se purta cu mare iuțeală; salvatorul nu apucă să facă nici zece pași, în timp ce tânărul hăituit trebuia să alerge o sută.

— Deschideți poarta! — a strigat Andreas gîfîind. Au fost singurele cuvinte pe care le-a rostit.

— Să sai îndată în iazul morii! — l-au învățat cei adunați pe costișe.

E știut că omul poate înota, se poate smulge din înclăștarea pîriului repede și cățara pe parapetul de piatră. Bivolul însă nu poate. O parte din cei adunați s-au repezit în josul cărării care ducea la poartă, iar Simbringer s-a îndreptat spre Litzki :

— Domnia-ta dă-ne cheia! — a spus el, întinzînd mîna, gata s-o și ia din loc în clipa următoare.

Numai că totul s-a petrecut altfel decît gîndise el; doar am spus-o de la bun început, în toată istoria asta sînt multe lucruri de neînțeles.

Litzki urmărise lupta laolaltă cu ceilalți. Pe fața lui bătrînă, toată numai creșuri mici, nu se citea nici tulburare, nici compătimire.

— Cheia! — a mai spus o dată epitropul.

Răspunsul bătrînului a sunat hotărît :

— N-o dau!

Timp să schimbe vorbe multe și alese nu era. De jos răsunau primele lovituri în poartă și în același timp se auzea cum izbeau în porțița dinspre uliță. Dar aici nu aveau de-a face cu scînduri putrede și muiate de vreme ca cele de la poarta grajdului, ci cu blăni din lemn tare de stejar, groase cît pumnul, durate încă din anii războiului, care atîrnau de balamale de metal și erau prinse în piroane de fier. Aici broaștele nu se descuriau de la sine la cea dintîi izbitură, ci erau încuietori vechi și grele de fier, care nu puteau nicicum fi deschise din afară cu securea.

Momentele în care tînărul izbutea să se țină departe de bivol se răreau. Erau tot mai numeroase salturile sale chinuite și o spaimă de moarte se desprindea din fiecare mișcare a sa.

— Cheia !

Oamenii făcuseră cerc în jurul bătrînului, amenințători.

— Eu n-am cerut nimănui să-mi calce ograda. Și nici nimeni n-are să mă silească pe mine să-i dau cheia !

Cercul din jurul lui se strînge, oamenii îl înghesuie, ai zice că sînt gata să-i vîre mîna în buzunar și să-i smulgă cheia. Toată viața sa bătrînul Litzki a fost omul cel mai respectat din obștea noastră ; acum se uită la bărbații care-l înconjoară și ei se dau îndărăt cînd întîlnesc privirea ochilor săi cenușii. Katharina se aruncă atunci la picioarele sale, frîngîndu-și mîinile :

— Iartă-l, bunicule ! Iartă-l !

— Descuiați poarta !

Tînărul care luptă acolo jos mișcă din buze, strigătul lui deznădăjduit se aude pînă aici. Are ochii bulbucați, nisipul, praful și spaima i-au schimonosit trăsăturile și i-au schimbat înfățișarea. Ridică ochii și, timp de o clipă, privirea lui o întîlnește parcă pe aceea aspră, a bătrînului, care se uită în jos la el. Acum băieții trec în fugă podul, aducînd puști. Dinspre poartă se aude pîrîitul primei scînduri care se desface în țandări pe caldarîm. Dar Andreas zace la pămînt și nu se mai ridică. Vita îl azvîrle în sus ; un țipăt izbucnește din mulțimea adunată. O clipă după aceea, bivolul adulmecă hainele mortului de sub el.

Katharina s-a ridicat și a pornit în fugă spre grădină, unde s-a prăbușit lângă trunchiul unui copac și scormonește în neștire iarba cu mâinile. Cîțiva dintre bărbați s-au apropiat de Litzki, printre ei este și unchiul celui mort, Johann Weidner, care s-a oprit acum chiar lângă bătrîn :

— Cîtă ură... !

Iar Johann Hähnlein spune, alegîndu-și cuvintele în germana aceea cărturărească și solemnă pe care țărani obișnuiesc s-o vorbească la prilejuri grave :

— Domnia-ta ai îmbătrînit ! Cum ai de gînd să te înfățișezi în scurtă vreme înaintea judecății Domnului ?

Litzki se descoperă, își împreunează mâinile și răspunde, în aceeași germană aleasă :

— Pe cel nevinovat Domnul îl ferește, pe cel vinovat îl osîndește...

Christian Münz, cumnatul țaranului Roth, strigă atunci :

— Da' ce, Getzi era vinovat ? Și tot l-a osîndit !

Iar alții, mulți :

— Dar domnia-ta ? Ești fără vină ?

Litzki a înțeles întrebarea, era pregătit să răspundă. Oamenii se dau în lături ca să-i facă loc și bătrînul trece printre ei, fără să se uite la nimeni. Careva strigă în urma lui :

— E vita lui, îl cunoaște !

Îndată se fac însă auzite și alte glasuri :

— Vita turbată nu-și mai cunoaște stăpînul ! sau :

— De hrănit, îl hrănea argatul, și :

— De-abia marți l-a adus.

Apoi se face liniște. Tăcuți, oamenii s-au apropiat de zid, urmărind cele ce aveau să se petreacă acolo jos. Inimile lor tînjesc după dreptate.

Bătrînul a ajuns jos. Am auzit cu toții scrișnetul cheii mari răsucite în broască. A intrat în curte. Și-a așezat pălăria rotundă pe un bolovan și s-a îndreptat cu pași măsurați către mijlocul ogrăzii. În obștea noastră, doar el mai poartă părul după datina veche. Nu și l-a tăiat niciodată. Firele lungi argintii îi atîrnă pe umeri

și se umflă pe ceafă, unduind ușor în adierea vîntului. Ține brațul drept întins înainte, într-un gest de chemare și buzele întredeschise, ca și cum s-ar pregăti să spună ceva, dar nu scoate nici un sunet. Bivolul fornăie și se holbează la omul care vine spre el. Litzki nu-l slăbește din ochi și nici nu se oprește din mers. Tăcerea adîncă este întreruptă doar de răsufierea amenințătoare a bivolului. Acum Litzki este chiar lîngă el. Prinde cu mîna cornul drept, care s-a rupt, apoi o pornește din nou, la fel de încet, trăgînd după el vita uriașă, care îl urmează fără a se împotrivi. Așa ajung în dreptul căruței sfărîmate. Bătrînul ridică lanțul de frînă, i-l trece vitei în jurul grumazului și-o duce în grajd.

Tinerii au coborît în ogradă, au ridicat trupul mortului și l-au dus de acolo. Oamenii s-au împrăștiat în tăcere pe la casele lor ; văzuseră cum se făcuse dreptate. Apoi a venit și Katharina, mai mult tîrîndu-se, cufundată în sine, cu ochi nevăzători și seci, ca minată de o vrajă rea. Litzki și-a trecut brațul pe după umerii ei și așa a dus-o pe scări în sus pînă în casă. Organistul, ajutat de încă doi bărbați, s-a apucat să adune de pe jos bucățile puștii și să le cerceteze una cîte una, ca să vadă dacă mai pot folosi la ceva.

Vorbind din capul scării, Litzki spune :

— Rînduielile sînt aspre ; poate să ne fie milă de omul pe care-l lovesc, dar de schimbat nu le putem schimba ! Organistul se duce spre el și răspunde cuviincios :

— Dacă domnia-ta gîndești că băiatul nu voia s-o ia de nevastă pe nepoțica domniei-tale, cu toate că așa o cereau vechile rînduieli — căci mai știm și noi ce-a fost și ce este — atunci trebuie să-i spun domniei-tale că acum avem rînduieli mai puțin aspre, căci cele vechi s-au învechit.

Bătrînul nu-i dădea însă nici o ascultare. Ușa casei sale s-a deschis și apoi s-a închis din nou în urma sa fără nici un zgomot.

Și, în ziua următoare, învățătorul Salmen ne-a vorbit despre persecuțiile împotriva creștinilor. Nu se pricepea să istorisească faptele în așa fel încît să ni le putem în-

chipui și, pe vremea aceea, nici nu apucasem să vedem reproduceri din cele care ar fi putut înlesni plăsmuirile minții noastre. Ședeam în bănci, cu spinările încovoiate, înfricoșați și închiși în noi înșine și ascultam istorisiri despre fiare sălbatice. Vedeam aievea romanii, în ținuturile lor de duminică, împodobite cu găitane, vedeam nevestele lor greoaie și fetele lor, care purtau pe cap găteli cu o sumedenie de panglici colorate ; îi vedeam pe toți : ședeau în amfiteatru, ținând în mâini cărțile de rugăciuni și priveau de acolo la încăierarea sălbatică din arenă.

Marea făgăduință

O pățanie neplăcută m-a adus, mai demult, rănit și bolnav, într-un cătun tătăresc mizer, unde am fost nevoit să rămîn o bucată de vreme, așteptînd să mă însănătoșesc. Într-o zi, cînd mai eram încă ținut de culcușul primitiv pe care mi-l înjghebaseră, mi-am dat seama că o tulburare ciudată, a cărei pricină nu o înțelegeam, pusese stăpînire pe mica așezare. Pînă tîrziu în noapte am tot auzit zgomot de pași grăbiți prin fața ferestrei mele, am auzit copiii care treceau în fugă, scoțînd strigăte voioase și glasurile femeilor a căror intonație monotonă, adormitoare, îmi stîrnise pînă atunci în multe rînduri nedumerirea și care acum răsunau pline de însuflețire, lăsînd să plutească deasupra zăpezii dîra sonoră a rîsului lor vesel. Unele voci îmi erau cunoscute. Le-am auzit stînd îndelung de vorbă pe Nazmie și Heatibe și tare mi-ar fi plăcut să mă pot duce la fereastră, ca să le urmăresc de acolo, dar durerea din picior era prea ascuțită și mă silea să rămîn culcat. Convorbirea era animată și la răstimpuri cele două femei se apropiau de acoperișul jos de stuf și ciocăneau cu pantofii în perete, pesemne ca să scuture zăpada de pe ei, după care se porneau iar să ridă. Cînd s-au despărțit, tot au mai avut cîte ceva să-și strige una alteia și cuvintele lor păreau că pătrund în camera mea ca niște luciri amăgitoare. Mai tîrziu, la ceasul cînd razele albe ale lunii cădeau de-a dreptul pe culcușul meu, am deslușit chiar călcătura tîrșită a unchiașului Memedula Sagit Ali. Bătrînul avea un fel al său de a tuși ușurel, la intervale anumite, o tuse răgușită, gîlgiitoare, însoțită de tot felul de alte zgomote, de fapt ai fi zis că grohăie. Era bărbatul cel mai în vîrstă din sat, se spunea că ar avea o sută treizeci de ani și profetul îl avea la inimă.

Toată această agitație trebuie să fi fost iscată de o pricină foarte neobișnuită. Domnea un freamăt, o așteptare plină de bucurie, ca în preajma sărbătorii baira-

mului. Ai fi zis că tinerii, ca și bătrînii, își doreau cu nesăț ceva luminos și încîntător, ceva ce avea să se înfăptuiască peste puțin, ce avea să se întîmple negreșit — iar eu mă molipseam treptat de la neastîmpărul și tulburarea lor. Desigur, durerile nu slăbiseră, toată istoria se arăta a fi de lungă durată, n-aveam ce face. Nădăjduseseam la început că va fi un lucru lipsit de gravitate, fusesem convins că era vorba de un accident inofensiv — și asta chiar în clipele acelea cînd încercam să desprind de pe obraji cristalele de gheață, în timp ce simțeam sîngele prelingîndu-mi-se în cizmă. Nu bănuisem că va dura atît de mult pînă să mă vindec. Se împliniseră douăsprezece zile de cînd zăceam aici, în inima stepei, rupt de restul lumii, pe o pătură și un strat subțire de paie de stuf așternute pe podeaua de lut a unei colibe sărăcicioase, lîngă care se mai aflau alte cîteva cocioabe, la fel de sărăcicioase. Sub acoperișurile lor se adăposteau o mină de tătari, cîteva oi costelive și păsări slăbănoage și atît. Rustem și Abibula, frații lui Nazmie, erau singurii care mai aveau și un cal și o vacă.

Cînd a sosit într-un tîrziu Raim Medjid, lucirea sticloasă a nopții de iarnă se așternuse de cîteva ceasuri bune în cameră. Omul zîmbea stîngenit, voind parcă să-și ceară iertare pentru că venise la un ceas atît de înaintat. Era gazda mea, mă îngrijea și îmi făcea micile servicii de care aveam nevoie.

— Ce-aveți toți astăzi, că sînteți atît de voioși ?

S-a mulțumit să-mi răspundă :

— Îi doare gura.

— Și asta-i motiv ca s-o țină într-un rîs și să stea la taifas în colibe pînă-n toiul nopții ?

Din nou obișnuitul zîmbet smerit care-l făcea să semene, de fiecă dată, cu un copil, în ciuda părului cărunt. Acum însă am deslușit în colțurile ochilor săi ceva care nu-mi vestea nimic bun.

În primele zile avusesem pesemne fierbințeală din pricina rănii, de aceea oamenii și locurile necunoscute din jurul meu mi se și păruseră nu doar ciudate, ci oarecum neliniștitoare. De vină era surîsul acela nelipsit și umil, privirea aceea nestatornică a ochilor asemănători cu ai unui cîine, care urmăreau fiecare mișcare ce-o fă-

ceam. Albul lor era ușor gălbui, ca la oamenii bolnavi de gălbinare. Avusem grijă să țin pușca la îndemână și-i spuseseam lui Raim Medjid :

— Trebuie s-o curăț, că s-a udat și ar putea să ruginească.

Firește, era o scuză pe care n-o puteam invoca de prea multe ori, așa încît nici nu m-am mai ostenit să spun ceva atunci cînd a ridicat flinta și a proptit-o de perete, departe de mine. Aveam o șubă în stare perfectă, cizme, pușcă, bani, dar — ce spun ? — pînă și cuțitul meu deșteptase în Raim Medjid o bucurie pe care nici măcar nu încerca s-o ascundă.

În dimineața următoare, am putut să-mi dau seama că acel lucru mare și mult așteptat nu stîrnea numai presimțiri îmbietoare, ci și altele, dureroase, de tot felul. Copilașii care se perindau acum prin fața colibei se tînguiau, ba se smiorcăiau de-a dreptul cu glasul sugrumat. Și oamenii mari păreau dezamăgiți. Cu excepția timpului de rugăciune, Raim Medjid a zăcut chircit pe culcușul său, fără să se clintească, pînă către miezul zilei, cu toate că de dormit nu mai dormea demult. Pe urmă a adus fiertura de mălai și s-a arătat mai zgîrcit la vorbă decît îi era felul.

În ziua aceea n-am mai avut parte de musafiri. O singură dată, cînd a trecut prin fața ferestrei, Nazmie, scuturîndu-și cerceii ei sclipitori, a săltat-o pînă în dreptul geamurilor strîmbe pe micuța Aghi Gani, pe care o purta în brațe și a ciocănit cu arătătorul, ca pentru a-mi da binețe ; dar în clipa următoare s-a și depărtat, fără ca măcar să fi aruncat o privire în cameră.

După a cincea rugăciune, a intrat la mine bătrînul Medmedula Sagit Ali, cel pe care profetul îl avea la inimă. I-a trebuit destul de mult timp pînă să izbutească să închidă la loc ușa cu degetele sale tremurînde, tușind într-una și sprijinindu-se în bastonul lui și pînă să isprăvească de mormăit cele cîteva cuvinte de salut ce abia se auzeau și cu greu puteau fi înțelese. O boare proaspătă, care mirosea a umezeală și a zăpadă, se revărsa de afară în casă, pesemne că venea dinspre țarm, de la Marea Neagră ; avea și un iz de sare și de primăvară.

Memedula se așează cu picioarele încrucișate pe poadeaua de lut ; barba albă și rărită îi ajungea pînă mai jos de genunchi, privirea limpede și deschisă era îndreptată spre mine ; dădea din cap încet și uniform și tăcea.

Eram foarte curios să văd dacă în ziua aceea voi fi în stare să-i smulg bătrînului măcar cîteva cuvinte care să aibă un înțeles, așa încît l-am întrebat fără alte ocolișuri :

— Da' ce-i cu oamenii din sat ? Ieri copiii rîdeau, azi îi aud cum plîng ; ieri femeile îndrugau vorbe fără șir, azi îmi par tăcute și triste... Ce se întîmplă ?

Bătrînul făcu un gest disprețuitor cu mîna, duse dreapta la turban și, sprijinindu-și fruntea în palmă, încremeni într-o atitudine meditativă. Tulpanul era vechi, împodobit cu cusături ciudate de culoare închisă, închipuind frunzele alungite ale unor plante exotice care se încolăceau strîns unele în jurul altora, lăsînd să se vadă uzura firului în punctele de încrucișare și în mijlocul cărora se deslușeau flori în formă de stea și o rețea fină de rădăcini.

— E ceva care a pus stăpînire pe copii, pe femei, cred că și pe bărbați. Dar eu sînt străin aici și nu știu ce poate fi.

În sfîrșit, a prins și el glas :

— Copiii, femeile... poate și bărbații... ! Copii, femei, bărbați... Este marea fîgăduință ! Nu cea mai mare, însă oricum, una mare... Dar să știi tu că drept-credincioșii care nu-și află astîmpăr nu sînt nicidecum de-o seamă cu cei ce tac și nu nutresc nici o dorință. Pe-aceștia Domnul i-a înălțat ! E drept că raiul l-a fîgăduit și unora și altora, însă aceștia din urmă vor avea parte de o răsplată mai mare... prin îndurarea lui... a Atoateiertătorului... Să se roage ! Nu de cinci ori, ci de cincizeci de ori pe zi ! Atunci fîgăduința are să se îplinească, sufletul lor are să-și găsească lăcaș în trupurile drăgălașe ale păsărilor verzi, care își potolesc setea în apele Paradisului și foamea cu fructele pomilor lui și care își au sălașul pe mărețele candelabre ale celei mai înalte bolți cerești... Dumnezeu îi ajută pe cei ce îndură și adastă.

Șiragul monoton al cuvintelor se depăna în colibă ai-doma unor rugăciuni știute pe de rost.

— Dar pe ei s-ar zice că îi furnică neastîmpărul. Sînt nerăbdători și nu știu să aștepte ! Mi se pare că pun ceva la cale, dar, ca străin ce sînt, nu-mi dau seama ce poate fi...

— În ziua mării judecăți, cei care au știut să aștepte se vor afla la o depărtare mai mare de locul chinurilor decît este drumul pe care-l poate străbate în o mie de ani chiar și cel mai iute călăreț. Domnul are să le pună pecetea jertfei, fețele lor au să capete lucirea șofranului și sudoarea lor aroma moscului. În ziua cînd toată suflarea se va întruni la un loc, înaintașii cei dintii vor afla cîte au avut de suferit cei răbdători și acestora li se vor aduce laude atît de către cei ce-au fost înaintea lor, cît și de către cei ce le-au urmat.

Memedula și-a trecut mîna îngustă prin barbă, pe chipul său gînditor se citea mulțumirea. Cu toate că vorbele sale ciudate îmi plăcuseră, mă simțeam oarecum jignit de reținerea ce mi-o arătase, de aceea i-am spus :

— Da, desigur, este cît se poate de bine ca bunul Dumnezeu să răsplătească oamenii pentru meritele lor. Cred însă că la tine s-au cam adunat anii, din care pricină nici nu mai ții pasul cu cele ce se petrec în sat. Ești mult prea bătrîn și poate că de aceea știi prea puțin în privința acestor lucruri...

Bătrînul își lăsă privirile să plutească în gol și dădu ușor din cap, cufundat în sine. Pe urmă se ridică pe neașteptate în picioare și, ținînd palmele întinse deasupra mea, care încremenisem uluit, spuse cu glas bătrînesc și pe un ton solemn :

— Să nu cîrtești ! E o făgăduință ! Oamenii cheamă ceva ce încă nu este sigur, dar este sortit ! Gura le este îndurerată, dar vor să-i zmulgă Atoateîngăduitorului îndurare, vor să-l silească pe Atoatejudecătorul să facă dreptate. Să nu cîrtești ! Și tu ai să te însănătoșești ! Roagă-te și ține minte că l-am zărit în Paradis pe prietenul tău. Avea chipul tău. L-am văzut în brațele a două femei frumoase, două „huri“... Erau asemenea mîrgăritarelor strălucitoare, asemenea coralilor și rubinelor neatinse de vreme.

Of, bătrînul o luase razna, nu mai puteam scoate de la el nici o vorbă cu temei. Ședea într-o cocioabă de lut,

pe o podea jengoasă și îndruga despre corale și rubine pe care nicicînd nu le văzuse. Pe deasupra, făcea ce făcea și se așeza în așa fel încît ori de cîte ori vorbea se afla cu fața spre Mecca.

A urmat o seară liniștită, doar că Raim Medjid s-a înapoiat mult mai devreme decît de obicei și s-a culcat îndată după aceea. Îl dureau adesea mădularele și, cînd avea astfel de accese, zăcea țeapăn, nemișcat și istovit.

Și acum a zăcut un timp liniștit, fără să facă nici cel mai mic zgomot. Dar, pe măsură ce-mi încordam simțurile pentru a încerca să surprind cel mai mic semn, eram tot mai sigur că omul lungit pe culcușul său de păpurîș era treaz și nici nu voia să doarmă, fiind muncit de fel de fel de gînduri. Mai pe urmă mi s-a părut că scapără și trosnește ceva prin întuneric, că aud un bîjbîit ușor și înăbușit, ca și cum cineva ar căuta un reazăm sigur și s-ar apropia pe furiș, tîrîndu-se pe brînci.

Dar nu era nimic. Imaginația mea înfierbîntată îmi juca desigur feste.

A trecut în felul acesta o bună bucată de vreme ; stăteam lungit fără să fac nici o mișcare. În sfîrșit, Raim Medjid s-a ridicat din nou, i-am deslușit silueta deșirată, care mi s-a părut mai uriașă ca oricînd, s-a furișat pînă la vatră, l-am văzut cum se apleacă, cum caută ceva, și-a făcut de lucru cu cele două cutii de conserve goale care proveneau din ranița mea și stăteau în colțul încăperii și, cînd s-a ridicat iar, ținea ceva în mînă, poate un baston, să tot fi avut un metru, ba nu, era prea îngust pentru un baston, acum se vedea ca o nuia subțire, ca o muche de cuțit, chiar așa, un cuțit, de fapt, o spadă în toată legea. Raim Medjid o ținea în mînă cu ușurință, ca o jucărie și ieși cu ea din colibă. Cerul întunecat se ascunsese în spatele unei perdele joase de nori și vîntul se stîrnise din nou. Raim Medjid s-a îndreptat spre șopronul de lîngă casă și după cîteva clipe a răzbătut de acolo un răzuît metalic, nu prea puternic. Ascuțea spada cu o pilă.

Am hotărît că era cazul să adorm numaidecît, ca să prind puteri, deoarece socoteam că împlinirea nu mă privea. Un om care are gînduri rele nu-și pune la punct unealta într-un mod atît de fățiș, atît de firesc, ca un co-

saș care-și ascute coasa. Aș fi dorit să dorm îndelung, un somn adînc, dar eram tot mereu năpădit de impulsul de a cerceta, de a aduna, de a confrunta, tresăream tot mereu simțind cum mă cuprinde și cum iar se retrage valul amintirilor redeșteptate. Cum am coborît din tren într-o dimineată luminoasă lîngă o gheretă de acar, izolată, cum am privit în urma vagoanelor acoperite cu funingine pînă ce s-au topit în depărtare și norul de fum care plutea deasupra lor s-a așternut pe dunga de zăpadă a orizontului, stingînd orice urmă de uruială iscată de roți și de tampoane... Cum, pe urmă, n-a mai fost decît o liniște deplină și întinderea nesfîrșită ce-o aveam în față, nici un pom, nici o vietate, doar curent și susur, adierea sărată dinspre țărm și boarea proaspătă a zăpezii, soarele și un cer impunător, miriade de fire de iarbă veștedă, de-un galben pămîntiu care se îțeau de sub pătura de zăpadă și cîteva urme de roți, creștături cu marginile întărite, care-mi arătau încotro trebuia să mă îndrept. O iau la picior, peste trei ore trebuie să ajung la țintă, adică la conacul izolat al prietenului meu, unde toți au să fie bucuroși și surprinși de venirea mea ; înaintez cu pas egal și repede. Cum de la o vreme îmi deschei haina, pentru că este din ce în ce mai cald, cu toate că soarele este pîcios și vîntul suflă tot mai cu putere ; cum cerul nesfîrșit se șterge treptat și nu mai există decît cenușiul fulgilor care coboară într-un vîrtej des, opac, cenușiul pustietății și al tăcerii, cenușiul mormanelor de zăpadă spulberată, pe care vîntul le-a îngrămădit, acoperind complet urmele roților ; spațiul ce părea de necuprins s-a strîmbat acum, devenind cenușiu și fără viață ; nici o chemare, nici un ecou, nici un filfiit de aripă ; nu simt nici o atracție și nici o afecțiune pentru aceste locuri neprimitoare, mă mulțumesc să-mi urmez drumul, cu pași puternici, doar ceva mai indiferenți.

Urmele roților nu se mai zăresc de mult, eu însă păstrez direcția ! Curînd am să văd clădirile, casa cu acareturile, am să aud nechezatul cailor și mugetul vitelor. Merg fără încetare, merg timp de trei ore prin vîlmășagul care mă înconjoară și nu dau peste nici un bolovan, nici un fir de iarbă, nici un pom ; mă împresoară o tăcere cenușie și o dogoare umedă, istovitoare, care-mi înfășoară

mădularele ; mintea mi-e toropită ; merg fără încetare, pînă în clipa în care o spaimă bruscă mă face să tresar. Prea tîrziu. Speriat, încerc să găsesc un lucru de care să mă prind cu mîinile, ceva se fărîmă sub mine, zăngăne, pușca se izbește de ceva tare, alunec și zăpada se prăvale peste mine. Trebuie să fie o groapă ascunsă sub zăpada spulberată, sau o galerie de mină, poate o capcană pentru fiare sau un puț.

A fost o adevărată aventură în inima stepei. Mi-a trebuit multă vreme ca să mă cațăr pînă sus, vlăguit, cu pielea mîinilor jupuită și cu o rană de o palmă care se căsca pe coapsă, pornind de la genunchi și singera din belșug ; fulgii de zăpadă pătrundeau prin pantalonii sfîșiati. După un timp am pornit din nou la drum, m-am pus încet în mișcare și am mers mai departe. Prin volbura de zăpadă începea să răzbată un licăr roșietic, speram că se va lumina curînd. Dar licărul s-a stins, și întunericul a început să se lase repede. Am tras cu pușca, am strigat și m-am așezat puțin pe jos. Am mai tras un foc. Fără speranțe. Am irosit astfel, la răstimpuri mai scurte și mai lungi, șaptesprezece gloanțe.

Cînd mi-am recăpătat cunoștința în coliba lui Raim Medjid, era noaptea tîrziu, încăperea era ticsită de oameni, tătari tineri și vîrstnici, care sporovăiau în gura mare și, din clipa în care privirile ni s-au întîlnit, mi-au zîmbit cu prietenie, făcîndu-și unul altuia, pe furiș, fel de fel de semne. Unde este moșia prietenului meu ? — Abibula s-a desprins de ceilalți, a făcut cîțiva pași șovăielnici spre mine și m-a lămurit. Moșia se afla departe de aici.

Afară era pîclă și umezeală, aburi groși se perindau prin fața ferestrei. Dar către ceasurile zece ale dimineții aerul se limpezi deodată și se făcu frig, deși încăperea era acum scaldată în soare. După ce meșterise în taină în șopron, Raim Medjid dormise adînc tot restul nopții și acum zăcea pe locul său, cu falcile încheștate, deoarece îl dureau iar mădularele și orice mișcare era un chin. Deodată a sărit în picioare, cu o mișcare elastică, de parcă n-ar fi cîntărit nimic ; un timp a rămas așa, pârînd că ascultă cu auzul încordat, apoi s-a lăsat pe vine, încovoindu-se cu o grabă febrilă, pipăind cu degetele podeaua de lut, a înșfăcat mînerul rotund și, fără să fi apucat să-și îndrepte

spinarea, a zmucit ușa și s-a năpustit afară, ținând cuțitul în mîna ridicată. În clipa următoare a izbucnit un țipăt puternic, sfredelitor, un țipăt animalic, cum nu-mi fusese dat să mai aud la un om. M-am repezit îndată la fereastră, nu știu singur cum am izbutit. Îl zăresc pe Raim Medjid țîșnind pe întinderea albă, netedă, o clipă am impresia că picioarele țepene nu-l ajută, dar apoi trupul său uscățiv începe de-a dreptul să zboare, întocmai ca o săgeată. Din cînd în cînd deschide gura și atunci răsună acel strigăt zguduitor. Turbanul i-a alunecat spre spate, nu se mai ține decît pe baza craniului și pe ceafă, tot trupul i s-a alungit înainte, stîrnind nori de zăpadă. În mînă ține cuțitul, ba nu, este chiar o spadă lungă, o spadă adevărată, pe care o învîrte fără întrerupere ; coboară alergînd tăpșanul lin din fața colibelor.

Căsuțele sînt puține la număr, așezate laolaltă, dar la intervale destul de mari, într-un șir ușor arcuit, care se întinde spre răsărit ; parcă-ar fi niște animale cu blană de culoare închisă, care se odihnesc în zăpadă. Acum toate ușile se deschid dintr-o dată, bărbații năvălesc afară ținînd în mîini cuțite scinteietoare, urlînd și strigînd din răspuțeri, așa de tare încît vinele gîtului li se umflă ca niște sfori. Iai-iai, tot strigînd, gonesc în salturi mari peste întinderea de zăpadă. În urma lor vin femeile și copiii, care nu sînt în stare să țipe atît de puternic, nici să alerge atît de repede și nici n-au cuțite atît de lungi, dar fac și ei ce pot, dau buzna odată cu bărbații. Iat-o pe Nazmie care tot o mai ține strîns lipită de ea pe micuța Aghi Gani ; țîșnește prin fața ochilor mei ca o săgeată, cu cuțitul ridicat, cu părul fluturînd și gura larg deschisă. După ce a făcut vreo cincizeci de pași, se oprește, o așază pe Aghi Gani în zăpadă și ridicînd acum ambele mîini libere gonește mai departe. Pe urmele ei se înșiră copiii, cei mai mulți sînt săraci, nu poartă decît o cămășuță și piciorușele lor negricioase calcă pe zăpadă, sînt copii săraci, n-are fiecare un cuțit, unii țin în mînă doar un ciob ascuțit de sticlă. Raim Medjid e în frunte și rămîne în frunte. Acum nu mai strigă iai-iai, doar hămăie ca un cîine surescitat pornit pe urmele vînatului — și e tot în frunte. A coborît tăpșanul lin, a ajuns jos, la băltoaca înghețată, la petecul acela de polei care sclipește întunecat ; se avîntă dintr-un

salt, alunecă înainte, înalță brațul drept întins, își îndreaptă spinarea, spada scapără, gata să izbească, a ajuns la țintă.

Sînt acolo vreo treizeci sau patruzeci de păsări mari, foarte mari, cu aripi de culoarea cenușei și cu spinările de un galben ruginiu, cu gîturi lungi și groase și ciocuri puternice, seamănă cumva cu niște struți, dar sînt mai mărunte, mai arătoase și cu trupul mai împlinit. Da, acum le deslușesc foarte bine, sînt un cîrd de dropii mari, stau acolo, acum vor s-o ia la fugă, iai-iai, văd mulțimea aceea de oameni care țipă, au picioare vînjoase și zdravene, au aripi puternice și zdravene, de ce nu zboară de acolo ? Să le fi buimăcit zarva ? Văzute de aici, par încremenite și nu se clintesc.

Raim Medjid a ridicat spada, larma este la apogeu, s-a dezlănțuit o adevărată vijelie de glasuri joase și ascuțite, în toate registrele, un vuiet de țipete. Păsările sînt moarte de spaimă, firește că vor să zboare, firește că-și zmucesc aripile rotunjite ca niște copăi, dar nu izbutesc, e ceva ce nu merge, uite că ridică picioarele și o iau la sănătoasa, e ceva în neregulă. Raim Medjid izbește, am senzația că aud șuierul loviturii. Dar a nimerit alături ; este un bărbătuș bătrîn, imens, are barba lungă, țeapănă de furie, deslușesc foarte bine penele fine, tocite, care se zbirlesc de o parte și de alta a gîtului, căci bărbătușul este la mare ananghie. Schimbă totuși direcția, se ridică brusc de jos, face un salt ciudat, se scutură, parc-ar vrea să-și ia zborul, să se înalțe în văzduh. Și începe să alerge.

Un vâlmășag de mogildețe mari și cenușii, care se împrăștie pe întinderea alunecoasă și de oameni porniți în urmărirea lor. Animalele sînt mute, cu desăvîrșire mute, s-ar zice. Aleargă din răspuțeri, fără să scoată nici un sunet, oho, se pricep de minune să alerge, numai că sînt prea tulburate, se poticnesc, cad, se rostogolesc, sar, parcă n-ar fi în stare să-și păstreze echilibrul. Nazmie s-a înfipt în fața uneia dintre păsări, ca și cum s-ar pregăti s-o înfrunte în duel, așa stă, ușor ghemuită și aplecată înainte, mișcîndu-și trupul cînd spre dreapta, cînd spre stînga, pasărea ar vrea să se ferească de ea, dar nu știe cum, pentru că primejdia o pîndește din spate și din părți, e încolțită de pretutindeni.

Raim Medjid tot mai luptă cu bărbătuşul cel mare, nu vrea să-l scape, de zece ori l-a ajuns din urmă în goana mare, silindu-l să dea înapoi, acum l-a înghesuit din nou. Pasărea a deschis ciocul, şi-a lăsat capul pe spate, atât de jos încît este în întregime acoperit de penele de pe umeri şi din barbă, nu se mai zăreşte decît vârful pliscului. Pe urmă iar împinge înainte capul şi se întimplă un lucru ciudat : animalul se desprinde de sol dintr-un salt, vrea să se arunce asupra lui Raim Medjid. Dar omul este la fel de iute ca şi pasărea. Lovitura lui nimereşte în plin, capul cu ciocul deschis zboară cît colo şi se prăbuşeşte pe pojghiţa tare de gheaţă a băltoacei, alunecînd încă vreo cîţiva metri.

Nazmie a făcut un salt, a mişcat dreapta ca la secerat — şi s-a prăbuşit şi a doua dropie. Femeia o priveşte un timp cu gura întredeschisă şi buzele umede, apoi înşfăcă mormanul de pene cu o grabă febrilă, îl ridică în aer şi ţine gîtul sîngerînd al păsării vertical, ca un furtun. Abia mai răsuflă, dar nu-şi lasă nici un răgaz şi face cale întoarsă spre locul unde o lăsase pe Aghi Gani.

Să tot fie acum la vreo cincizeci sau şaizeci de făpturi omeneşti, punîd la socoteală şi copiii, care trudesec grăbiţi în preajma ghiolului. Cîţiva întîrziaţi răzleţi mai ţipă încă, ceilalţi însă, adică cei ce lucrează, gîfîie. S-a format un grup compact, de fapt un cerc foarte mare, înăuntrul căruia domneşte o vie însufleţire, ca atunci cînd oamenii fac roată în jurul locului unde se ţine hora satului. Îi recunosc pe Rustem, pe Sekeria Bilal-Ghebosul, pe Abibula, recunosc şi alţi vecini, pe cîte unul îl zăresc o clipă pînă la umăr, ca şi cum tocmai ar fi făcut un salt mare. Şase capete de dropie zboară în acelaşi timp prin văzduh, mi se pare însă că două dintre ele au fost azvîrlite de băieţandri. Din goana mare, unii dintre vînători s-au abatut pînă departe în stepă, chiar cale de-un kilometru şi abia dacă se mai zăresc mişcînd la geana orizontului.

Memedula Sagit Ali, împreună cu un alt bătrîn, pe nume Soman Suin, care este mult mai tînăr decît Memedula, dar e, oricum, trecut de şaptezeci de ani, se află printre cei rămaşi în urmă. La început, cei doi se grăbesc alături, mi se pare că-l aud strigînd pe Memedula,

care înaintează anevoie, cu toate că astăzi nu pare să tremure deloc. În stînga ține bastonul întins departe de trup, în dreapta un cuțit. Țac, strigă Soman Suin, cînd acolo jos Raim Medjid se pregătește din nou să lovească și pe urmă, cînd nimerește cu măiestrie, Țac, strigă Soman Suin, se aplecă înainte și iuțește pasul, barba albă și pufoasă i se lipește de gît și de piept, iar trăsăturile feței încremenesc de încordare.

Între timp, Nazmie a ajuns la Aghi Gani, care scîncește ; pune pasărea uriașă în fața fetei și, mîngîind-o pe căpșorul descoperit ca s-o liniștească, o împinge blind spre gîtul dropiei, după ce l-a săltat puțin, ia, bea, Nazmie vrea ca fetița să bea, îi strecoară între buze capătul cîrnos al gîtului acoperit cu puf. Aghi Gani se mînjește cu roșu pe obraji, întinde mînuțele, apucă gîtul și începe să sugă în toată regula, e un copil cuminte. Nazmie a în-genunchiat lîngă ea, din cînd în cînd mai saltă puțin trupul păsării, pentru ca să ușureze scurgerea sîngelui, ca și cum i-ar turna fetei printre buze conținutul unui urcior pîntecos. De fapt, se teme ca nu cumva picul de sînge să apuce să se usuce. Și tot timpul îndrugă ceva, pesemne cuvinte de alinare, iată că acum le face semn și prietenelor ei, lui Agrtolai, Heatibe și Thesela, le cheamă și ele se apropie, înfierbîntate, tîrînd după ele două păsări femele.

Atît de multe păsări au fost omorîte încît acum, oriîncotro îmi îndrept privirea, nu mai văd decît oameni care beau — și nu numai copiii, ci și femeile și mamele s-au dat pe brazdă, se întind în zăpadă și duc la buze gîtul, ca și cum ar fi un burduf. Doi băiețași, să tot aibe șase ani, doar cu cămășuțele pe ei, au prins o dropie, unul s-a lăsat în genunchi și o ține strîns de picioare, iar celălalt îi crestează gîtul cu ciobul lui de sticlă, se străduiesc din răsputeri, în definitiv făptura aceea este mai mare decît ei, e puternică și se împotrivește cu disperare ; dar băieții nu se dau bătuti, fețele li se schimonosesc în timp ce o împing și o doboară la pămînt ; în cele din urmă izbutesc ; istoviți, se prăbușesc și ei, își înfundă mîinile în penajul cald și, culcați alături, vor să sugă de la gîtul păsării, fiecare în locșorul său. Însă după numai cîteva clipe, iată-i că se ridică din nou, ba unul dintre ei chiar începe să

plîngă tare, nu și-au astîmpărat setea, sîngele a încetat îndată să mai curgă.

Memedula a ajuns cam la spartul tîrgului, dar are mare noroc, pentru că un bărbătuș, care tocmai a reușit să scape din încercuire, gonește în susul tăpșanului, venind de-a dreptul spre el. Memedula azvîrle cuțitul și rotește în schimb deasupra capului înfășurat în tulpă, o măciucă. O rotește de două ori, pasărea a apucat să se depărteze, e la cel puțin treizeci de metri de el și își smucește jalnic aripile, dar distanța asta nu poate fi o piedică. Măciuca străbate văzduhul în zbor arcuit, rotindu-se neîncetat, coboară oblic, fără nici o sinuozitate și, după ce a zdrobit piciorul păsării, se mai răsucesce de trei ori prin zăpadă. Memedula a ridicat cuțitul, acum face semn unor copii, un băiețel și o fetiță, se grăbește să se așeze pe un mic dîmb, trage spre el pasărea care se zbate, o strînge între picioare, îi retează capul, desparte aripile dintr-o singură tăietură, împunge în mai multe locuri coapsa acoperită cu pene, îi mai îmbie o dată pe copii, după care se pune el însuși pe supt. Suge de la gît, iar copiii s-au ghemuit sub genunchii lui, fiecare a apucat cîte un picior de dropie și amîndoi și-au lipit buzele de penajul de pe coapsă. Iar pentru ca micuții săi prieteni, din care nu se mai zăresc acum decît tălpile și fundurile negricioase, să stea la căldură, Memedula are grijă să-i acopere cu aripile mari.

L-am văzut pe bătrîn despărțind aripile dintr-o singură tăietură și acum știu de ce nu zburau păsările. Soșieră în zori, flămînzite, poate de la mari depărtări și făcuseră un popas. Era cald, le era bine, dar pe urmă se făcuse brusc foarte frig. De la pene li s-a tras. Înghețaseră. De aceea nu mai puteau zbura.

Vînătoarea a durat cam o oră, dacă nu ținem seama de cei care se lăsaseră tîrîți pînă departe în stepă. Iată că vine Raim Medjid. Gîfîie, istovit de puteri ; de ucis a ucis cel puțin șase păsări, dar aduce una singură, pe bărbătușul cel mare. Aruncă spada lîngă culcușul său și, cu o mișcare înceată, desface aripile păsării ; are sigur o deschidere de doi metri și jumătate și nu e exclus să cîntărească douăzeci de kilograme. Mă uit și mă minunez.

Gazda mea îmi spune :

— Am aşteptat ceasul acesta de sărbătoare cu multă nerăbdare, cu toate că nu ne e îngăduit să vorbim despre el, deoarece, dacă vorbim, s-ar putea ca el să nu mai vină. Iarna trecută n-a venit şi ne-a durut gura pe toţi. Anul acesta primejdia era şi mai mare, pentru că nu avem deloc ouă şi numai puţin lapte.

Din spusele sale înţeleg că este vorba de o boală dureroasă, asemănătoare cu scorbutul.

După-amiază, Nazmie a intrat încetişor în camera unde stau, a aşezat-o pe Aghi Gani pe culcuşul lui Raim Medjid şi s-a îndreptat spre mine, călcînd fără să facă nici un zgomot, ca pe tălpi de catifea ; gesturile ei sînt pline de făgăduinţi, pantalonii largi foşnesc, s-a gătit cu grijă, şi-a pus un veşmînt curat, părul e proaspăt pieptănat.

— În seara asta avem o petrecere şi te poftim şi pe tine ; Abibula şi Rustem au să te aducă pînă la noi şi n-ai să simţi nici o durere.

— A, Nazmie, cît de bună eşti tu întotdeauna.

I-am întins mîinile şi ea mi le prinse, ca şi cum ar fi lucrul cel mai firesc şi, la fel de firesc, se aşeză pe marginea culcuşului meu. Pe urmă, sări în picioare.

— Mă duc să gătesc — spuse ea agitată, trebuie să curăţ păsările de pene...

Face cîţiva paşi, s-ar zice că alunecă fără zgomot şi apoi revine spre mine.

— Nazmie, tu n-ai înfăţişarea unei femei, parc-ai fi o fată tinără.

— Şi nu sînt ?

— Credeam că Aghi Gani e fetiţa ta !

— Mi-e soră... surioara mea...

Şi Nazmie ride cu poftă. Ei, dar acum trebuie să se grăbească, trebuie, căci au să sosească musafirii. Deodată se întristează şi, ascunzîndu-şi chipul îndărătul degetelor ei subţiri, rosteşte cu glas catifelat şi melodios cuvinte neaşteptate. O clipă mi-l aminteşte pe bătrînul Memedula şi desluşesc în spusele ei o îndoială înfiorată şi duioasă.

— Acesta este lăcaşul dragostei mele, aici, deasupra inimii, iar acesta este lăcaşul dorului meu, aici, alături de inimă ; grămăjoara asta roşie din miezul lăcaşului dragostei e coşuleţul durerii, iar cealaltă e coşuleţul ja-

lei, pentru că durere fără jale nu există. Amîndouă îţi sînt mai binevoitoare decît cerul, căci se arcuiesc spre tine. Pe cînd cerul, chiar atunci cînd îţi zîmbeşte şi-ţi voieşte binele, se bolteşte îndepărtîndu-se de tine...

A ieşit apoi în fugă şi atît de tulburată încît era cît pe aci s-o uite pe Aghi Gani, care se juca de zor cu perna roşie a lui Medjid.

Cînd s-a înserat a avut loc petrecerea. În afară de fraţii ei mai veniseră şi cîteva femei şi fete tinere. Nazmie pusese carnea să se frigă înăbuşit pe vatră şi răscolea tot mereu bucăţile cu o furculiţă de lemn, la drept vorbind avea de lucru pînă peste cap şi după cină s-a şi dansat. Nazmie a început să bată din palme şi toţi ceilalţi au făcut la fel. „În stepă e şi stuf şi trestie, iu-iu, iu-iu...” Ceea ce cîntă toţi aceşti oameni cît îi ţine gura, nu este o melodie de dans, de fapt nici nu este o melodie, ci doar un ritm sacadat. Şi aici nu cîntă — strigă, zbiară, bătînd în acelaşi timp vîrtos din palme şi din picicare; variaţia sau, în orice caz, ceva ce aduce a melodie, se datorează faptului că sînt mai multe glasuri, cu timbru diferit. „Lîngă fete stau ciobanii, iu-iu, iu-iu...” Oamenii nu-şi mai pot stăpîni mădularele, care se zbat şi saltă fără oprire, ele sînt cele care dau tactul, din pricina lor sînt prea puternice vocile, obositor şi dureros de aspre şi, multe din ele încă răguşite de pe urma vînaătorii.

Iată că a intrat Memedula. Se opreşte în prag, ridică mîinile într-o atitudine impresionantă şi faţa lui pustiită de vreme îşi schimbă expresia. Acum e stăpînită de o emoţie puternică, ce dă parcă o tărie nouă sutelor de cutişoare ale căror brazde se netezesc şi se adîncesc, lăsînd să se vadă limpede firea fiecărei trăsături.

— Am văzut cu ochii noştri speranţa şi am văzut că nu era înşelătoare. Buzele ne-au fost pecetluite şi Domnul le-a răsplătit. am mîncat carne! În ziua cea mare a judecăţii din urmă se vor afla o sumedenie de suflete pe care Cel de sus le va trece fără altă cercetare şi cu iuţeala vîntului peste podul Siret, podul acela îngust cît un fir, dar tăios ca o sabie. Acelea vor fi sufletele celor ce-au ştiut să îndure şi să aştepte. Pe ele, bunul Îngrijitor le va duce într-un loc unde vor avea parte de mulţumire... şi le va aduce carne!

Memedula se apropie de tigaie, unde au mai rămas câteva bucăți. Dansul reîncepe. Larmă, vârtejuri de praf, o ultimă dezlănțuire — oamenii bat din palme, bat din picioare, țipă.

În ziua următoare a sosit în sat o sanie cu jandarmi, care căutau un criminal. S-au arătat dispuși să mă transporte pînă în orașul cel mai apropiat. Raim Medjid a strîns toate lucrurile mele și le-a încărcat în sanie lîngă mine ; nici cutiile de conserve goale nu le-a uitat. Nu mi-a fost dat să cunosc un om mai cinstit decît el, mi-a trebuit multă vreme ca să-l conving să primească bani de la mine. Tot satul se adunase să mă vadă plecînd și oamenii făceau ochii mari. Caii erau bine hrăniți, de-a lungul chingii de pe spinare le atîrnau clopoței care aveau un clinchet cristalin. Curînd n-a mai existat decît sania noastră singuratică în mijlocul întinderii albe și nesfîrșite.

Aceasta este istorisirea despre marea făgăduință, cu siguranță împlinirea cea mai ciudată și mai demnă de reținut ce mi-a fost dat s-o trăiesc. A fost și singura făgăduință care s-a împlinit atît de limpede sub ochii mei. Și totodată cea mai neobișnuită vînătoare la care am fost de față — vînătoarea de dropii a tătarilor de lîngă țărmul Mării Negre, vînătoarea împotriva celei mai mari și celei mai sfioase pasări din Europa.

Tîrgul de vite de la Wängertsthuel

Cunoașteți locurile și ambianța în care am crescut : un tîrgușor transilvan, jumătate oraș, jumătate sat, o așezare retrasă, căreia mărturiile unui trecut zbuciumat și totuși nu lipsit de dărnicie îi împrumutau o înfățișare deosebită, neconfundabilă. În anii adolescenței mele, aici domnea o oarecare lîncezeală. Într-un ținut viticol, nepăsarea ușurată este în firea lucrurilor ; la toate ceasurile zilei acorduri puternice de pian se revărsau în piața tîrgului nostru și pluteau de-a lungul străzilor sale, fațadele caselor în stil baroc evocau tradiții de bunăstare și moșteniri bogate ; în spatele perdelelor, care se umflau de adierea vîntului, se ascundeau încăperi răcoroase, ferite de soare, ale căror mobile voluminoase și grele purtau în ele taina unor lucruri nemărturisite, peste care se așternuse patina venerabilă a anilor, în vreme ce fotografiile de familie demodate, care atîrnau între mănunchiuri de pene de păun și oglinzi cu ramă de catifea, te trimiteau cu gîndul la destrămarea misterioasă a unor legături și la farmecul neprevăzutului.

Între tîrgul nostru și așezările țărănești ce-l împrejurau de departe deosebirea era izbitoare. Sătenilor totul — casele, ogrăzile, grajdurile, ca și fiecare om în parte — le părea limpede și lesne de cuprins cu ochiul și cu mintea, în vreme ce în orașelul nostru totul era învăluit într-un abur subțire, totul era incert, șovăielnic, nestatornic. Nu se știa sigur dacă cele trei case mai arătoase din piață mai aparțineau vechilor proprietari sau dacă fuseseră deja preluate de creditori ; după cum nu exista nici o siguranță în privința anecdotelor de familie despre păcate secrete și vicii ascunse, despre hărnicie și cinste, despre oameni dispăruți fără urmă și despre morți. Desigur, ziua soarele răspîndea lumină și, pe cît putea, limpezea toate lucrurile, făcîndu-le să pară mai la îndemînă. Razele lui înseninau fețele oamenilor, aduceau rînduială în tălăzuirea piscurilor abrupte, ce se înălțau

în spatele rîndurilor de acoperișuri și tot ele înfrumusețau grăunții de praf fin care se depuneau peste tot, făcînd din ei niște licurici colorați și iute mișcători. Amănuntele răzlețe se adunau laolaltă într-un tot îmbietor. De aceea și cotloanele de sub contraforturile fortăreții, și pereții bisericii pe care erau zugrăvite nenumărate chipuri și dalele de piatră de lungimea unui om care alcătuiau caldarîmul pieții și monumentele funerare ale patricienilor stinși din viață, de unde privirea cobora pînă în vale prin perdeaua de frunziș a sălciilor plîngătoare, își aflau în lumina senină a verii, o discretă prelungire în camera de lucru a tatălui meu și în dulapurile sale cu cărți, în tăcerea din marile încăperi cu uși de lemn cioplit, pe care eu, care eram unicul copil, mă deprinsesem încă de mic să le închid întotdeauna fără zgomot, în colțișorul unde stătea măsuța mamei și în micul coteț plin cu paie al bracului nostru.

Tihnă și înțelegere, armonie și tăcere, sub aripa gingașă a unui trecut nețârmurit și, în același timp, joacă — aspră și obositoare — de-a grădinăritul, plăcerea de a i te dărui sau de a te lăsa în voia unor înclinații contemplative... Răgaz, răgaz, astăzi și mîine, zile și săptămîni...

Pînă cînd alte îndemnuri au început să zvîcnească în mine. Pînă cînd m-a cuprins un zbucium și trîndăvia vacanțelor îndelungate a început să-mi împovăreze trupul vînjos. Într-atît, încît tot ce mă înconjura mi se părea acum apăsător și totodată încărcat de ispite ascunse. Într-atît, încît am fost dintr-odată subjugat de vraja nopții, cînd tot ceea ce, în acest tîrgușor ciudat, era lipsit de un contur precis părea că se destramă, se topește. Cînd luna sta de veghe deasupra costișelor și învăluia codrii, de sus, de pe culmi ; cînd dinspre stradă răzbătea pînă la mine zgomotul înăbușit al unor glasuri ce-mi erau cunoscute și totuși acum îmi păreau nespuse de noi. În fiecare seară, în grădina din spatele școlii, un lăcătuș delăsător și un învățător fără căpătii cîntau din goarnă, mereu aceleași melodii. Sunetele se înălțau tremurătoare, călătoreau peste grădini și peste frontoanele caselor și apoi se înapoiau, vibrații melancolice întretăiate, aduse de ecou. Străzile prindeau viață. În timpul zilei păreau

moarte, acum însă pulsau. Femeile ședeau ciorchine în fața porților, fetele tinere ieșeau la plimbare în grupuri de cîte trei sau patru, măsurînd în sus și în jos strada principală cufundată în întuneric ; noaptea le înfășura, iar ele se mișcau alene, crescînd și descrescînd sub privirea șovăielnică și în glasurile lor se deslușea o vagă teamă. Bătăile ceasornicului din turn legau și deslegau timpul. Zăngănitul lor de bronz aducea o răcoare în zăpușeala care atrîna apăsătoare deasupra caselor, dar nu alina și apăsarea ce ținea încheștată frunțile. La fiecare pas simțai cum încolțesc roadele tainice ale dorinței, voioșia se destrăma ; teii erau în floare. Totul se petrecea ca într-un vis și goarneau trimiteau spre stele cîntarea lor răsunătoare.

Însă șoaptele și freamătul erau mai puternice decît ele.

La ceasul asfințitului, cînd soarele se trăgea în spatele munților, doar grădina noastră mai prindea ultimele sale raze. Smulgeau casa noastră din pînza de ceață întinsă peste vale, așa încît părea să plutească deasupra așezării aninate de costișa îmbrăcată în verdeață. Pe urmă, cînd și în geamurile noastre se stingeau cele din urmă luciri, zidul care împrejmuia grădina se lăbărta încetișor, se depărta și creștea în înălțime topindu-se în amurgul liniștit. În timpul zilei, cărarea umbroasă care făcea înconjurul bisericii trecea prin dreptul porții noastre ; acum, însă, nu se mai zărea. Cînd se punea masa, foșnetul obișnuitului du-te-vino răsuna înăbușit, lampa răspîndea o lumină gravă. Atît de gravă de parcă grija peste măsură a mamei pînă și pentru treburile cele mai neînsemnate ar fi avut un tilc adînc ; ca și cum tata ar fi împlinit rosturi sfinte atunci cînd deslușea cu migală și dragoste meritele unei cărți sau cînd lăuda deprinderea deșteptatului matinal și hărnicia, spunînd că sînt izvorul bucuriei de a trăi. „Iarăși scîncetele astea serbede“, spunea el, cînd lăcătușul și învățătorul se porneau să cînte o romanță veche și închidea fereastra. În schimb eu întîrziam îndelung în grădină, pradă unor îndemnuri nedeslușite. Cîinele își lipea capul de genunchii mei și-i mîngîiam, mișcat, urechile catifelate. Dinspre stradă ajungea pînă la mine un freamăt stins, castanul uriaș din piață

începea să foşnească ciudat, nişte oameni cîntau într-o grădină învecinată.

„De ce nu vii niciodată cu noi, seara ?“ Colegii nu mă slăbeau cu întrebările lor. Ei hălăduiau nepăsători prin lumea asta mare, dimineaţa se prăvăleau în pat, doborîţi de oboseală, iar seara le străluceau ochii plini de aşteptare. Trăncăneau, iar eu rămîneam zgîrcit la vorbă. Nu mărturiseam că tata mă ţinea din scurt. Am început să fumez pipă şi să-mi potrivesc vocea în aşa fel încît să fie mai joasă, cutreieram pădurile cu puşca la umăr, oboseam şi pe urmă iar mă învioram, mînat de patina vînătorii.

Da, îmi aduc bine aminte de ziua aceea şi de cele ce s-au petrecut atunci, din zori şi pînă la miezul nopţii, în aşezarea ţărănească. Au fost întîmplări care mi s-au întipărit pentru totdeauna în minte şi cărora le datorez un spor însemnat de cunoaştere : au fost o lecţie despre ispită şi despre biruirea ei. Aveam, tot la vremea aceea, un bătrîn dascăl, care îmi vorbea cam aşa : „Priveşte pîriul de munte înspumat, care coboară în salturi peste prundişul lustruit de apă, vezi cît este de minunat. Priveşte cît de anevoie îi îndreptăm albia ; după aceea are să fie şi mai adînc, şi mai năvalnic, iar apele sale vor fi strunite de o voinţă care pune ordine în lucruri şi care creează.“ N-aş spune că a fost cel mai puţin priceput dintre dascălii mei, dar întîmplărilor trăite de mine le datorez faptul că am reţinut şi am înţeles cuvintele sale.

Am mai spus-o : ţăranii din satele învecinate erau oameni de altă teapă decît locuitorii oraşelului nostru. Viţa pe care o cultivau de generaţii nu era, ce-i drept, mult mai de soi decît a noastră ; însă deoarece se îngrijeau ei înşişi de culturile lor şi supravegheau toate operaţiile, ţăranii păstrau într-o măsură mai mare simţul realităţii. Făceau de toate. Vitelor, ca şi viţei de vie, le pria la ei şi, tot cumpărînd şi luînd într-una pămînt în arendă, înaintau an de an cu semănăturile lor, muşcînd fişii din ce în ce mai late din pămînturile arabile ale tîrguşorului. În-făptuirile lor erau de multe ori însemnate şi întotdeauna trainice. Cînd întreprindeau ceva, nu le era mintea decît la asta, aşa încît n-aveau răgaz, nici stăpînul ca să-i ardă

de prea multă chiverniseală și nici argatul ca să-i zboare gândul la răzmeriță. Mișcările le erau măsurate și nu se abăteau de la această cumpătare decît cu prilejuri mai puțin obișnuite, cum erau tîrgurile de vite. Atunci inimile lor prindeau să bată în alt ritm, întreaga lor făptură părea să se schimbe, cu toate că purtau tot obișnuitele lor straie vechi, iar părul blond și țepăn le cădea în dezordine peste frunte. Atunci puteai surprinde deșteptarea lor, îi puteai urmări în ușoara lor plutire, în avînturile și căderile lor. Trebuie spus că ori de cîte ori se nimereau să fie acasă în timpul vacanțelor, puținii studenți și liceeni pe care-i număra orașelul nostru erau nelipsiți de la aceste faimoase tîrguri de vite și îi ajutau pe secretarii comunelor să întocmească certificatele vitelor. Pentru ei aceasta reprezenta o variație, care se prelungea de obicei după spartul tîrgului, cînd mai ședeau un timp cu țărani la un pahar de vin și în urma căreia se alegeau și cu un gulden, drept răsplată pentru munca unei zile.

Omenirea care se aduna la aceste tîrguri era foarte pestriță. Aici își dădeau întîlnire toate semințiile din spațiul carpatic răsăritean, de la negustorul armean pînă la geambașii țigani; de altfel, obiceiul țigănesc de a se tocmi cu voce ridicată și pe un ton certăreț era și unul din spectacolele cele mai constant pitorești ale tîrgurilor. Țiganii erau întîmpinați pretutindeni și din capul locului cu dispreț, cu toate că, la drept vorbind, se știau puține lucruri despre ei. Doar că cei mai mulți erau păgîni, că aveau faima de a fi vicleni și răzbunători și că își chinuiau peste măsură caii, fapt de care aveam tot mereu prilejul să ne convingem cu ochii noștri. Obișnuiau să cumpere mirtoagele cele mai prăpădite, cărora le schimbau înfățișarea prin fel de fel de mijloace în care erau foarte pricepuți, pentru ca să le vîndă apoi tocmai în Muntenia. Cînd îi auzai pe țărani cum vorbeau despre acești pungăși, ai fi zis că pentru ei „țigan“ e totuna cu drojdia omenirii; totuși, la vremea acestor înîmplări, îmi părea că glasul lor se îmblînzea cînd, venind vorba despre femei, rosteau cuvîntul „țigancă“. Deoarece țigăncile, care călătoreau peste tot cu tribul lor, ivindu-se întotdeauna odată cu șatra, erau adesea foarte frumoase,

cu toate că se și ofileau foarte de timpuriu. Etapele vieții lor se succedau mai repede, așa încît adesea la douăzeci de ani nu mai erau decît niște pocitanii veștede, zbircite și știrbe.

În luna august, în acele zile ale anului cînd văzduhul pare că vibrează, făcînd culorile să pălească și aruncînd un vâl cenușiu peste verdeață, avea loc iarmarocul din Wängertsthuel*, cea mai mare dintre așezările țărănești din părțile noastre. De fiecare dată, un convoi de căruțe părăsea în zori orășelul și toți prietenii mei se îndreptau într-acolo pentru obișnuita lor activitate. Într-un an n-am plecat cu ei. Nu știu cum s-a întîmplat că n-am ajuns la timp la locul întîlnirii și am pornit pe jos ceva mai tîrziu. Nădăjduiam totuși că, luînd-o pe scurtături de-a dreptul peste culmi și prin pădure, voi apuca să ajung înaintea căruțelor la răscrucea vilcelelor de după versantul celălalt și voi putea astfel să mă alătur lor și cel puțin a două jumătate a drumului lung de douăzeci de kilometri s-o fac în tovărășia celorlalți. Curînd am lăsat mult în urma mea șirul de pomi fructiferi, ale căror coroane în formă de cupolă străjuiau de-a lungul șoselei și am început să urc pajiștea povîrnită unde iarba se făcea tot mai rară ; pe alocuri, gresia ieșea la iveală de sub împletitura de tulpini uscate cu corole galbene, agățate unele de altele, care formau movilițe și mici perne aspre și sfărîmicioase peste care călcam repede, apropiindu-mă treptat de dunga unduitoare a crestei. Cunoșteam bine scurtăturile și nu mă temeam nici că m-aș putea rătăci pe acolo unde nu existau nici un fel de poteci.

Cînd primele ierunci s-au ascuns speriate în tufișurile de la marginea pădurii, am știut că ajunsesem în punctul cel mai înalt al dealului. Vedeam jos în vale tîrgușorul nostru, cu cîteva gospodării stinghere care se încumetaseră să se aciuiască mai sus pe deal ; casele și grădinile, curțile mari în care forfotea o omenire voioasă se zăreau cît se poate de limpede și siluetele mișcătoare păreau foarte mici. Am recunoscut-o pe mama după rochia ei largă, se plimba în grădină, printre trandafiri, am recu-

* A se pronunța : Wängerz-tu-el (n.a).

noscut ciinele, care se ținea după ea și pereții strălucitori ai casei noastre. Către dreapta se trăgeau rîndurile ordonate ale costișelor cu viță de vie și deoarece fuseseră stropite de puțină vreme pereții de frunziș luceau în văzduhul de-un albastru străveziu ; deasupra lor, din puzderia de piscuri rotunde, de tăpșane și spinări ce se pierdeau în depărtare, se înălțau pădurile care, văzute de unde mă aflam eu, arătau ca niște mase compacte și continui, iar dincolo de creșetele lor, dar la o distanță destul de mare, se iveau crestele înzăpezite ale munților. Dimineața se înfățișa sub un chip îmbietor, ca și cînd natura toropită ar încerca un zîmbet și ar respira liniștit, sub învelitoarea verde așternută peste culmi, ca peste un trup împlinit și niște sîni tari. Urcasem repede, acum simțeam singele zvîcnind și un fel de neastîmpăr care mă împingea să-mi cheltuiesc energia cît mai degrabă. Aveam înaintea mea o zi întregă, pe care s-o petrec după placul inimii.

Armonia îmbietoare a locurilor avu însă un efect liniștitor asupra mea. Totul în jur era uscat și luminos, haturile dintre vîi păreau că se șterg, contopindu-se într-o singură întindere, a cărei priveliște potolea clocotul firii mele. Cînd am intrat în pădure, m-au năpădit din nou acele fantasma fermecătoare ce se iveau de îndată ce eram singur ; de astă dată însă veneau gingașe și sprintene, ca valurile ce se încrețesc cînd ajung aproape de mal, acolo unde fundul este la mică adîncime ; de astă dată, eram scutit de acea senzație neplăcută care le însoțea adesea apariția, de acea strîngere de inimă pricinuită de întîlnirea cu lucruri tainice și neștiute ; de jur împrejurul meu vara domnea în pace.

Prin părțile noastre, ajunge să te îndepărtezi doar pentru o mică bucată de vreme de drumurile mari care străbat văile și nimerești în pădure în niște locuri pe unde arareori calcă picior de om. La capătul de început al stejărișului se mai zăresc urme de roți, care vin de-a dreptul din vale și se pierd în umbra copacilor ; dar se vede cît de colo că sînt urme vechi. Pe aici trec căruțele butnarilor din satul învecinat după ce au tăiat doagele ; asta se întîmplă chiar în pragul noului an, cînd zăpada

mai acoperă încă pământul. Rămîn atunci în pădure cîteva săptămîni în şir şi, dacă te înfunzi mai adînc în codru, dai peste colibele lor, pustii, cu vetrele lăsate în paragină. Dar în pădurea deasă de fagi nu e urmă de viaţă în tot timpul anului. Începe ca o tivitură îngustă la marginea stejărişului şi se întinde apoi pe multe leghe, lăţindu-se tot mai mult într-o direcţie, în vreme ce pădurea de stejari înaintează la nesfîrşit în direcţia opusă. Însă, în locul unde se întîlnesc, coboară o vîlcea abruptă, o strungă năpădită de hăţiş prin care oamenii îşi mîină vitele ; şi dacă în pădure nu se prea văd cărări, iar urmele lăsate de căruţele dogarilor bat la ochi, în schimb aici pentru fiecare tufă există un drumeag, fişiile dese şi învălmăşite de pămînt galben pe care nu creşte nici un fel de iarbă, sînt acoperite de grohotiş şi s-a format o adevărată reţea de cărări, pentru că întotdeauna locurile fără iarbă par să aibă o direcţie şi sînt luate drept poteci.

După ce-am mers o bună bucată de vreme pe coama dealului, lăsînd în urmă vîlceaua şi dîrele roţilor de la căruţele dogarilor, am pătruns iar în pădurea de fagi unde încetau orice semne ce-ar fi putut aminti de existenţa oamenilor. O boare de singurătate plutea peste tot. O ramură groasă, care se rupsese, atîrna de trunchiul unui copac, ţinîndu-se doar într-un mănunchi de fibre şi zgîriind coaja ; toate zgomotele pădurii se auzeau mai stăruiitor, şi foşnetul frunzelor, şi filfiitul invizibil printre creştetele învăluite în umbră, şi chemarea tînguitoare a mierlei care avea un sunet neasemuit de jalnic.

Mă lăsasem din nou pradă unor dulci visări, cînd am auzit nişte zgomote ce păreau să provină de la nişte animale. În dorinţa de a le observa, am început să calc cu grijă. Un timp n-am putut să văd nimic din pricina unei cotituri, dar curînd m-am pomenit stînd între doi copaci pe un fel de treaptă alcătuită din rădăcinile lor, pîndind orice zgomot şi privind în josul unei pante line.

Acolo jos se aflau oameni. La început am văzut unul singur, mai la vale, stătea în picioare cu miinile în buzunare şi cu privirea aţintită în pămînt. În locul unde se afla creşteau tufişuri verzi de buruieni de pădure, care-i ajungeau pînă în dreptul genunchiului. Pe jos, în

fața lui, ceva se mișca, se zbătea ; pesemne vreun animal care-și dădea duhul, sau poate că erau braconieri. O nouă zbatere. Acum vedeam limpede încă doi oameni ; stăteau în genunchi, aplecați asupra animalului. Pe urmă am deslușit totul mai bine și-am înțeles că făptura aceea care dădea din picioare și se apăra fără să scoată nici un sunet nu era un animal, ci o ființă omenească și că bărbatul care stătea în picioare rîdea.

Totul, cutremurare și înțelegere, s-a petrecut fulgerător, încă mai înainte ca ochiul să le poată adevări. Poate din pricina rîsului. Cînd am căutat un punct de sprijin, pînă și degetele mîinii au atins cu băgare de seamă scoarța copacului, întocmai ca atunci cînd stai la pîndă, urmărind animalele în călduri. Pe urmă, s-a produs explozia. Doar cu cîteva clipe mai înainte mă lăsam purtat de vise bîntuite de ispite și întreaga mea ființă se zbătea între sfială și clocot. Acum, însă, o femeie era în primejdie. Doar cu cîteva clipe mai înainte eram tot numai inimă și simțire adîncă, acum însă nu-mi puteam stăpîni pumnul și nici senzația de greață care mi se cuibărise în trup. Ticălosul acela, care stătea și rîdea, era un țigan.

M-am dezlănțuit cu atîta violență și i-am luat în așa măsură prin surprindere, încît nici măcar nu m-au simțit cînd m-am năpustit asupra lor. Încăierarea care a urmat n-a mai avut nimic rațional, nimic omenesc. L-am văzut pe individul care stătea în picioare cum încremenește o clipă, apoi se pune numaidecît în mișcare, numai că eu nu i-am dat răgaz s-o ia la fugă, căci i-am tras o lovitură de picior atît de zdravănă, încît s-a prăvălit lîngă copac, după ce mai întîi se izbise de el, scoțînd un sunet înfundat. Mi-am dat seama că al doilea căzuse de la sine, cînd i-am strivit dintr-un salt piciorul. Cît despre cel de-al treilea, care se ridicase în picioare mai la dreapta mea și mă privea cu ochii întunecați, i-am stîlcit fața cu pumnul. A urmat o încăierare în care izbeam la întîmplare, ațîțat și mai mult de sîngele care-i curgea din nas unuia din ei ; zăpăciți, nu s-au încumetat nici măcar să încerce să mi se împotrivească, s-au mulțumit s-o ia la fugă, împleticindu-se.

Încăierarea și fuga s-au desfășurat foarte iute și nu știu ce se petrecea în acest timp în sufletul femeii. Când mă zărise, se ridicase de jos cu o privire pierdută, care încerca parcă să-și lămurească singură lucruri de neînțeles ; își netezise fusta, scuturase frunzele și crenguțele ce rămăseseră prinse de ea, totul într-o muțenie desăvîrșită, după aceea se lăsase iar să cadă la pămînt și rămăsese așa, ghemuită, pe stratul de rădăcini încîlcite și cu fața ascunsă în palmele mîinilor. Tot așa stătea și cînd am putut în cele din urmă să mă ocup de ea, după ce ticăloșii o șterseseră în hățiș. Era tînără și, judecînd după îmbrăcămintea îngrijită, trebuie să fi fost de fel din satul dogarilor. Gîfîind și tremurînd din tot trupul, încercam să-mi redobîndesc singele rece ; în același timp, a răbufnit în mine un val de bucurie fierbinte la gîndul că izbutisem să-i pun pe goană pe nemernicii aceia. Bucuria a fost însă de foarte scurtă durată, adică pînă am reînceput să judec limpede. În clipa cînd m-am apropiat de ea mi-a trecut prin minte că nu era exclus ca femeia să-și ascundă îndărătul palmelor nu doar spaima, ci mai curînd o adevărată durere și prăbușire sufletească, pricinuită de ticăloșia și brutalitatea acelor care o atacaseră. Am simțit din nou că fierb, fiindu-mi dintr-odată cît se poate de clar ce gînduri putuseră nutri acei nemernici sau ce fapte putuseră pune la cale împotriva ei. Mi-era silă și greață la gîndul că mîinile mele veniseră în atingere cu ei și totodată mă sfredelea o îndoială — oare nu scăpaseră prea ușor ? — ba chiar mă mustram pentru aceasta și eram furios că nu uciseseam măcar pe unul din ei. Toate aceste sentimente se succedau rapid, însoțite parcă de bătăile puternice ale inimii mele care le țineau isonul și tocmai mă pregăteam să mă avînt în urmărirea fugarilor, cînd femeia lăsă mîinile jos, desoperindu-și fața și se ridică în picioare.

Nu era nici urmă de lacrimă în ochii ei, privirea îndreptată spre mine era limpede ; doar obrajii erau îmbujorați și cîteva șuvițe de păr blond se desprinseseră, căzînd peste fruntea netedă într-un franj de bucle scurte.

— N-am pățit nimic — spuse ea, întorcîndu-și fața de la mine. Vorbise încet, dar tonul era ferm, liniștitor. S-a aplecat să ridice coșul, care se afla la îndemînă, apoi

și-a oprit din nou privirea asupra mea și a adăugat :
Trebuie să plec.

Stăpînirea de care dădea dovadă mi se transmitea și mie. Simțeam nevoia să vorbesc, să pun în cuvinte tot ce se petrecea în sufletul și în mintea mea, dar am tăcut. M-am liniștit în alt fel decît aș fi putut-o face dînd glas tulburării mele. În apropiere de locul unde ne aflam, se făcea o potecă, femeia a apucat-o pe acolo, fără să mai privească înapoi. Am urmat-o.

Chipul ei era al unei femei aflate la amiaza tinereții ; cufundată în sine, ținea capul puțin aplecat, ceea ce, împreună cu ușoara încruntare a sprincenelor groase, îi dădea o expresie de adîncă îngîndurare. Avea trupul avîntat, zvelt și nespus de proporționat și era, fără îndoială, deprinsă să se miște cu vigoare și autoritate. Acum însă, în timp ce pășea încet și dusă pe gînduri, întreaga ei făptură emana o oarecare moliciune și sub cămașa subțire și cochetă sinii pietroși păreau țepeni și indiferenți. Pășind în tăcere alături de ea, simțeam că mă destind, dar că în același timp mă cuprinde un fel de amețală, o încețoșare a minții. Am început să îndoii crengile copacilor, atunci cînd atîrnau de-a curmezișul cărării. Pe alocuri poteca se îngusta mult și mîinile noastre se atingeau ; în astfel de clipe, femeia de lîngă mine, cu ochii ei luminoși, cu fața delicată și gînditoare și cu trupul tînăr și viguros îmi apărea ca o întruchipare a vieții însăși încărcată cu făgăduinți, iar eu îmi păream sortit să o ocrotesc și să o însoțesc cu credință. M-a cuprins din nou o adîncă mulțumire și o nespusă fericire, pe care nu voiam s-o tulbur cu nici un preț și eram atît de plin de toate aceste simțăminte pînă atunci necunoscute, încît aproape că uitasem cu desvîrșire de cei trei bărbați, a căror imagine sumbră și imprecisă mai bătea la porțile minții mele, doar atît cît să-mi îndreptățească sentimentul de mîndrie. Cînd copacii au început să se rărească și am ajuns din nou la căldarea de care am amintit mai înainte și de unde ochiul putea cuprinde văile descoperite din jur, m-am încumetat să-i vorbesc. Cu toate că nu voiam să pomenesc de cele întîmplate, n-am putut să n-o întreb ce anume o îndemnase să se

aventurile de una singură în pădure. Mi-a răspuns pe un ton întrucîtva posac :

— Bărbatul meu a plecat dis de dimineață la tîrg și ne înțelesesem ca eu să rămîn acasă. Mai tîrziu, m-am pomenit că vine un copil și-mi dă de veste că bărbatul meu mi-a trimis vorbă din drum să vin numaidecît după el ; m-am gîndit să tai prin pădure, ca să nimeresc de-a dreptul la șosea, pe unde trec căruțe și unde puteam să găsesc ușor pe cineva care să mă ia și pe mine.

— Înseamnă că acum am făcut un ocol. Dacă vrei să ajungi la șosea, ceea ce, de altfel, vreau și eu, trebuie să facem cale întoarsă și s-o pornim în direcția opusă.

— Nu, nu — spuse ea, nu mă mai duc la tîrg, mă înapoiez acasă. Copilul acela mi-a zis că niște oameni necunoscuți îl rugaseră să-mi dea de știre și acum înțeleg că toată treaba a fost ticluită și că, de fapt, bărbatul meu nu mi-a trimis vorbă de nici un fel. Mă întorc acasă.

M-a asigurat apoi în cîteva rînduri că era convinsă că fusese vorba de o capcană. De cum ieșise din sat, simțise o ciudată neliniște și se speriasse rău de tot în clipa în care își dăduse seama că o urmăreau trei țigani. A mai spus, vorbind cu glas schimbat, dar pe același ton hotărît, că fusese cu siguranță o încercare de răzbunare a cărei țintă era bărbatul ei. Curmîndu-și vorba, se opri și ochii i se umplură brusc de lacrimi, buzele începură să-i tremure.

— Nu pot deloc să-mi închipui ce-o fi avut de împărțit cu ei...

N-am mai stăruit și mi-am întors privirea de la ea, îndreptînd-o spre văile ce se deschideau în fața noastră. Momentul de criză a trecut și, profitînd de faptul că se afla cu cîtiva pași în urma mea și că eu nu mă uitam la ea, femeia își scoase basmaua, își netezi părul, potrive cămașa și își scutură fusta filfiind-o cu zgomot. Aceste gesturi mărunte, care trădau însă elan și hotărîre, m-au înduioșat și firescul lor m-a bucurat. La urma urmei, proveneam din două sfere de viață diferite și chiar dacă la noi — unde ogoarele și gospodăriile celor de un neam sînt înconjurte de ogoarele și gospodăriile celor de alt neam — conștiința ființei naționale proprii este atît de

puternică încît se face simțită oriunde se întîlnesc doi oameni de același neam, aflîndu-se de îndată o minunată expresie în încrederea reciprocă dintre ei, înăuntrul acestui întreg există totuși o stratificare socială și temperatura acelei încrederi reciproce diferă de la caz la caz, în funcție de modestie sau înfumurare, de cordialitate sau răceală, de cultură sau incultură. După îmbrăcămîntea mea, ca și după felul meu de a fi, femeia înțelesese cu siguranță că făceam parte din familiile „mai bune“ și, cum preoții, medicii și avocații germani din împrejurimi care ar fi avut fii de vîrsta mea puteau fi numărați pe degetele unei singure mîini, nu mă îndoiam că îmi știa numele, cu toate că nu i-l spuseseam și că mai avusese prilejul să mă vadă și la vreuna din sărbătorile sătești la care ne duceam din cînd în cînd și noi. Faptul că se purta față de mine într-un fel atît de firesc, fără urmă de stînjeneală, mă bucura și-mi întărea părerea, întemeiată de la bun început pe înfățișarea și ținuta ei, că ea însăși se trăgea dintr-una din acele familii de țărani mîndri din satul de dogari, cărora le mersese faima. În clipa următoare, am simțit din nou o ușoară amețală : femeia mă apucase prietenește de braț și, ținînd gura puțin întredeschisă în așa fel încît se vedea lucirea dinților, își sprijinea acum trupul foarte aproape de-al meu, în timp ce scutura frînturi de frunze și pietricele din pantoful pe care și-l scosese.

— Ești zgîriat pe obraz — spuse ea, aplecîndu-se spre mine și cercetîndu-mă cu privirea de jos în sus.

— Nu-i nimic — am răspuns eu.

Într-adevăr, cînd mă repezisem la ticăloșii aceia, niște crengi de tufișuri mă plesniseră peste față.

Femeia se îndreptă, luă iar coșul care-l pusese jos și se plînsese de căldura care devenea din ce în ce mai intensă, pentru că razele soarelui cădeau acum chiar pe buza vîlceleii. Deodată strigă cu voce speriată : „Vin !“ și, în clipa următoare, un pietroi de grosimea pumnului zbură vîjiind spre noi și căzu aproape la picioarele noastre, izbindu-se de pămînt. Căutînd din ochi pe cel ce aruncase piatra, l-am zărit furișîndu-se după trunchiul unui copac ; dar n-am apucat să facem nici o mișcare

că ne-am și pomenit cu un al doilea pietroi, din direcția opusă și pe urmă cu altele încă.

Țiganii prinseseră curaj și ne luaseră urma. [-am văzut pe doi dintre ei răsărind în locuri diferite, pesemne ca să ne poată ataca în același timp din două părți. Păstrînd între ei o distanță de treizeci-patruzeci de metri, stăteau pitiți acolo unde umbra era mai deasă, își aruncau proiectilele lor și pe urmă se ascundeau iar după copaci. Deocamdată cel de-al treilea nu se zărea, cine știe pe unde putea fi. Am simțit că mi se taie răsufllarea de spaimă, dar în același timp m-a năpădit din nou aceeași ciudată încrîncenare. Secunde în șir am fost amîndoi foarte prinși, trebuind tot mereu să ne ferim, să ne adăpostim, să ne ghemuim cît mai repede. Dacă cineva ne-ar fi urmărit mișcările, ar fi putut crede că executam niște ordine nerostite, care ne sileau să rămînem, lipiți unul de altul, chiar la marginea luminișului, unde alcătuiam o țintă foarte vizibilă. Iscodeam cu febrilitate și cu un ochi prevăzător rămurișul, pentru ca să preîntîmpinăm primejdia, încercînd să ghicim chiar de la început, traiectoria fiecărei pietre, dar pe măsură ce ticăloșii înaintau, apropiindu-se de noi, proiectilele care se izbeau de crengi și ramuri erau din ce în ce mai rare, iar cele bine țintite din ce în ce mai numeroase. Era momentul să ne retragem.

Punctul în care stătusem în tot acest timp se afla la liziera pădurii ; aceasta forma totodată buza de sus a vîlcelei, al cărei perete scobit începea să coboare abrupt chiar la picioarele noastre. Urmăritorii noștri nu se aflau la același nivel cu noi, ci mai în adîncul pădurii, unde era un dîmb scund asemenea unui meterez. În căldare am fi fost, un timp, invizibili pentru ei, însă povîrnișul, năpădit de tufișuri și brăzdat de cărări ce se întretaiau, oferea numeroase cotloane și ascunzișuri pe care nu le puteam supraveghea și de unde puteam fi lesne atacați. Unde mai pui că grohotișul era fără îndoială o sursă de proiectile ce puteau deveni periculoase, iar gîndul că mai exista și un al treilea dușman, care deocamdată nu se arătase, era atît de neliniștitor încît foarte greu ne-am hotărît să pornim în direcția tufișurilor. Dar altă soluție nu aveam. Tocmai ne pregăteam să coborîm și ajunsesem

chiar lângă pantă, cînd, încă de la primii pași, femeia de lângă mine a și început să se tîngue, scîncind scurt și ascuțit, ca un copil căruia îi este frig și apoi a izbucnit în hohote de plîns înăbușit. Am văzut foarte clar fața unuia din bărbați, care izbutise să se apropie pe nesimțite ; își schimonosea gura într-un rînjit nu lipsit de oarecare aroganță și mi s-a părut că-l recunosc pe cel căruia, cu puțin timp înainte, îi dăduse sîngele pe nas și pe care îl socotisem mai grav rănit decît ceilalți. Simțind că-mi ies din minți de furie, m-am răsucit pe călcîie și m-am repezit spre el. S-a tras înapoi, aruncînd în același timp în mine cu cîteva pietre scoase la iveală de sub cămașă și din buzunare, a ajuns repede la dîmbul în chip de meterez, pe care l-a escaladat cu sprinteneala grațioasă a unei păsări ce dă din aripi ca să-și mențină echilibrul și a rămas locului acolo. Celălalt, care ieșise din raza vederii noastre, părea însă să se apropie lateral de noi, judecînd după siguranța cu care țintea. Am mai înaintat cîțiva pași, însoțit de strigătele femeii înfricoșate, dar m-am convins că nu voi putea prinde pe nici-unul din cei doi și că riscam doar să agravez primejdia în care ne aflam, așa încît în cele din urmă am făcut cît mai repede calea întoarsă. Totul s-a petrecut într-un timp foarte scurt. Spaima din prima clipă încă nu trecuse. Presupuneam, ce-i drept, că văzîndu-și încercarea dejucată, cei doi tîlhari se vor ține și de aici înainte la oarecare distanță de noi, ceea ce nu însemna însă că primele pietre, pe care izbutisem să le evităm, nu vor fi urmate de altele, nenumărate și care ar putea să-și atingă ținta. Întreaga comportare a celor trei arăta cît se poate de limpede că voiau nu doar să ne pricinuiască niște momente neplăcute dar trecătoare, ci că erau hotărîți să nu se dea îndărăt de la nimic.

Din cîteva salturi mari am coborît în vîlcea, cînd unul în urma celuilalt, cînd alături, de multe ori agățîndu-ne din fugă de aceeași tufă. Urmăritorii se apropiau mai repede decît mă așteptasem, avansul pe care-l cîștigasem se micșora, pietrele aruncate de sus cădeau vijîind în desiş. Totuși, faptul că alergam, că ne mișcam, că nu stăteam cu mîinile încrucișate, părea să-i priască femeii. Avea mișcări încordate, ochiul ager și, cînd s-a pornit

să strige, tare și trăgănat, scoțind sunete urite și fără noimă, care însă în orice limbă trebuiau negreșit să fie înțelese ca un semn că cel care strigă se află la mare strîmtoare, n-a făcut-o atît din îndemnul fricii, cît mai ales dintr-o premeditare bine chibzuită. Țipătul care străpunge pustietatea îi reamintește următorului că mai există și alți oameni pe lume. Oprindu-se din fugă, femeia trăgea adînc aer în piept și, ținînd strîns coșul cu mîna dreaptă, cu broboada, de sub care ieșeau în neorînduială șuvițe răsucite de păr des, căzută pe spate, scotea pe gură acele chemări sălbatice, care făceau să vibreze văzduhul fierbinte.

Nu mai auzisem niciodată asemenea strigăte stridente, ascuțite și totuși parcă țîșnind dintr-un adînc, se izbeau de ambele laturi ale căldării în care ne aflam și se întorceau rostogolindu-se spre noi, mă înfiorau și în același timp mă îmbărbătau.

Să ieșim de aici, să ieșim de aici ! Alunecarea grohotișului spulberat de pașii urmăritorilor noștri trăda apropierea acestora, îi auzeam cînd se opreau, auzeam cînd porneau din nou să alerge, din cînd în cînd ieșeau la iveală dintre tufe și atunci îi și vedeam. Înaintau de-a lungul laturilor vîlcelei, mai sus de noi, păstrînd o oarecare distanță între ei, în vreme ce noi rămîneam pe fundul căldării, încercînd să coborîm cît mai în vale. Pe alocuri, vegetația se întrerupea și eram nevoiți să străbatem porțiuni de teren descoperit, unde deveneam o țintă foarte lesnicioasă pentru ei. Ne-am putut da seama că încercau să ne-o ia înainte, ori să-și aleagă o poziție prielnică din care să ne pîndească. A început o adevărată cursă, cu unele întreruperi, cînd ei aruncau cu pietre în noi, iar noi eram siliți să ne adăpostim. Al treilea bărbat nu se mai zărea însă și, deoarece bănuiam că era tocmai individul pe care îl izbisem de copac, am simțit o oarecare mîngiere la gîndul că cel puțin unul se alesese cu niște coaste rupte, cu siguranță că el era acela.

Senzația apăsătoare de neputință, împreună cu rușinea sfredelitoare a fugii m-au făcut să încerc un gest pe care însoțitoarea mea l-a găsit necugetat. Am luat de jos două pietre și, pitindu-mă după un tufiș, am început să pîndesc povîrnișul de o parte și de alta. Femeia

mă lovi peste mână și mă privi scurt, voind parcă să-mi spună : nu cumva vrei să te măsoari cu ăștia doi la aruncarea la țintă ?— Avea dreptate. Îmi petrecusem, e drept, anii copilăriei la țară, dar îmi pierdusem îndemânarea de pe vremuri. Foșnetul pașilor era aproape ; am încercat din nou un atac asemenea celui dinainte și m-am năpustit drept spre peretele vîlcei, aproape urlînd de furie. Era o copilărie, n-am ajuns departe. Haide să ieșim de aici, mă zorea într-una însoțitoarea mea, pe care orice încetinire a fugii o irita și o îngrijora. M-am răstit la ea : „Încetează cu țipetele !“ Dar, în aceeași clipă, o piatră aruncată cu putere m-a nimerit în gleznă și, cînd m-am aplecat, o a doua m-a fulgerat în mîna stîngă. Am început să fug iar șchiopătînd. Femeia, care înainta cu pași mari, legănîndu-și fusta, se întoarse spre mine și scoase un țipăt ascuțit și prelung, care dură timp de cîțiva pași. Acum, pereții căldării se apropiau, ieșirea se îngusta, aducînd tot mai mult cu o strungă. Aici, următorii se puteau apropia cel mai mult de noi. Dar hățîșul era atît de des, încît însoțitoarea mea a îndrăznit să se oprească și, scoțînd de sub ilicul ei o băsmăluță pe care mi-a întins-o, m-a întrebat : „Sîngerezi ?“ Cren-gile de deasupra noastră s-au îndoit foșnind și un fel de butuc a poposit aproape alene pe spinarea ei. Femeia s-a încovoiat, sprijinindu-se de brațul meu. De fapt, era un bulgăre de țărîna de pădure, tare și uscat, de un cafe-niu deschis, străbătut de o împletitură de rădăcini, un proiectil mult mai puțin primejdios decît erau pietroaiele acelea cît pumnul. Să ieșim de aici...

Am mai spus o dată : „Încetează odată cu țipetele !“ și, prinzînd-o de mîna care tremura, am tras-o după mine, spre povîrniș. O cărare, care abia se mai deslușea sub un strat moale de mușchi, ducea într-acolo, apoi pătrundea foarte curînd din nou în zona arborilor bătrîni, și urca pe un delușor, în spatele căruia se deschidea o vale cu vii. În schimb căldarea în care ne aflam și care se îngusta spre capăt ca o pilnie, făcea un cot către dreapta, coborînd cu încă o treaptă între pereții înalți și apropiați. Tocmai porțiunea aceasta de teren, strîmtă și accidentată, voiam eu s-o evit și femeia mi-a înțeles gîndul. Am început să ne cățărăm, opintindu-ne și avînd

grijă să nu călcăm pe crenguțele uscate. După puțin timp am lăsat în urmă hățișul, am străbătut în fugă terenul descoperit și, odată ajunși în punctul cel mai înalt, ne-am ascuns după trunchiul unui stejar și ne-am lipit de el, cu răsuflarea întretăiată și silindu-ne să nu facem nici un zgomot.

L-am zărit mai la vale pe unul din urmăritori desprinzându-se din penumbra pădurii. Se furișa încet, iscodind cu privirea tufișurile și apropiindu-se de locul pe care-l părăsisem cu puțin înainte. Pe urmă a scos un fluierat, căruia i-a răspuns scurt un alt fluierat ce venea dinspre celălalt povârniș. Era limpede că ne pierduseră urma.

Din nou foșnete. Un bărbat s-a apropiat în fugă de cel dinainte, mișcările sale trădau graba și faptul că alergase un timp mai îndelungat. Nu mi-a venit să-mi cred ochilor, când am văzut că era chiar al treilea agresor. În mîna dreaptă, pe care o ținea întinsă, ca să se vadă bine, avea un revolver, vorbea într-una repede și, din cînd în cînd, rîdea. Însă primul bărbat nu părea să-l întîmpine prea prietenos, s-ar fi zis că-i făcea reproșuri pentru că nu sosise mai curînd. A urmat un schimb de cuvinte. Noul sosit arăta iar spre armă, judecînd după gesturi părea să dea explicații în legătură cu ea, poate că fusese reparată și că acum totul era în regulă. În cele din urmă, au izbucnit amîndoi în rîs și au început să coboare, dispărînd din cîmpul nostru vizual. Nu aruncaseră nici măcar o privire spre costișa unde stăteam ascunși.

Am pornit din nou, cît de repede îmi permitea piciorul rănit, suind de-a lungul spinării dealului pînă pe culme, unde era un petec neted de pajiște verde ; acolo am ajuns foarte curînd, după ce mai întîi am străbătut și ultimul moț de pădure, în alunișul cu tufe înalte care încercuia liziera. Aici am dat peste o adevărată junglă de urzici și de tot felul de buruieni cu muguri deși, în spatele cărora era un gard viu, de un stat de om, pe care a trebuit să-l cercetăm o bucată de vreme pînă am descoperit un loc pe unde ne puteam strecura. În fața noastră se deschidea acum valea mărginită de o seamă de costișe. Nimerisem într-o vie întinsă, ce cobora în terase, pe o cărare a cărei panglică moale, de un galben cafe-

niu, însoțea gardul viu pînă într-un punct unde își schimba brusc direcția, cotind spre un tăpșan pe care suia pieptiș. Aici, unde se boltea ca un clopot pe buza cea mai de sus a plantației de viță, se afla o scobitură, din acelea cum se întîlnesc adesea în vii, lungă de vreo trei metri și lată de doi, care-și lăbărța, ca solzii unei plătoșe, brațele argiloase, unde se mai deslușeau încă, peste ani, urmele cîrligelor de fier, care mușcaseră din pămînt. În această scobitură ne-am ascuns noi. Era ticsită aproape în întregime cu stive de lemne, călcam pe un strat de cenușă și praf de cărbune, iar pereții erau afumați. Porțiunea rămasă liberă era strîmtă; m-am tras înăuntru și, sprijinindu-mă de perete am gustat senzația binefăcătoare de a putea răsufila în voie, însoțitoarea mea s-a strecurat după mine, în așa fel încît să nu poată fi văzută de afară și acum stătea în fața mea, înfierbîntată, cu umărul sprijinit de pieptul meu. După atîta spaimă și alergătură era la capătul puterilor.

Peșteri — așa le spuneam noi în copilărie acestor adăposturi, în care lucrătorii din podgorii obișnuiau să se strîngă pe vreme de furtună, folosindu-le în restul timpului doar pentru a-și depozita uneltele sau pentru a frige slănina, cînd se opreau din lucru la ora prînzului. La drept vorbind, această denumire pompoasă, care data din vremurile cînd, în joaca noastră, băteam împrejurimile, nici nu era nepotrivită. Peștera noastră, în care ne simțeam în siguranță, era la adăpost de priviri, pentru că se afla foarte sus și ca cineva să ne poată zări ar fi trebuit să vină chiar pînă în gura ei; după cum nici noi nu vedeam decît cerul dogoritor, cîțiva butuci de viță și bucățica de drum care trecea chiar prin dreptul nostru. Mi-am încordat auzul, în definitiv s-ar fi putut ca urmăritorii noștri să fi descoperit că o luasem în altă direcție și să fi ajuns iar pe urmele noastre. Dar, în același timp, creștea atît de năvalnic în mine bucuria că izbutisem în cele din urmă să scăpăm de ei, încît eram copleșit de senzația apropierii de femeia de lîngă mine. De sub șuvițele de păr desprinse în neorînduială, se întrezărea ceafa, pe alocuri netedă, pe alocuri acoperită de un puf de culoare deschisă, mai delicată și mai gingașă decît oricînd. Nu sărutasem niciodată pînă atunci o femeie

și am simțit cum urcă în mine valul dorinței. Pesemne că și-a dat seama ce se petrece cu mine, deoarece s-a întors, mi-a luat mîna, care între timp se umflase toată și devenise diformă, într-a ei și mi-a vorbit cu calm și blîndețe despre zdreliturile mele. Mîna mea era acum atît de urîtă la vedere, încît tot extazul meu s-a schimbat dintr-odată în mîhnire. Un vâl de tristețe apăsătoare și descurajantă s-a lăsat peste focul din sufletul meu, ca și cum însoțitoarea mea, care-mi vorbea cu atîta bunătate, ar fi descoperiți în realitate la mine un beteșug respingător.

Femeia a ridicat repede coșul de pe jos și a ieșit din peșteră. Drumeagul dogarilor șerpuia în vale de-a lungul pîriului mărginit de salcii și deasupra uneia din costișele mai apropiate se și zărea acoperișul turnului din sat, a cărui formă se desprindea palidă în lumina zilei de vară. La capătul de jos al drumului se iviră acum cîțiva țărani cu sapa pe umăr, care se îndreptau în mod vădit spre sat. Foarte bucuroasă la vederea lor, femeia n-a mai stat pe gînduri și a hotărît să li se alătore. Eu am rămas locului, privind în urma ei ; o pornise la vale, pe cărarea ce cobora șerpuind uniform ; bălăbănea coșul cînd într-o parte, cînd în cealaltă și avea ținuta și mișcările degajate. La plecare nu rostise nici un cuvînt de mulțumire, nici nu-mi dăduse mîna ; nici numele nu i-l știam. Dar odată ajunsă pe a doua terasă, mi-a făcut semn cu capul.

Rămas singur, a trebuit mai întîi să-mi înfrîng un sentiment de nehotărîre. Cu piciorul meu rănit, era puțin probabil că voi putea face un drum mai lung. Mă durea și-l simțeam umflat sub pielea încălțămîntei ; pe de altă parte însă nu îndrăzneam să cercetez situația mai îndeaproape, de teamă că nu cumva să nu mai mă pot încălța și, cine știe, să nimeresc, pînă la urmă, în mîinile țiganilor. Am stat de aceea pe gînduri, întrebîndu-mă dacă n-ar fi mai înțelept să renunț de a mai merge la tîrg și să mă înapoiez acasă pe drumul cel mai scurt. După o bucată de vreme, cînd grupul căruia între timp i se alăturase însoțitoarea mea nu se mai zărea deloc, m-am urnit și eu în aceeași direcție, am coborît prin vie și am urmat drumeagul dogarilor, sprijinindu-mă într-un

par de care făcusem rost zmulgîndu-l din îngrăditură. Îmi pusesem în gînd să ajung pînă la drumul mare cel mai apropiat din vale, unde aveam să hotărăsc la fața locului care din cele două direcții se arăta mai lesnicioasă și mai rapidă pentru mine. Am mers astfel vreme de aproape un ceas, chinuindu-mă în bătaia soarelui încins, pînă cînd în cele din urmă niște oameni s-au îndurat să-mi facă loc în căruța lor și după un drum plăcut am ajuns la Wängertsthuel.

Întreaga diversitate specifică meleagurilor transilvănene, cu belșugul lor și cu amestecul lor pestriț de seminții, putea fi regăsită aici înăuntrul unui spațiu restrîns. Sute de vaci își croiau drum prin gardul viu al pajistii întinse, unde se ținea tîrgul ; înghesuiți unii în alții, trup lîngă trup, boi vînjoși cu coarnele puternic arcuite și bivoli care-și holbau ochii tîmpi stăteau cu boturile umede ridicate, împungîndu-se între ei ; coarnele se ciocneau cu un bufnet surd. Doritori să zburde, vițeluşii curăței încercau s-o zbughească ; ținînd coada întinsă, depărtată de trup, își propteau bine în pămînt picioarele fragile dindărăt și făceau cîteva sărituri. Numai că funia petrecută pe după grumazul lor pufos era legată foarte trainic și le pătrundea adînc în carne. Văzduhul cald, străpuns de strigăte, pulsa, larma din jurul dughelelor, unde se prăjeau fără încetare cîrnăciori și se împărțeau băuturi, plutea peste tot, ca un abur jilav și apăsător. Apoi își făceau apariția caii ; înaintau cu capul sus, struniți de aproape, se cabrau, priveau în jurul lor cu ochi neliniștiți, parcă înrămați într-o piele de culoare mai deschisă, împingeau căpăstrul cu limba și făceau să se cutremure pămîntul sub călcătura lor. Țăranii purtau straiele lor de duminică. Cingătoarea se încorda în jurul burții, carimbii cizmelor erau lustruiți în dungi și adierea vîntului umfla cămeșile albe. Inelul trecut prin nările taurului scăpăra din cînd în cînd, neliniștind atît oamenii cît și dobitoacele ; de o parte și de alta a inelului erau agățate niște ciomege din lemn de stejar, groase cît un braț de om și ale căror capete se odihneau în palmele argaților care mînau taurul. Aceștia păseau țepeni la dreapta și la stînga lui, fără să le pese nici de zvîcnetul

coastelor sale, nici de apropierea coarnelor lui ascuțite și nici de forța pe care o trăda masa de mușchi ce jucau și se bombau la fiecare pas.

O încordare aproape palpabilă plutea peste grupurile de oameni. Era în atmosferă ceva ce se cerea zăgăzuit și supravegheat. Paftaua mantalei strălucea pe uniforma jandarmilor și egreta de la coif se zbătea la fiecare mișcare ce-o făceau. Treceau grăbiți prin fața țăranilor nemți, care erau de departe cei mai mulți la număr și printre care se amestecau și săteni români și unguri; poate că aveau o țintă precisă, poate izlazul acela de lângă sălcii unde obișnuiau să vină geambașii țigani, sau ieșirea din târg unde stăteau grămadă cerșetorii schilozi. Sosiți printre primii, negustorii armeni și evrei nu se arătau interesați de vite; arborau mutre plictisite și, dacă se întâmpla să se oprească lângă un animal care era de vânzare, o făceau doar ca să-i găsească fel de fel de cusururi, să zîmbească la auzul prețului cerut și apoi să se îndepărteze. Nu începeau niciodată să cumpere înainte de amiază. Flașnetele turuiau valsuri și marșuri, papagalii cîrîiau răgușit și pătrunzător, în timp ce scoteau cu ciocul din niște cutiuțe lunguiețe bilețelele prin mijlocirea cărora destinul se dezvăluia curioșilor în toate limbile vorbite pe aceste meleaguri și în litere negre de tipar, pline de greșeli de ortografie. Cîrîitul acestor păsări legate, care dădeau zadarnic din aripi, răsuna deasupra talazurilor de capete. Schilozii le țineau isonul, sporind vacarmul; încercau astfel să atragă atenția, doar-doar vor stirni mai multă milă și ca să evite să fie călcați în picioare. Unul dintre ei, olog de amîndouă picioarele, se văicărea cu glas tare și se ruga de oameni într-o vorbire de neînțeles, se mișca din loc în loc sprijinindu-se numai în brațe, de sub zdrențele desfăcute i se vedea pielea, iar fața, pe care o ținea ridicată, era scaldată în sudoare și acoperită cu țepi. Țigani se țirguiau cu glasuri înfierbîntate. Purtau în chip de podoabe brîuri de piele, vechi și plesnite, bătute în ținte de alamă, iar părul lung și ondulat, care le atîrna în șuvițe pe umeri, era îmbîcsit de murdărie.

Tocmai începuse pauza de prînz. În fața cortului lung, rezervat administrației și la ale cărui măsuțe cumpără-

torii și vânzătorii se întâlneau pentru ca să îndeplinească formalitățile cerute de lege, fusese instalată masa lungă, pe care se rînduiseră castroanele aburinde, umplute cu mîncarea tradițională, o tocăniță de carne piperată, cu sos iute, sticlele, în care licărea vinul galben auriu și mormanele de felii de pîine albă. Potrivit obiceiului, fiecăruia dintre noi, cei care ajutam la întocmirea certificatelor pentru vite, i se cuvenea o litră din vinul local cel mai de soi. Toți cei care aveau dreptul să șadă la masa administrației, și anume un țăran foarte bătrîn, primarul obștei, care prezida, medicul veterinar, cîțiva dintre locuitorii mai vîrstnici ai comunei, secretarul comunal și, în sfîrșit, noi, cărora ni se spunea, pe scurt, „tineretul“, eram întotdeauna bucuroși de această hrană simplă. Veneam cu toții înfometați și, din pricina căldurii, însetați și datina acestor întîlniri cerea să ne străduim, cu cît mai multă ingeniozitate și cît mai mult haz, să sporim cantitatea de vin ce ne era pusă la dispoziție ; trebuia de fiecare dată să izbutim să-l păcălim pe careva din adunare, silindu-l să mai facă cînte cu un rînd de vin, care în aceste cazuri era cumpărat de la dughenele tirgului. M-am apropiat de masa în jurul căreia ceilalți tocmai se așezaseră, căznindu-mă să calc cît mai drept, dar n-am apucat să rostesc nici măcar un cuvînt de scuză pentru întîrzierea mea căci prietenii m-au întîmpinat zgomotos, strigînd care mai de care, cu voce voit umflată : „Rușine, trădare, așa nu mai merge !“ Și, pentru ca larma să fie și mai mare, unii dintre ei s-au apucat să bată darabana în masă cu cuțitele. Cei mai în vîrstă, deprinși cu astfel de purtări și bănuind, pesemne, ce-avea să urmeze, s-au mulțumit să ridice capul și să surîdă. Împrejurarea care stîrnise pretinsa indignare a prietenilor mei era că eu, un leneș și un singuratic bine cunoscut ca atare în tot comitatul, aveam îndrăzneala să apar la ora mesei ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat și cu toate că ghișeul de care răspundeam rămăsese închis în tot cursul dimineții. Unul dintre amici a sărit în picioare și a exclamat :

— Ce-are să se întîmple pe viitor cu economia obștei din Wängertsthuel, dacă se încetățenesc asemenea obiceiuri, încît cuiva i se poate năzări să vină numai ca să se

ghiftuiască și pe deasupra să mai și încaseze un gulden, în timp ce noiăștialalți am început să robotim dis de dimineată !

Dîndu-mi seama că atmosfera era ca întotdeauna la aceste tîrguri, am intrat în joc, cu toate că nu se potrivea deloc cu propria mea stare sufletească. I-am asigurat deci pe cei de față că eram, firește, dispus ca din amintitul gulden să mi se rețină zece crăițari, mulțumindu-mă de astă dată doar cu nouăzeci. Declarația mea a fost de ajuns pentru ca să stîrnească o nouă explozie de strigăte, dar, întrucît între timp ne fuseseră umplute farfuriile și prin urmare treaba cu bătutul în masă cu cuțitele și furculițele nu mai ținea, au început să ciocănească zgotos cu degetele în tăblia mesei. Pînă și unii dintre bătrînii satului s-au lăsat antrenați și, molipsîndu-se probabil de la vacarmul din jurul lor, ciocăneau acum atît de tare cu degetele lor osoase, încît paharele zăngăneau ; s-ar fi putut crede că toți mesenii se jucau de-a „Zboară, zboară...” Între ciocăneli și clinchet de pahare s-a încheat și un fel de ritm, plăcut la auz, în care reveneau tot mereu aceleași cuvinte scandate : bandit, tîlhar, pungaș. Și peste toate astea, însoțindu-le, se auzea mugetul vitelor, zumzetul și murmurul tîrgului, a cărui tălăzuire înconjura din toate părțile insulița alcătuită din cortul administrației și porțiunea de teren liber din fața lui, pluteau miasmele împrăștiate de vite, praful încins, mirosul de sudoare, care, toate laolaltă, se adunau în jurul nostru ca o pîclă înăbușitoare. Veterinarul întîrzia întotdeauna la masă și, tot întotdeauna, era foarte gălăgios în zilele de tîrg, ca și cum acest fel de a se purta ar fi făcut parte din îndatoririle slujbei sale. Acum se îndrepta spre noi pufnind ; deși se mai afla încă destul de departe, vedeam cum se lumina la față și cum se zorea cu pași mărunți, ca să ajungă cît mai repede și să piardă cît mai puțin din jocul de-a ciocănitul. Odată așezat pe locul său, i-a și dat, de altfel, un nou avînt, pornindu-se să strige „bandit, tîlhar, pungaș” cît putea el de tare cu vocea lui spartă de fumător înrăit și folosind cu nădejde, ca pe niște ciocănașe, degetele arătătoare îndoite. Omul acesta gălăgios și din fire blajin era oricînd dispus să facă haz de ceva. Privind în jur, întrebă cu o evidentă

curiozitate, cine anume era ticălosul de astă dată. Căsenii m-au arătat cu degetul. Veterinarul s-a ridicat, a venit la mine și m-a strâns în brațe, exclamînd :

— Iată ce înseamnă să ai sentimentul datoriei ! A dormit cinci minute prea mult, a pierdut căruța, dar a mers ceasuri în șir prin arșiță... pentru ca în cele din urmă să vină totuși ! Asta înseamnă să fii zelos.

Sub privirile uluite ale celor de față, a apucat cele două hanapuri cu vin care îi erau mai la îndemînă și care tocmai fuseseră umplute, mi-a umplut unul dintre ele, a ciocnit cu mine și l-a golit pe celălalt dintr-o sorbitură, așa încît a reieșit limpede că salutul exuberant pe care mi-l adresase fusese un simplu pretext ca să-i poată depozita de o parte din tainul, oricum neîndestulător, de vin pe cei doi păgubași, care fuseseră în așa măsură luați prin surprindere, încît rămăseseră muți. Puse cu zgomot paharul la loc, pe masă, și se înapoie la scaunul său, strănutînd, scuișind și bombănind cu glas tare cum că vinul ar fi fost prost.

Coala mare și groasă de hîrtie ministerială, pe care fiecare trebuia să confirme primirea guldenului, a făcut înconjurul mesei și deoarece numele meu era de asemenea înscris pe ea și nimănui nu-i trecea prin minte să economisească ceva din banii obștei pe socoteala mea, am iscălit și eu, după care am donat cincizeci de crăitări pentru fondul comun din care se cumpăra vin ; gestul meu a întrunit aprobarea tuturor, așa încît am putut și eu să iau loc la masă și să mănînc împreună cu ei. Simțeam că mă trec friguri și că vinul ce-mi fusese oferit de către veterinar și pe care-l băusem tot pe loc din cauza atmosferei ce se crease îmi dădea acum o stare de deprimare letargică. M-am silit să mănînc repede și mult, cu toate că n-aveam deloc poftă de mîncare. Cei din jurul meu au observat deodată că mișcam anevoie mina stîngă, pe care o și legasem strîns cu batista. Le-am spus că, în marșul meu forțat prin pădure, mă poticnisem de o rădăcină și, alunecînd în josul unei pante abrupte, mă rănisem la mînă și la picior. Explicațiile mele au avut darul să stirnească în egală măsură zeflemeli și sfaturi sincere binevoitoare. Văzîndu-și mai departe de mestecat, unii din meseni discutau, în același timp, amical despre primejdiile

ascunse ale pădurii, mai ales despre riscul ca după o căzătură să te alegi cu un tetanos, în vreme ce alții subliniau norocul nostru de a-l avea pe doctor la îndemână. La auzul acestor cuvinte, veterinarul a și spus foarte calm că după masă va vedea ce este cu mine și că speră să mă vindece pe loc.

Vinul părea să întărească și mai mult efectul arșiței. Nu se zărea nicăieri nici un colțișor de umbră și, chiar dacă cineva ar fi căutat refugiu în cort, și-ar fi dat curînd seama că înăuntru zăpușeala era și mai insuportabilă. Praful se depunea în cerc pe marginea farfuriilor de porțelan și forma o pojghiță la suprafața vinului. Șirul de oameni care, așa cum se cuvine, înconjuraseră la o distanță respectuoasă masa noastră, se desfăcea acum în grupuri indolente. La vreo zece pași de masă, mai aproape de noi decît ceilalți, stătea o fetișcană secuie, de vreo șaisprezece ani, care ținea de căpăstru doi măgăruși și ne privea țintă cu ochii ei căprui. Sprijinindu-și brațele de gîturile celor doi măgari, care stăteau cumiți și toropiți, părea suspendată între ei, cu trupul ușor aplecat înainte și cămașa întredeschisă lăsa să se întrevadă pielea smeadă cu luciri de bronz. În spatele ei se aciuiseră o familie de români ; bunicul cu plete albe și purtînd, în ciuda căldurii, un pieptar îmblănit și împodobit cu cusături, ședea pe jos, înconjurat de fiicele mari sau de nurorile sale, care alăptîndu-și pruncii — acoperiți cu o basma, ca să-i ferască de bătaia soarelui — care legănîndu-i în brațe ; ceva mai încolo, în pantaloni de culoare deschisă din postav grosolan și pe deasupra cămeși largi, erau fiii săi, care, după ce așezaseră la mijloc desăgile pestrițe pline cu ouă, stăteau tolăniți alături, tăind felii de slană și despicînd cu mîna căpățînile roșii și cărnoase de ceapă. Veniseră cu doi căluți de munte care erau pironiți față în față, fiecare cu capul proptit de gîtul celuilalt ; puteau sta multă vreme în această încheștare prietenească, dormind în același timp. Alături se afla căruța unui țăran sas ; oiștea era ridicată, roibul înalt și zvelt, care tocmai își descărca bășica udului într-un jet gros, era legat strîns de scara codîrlei, iar de gît îi atîrna o desagă cu nutreț. Țăranca ședea în căruță, ocupînd în întregime bancheta de

piele. Ținea brațele încrucișate și în mîna dreaptă, neclintită, o umbrelă mare, din acelea folosite pe vreme de ploaie și la umbra căreia dormea acum adînc și în siguranță, fără ca umbrela să i se clatine măcar o singură dată în mîna ; bărbatul ei se întinsese comod în căruță pe un strat de fîn. Cu excepția acelor, puțini la număr, care-și vedeau de treburi chiar și în timpul pauzei de prînz, și în afară de societatea adunată în jurul mesei noastre, unde veterinarul nu avea astîmpăr, toată lumea părea stăpînită de acel sentiment apăsător, ca de plumb, care ne năpădește ființa în toiul verii. Trebuie spus că masa noastră, așezată la vedere, atît sub ochii țăranilor înstăriți, cît și sub ai celor săraci și obidiți, putea fi luată drept un semn, vizibil din toate direcțiile, al unor rînduieli încetățenite de veacuri și pe care nimeni nu se gîndea pe atunci să le schimbe. Purtarea firească a tuturor comensalilor, ca și absența oricărei urme de ură din privirile îndreptate asupra noastră, priviri care trădau însă totodată o curiozitate inofensivă și un respect de asemenea secular ar fi dat de înțeles într-un mod cît se poate de simplu oricărui observator dinafară că în aceste părți și în această obște din Wängertsthuel, rînduielile erau nemțești și că aceasta era un adevăr de la sine înțeles, acceptat ca atare de toți cei care se aflau pe teritoriul ei.

Niște bețivi, care mergeau pe două cărări, au încercat să se abată pe la masa noastră, un flașnetar s-a încumetat sfios să se apropie puțin, mai apoi au apărut și doi schilози, strecurîndu-se printre picioarele oamenilor și vitelor. Dar veterinarul se pricepea de minune să-i întîmpine pe nepoftiți de îndată ce îndrăzneau să se arate. Apuca bastonul pe care-l sprijinise chiar lîngă el, de scaunul pe care ședea și, gesticulînd energic, dădea drumul unui potop de blesteme și amenințări, pe țigănește, ungurește sau românește. Toți obișnuiții tîrgului îi cunoșteau vocea, iar talentele sale de orator și de cunoscător de oameni erau neobișnuite chiar și pentru aceste părți unde vorbirile erau atît de numeroase și ochiul învățat să surprindă orice arătare străină. Ori de cîte ori se întîmpla însă ca negustori de vite să traverseze locul liber din fața cortului, îi saluta și schimba cu ei cîteva cuvinte ; aceasta părea să fie pentru el o necesitate și, în funcție de interlo-

cutor, se întorcea cu totul sau numai pe jumătate spre el, văzîndu-și însă mai departe, cu toată seriozitatea, de mîncare și de băutură. Știa despre fiecare cu ce gînd venise la tîrg și ce preț era dispus să plătească, acum vorbea idiș și se mulțumea să agite furculița în chip de salut, în clipa următoare se exprima într-o armeană ceremonială și solemnă, punînd jos atît cuțitul cît și furculița, pentru a avea libere ambele mîini, cu care să facă gesturi de patriarh, pe urmă, după ce sorbea de cîteva ori din pahar, își relua locul întocmai ca la început și, semnalîndu-ne cu un gest încărcat de înțelesuri un grup de bărbați elegant îmbrăcați, care se plimbau încet pe cărările ce se formau în furnicarul omenesc, spunea : aceia sînt ofițeri bulgari în haine civile, au venit cu siguranță să cumpere cai pentru că se pregătesc de un nou război balcanic. Și, ridicîndu-și puțin pălăria, se grăbea să le adreseze cîteva cuvinte al căror tilc părea să fie plin de voie bună, judecînd după răspunsul surprins și amabil al celor interpelați, care apoi se și apropiiau de masa noastră.

Isprăvind de mîncat, veterinarul s-a ridicat de la locul lui și, lepădînd pălăria mare de pai cu boruri largi, i-a pus-o în cap primarului, care tocmai ațipise puțin cu fața sprijinită în palmele ambelor mîini. Priveliștea acestei pălării de pai deasupra obrazului lătăreț al veterinarului era, oricum, destul de ciudată, dar ne deprinsesem cu ea ; însă în capul lunguiet și uscățiv al bătrînului țăran acest detaliu de îmbrăcăminte orășenească părea cu totul și cu totul bizar și, deoarece îi acoperea aproape în întregime fruntea, înrămînd în chip neobișnuit capul, începînd chiar de deasupra sprîncenelor, împrumuta nasului peste măsură de lung aspectul unui nas de marionetă de bilci. Veterinarul se șterse de sudoare pe chelie și, venind la mine, îmi luă locul pe scaun, în vreme ce eu am rămas în picioare în fața lui, privind de sus la cicatricile sale de pe frunte și din creștetul capului. Începu să-mi palpeze mîna stîngă, apăsînd-o ici și colo și vorbind în același timp fără încetare. Spusele sale sunau cam așa : Cum poate un om să cadă așa de prosteste, unde ți-au fost ochii și, în afară de asta, arată mai curînd a lovitură decît a căzătură. Mîna este atît de umflată încît n-am cum să-mi dau seama ce-i stricat la os.

Nu s-ar putea vedea decît cu aparatul Röntgen, la oraș, dar pentru un fleac ca ăsta n-are rost să te repezi numaidecît la oraș. Părerea mea e că ți s-au rupt metacarpienele de la degetul mijlociu și de la inelar, ceea ce la vîrsta ta e o adevărată plăcere. Dacă ai să bei zdravăn în după-amiaza asta, ai să dormi bine peste noapte, ceea ce este leacul cel mai sigur pentru oase rupte, bineînțeles că ar fi și mai bine, dacă zgîrciții ăștia ar da bere în loc de vin. Și zici că ai putut să te ridici numaidecît după o căzătură atît de grea? Ei, atunci chiar că n-ai pătît nimic și, la urma urmei, dacă încheieturile nu se vindecă așa cum trebuie, n-avem decît să le rupem din nou, asta se poate face de mai multe ori. S-a apucat pe urmă să ne povestească despre mai multe cazuri cu care avusese de-a face el însuși : despre un argat care căzuse din șopronul de fin și în după-amiaza aceleiași zile își văzuse liniștit de cosit, pînă ce se descoperise după o bucată de vreme că, de fapt, își rupsese două coaste în cădere și despre un bătrîn român, care de zeci de ani venea să-i taie lemnele în curte și care într-o bună zi a sosit șchiopătînd, sprijinindu-se pe două bețe în chip de cîrje și, fără să stea pe gînduri, s-a apucat să taie lemne șezînd pe un butuc, deși avea piciorul rupt, picior care, de altfel, se vindecase de minune, fără ca măcar să fi purtat un bandaj. M-a luat apoi cu el în cort, unde m-a uns pe dosul mîinii cu iod, din acela pe care-l folosea numai pentru „vite mari și de soi“, mi-a făcut un bandaj în toată regula și mi-a examinat și piciorul, unde a constatat că situația se prezenta mult mai bine. Pe urmă m-a readus în mijlocul celorlalți, atrăgîndu-le atenția că sînt un invalid, care trebuie, într-adevăr, menajat, dar pe care se pot bizui la nevoie, în situații grave, cum ar fi, de pildă, acum cînd a sosit momentul să se intoneze un cîntec frumos și cînd, în ce-l privește, el propune tineretului *Cîntecul transilvănean de vînătoare* : „Prin codrul sălbatic îi calc cerbului pe urme...”

Purtarea sa, puțin obișnuită la un german de vîrsta lui, mi se părușe ciudată și cu alte prilejuri asemănătoare, stîrnindu-mi de multe ori rîsul ; astăzi însă îmi displăcea de-a dreptul. Era adevărat că felul său brutal de a se purta mă îndirjise să-mi stăpînesc și mai mult

durerea, ba chiar izbutisem s-o fac atît de bine încît, în timp ce mă consulta, am avut impresia că atît el cît și prietenii mei erau conștienți de efortul meu și-l apreciau în tăcere. Fără a mai spune că, datorită bandajului îngrijit, mîna mea redobîndise un aspect civilizat, chiar oarecum impresionant, dîndu-mi un aer belicos, ceea ce deștepta în mine un sentiment de mulțumire. Dar în adîncul ființei mele eram bîntuit de atîtea întrebări și neli-niști la care aș fi dorit să pot medita în tihnă, încît vioi-ciunea bărbatului de lingă mine nu putea decît să mă scoată din sărite. De aceea, cînd m-a apucat de braț ce-rînd cu insistență să cîntăm în cor și gesticulînd din nou cu bastonul, pe care-l ținea în cealaltă mîna, i-am mul-țumit pentru ajutorul dat și l-am întrebat, fără a-mi pu-tea stăpîni întru totul tremurul buzelor, cît îi datorez.

— Ce este, minzule ? — a strigat el de cîteva ori. Ai prea mulți bani și vrei să te descotorosești și de cealaltă jumătate a guldenului ?

Singura mea datorie era să fiu cuminte și să cînt la-olaltă cu ceilalți, ca să le arăt cum trebuie să se poarte un bărbat. A luat loc la capătul mesei, unde ședeam noi, cei mai tineri și, în timp ce prietenii mei își făceau semn cu ochiul cum că veterinarul e un om grozav, m-a silit să mă așez lingă el și s-a pornit să cînte în gura mare, înboldindu-mă cu cîte un ghiont prietenesc și pe mine, care aproape că nici nu vedeam masa înaintea ochilor și nu reușeam să prind nici firul melodiei, nici pe cel al vorbelor. Reluat de zece sau paisprezece gîtlejuri tinere, cîntecul a țîșnit în aerul luminos și înfierbîntat, acope-rind larma tîrgului, turuitul flașnetelor, cîrîitul și filfii-tul papagalilor. Bătrînii satului au prins iar viață, prima-rul din capul mesei a dus mîna la tîmplă, mirat de ceea ce găsea acolo și a ridicat pălăria mare de pai, iar un zîm-bet candid, vesel, a luminat o clipă chipul fetișcanei care tot mai stătea sprijinită pe măgărușii ei. O pojghiță sub-țire de praf se așternuse peste vinul încălzit, pe care oa-menii continuau totuși să-l bea. Printre noi se aflau cîțiva care urmau să-și înceapă sau să-și reia la toamnă stu-diile la universități germane și, prin urmare, aveau să plece curînd de pe meleagurile natale, împrejurare care

l-a făcut pe veterinar să-și dea la rîndul lui obolul la fondul pentru cumpărarea vinului, îndemnînd și pe cîțiva țărani să-i urmeze pilda.

În treacăt fie spus, principala îndatorire a medicului veterinar în ziua cînd se ținea tîrgul era să vegheze ca nici o vită bolnavă să nu treacă dincoace de îngrăditură. De aceea, în zorii zilei și în cursul dimineții, adică la orele cînd cele mai multe vite erau mîinate încoace, își avea postul său fix instalat într-o gheretă de lemn, chiar lîngă intrarea în perimetrul tîrgului, de unde avea posibilitatea să urmărească, una cîte una, vitele aduse. De obicei, în fața gheretei era o măsuță, la care ședea cu un aer important și pe care, alături de cele necesare scrisului, se aflau și cele necesare fumatului, precum și o sticlă de rachiu, pe care, de îndată ce soarele se înălța pe cer și se făcea mai cald, o înlocuia cu o sticlă de vin. Lăsînd privirea să-i alunece cînd încoace, cînd încolo, peste șirurile dese de vite și de cai înghesuiți unii în alții, era în stare să cuprindă vreo treizeci de animale dintr-o singură contractare a pleoapei, iar dacă vedea ceva ce-i trezea bănuiala sau îi displăcea, poruncea vinovatului, în cuvinte jignitoare să facă cale întoarsă. Vitele respinse erau apoi cercetate mai îndeaproape de el, pe un teren viran, aflat la oarecare distanță și în acest timp lumea adunată trebuia să aștepte. Prin urmare, încă în timpul dimineții i se întîmpla să bată de mai multe ori drumul de la ghereta lui pînă la locul viran și înapoi, ceea ce, dată fiind căldura, pe oricare altul l-ar fi înfuriat, dar lui, care pune la bătaie toată energia sa, îi făcea plăcere. Avea într-adevăr tendința să-și aroge mai mult decît i se cuvenea potrivit cu slujba sa, nu contenea nici o clipă să-i dascălească pe țărani, să mustre și să cicălească într-una și în tot locul; de ce stă căruța asta așa și nu altfel, de ce are bivolul o crustă de murdărie pe picioarele dindărăt, de ce femeia care ține vițelul nu și-a pus un șorț, ca perii să nu i se lipească de cămașă, de ce i s-a năzărit argatului să pocnească tocmai acum din bici sau țăranului să aprindă un foc între căruțe. Așa încît, aici, unde toți și toate își aveau prin tradiție locul lor, el era singurul care dădea cu glas tare dispoziții cu caracter polițienesc și totodată singurul de care oamenii și lucru-

rile depindeau în anumite cazuri, împrejurare ce sporea și mai mult respectul de care se bucura. Îl chemau cînd pentru că niște argați unguri și români se încăieraseră cu cuțitele și el se grăbea spre locul cu pricina, gata să fie medic și judecător în același timp, cînd la o femeie dintr-un sat îndepărtat de munte, pe care o apucaseră înainte de vreme durerile facerii. Era nelipsit oriunde se întimpla ceva și se poate spune că era mai mare peste tot tîrgul de vite și, ca atare, deprins să vadă în toți acei care veneau acolo niște oaspeți ai săi personali, pe care îi împărțea însă de la caz la caz în invitați și bineveniți, tolerați sau nebăgați în seamă și, în sfîrșit, în indezirabili, care trebuiau persecutați.

Acum, cînd ședea la masa tinerilor, adunatul propriu-zis al vitelor se isprăvisese. Mai rar, cîte un întîrziat era adus de către unul din slujitorii comunali, pentru ca să înfățișeze vitele sale medicului veterinar, care le cerceta scurt, dintr-o singură privire. Nimeni nu se mira că era atît de expeditiv, cu toții îl auzisem de multe ori spunînd că era de-ajuns să vadă de la o sută de metri nasul vitelor sau mersul și îmbrăcăminte însoțitorilor lor pentru ca să descopere o boală primejdioasă. Așa încît putea acum să-și vadă în tihnă de cîntat și de băutură, iar cînd primarul și secretarul comunal s-au ridicat de la locurile lor, spunînd că pauza de prînz luase sfîrșit și că trebuiau să fie redeschise ghișeele în dreptul cărora mulțimea începuse să se adune, a reușit să-i convingă să nu dea drumul decît la jumătate din ele, deoarece oamenii se înghesuiau mai puțin la cumpărat decît alte dăți și să-i lase pe tinerii rămași astfel fără îndatoriri să-i țină lui companie, el luîndu-și obligația de a avea grijă ca tinerii să facă de serviciu pe rînd. Primarul și bătrînii satului părăsiră masa, ducîndu-se după treburile lor, urmați de acei dintre tineri care reluau lucrul la măsutele respective; veterinarul însă strînse în jurul său ceata credincioșilor săi și intonă cu glas puternic: „Porniți în văzduhul proaspăt și pur...”

Din fericire, mă număram printre cei care trebuiau să lucreze. Puteam în sfîrșit să respir în voie, nimeni nu mă silea la nimic, oamenii care veneau la mine nu-mi cereau decît să le întocmesc un document bine scris și eu

mă străduiam să aștern literele cît mai frumos cu putință. Cu toate că în cort era foarte cald, mă lua cu frig, rănile de la mină și de la picior îmi pricinuiau o stare de slăbiciune și de nervozitate, oboseala vinului îmi apăsă timples și tot trupul mi-era scaldat de sudoare. Din cînd în cînd, căutînd umbra, muștele care roiau în jurul vitelor soseau biziind și poposeau pe pana cu care scriam și pe mîna mea, mă gîdilau pe ceafă și pe obraji.

După un timp, mulțimea din dreptul mesei mele s-a rărit, m-am pomenit fără treabă și am putut retrăi cu claritate întreaga întîmplare și fuga aceea rușinoasă... Am început să mă plimb înapoi și încolo prin cort, schiopătînd; simțeam o neliniște în coșul pieptului, era ceva în neregulă, ca și cum abia adineaori m-aș fi oprit din fugă, trebuia tot mereu să răsuflu adînc, să trag în piept aerul acela prost, iar și iar... Tavanul cortului e încins și miroase a cauciuc. Cine poate lucra în miros de cauciuc? Tocănița n-a fost bună... Era din carne de porc și de vită, amestecată, dar carnea de porc trebuie să fi fost stricăta. Pe o căldură ca asta nu le dai oamenilor carne de porc, la ce bun să avem un veterinar, dacă nici la atîta lucru nu se pricepe ?

Băiete, acum trebuie să-ți aduni gîndurile și să nu mai tărăgănezi, că altminteri se închide tîrgul și are să fie prea tîrziu. Trebuie să te hotărăști să vorbești cu primarul, să fie trimiși toți slujitorii comunali și împreună cu ei tinerii; tu însuși, la drept vorbind, ești un laș dacă n-o faci, interesele superioare trebuie să cîntărească mai mult... Flașneta cînta din nou aceeași melodie de Brahms. Oare flașnetarii au autorizație să cînte aici ? Și cine le-o dă ?... Tu trebuie să te duci și să le spui : trebuie răscolit tot tîrgul de vite, pentru ca să se dea de urma a trei țigani, care arată așa și pe dincolo. Exact unul dintre ei, cel care avea pletele mai lungi, purta la urechea stîngă un inel de argint, cît unghia de la degetul mare. Numai la cea stîngă... Tu să le spui : astăzi una din țărăncile noastre a fost atacată în pădure de trei țigani, eu am scăpat-o din mîinile lor, ticăloșii aceia au avut nerușinarea să ne mai urmărească o bucată de drum și să arunce în noi cu pietre. Să le spui : n-am

căzut și nici n-am alunecat, am fost lovit cu pietrele aruncate de ei... În orice caz, ai fi făcut o impresie mult mai bună dacă ai fi spus totul din prima clipă, așa cum te hotărâseși să faci în căruța care te-a adus pînă aici, ar fi fost mai bine decît să sosești cu atîta stîngăcie, atît de tîrziu, fără să rostești măcar o vorbă de scuză ; trebuia să le fi istorisit din prima clipă cum se petrecuseră lucrurile în realitate : că pe unul l-ai izbit de un copac așa de tare că i-au trosnit coastele, că celuilalt i-a dat îndată sînge pe nas, iar celui de-al treilea i-ai sărit pe picior... Asta ar fi trebuit să le spui.

În clipa aceea, unul din amicii noștri, care nu mai era în stare să se țină pe picioare, a fost adus în cortul care era cam de dimensiunile unei încăperi mari, din acelea în care obișnuiau să se adune peste zi familiile. A fost așezat într-un colț călare pe un scaun, unde a și început să verse, cu capul aplecat peste speteaza joasă. Își făcu apariția și veterinarul, care spuse :

— În colțul ăla își varsă toți măruntaiele. E mai bine decît s-o facă afară, în văzul lumii.

M-am întors spre el.

— Dar noi lucrăm aici ! Chiar și fără ăștia, aerul este îngrozitor !

M-a privit mirat. După o clipă, a spus :

— Și totuși ! Iar dacă vrea careva să doarmă, n-are decît să se întindă în colțul celălalt. E loc berechet.

Pe urmă s-a făcut din nou nevăzut.

După o bucată de vreme, am culcat bolnavul pe jos, unde a zăcut nemișcat și apoi a adormit. Am putut relua firul îndemnurilor și muștrărilor ce mi le adresam mie însumi. Vezi, acum l-ai supărat pe veterinar, adică tocmai pe omul de care ai avea cel mai mult nevoie pentru acțiunea pe care vrei s-o întreprinzi. Pesemne că te-ai îmbătat și tu. Ei, și pe urmă ai ținut morțiș să te convingi singur că nu trebuie să suflî nimănui nici o vorbă despre toată întîmplarea, pentru că i-ar putea fi neplăcut femeii și s-ar putea să vrea ca nimeni să nu afle nimic. Treaba asta ți-ai băgat-o singur în cap pentru ca să te cruți pe tine însuși, pentru că-ți cam închipuiai ce întrebări ți-ar putea pune prietenii și întrebările nu-ți sînt pe plac. Îți închipui că ești în drept să păstrezi totul secret, pe cînd

un bărbat în toată firea ar acționa așa cum o cer interesele superioare. Poți admite ca întâmplarea să se repete ? Poți admite ca liota asta rătăcitoare să se obrăznicească ? Nu crezi că e important ca cei trei ticăloși, chiar dacă nu se cade să fie spînzurați, să fie cel puțin bătuți pînă cer îndurare, treabă pe care am putea-o duce la bun sfîrșit chiar astăzi și aici, la Wängertsthuel, înainte de a-i preda autorităților ?

În clipa următoare m-am pomenit afară, în fața mesei lungi, pe care stăteau, în șiruri, sticlele. Trebuia neapărat să vorbesc cu medicul veterinar.

— Domnule veterinar — am îngăimat, căutînd să-l descopăr cu ochi nesiguri, orbiți de lumina soarelui.

Am fost primit cu urale puternice, ca unul care venea împins de sete. Toți cei doritori să bea erau primiți cu bucurie și, în cazul meu, bucuria părea să fie deosebit de mare ; nenumărate mîini s-au întins spre mine, m-au apucat, m-au împins pe un scaun, mi-au pus un pahar în mînă, paharul a fost golit și pe urmă a fost din nou plin. A urmat un alt cîntec...

Veterinarul — de-abia acum mi-am dat seama că ședeam chiar lîngă el — mă privea cu ochi șireți și, în timp ce ceilalți cîntau cît îi ținea gura, a început să-mi vorbească în așa fel încît nimeni altul să nu audă ce spune.

— Să nu-ți faci sînge rău, tinere prieten, fiecare din noi își dă în petec odată și odată, nu trebuie să ai remușcări, nimeni n-are să afle nimic. Cînd eram de vîrsta ta, ei da, și eu veneam la tîrgurile de vite de la Wängertsthuel și scriam certificate, așa cum faci tu acum. Știu, știu ce vrei să spui, tatăl tău nu e de acord, mai ales e împotriva alcoolului, el a fost toată viața un om cumpătat, încă de pe băncile universității, ei da, cu noi, oamenii mai de rînd, nu se prea amesteca el, avea dintotdeauna ideile sale proprii, dar să nu-ți închipui că este un om lipsit de înțelegere ! În nici un caz nu trebuie să crezi una ca asta ! Ți-o spun eu, noi îl respectam încă de pe atunci tocmai pentru că am știut de la bun început că are înțelegere pînă și pentru cel mai nevrednic dintre noi și de multe ori s-a întîmplat ca tocmai el să dea o

mină de ajutor în situațiile cele mai împruțite. Nu trebuie să te simți cu conștiința încărcată față de el. De câte ori unul dintre noi era la ananghie pentru datorii, cuvîntul de onoare, fel de fel de treburi din astea, tatăl tău îl salva, salva e cuvîntul cel mai potrivit, îl scotea la liman și pe urmă dădea luni de-a rîndul meditației odraslelor înapoiate ale cîte unui bogătan ca să strîngă banii care-i trebuiau celuiilalt... Îți dai seama, unor copii înapoiați !... și pentru un altul !... Bineînțeles, chiar pe toate n-are nevoie să le știe, că nici un tată nu trebuie să știe toate despre fiii săi. Nu te necăji. În viață totul se obține prin luptă, ei da, și te rog să mă crezi că mie mi-a mers atunci mult mai prost decît ție acum... Avu un rîs adînc, prietenos : Pe mine m-a nimerit rău de tot, mi-a plesnit încheietura brațului. Ar fi trebuit să las să treacă mai multe luni de zile fără să am nici un duel, eu însă am reînceput după scurtă vreme. La drept vorbind, și atunci ar fi putut fi mult mai rău. Țăranul se apropiase dintr-o parte, noi stăteam sub un copac, lingă rîu, destul de aproape de aici... Piatra lui m-a nimerit în încheietura brațului, dar pot să-ți spun că am luat-o din loc ca și cum toți diavolii iadului ar fi fost pe urmele mele. Și pe la tîrgul de vite n-am mai călcat vreo trei ani și mai bine...

Amintirea acelor clipe îl făcu să zîmbească din nou cu blîndețe ; mă bătui pe umăr, ca pentru a-mi da curaj.

— Domnule veterinar... e vorba de cu totul altceva...

— Știu, știu. Ai căzut, ai alunecat în jos, la fel am spus și eu atunci, am căzut, am alunecat, m-am ciocnit, șocul, și cîte și mai cîte. Dar înțelege că față de mine poți fi sincer. Sînt trecut de șaizeci și cinci de ani. Dacă mă întrebi astăzi cum arăta femeia aceea, am să-ți spun că era frumoasă, cu siguranță că era frumoasă — dar eu am șters putina, în definitiv eram încă foarte tînr, ei da, iar dacă mă întrebi astăzi cum arăta, nu-mi mai aduc aminte decît foarte vag, poate chiar deloc...

— Domnule doctor — am bolborosit, foarte tulburat, situația este cu totul alta...

— Știu, știu, sînt întotdeauna alte situații. Ești leit taică-tău. Și el ar fi preferat să-și muște limba decît să dea în vileag o cît de mică pîrticică din ființa sa. Întoc-

mai ca și taică-tău ! Și, la drept vorbind, e chiar frumos să fii așa...

— Domnule doctor, dar nu e adevărat că nu vreau să vorbesc cu dumneavoastră despre asta. Dimpotrivă... Aveam de gând încă dinainte să vă spun că toată istoria cu căzutul meu s-a petrecut în realitate altfel. Am... am ieșit din cort anume pentru ca să stau de vorbă cu dumneavoastră.

— Lasă, lasă, băiete, nu începe acum să-mi torni brașoave, că nu-ți stă în fire. Doar nu te-am întrebat nimic... Nu cumva crezi că șezi lingă un bătrîn care vrea să-ți smulgă secretele tale, din curiozitate ! Nu, nu, spune mai bine : nu vreau să povestesc nimic, nimănui, nici chiar măgarului celui mai bătrîn, pentru că vreau să țin totul pentru mine și cu asta gata ! Așa să spui, pentru că așa ți-e felul. Eu unul n-am vrut decît să te sfătuiesc să nu-ți faci singe rău.

— Bine, dar n-am nici un motiv să-mi fac singe rău. Vreau numai să vă istorisesc despre ce este vorba.

— Lasă, lasă, nu vreau să aud nimic...

— Înțelegeți odată că trebuie să vă istorisesc, chiar dacă nu vreți și că am ieșit din cort anume pentru asta. Cred chiar că interesele superioare cer ca...

— Interesele superioare !... Pff !

Avea gura plină cu vin și a fost nevoit să-l dea afară, stropind totul în jurul său. Pff ! Se izbi cu mîna peste genunchi și se porni să rîdă și să rîdă, capul i se roșise tot, iar el nu mai contenea să rîdă.

— Pff... ! «interese superioare», mai aveți caș la gură, dar la cuvinte mari vă pricepeți... Interese superioare... Ascultă, am să-ți spun ceva, nu vreau să știu nimic despre toată istoria asta, absolut nimic, chiar dacă soarta a o sută de mii de oameni ar depinde de ea, dar cu tine vreau să mă tutuiesc, da, așa vreau, pentru că văd că ești soi bun și nu se potrivește ca eu să continui să-ți spun tu, așa cum făceam cînd erai copil, iar tu să mă iei cu dumneavoastră. Așa că spune-mi Bert sau Berti, cum îmi zic prietenii mei.

Am ciocnit și, pentru că el a golit pe loc paharul său, l-am băut și eu pe-al meu. Proptindu-și mîinile în genunchi, a reînceput să rîdă.

— Admirabil... de-a dreptul admirabil... vrea să-mi povestească o întâmplare imputită, și mi se răsuțește, și mi se zvîrcolește, și se face alb pînă-n virful buzelor, ca și cum n-ar mai avea picătură de singe în el, și-o face pe grozavul cu «ieșit din cort» și «interese superioare», ha... ha... Mîine am să fac în așa fel încît să mă întîlnesc cu taică-tău cînd își face plimbarea, nici o grijă, nu vreau decît să-i spun că ai căzut în pădure și că te-am dezinfecat și bandajat... și-am să-i spun că știu exact de ce rădăcină te-ai poticnit, pentru că și eu am pățit la fel din pricina ei, cîndva... ha... ha... ha... ha...

Nu te mai puteai înțelege cu el. Rîdea într-una și vorbea de unul singur, iar ochii lui, în jurul cărora se țesea o pînză de zbîrcituri, avea în tot acest timp un li-căr de o nemaipomenită blîndețe și de o fermecătoare șiretenie. După un timp, și-a îndreptat brusc spinarea și, deoarece băieții voiau să cînte „Fraților, cînd n-am să mai beau“, a strigat :

— Nu, nu, e prea molcom și prea trist, ăstuia îi vine rîndul mai tîrziu... Acum cîntăm «Și-au pornit-o înspre sud...».

Cu toate că răgușise, a intonat cîntecul, sacadat și bătînd în același timp cu ambele mîini tactul în tăblia mesei.

Nu mai răbdam să șed locului. Nu mă părăsise încă acea ciudată apăsare care mă împiedica să răsufli în voie și mă silea să trag tot mereu în piept aerul acela îmbîcsit, stătut. Am pîndit clipa prielnică și m-am depărtat de masă, topindu-mă cu pași înceți în furnicarul omenesc ; mergeam sprijinit într-un baston pe care îl împrumutasem de la secretarul primăriei. Îmi spuneam că plimbarea pe care o începeam acum putea fi folosită pentru treaba pe care o aveam în vedere. Poate că în locul acela de lîngă sălcii, la marginea izlazului, unde țigani obișnuiau să-și așeze șatra, am să-i dibuiesc pe cei trei pe care-i căutam. Unul dintre ei era lesne de recunoscut de departe, pentru că avea pielea mai deschisă și părul cu nuanțe blonde. Era cel care rîdea și care mai pe urmă răsărise cu un revolver. Pe urmă individul cu inelul... Bineînțeles, prilejul era cit se poate de bun !...

Puteam să-i descopăr fără să fiu văzut de ei, să mă înapoiez în grabă la prietenii mei care ședeau în jurul mesei și să vin cu ei, bineînțeles și cu veterinarul... prietenii mei tocmai aveau starea de spirit potrivită, o treabă ca asta le-ar fi permis să mai vinture puțin vinul băut.

Orele după-amiezii erau înaintate și semnele sfârșitului zilei de târg se vedeau pretutindeni. Pînă foarte de curînd, totul părea că se adună și se învîrtește în jurul unui nucleu puternic, turmele mici de vite înghesuite în țarcuri strîmte, roiurile de muște, căruțele cu oiștele ridicate, grumazurile proaspăt frecate și lucitoare ale cailor. Doar cu cîteva ceasuri în urmă, oamenii circulau și se mișcau cu treburi precise. Acum stratul cenușiu de pe jos era presărat la tot pasul cu băltoace cafenii, de multe ori încă acoperite de spumă, lăsate de animale. Fumul și aburii care pluteau în jurul dughenelor cu cîrnăciori și băuturi aveau un miros înțepător. Țăranii, inerți, se adunau în grupuri, ședeau sau stăteau tolăniți printre vitele cu capetele atîrnînd în jos. Din gloata celor de rînd, mulți se îmbătaseră, ba chiar și cîțiva schilozi zăceau la marginea drumului, care dormind, care îngăimînd cu limba împleticită vorbe fără noimă. Flașnetele se mai domoliseră, melodia de Brahms era mereu reluată, dar numai cîteva măsuri, după care se întrerupea și această curmare avea de fiecare dată un sunet jalnic. Femeia pe jumătate oarbă, care învîrtea manivela flașneteii, se sprijinea clătînîndu-se de stîlpul de colț al unei dughene. Inerția sau delăsarea erau mai puțin vizibile în rîndul țăranilor unguri. Aici cel puțin tineretul, flăcăii și fetele, se pricepea să-și treacă timpul veselindu-se, îl vedeai pe cîte unul c-o ridică în aer, ca la dans, pe o fetișcană voinică și o răsucește de cîteva ori pe loc, de i se umfla fusta largă de cașmir împodobită cu panglici late de mătase. Erau de prin părțile secuiești și bani prea mulți de dat pe rachiul sau pe vin n-aveau; veniseră însă în straiele lor de sărbătoare și flăcăii făcuseră totuși rost de o sticlă, pe care și-o treceau unul altuia, ca să bea din ea. Purtau pantaloni ce erau în același timp și fuste, albi și în falduri, lați și lungi pînă în pămînt, care le ascundeau călcătura, dar o făceau să pară ocoșă; mînecele erau delicate și brodate, mai lungi decît brațul cu mînă

cu tot, iar pieptarele lor viu colorate, din postav roșu cu petlițe negre, erau la fel de bătătoare la ochi ca și broderiile bogate ale fetelor, cu care se potriveau de minune. Fetele cântau :

Bim, bam, bam, rochia mi-au boțit-o,
Blănarii pielea au peticit-o,
Un an întreg au tot petrecut,
Din cozi de fată blană și-au făcut.

După vitele zdravene și arătoase ale țăranilor nemți și după caii lor de prăsilă, care fuseseră rînduiți în șiruri lungi și acum începeau să fie mînați către casă, legați laolaltă în cete mai mari sau mai mici, urmau animalele mai mici de stat ale locuitorilor din satele de munte, cai și boi scunzi, care slăbănogi, care cu burta rotundă, caraghios de balonată. Țăranii români bătrîni ședeau în spatele căruții, cu picioarele bălăbănindu-li-se și cu mîinile împreunate, tăcuți ca la biserică.

De astă dată, ȝiganii păreau să fie împărțiți în două cete mari. Încă înainte de a trece pe malul celălalt al piriului, am dat peste doi dintre ei, bărbați cu bărbi negre, care încercau niște cai amărîți, călărindu-i încoace și încolo și izbind cu sete în ei cu niște bice scurte, făcute din mai multe curele. De fapt, caii nici nu erau cai. ci niște gloabe prăpădite. Erau nemaivăzut de slabi și ți se rupea inima, nu alta, cînd te uita la ei și le vedeai ochii bolnavi, picioarele tremurînd de slăbiciune și rănile deschise sau urît cicatrizate. Pașii lor hăituiți și nesiguri trădau spaima și loviturile de bici îi îmboldeau să încerce și cîte un scurt galop ; bărbații, care călăreau fără șa și fără căpăstru, agitînd brațele, smuceau nebu-nește de dirlogii petrecuți în jurul fălcii de jos a cailor și fixați de botul lor cu ajutorul unui căluș de lemn, așa încît animalele, avînd capetele trase lateral, tindeau tot mereu s-o ia drept înainte sau să facă cercuri, întoarceri, cotiri, ceea ce nu era deloc în intențiile călăre-ților lor, dar era inevitabil, dat fiind felul în care-i mînau. Mișcările erau însoțite și de strigăte de îndemn sau de dojană, uneori de cîte un strigăt de triumf în care se

deslușea multă bătaie de joc, ceea ce, dată fiind sălbăticia cu care biciuiau caii, era o mirșăvie și mai mare. Unul din țigani sări jos de pe cal și, stînd lingă el, îl lovi atît de tare cu piciorul în burtă încît se auzi un trosnet surd ; totodată, gesticulînd agresiv, găsi timp să strige cîte ceva în urma celuiilalt călăreț, care trecea în goană pe lingă el. Niște femei bătrîne ședeau la umbra sălciilor, trăgînd din lulele și holbîndu-se cu ochi inexpressivi la joaca celor doi bărbați, pe care o socoteau necesară pentru ca animalele pe care le cumpăraseră „să le știe de frică stăpînilor“. Nimeni nu-i împiedica. Erau țigani și gloabele erau tocmai bune pentru ei, nu făcea să-ți bați gura pentru atîta lucru.

Ceva mai încolo, pe un dîmb, cîteva siluete feminine oacheșe, care făceau parte din aceeași ceată, dansau un fel de horă. Le era cald, călcău desculțe prin praful în-cins și, urmărindu-le cum se apropiau unele de altele, fredonînd, cum se roteau, apoi iar se desprindeau și, răsucindu-se brusc, o luau de la capăt, era limpede că ar fi preferat să înceteze, dar că de atîta căldură nu mai erau în stare nici măcar să hotărască singure ce să nu mai facă. Se mișcau mai curînd alene decît supunîndu-se ritmului, îngînînd însă toate constant aceeași melodie monotonă, adormitoare, ca și cum fiecare dintre ele ar fi fost convinsă că arșița pîlpîitoare și necruțătoare a verii ar fi mai ușor de îndurat în tovărășia celorlalte, decît de una singură. Așa încît cîntau și dansau în bătaia soarelui și în ciuda lui. Cînd una dintre ele, care nu era nici frumoasă nici urită, nici tînără, nici bătrînă, a dat cu ochii de mine, mi-a făcut semn, lăsînd brațele încruciate în jos și apoi, ridicîndu-le iar cu o mișcare largă, fluturată. Și totuși mișcarea era discretă, chiar lipsită de orice urmă de vulgaritate, nedînd prietenelor ei niciun prilej s-o maimuțărească sau să-și ridă de ea.

Pentru ca să ajung în locul unde bănuiam că i-aș putea găsi pe cei trei pe care îi căutam, în cazul în care ar fi venit la tîrgul de vite, trebuia să trec pe lingă hora femeilor și să mai fac o bucată de drum și pe malul celălalt al pîriului. Am găsit un loc de trecere prin albia bolovănoasă și am și făcut cîtiva pași în direcția amintită. Pe urmă însă am cotit, abătîndu-mă de la drum.

Pădurea cobora aici pînă foarte aproape de apă, așa că nu mi-a trebuit mult ca să ajung pînă acolo. Stăpînit de un sentiment de așteptare, în speranța că mă voi putea reculege în tihnă și în singurătate, am apucat-o pe o cărare care se strecura printre fragi. Am trecut de locul unde pînă de curînd, în zilele în care se țineau tîrgurile de vite, își aveau postul de strajă faimoșii hoți de cai; o stîncă avînd o dublă ieșitură, unde-i așteptau pe țărani ca să primească de la ei „felelat“-ul sau „colacul“, cu alte cuvinte un fel de dare anuală, în schimbul căreia hoții se puneau chezași că acele vite nu vor fi furate de la pășunile din munți. Acum locul era pustiu. În anii din urmă, jandarmii se arătaseră mai întreprinzători și furtul de vite devenise o îndeletnicire mai puțin bănoasă, cei mai mulți dintre foștii hoți erau acum ciobani de nădejde.

Am ajuns într-un luminiș presărat cu clopoței și brăzdat de filfiitul păsărilor. De aici priveliștea se deschidea spre obor, la o adîncime destul de mare față de locul unde mă aflam. Am tras în piept aerul curat și mi-am spus, căutîndu-mi singur scuze: în clipa în care dorești, n-ai decît să te întorci și să-ți reiei cercetările. Abia văzut de sus, norul de praf care plutea deasupra tîrgului de vite, întinzîndu-se și spre văile vecine, se arătă în toată mărimea lui. Învăluia ca o piclă marea de oameni, al cărei vuiet, înăbușit din cauza depărtării, dobîndea un sunet grav. Din fața oborului porneau două drumuri, dintre care unul mai scurt și lat, o ținea ată pînă la primele case ale satului Wängertsthuel, la vreo jumătate de kilometru de ieșirea din luncă, unde se și isprăvea. Pe amîndouă drumurile vitele erau acum mîinate spre case, în cete mici sau în șiruri lungi și căruțele grăbite lăsau în urma lor turmele venite din satele depărtate; forfota era mare și pe pajiștea tîrgului. Febra plecării îi cuprinsese pe toți. De unde au răsărit oare bivoliile aceia care, văzuți de aici, arată ca verigile unui lanț negru întins pe jos? De unde puzderia aceea de vite? Să fi încăput într-adevăr toate în spațiul acela neîndestulător, care mai este și acum ticsit? Bicele cu care erau mîinați boii pocneau ca niște focuri de armă, vitele călcau zorite, unele aproape că alergau; sute de tălângi se chemau

și-și răspundeau, însoțind convoiul care se mișca repede, dar mugetele prelungi trădau nerăbdare și minie. Soarele scădea treptat, făcând loc umbrelor să crească, era ceasul când oamenii și dobitoacele tînjeau deopotrivă după amurg — și tocmai acum se stîrnise tumultul, tocmai acum trebuiau să pornească la drum ! Erau aidoma unui popor rămas fără țară, nevoit să fugă din fața unui dușman ce se apropie amenințător și care ar pleca în noapte, ducînd cu sine turmele, vitele sfinte, simboluri ale liniștei și statornicieii. Doar casele din Wängertsthuel, ai căror pereți spoți în galben și în roșu se lăfăiau mîndri sub cupolele grădinilor de pomi fructiferi, rămîneau nelintite.

M-am așezat pe jos. Frunzișul alunilor de deasupra capului meu îmi ascundea cerul, iarba de sub mine era proaspătă și răcoroasă. Ochii mi se închideau, dar nu eram obosit ; în adîncul ființei mele ardea o flacără ascunsă, care lumina înzecit. Deslușeam aievea, într-o dulce nălucire, chipul acelei femei, obrazul și gura, ceafa și brațele. Acum nu mai țineam deloc să-i prind pe cei trei indivizi ba simțeam chiar o ușoară teamă la gîndul că i-aș putea zări din întîmplare încă în cursul acestei zile și m-aș vedea astfel constrîns să iau o hotărîre neplăcută. Chiar ai de gînd să le ceri ajutor prietenilor tăi ? Chiar ai de gînd să le istorisești toată întîmplarea ? Îți vor demonstra numaidecît cum poți doborî de unul singur trei vagabonzi, cum le poți face praf dinții, da, da, au să-ți arate... Eu am ajutat o femeie, este o treabă care ne privește numai pe noi doi, pe ea și pe mine. Dacă voia, n-avea decît să anunțe autoritățile, să le spună tot, e treaba ei. Aveam eu oare dreptul să acționez fără consimțămîntul ei ? Oho, poate dau chiar astăzi de ticăloșii aceia, sau poate altădată, poate reușesc să-i bat măr, singur sau cu ajutorul altora, dar, oricum, va trebui atunci să nascocesc un motiv, să găsesc un pretext...

Am stat culcat la umbra funzișului de alun, plutind între visuri tulburi și veghe ; auzeam și foșnetul firelor de iarbă, și mișuiala furnicilor care se plimbau pe mina mea, iar gîndurile mele se roteau în cercuri din ce în ce mai mari. Încercam să-mi închipui cum s-ar fi desfășurat lucrurile dacă cel cu revolverul ar fi tras. Dacă ar fi ni-

merit-o. Nici nu trebuia să fie o rană gravă, putea să fie o rană ușoară, la umăr, dar după care ar fi trebuit s-o țin de mână sau s-o duc în brațe și să opresc singele, chiar acolo, între butucii de viță. Dar dacă ar fi ucis-o. Totul, culoare, contur a pălit, s-a șters, s-a întunecat. Avusesem prilejul să arăt de ce sînt în stare. Că pot zdrobi dinți, rupe coaste. Și eu ce-am făcut? Aluia căruia i-ai sărit pe picior, de ce nu i-ai strivit și coșul pieptului? — M-a cuprins o ușoară amețală, de pe urma vinului, învîrtejind imaginile ce mi se perindau înaintea ochilor. Iată, un bărbat spătos se îndreaptă spre mine, turbat de furie; are buzunarul doldora de pietricele, le vād, ca și cum buzunarul ar fi de sticlă. Aud glasul medicului veterinar, risul lui de om greoi: „Fugi, fugi, cît poți mai repede.“ Dar sînt incapabil să mă mișc, nu mă pot deslipi de pămînt, zac aici înfricoșat, nu mă pot ridica, nu pot striga, aud tălângile vacilor, simt cum mișună furnicile, dar nu sînt în stare de nimic.

Într-un tîrziu, coșmarul s-a destrămat. Bătrînul meu clascāl obișnuia să spună: „Privește cît este de mare forța asta... pe care noi vrem s-o zăgăzuim... și de aci înainte are să fie și mai copleșitoare.“ Oare de ce vorbea el despre aceste lucruri pe un ton atît de profetic? „Privește“ — așa spunea. Ar fi fost mai potrivit să vorbească despre ele, așa cum ar face veterinarul, sună mai firesc. Aha, uite, veterinarul o ia la fugă atunci cînd vine āla cu pietrele... la ce te poți aștepta din partea lui?... ar fi în stare s-o țină tot într-o fugă de atunci și pînă azi... De fapt, ce poți face într-o situație ca aceea în care a nimerit el atunci? Desigur, pot face față. El sau eu! Din doi unul trebuie să cîștige. Și trebuie să existe o posibilitate să te apropii de o femeie măritată, de pildă dacă bărbatul ei e bătrîn, sau urît, sau e, în general, un monstru.

Neavînd nici surori, nici frați, crescusem fără să cunosc intimitatea ce se țese între ei și nu eram deprins să mă port camaraderește cu fetele de vîrsta mea. Natura se arătase binevoitoare cu mine, ajutîndu-mi trupul să se înalțe vînjos și sănătos; cît despre mintea mea, destul de înzestrată pentru a face față unei osteneli mai mari,

pe lingă cunoștințele cu care mi se împuiase capul la școală, era bînuită de nălucirile unei imaginații ce se inflăcăra lesne și nu-și aflase deocamdată un țel serios. Puneam mare preț pe unele lucruri, printre care și pe căsătorie; puținele amănunte care-mi ajunseseră la urechi cu privire la cazuri de adulter în lumea satului îmi păruseră întotdeauna că țin de o anumită categorie de oameni, față de care nu se cădea să te arăți peste măsură de sever, dar care trebuiau îndrumați și, într-o oarecare măsură, cicăliți, prin pilda unor purtări fără de cusur, oameni în privința cărora se cuvenea să fim pînă la urmă bucuroși, dacă plăcerile lumești și șubrezenia preocupărilor spirituale nu aveau consecințe și mai grave. Iată însă că acum se închea pentru mine o imagine care se deosebea de gîndurile mele de pînă atunci, o imagine care, dacă o judecam cu indulgență, n-avea decît de pierdut. Pe de o parte, într-o confruntare de la om la om, orice superioritate îngăduitoare în ce privește diferențierea socială se dovedea a fi o născocire fără consistență. Am încercat să mi-l închipui pe bărbatul acelei femei, gras, grosolan, bătrîn și bolnăvicios, am încercat să făuresc pentru mine imaginea unei căsnicii nefericite. Pe de altă parte însă, un îndemn lăuntric, la fel de puternic, îmi spunea că s-ar putea ca bărbatul acela și legătura dintre el și femeia lui să fie în realitate cu totul altfel.

Totul în jur îmi părea acum trist. Soarele cobora spre piscurile munților, curînd avea să dispară în spatele lor. Atunci peste tîrgul de vite se va așterne liniștea, praful și aburii se vor risipi, va mai fi trecut o zi, o zi liberă.

Unul din slujitorii comunali tocmai străbătea oborul, bătînd în tobă și dînd de știre cu glas răsunător că ghișeele urmau să fie închise și că cei doritori să mai capete un certificat trebuiau să se prezinte de îndată. Cît am stat sus, în luminiș și mai mult încă după ce am coborît iar în vale, mi s-a părut că ocolul vitelor se micșorase simțitor, iarba strivită și murdăria se vedeau pretutindeni cu ochiul liber, oamenii care amînaseră pînă în ultimă clipă încheierea învoielilor deveniseră dintr-o dată și ei foarte activi. Ivirea unor nori prevestitori de furtună împrăștia însă grupurile de întîrziați mai repede

decît ar fi putut-o face apropierea serii ; toţi o luau la picior ca să se pună cît mai curînd la adăpost. Ne pîndea o rupere de nori, una din acele furtuni de o uimitoare violenţă nelipsite de la toate tîrgurile de vite din Wängertsthuel, care acopereau pajiştea cu o pînză groasă de apă şi umflau pîriul preschimbîndu-l pentru scurtă vreme într-un rîu năvalnic şi spumegînd. Iminentă, ploaia nesocotea rînduielile cu care ne deprinsese natura, deoa-rece ne obişnuisem să plouă pe la amiază, în vreme ce acum umbrele vineţii se şi aşternuseră pe versantul dinspre apus al dealurilor, iar razele piezişe ale soarelui îmbrăcau locurile într-o lumină aurie, străbătută de licăriri roşietice, care contrasta aproape ireal cu peretele întunecat de nori. Dunga lată a unui curcubeu şi cercul alb-argintiu al lunii ce se zăreau pe cer împrăştiau o vrajă stranie şi vesteau căderea serii. Lumina nefirească a văzduhului părea să deştepte în oameni, ca şi în animale, o senzaţie de nesiguranţă, de teamă. De aceea nici nu m-am mirat cînd, ajungînd în apropierea cortului, am văzut trecînd în goană mare o căruţă lungă, în care şedeau, înghesuiţi pe mai multe rînduri de bănci, prietenii mei împreună cu medicul veterinar. Se grăbiseră s-o ia din loc pentru a ajunge înaintea ploii la hanul din comună şi-mi lăsaseră vorbă la unul din bătrînii obştei să vin cît mai repede după ei. În faţa cortului stăteau primarul şi cîţiva din funcţionarii comunali, iar în pen-umbra dinăuntru l-am zărit pe secretarul comunal care strîngea registrele într-un cufăr, ca să poată încheia şi procesul verbal. M-au poftit prieteneşte să plecăm împreună, căruţa avea să sosească numaidecît.

În aşteptarea ei, am luat loc la o masă goală, de pe care unul din slujitori tocmai lua ultimul pahar ca să-l pună într-un coş. Tensiunea premergătoare ploii şi furtunii îmi dădea o stare plăcută ; aşteptam să se întîmple ceva nou, ceva peste măsură şi în afara oricărei măsuri ; în locul arşiţei — şiroaie puternice şi dese, pîriiaşe şi riuleţe care vor săpa jgheaburi în ţărînă, de-a latul şi de-a lungul şoselei, tunete ce se vor rostogoli printre creste şi se vor întoarce iar la noi. Cufundat în gînduri, nu mi-am dat seama că un ţăran se apropiase de masă decît în clipa în care mi s-a adresat pe neaşteptate. Omul

spunea că întârziase cu încheierea învoielii pentru că vroise mai întâi să încerce la drum caii pe care se hotărîse să-i cumpere ; mă ruga să-i întocmesc totuși acum certificatul. Glasul bărbătesc avea inflexiunile plăcute ale graiului vorbit în satul dogarilor, care în gura acestui țaran dobîndeau un sunet nou, o notă de siguranță și seriozitate. În clipa în care l-am auzit am avut certitudinea că așteptarea pe care o purtam de multă vreme în mine se împlinise în sfîrșit. Priveam țintă spre locul unde oamenii se îngrămădeau, înghesuindu-se unii în alții, împiedicîndu-se unii de alții în graba lor de a părăsi tirgul. Și, cînd a scăpărat cel dintîi fulger, mi s-a părut că lumina necruțătoare și furtuna se prăvălesc peste mine din mai multe direcții deodată : acolo, în față, doi oameni se îndreptau spre poartă, tîrîți de vîrtejul mulțimii, striviți de puhoi, li se vedeau doar pălăriile și, în parte, umerii — dar nu era acela inelul din ureche, și nu erau acelea pletele mai deschise la culoare, cu luciri roșietice ? Să mă fi înșelat eu ?

Fără să ridic ochii, am răspuns :

— Secretarul a apucat să închidă registrul.

Se vede cît de colo că țaranului îi vine greu să se roage ; totuși o face :

— Cumpăr caii de la un văr de-al meu, care-i de fel dintr-un sat mai depărtat, i-ar fi cam peste mîină să vină din nou încoace, pentru acte, ar fi tare bine pentru el dac-am putea isprăvi treaba astăzi.

Urmăresc din ochi cele două siluete, se văd foarte clar, dispar și iar apar prin mulțime, dar poate că mă înșel, poate că sînt niște persoane cu totul străine. Un glas pare că-mi spune, profetic, întocmai ca dascălul meu : „Privește, ai pornit pe urmele lor... Și iată că nu vrei să-i prinzi...” Iar lîngă mine stă omul acesta, care este, fără putință de îndoială, bărbatul ei.

Brusc, mă cuprinde un zel întrucîtva servil. Mă ridic, observ în treacăt că omul încălțat în cizme curate are o ținută dreaptă, ca de militar, nu-l privesc în față, nu mă uit în ochii lui, mă mulțumesc să spun :

— Am să vorbesc cu secretarul să văd dacă se mai poate face ceva.

Vine după mine în cort, a răsărit din umbră și cel care vinde caii, scotocesc în grabă prin cufăr ca să dau de formulare, scot la iveală registrul. Secretarul comunal bombăne :

— Ce este, ce-ți veni ? Tocmai voiam să închid cufărul.

Dar eu am și început să scriu. Caii au șase ani, bineînțeles, se cheamă Fitzko și Betyar, bineînțeles, numele cumpărătorului Georg Trausch, Satul dogarilor, nr. 12, bineînțeles, bineînțeles, unde am mai auzit eu numele ăsta, toate îmi par cunoscute, auzite, trăite, poate într-o altă viață. Mă uit întotdeauna la cumpărător, o fac și acum și înlînesc o privire liniștită și limpede. Plec repede ochii, mă ridic în picioare, mă întorc spre secretar și spun :

— Vă rog, iscăliți... și puneți ștampila rotundă...

Țăranul mi-e recunoscător. Spune :

— Veniți cu mine, că a și început să picure.

Ca un copil care se teme să nu fie lăsat singur, îl urmez, mă sui în căruța lui, tună, caii sînt nervoși, primarul mă zărește și îmi strigă :

— Ei, ce s-a-ntîmplat, nu veniți cu noi ?

Îi răspund, însă bubuitul tunetelor îmi acoperă cuvintele, picăturile mari cad din ce în ce mai repede. Georg Trausch mină caii, croindu-și drum prin omenirea îngrămădită lingă poartă, pe urmă ieșim la drumul mare, șoseaua este liberă, caii se pot avînta în galop, căruța huruie.

Un om aleargă cu pași mari în fața căruții, îl știu, face parte din cercul nostru de prieteni, acum e ud pînă la piele și și-a suflecat pantalonii. Cînd mă zărește, îmi face semn cu mîna. E jurist, cu șase ani mai mare decît mine și, de regulă, nu se ostenește să stea de vorbă cu mine, acum însă îmi face semn prietenește. Trausch oprește ca să se suie și el. Ploaia îmi răcorește mîna ; are să moaie bandajul, trebuie să țin mîna sub haină. După cîtva timp, caii aleargă cu capetele sus și călcînd săltat, cotesc, intră în curtea hanului și se opresc sub un șopron cu acoperiș lat de țiglă. Juristul face o remarcă prostească, care se vrea măgulitoare, la adresa cailor, pe care țăranul îi mîngîie pe gît cu palma.

Am intrat toți trei în han. Luminile erau aprinse, încăperea cea mare era ticsită de oameni, la o masă ședea „tineretul“ cu protectorii săi ; tocmai cîntau „Căci iat-o coroană...“ Era un cîntec care îmi plăcea dintotdeauna, acum însă, sub înriurirea vinului și purtate de glasuri sparte care se avîntau în tremolouri plîngărețe, pasajele sale înalte, de obicei atît de frumoase, se lăbărțau și se izbeau parcă de pereți. Mi-am dat seama că unii dintre prietenii mei se treziseră între timp, dar alții erau beți. Veterinarul dormea în capul mesei, rezemat de speteaza scaunului și cu mîinile sprijinite în baston. La celelalte mese ședeau țărani nemți ; cîte unul care băuse mai mult se mișca greoi și încet, dar nu le stătea în fire să fie gălăgioși sau să se poarte în așa fel încît să atragă atenția, doar după risetele care izbucneau ici-colo îți puteai da seama că în seara asta erau puși pe petrecere.

Am luat loc la o masă în cealaltă încăpere. Însoțindu-și cuvintele cu un gest al mîinii plin de o distincție firească, Trausch spuse :

— Este o cinste pentru mine să bem împreună un pahar, vă sînt îndatorat.

Se prea poate să-l fi privit atunci prea lung, căci ochii ni s-au întîlnit și, voind parcă să dea un rost acestei întîlniri, bărbatul mi-a zîmbit încurajator, însă eu încă nu mă reculesesem. Trausch să tot fi avut la patruzeci de ani. Părul blond și neted lăsa descoperită fruntea, a cărei piele arsă de soare era neobișnuit de mobilă și în lungul căreia se trăgeau niște cute, ce-i drept, aproape invizibile cînd tăcea stînd cu capul plecat, dar care atunci cînd ridica privirea, săltînd în același timp puțin sprîncenele groase, se desenau clar și nu fără oarecare frumusețe, accentuînd expresia însuflețită a feței, cînd începea să vorbească. Aceste cutișoare care, în treacăt fie spus, nu făceau deloc ca fruntea lui să semene cu a unui om în vîrstă, îndulceau întrucîtva impresia produsă de nasul drept și subțire, de fața bărbătească, uscățivă, bărbierită cu grijă, de pomeții puternici și de bărbia energetică ; de fapt, puneau în valoare fruntea înaltă și făceau ca toată fața lui să pară mai impunătoare. Mîinile bătătorite de muncă erau subțiri, dar pe dosul palmei răsăreau surprinzător niște perișori aspri, care lu-

ceau metalic în lumina lămpii. Avea o față care îmi inspira încredere. Aș fi vrut să-i pot spune ceva deosebit și care să fie în același timp potrivit cu împrejurarea, dar nu-mi veneau în minte decât cuvintele obișnuite, de mulțumire și închinare care se rostesc la asemenea prilejuri. În sinea mea, recunoșteam că omul acesta, produs robust și rafinat al unei spițe pline de vitalitate, era întocmai bărbatul arătos pe care te-ai fi așteptat să-l aibă femeia aceea și am simțit un ușor sentiment de mulțumire la gândul că nu era nici bătrîn, nici bolnav și nici un monstru. Țăranul se arăta bucuros că vinduse cu preț bun un taur și trei viței și că făcuse rost de niște cai frumoși, bucuria i se citea în cuvinte, ca și în felul cum savura vinul, sorbindu-l pe îndelete și starea lui în cele din urmă mi s-a transmis și mie ; am început să stăm de vorbă, înconjuțați de zumzetul glasurilor de la celelalte mese. Deodată un țăran bătrîn a intrat în încăpere, a venit de-a dreptul la masa noastră și, punîndu-i mîna pe umăr, i-a spus lui Trausch :

— Vreau să vorbesc cu tine.

Trausch s-a ridicat, mormăind cîteva cuvinte de scuză și s-a așezat împreună cu bătrînul la masa alăturată ; pe față i se citea o curiozitate amestecată cu respect.

De îndată ce am rămas singur cu juristul, m-am simțit ca și părăsit. Vecinul meu de masă nu luase aproape deloc parte la conversația noastră, mulțumindu-se să fumeze cu privirea ațintită în gol, așa că n-aveam cum să reiau cu el firul întrerupt al vorbelor. Am tăcut deci amîndoi. Prin ușa întredeschisă îl vedeam pe medicul veterinar care continua să doarmă, șezînd drept, sprijinit de speteaza scaunului tras mai la o parte de masă. Ce s-ar alege din mine, mi-am zis, dacă aș ceda fără nici o reținere ispitelor acestor locuri bogate în vinuri ? Dacă m-aș lăsa tîrît de ele fără să le birui zi de zi, așa cum fac acești țărani prin trudă aspră și cu sudoarea frunții ? Sau prin osteneala minții ? Dacă m-aș lăsa în voia plăcerilor, ca și a tristeților și m-aș mulțumi să spun : Asta este viața... În cel mai bun caz aș deveni un personaj, ca veterinarul. În cel mai bun caz. Căci pentru asta e nevoie de un trup puternic și de un spirit rezistent, dar suplu ca oțelul. Nevoia mea de afecțiune mă făcea să

am simpatie pentru omul acela în vîrstă care dorinea în scaunul său. Uitînd firește de nătărăul care ședea lîngă mine, am rostit cu glas tare :

— Ce ciudat ! Veterinarului numai cînd doarme i se citește pe față seriozitatea, dar atunci e o mare seriozitate, care pune în umbră tot restul. Acum seamănă foarte bine cu Bismarck.

Holbînd la mine ochii săi nătingi, vecinul meu spuse pe un ton dojenitor, continuînd să tragă nepăsător din țigară :

— Așa arată întotdeauna bătrînii cînd se îmbată... Și, după un timp : Sint curios cine are să și-l ia belea pe cap la plecare ; sper că nu noi.

Apoi s-a ridicat de la locul lui și s-a dus în cealaltă încăpere, unde s-a așezat la masa prietenilor noștri.

Am rămas singur să-l aștept pe Georg Trausch, care își lăsase pe masă tabachera și muștiucul din lemn de vișin. Învîrtind paharul între degete ca să-mi mai trec vremea, ședeam cu spatele la masa de alături, așa încît n-aveam cum să văd fețele celor doi țărani. Dar, deoarece discuția lor era destul de aprinsă și tonul, pe alocuri, mai ridicat, puteam din cînd în cînd urmări ce spuneau.

Acum vorbea bătrînul :

— Fă cum vrei, nu te pot sili !

Trausch i-a răspuns :

— Înțeleg dacă m-ai fi găsit mai devreme. Dar ți-am spus că am făcut o bucată de drum pe șosea, ca să încerc caii. Acum nu mai are nici un rost. Unde-i martorul acela, cum arată, cum îl cheamă ?... Dacă nici măcar atîta lucru nu știe...

— Ea spune că asta nu-i greu de aflat. Pînă mîine are să știe.

— Poate că da, poate că nu. Pot eu să-i asmut pe jandarmi și să-mi pierd ceasuri și zile întregi umblînd pe la poliție și pe la tribunale acum, cînd muncile sînt în toi ? Unde mai pui că s-ar putea ca toate astea să nici nu ducă la nimic.

Bătrînul tăcu o bucată de vreme și, cînd reîncepu să vorbească, glasul lui suna tăios, necruțător :

— Spune-mi de ce te temi, să știu și eu. De ce stai pe gînduri și nu faci nimic ?

— Nu-i vorba de teamă.

— Nu ?

— Nu.

— Aşa, va să zică... bine ! Pentru că, să ştii, dacă te-ai teme de ceva, tot te-aş mai putea înţelege. Dacă, de pildă, ar exista o pricină ca ei să te duşmănească, ceva ce eu n-ar trebui să ştiu... Oricum, fii cu ochii în patru ! Nevasta te roagă să te înapoiezi numaidecît acasă, dacă s-ar putea, încă înainte de căderea nopţii.

S-au despărţit fără nici o altă vorbă şi Trausch, revenit la masa noastră, a întins mîna după tabacheră. Se schimbase la faţă. Ai fi zis că nu se poate hotări dacă să mai întîrzie la han sau să pornească îndată spre casă.

— Cred că ploaia a încetat... Dacă am pleca acum... Apoi m-a întrebat : Vă duceţi cu ceilalţi, nu-i aşa ?

I-am răspuns afirmativ, adăugînd că n-aveam în nici un caz intenţia să poposim în satul dogarilor, ci ne vom continua drumul. Vestea a părut să-l liniştească şi mai umplu un rînd de pahare. Pe urmă însă spuse, e drept, oarecum nehotărît :

— Ştiţi, la drept vorbind, v-aş pofti să veniţi cu mine, dacă vă face plăcere, să încercaţi caii cei noi.

— Îmi face plăcere.

— O s-o luăm cu mult înaintea celorlalţi şi vă pot duce chiar pînă acasă la dumneavoastră. O să fie un bun prilej ca să-mi dau seama cum ţin caii la drum de noapte. Să ştiu ce să-i spun mîine argatului să facă.

— Cu multă plăcere.

Plăti vinul socotind că eram oaspetele lui şi îndată după aceea am şi ieşit în curtea hanului. Ploaia încetase într-adevăr, lăsînd peste tot numai băltoace, din care stropii ţişneau în sus cu nemiluita ori de cîte ori trecea un atelaj îndreptîndu-se spre ieşire. Încă nu se întunecase de tot, ultimele luciri purpurii se mai prelingeau pe virfurile copacilor şi pe acoperişul de ţiglă al şopronului, de pe care se scurgea apa ; aerul era proaspăt şi nu prea răcoros. De după zidurile acoperite cu iederă se auzea ţîrîitul unor greieri întîrziaţi.

Ţăranii plecau cu toţii ; îşi pregăteau căruţele, îşi strîngau unii altora vorbe de rămas bun şi se îndreptau spre

ieşire. I-am văzut şi pe prietenii mei, strinşi grămadă în faţa scării; îi sprijineau pe aceia dintre ai lor care erau înmuiaţi de pe urma băuturii, încercînd să-i convingă, cu duhul blîndeţii, să se lase urcaţi în căruţă.

— E printre ei vreunul care a venit astăzi pe jos, prin Grämmerichwald? mă întrebă Trausch.

— Nu — i-am răspuns eu, toţi au venit cu căruţa.

Ţăranul nu se hotăra să plece. Privea în jurul său, cerceta cerul şi în cele din urmă spuse :

— Să aşteptăm pînă se întunecă de-a binelea. Şoseaua o să fie pustie şi o să putem mîna caii cît de repede.

Aşadar am intrat din nou în han unde în afara veterinarului nu se mai afla nici un client şi am avut impresia că acest lucru l-a bucurat pe Trausch. Prietenii îl părăsiseră pe medic în voia soartei, fiind, pesemne, încredinţaţi că se bucura de destulă autoritate pentru ca să poată cere la orice oră căruţa primăriei şi că nu aveau, prin urmare, de ce să-şi facă griji pentru el. Trebuie să fi fost în picioare de la patru dimineaţa, fără nici o clipă de linişte, tot timpul zorit, acum îl doborîse oboseala. La răstimpuri, buzele îi zvicneau, lăsînd să treacă un sforăit.

Ni s-a adus iar vin şi ţăranul a umplut paharele cu o grabă vădită. Şedeam alături în încăperea doldora de fum, priveam medicul veterinar, care şedea nemişcat, priveam pisica ce se furişa pe sub mese, ne priveam unul pe altul. Aşteptam să treacă timpul. De ce nu plecam la drum pe lumină dacă tot ne apucă noaptea şi va trebui oricum să mînam caii un timp destul de îndelungat pe întuneric? De ce să fim neapărat ultimii? De ce mă privise atît de stăruitor cînd îmi propusese să-l însoţesc?

Nu încercam să-mi răspund la aceste întrebări. De cînd mă aflam în tovărăşia lui îmi interzisesem să mai gîndesc. Cînd bea el, beam şi eu, cînd îşi amintea să zîmbească, încercam şi eu să zîmbesc, cînd îşi aprindea ţigara, mi-o aprindeam şi eu cu acelaşi chibrit. Păstram însă pentru mine acele lucruri pe care n-aveam tăria să le rostesc. De ce am mîna bandajată? Ei, un fleac. S-a întimplat mai demult? Da, cred că da, în orice caz, mie mi se pare că a trecut de atunci o veşnicie. Oare de ce nu pleacă bărbatul ăsta chiar acum acasă, de ce nu se

duce chiar acum la nevasta lui ?

— Adineaori a fost socrul meu aici... Mi-a spus niște treburî, zicea că trebuie să mă întorc numaidecît acasă.

— Bătrînul de adineaori e socrul dumitale ?

— Da, socrul meu.

— Trag nădejde că nu trebuie să te grăbești pentru că e cineva bolnav ?

— Bolnav ? Nici vorbă. Și, de altfel, nimic nu ne împiedică să mai rămînem o vreme aici.

Bărbatul trage spre el urciorul cu vin și, schimbînd brusc subiectul, aduce vorba despre alte lucruri, despre tîrgul de vite, despre adunătura care mișună pe la aceste tîrguri, schilozi, cerșetori, țigani.

— Nu pot să-i sufăr. Dumneata poate nu înțelegi... furia pe care o simt eu ! Dar te asigur că, dacă astăzi îmi iese înainte unul de-ai lor, îl sugrum cu mîinile mele sau îl fac una cu pămîntul.

Perișorii de pe dosul palmei au luciri metalice ; privirea dură a ochilor săi mă buimăcește și devin dintr-odată foarte împăciuitoare ; mă pomenesc îngăimînd ce-mi vine la gură, că tot Dumnezeu i-a făcut și pe oamenii aceia, au și ei minte și inimă la fel cu noi, suferă și rîd și sînt făpturile Domnului.

— Ha ! Dumneata nu-i cunoști ! Ha, n-ai habar cît sînt de stricați și de sălbatici. Părinții nu se rușinează de proprii lor copii, la ei nimeni nu știe ce e rușinea. Spui că suferă și rîd, da ? Fură rîzînd, sînt în stare de cele mai mari cruzimi rîzînd, își chinuiesc animalele rîzînd.

N-am cum să-mi dau seama ce imagini se Țes acum sub privirea neobișnuit de pătrunzătoare a ochiului său lăuntric, stimulat de exasperarea pe care o resimte ; dar văd că i s-a suit singele la cap. Se stăpînește, vrea să schimbe iar vorba, trage adînc aer în piept și spune :

— Ceva mai înainte am pomenit de proiectul unei căi ferate care să lege comuna asta atît de singuratică, Wängertsthuel, cel puțin de orașul cel mai apropiat...

Un timp, reușește să rămînă la acest subiect, dar profită de cea dintîi tăcere pentru a reveni la ceea ce-l preocupă. Veniseră oare la tîrg toți tinerii care obișnuiau să dea o mînă de ajutor la întocmitul certificatelor ?

— Am avut impresia că lipsesc unele fețe pe care eram deprins să le văd.

— ... N-a lipsit nimeni.

— Va să zică, erau toți ?

Era atît de apăsător de grija nemărturisită ce-o purta în suflet, încît nu dădea nici un fel de semne că ar fi băut peste măsură, afară doar de exacerbarea miniei sale și de o anumită incoerență în gîndire ce-l făcea să pună tot felul de întrebări, scăpînd pe de altă parte din vedere lucruri care trebuiau să sară în ochi. Îi intuiau dureros tulburarea și o trăiam, cel puțin în parte, odată cu el ; martor al unui destin, nu puteam face nimic pentru a-l schimba.

În clipa în care ne-am ridicat de la masă ca să plecăm, am fost convinși că ne paște o primejdie. I-am privit umerii puternici și mi-am spus că n-am să mă clintesc de lîngă el. Mi-a trecut prin minte că, purtîndu-mă astfel, îi făceam, de fapt, un serviciu femeii și acest gînd mi-a insuflat atîta încredere încît, fără să-mi mai iau răgaz să chibzuiesc, n-am pregetat să mai primejduiesc și pe un al treilea. La stăruințele mele, țăranul s-a învoit, fără tragere de inimă, să-l luăm cu noi și pe veterinar. Cînd l-am trezit, ne-a privit clipind din ochi și părăind foarte bucuros să ne vadă. A urmat întrebarea : „Ce mai bem acum ?“ și, cum se arăta doritor să guste ceva mai deosebit, i-am dat să bea cîteva înghițituri dintr-o sticlă cu rachiu de ierburi aromate, pe care a scos-o la iveală hangiul. I-a plăcut foarte mult, s-a scuturat puțin, și-a îmbrăcat cu ajutorul nostru pardesiul său larg și ne-a îngăduit să-l sprijinim pînă afară. I-am încropit un culcuș din fin între rogojinile de pe părțile căruței cu loitre, în așa fel încît să poată sta întins, i-am pus sub cap, în chip de pernă, sacii de nutreț și o pătură și, după ce s-a așezat cum îi venea lui mai bine, am mai și fixat scara de la spatele căruței. A adormit încă înainte ca noi să fi apucat să prindem șleaul de crucea carului.

Era trecut de zece, luna se înălțase pe cer și împrăștia o lumină difuză care te ducea cu gîndul la ținuturi sudice. Caii își încordau grumazul zvelt înaintînd cu pași lenți, uniformi, dar cu aceeași călcătură elastică de animal sănătos pe care o avuseseră și cînd tropăiau plăcut

mergînd la trap. Țineau atît de mindru capul și coada încît nu-mi puteam lua ochii de la ei. Curînd după ce-am lăsat în urmă ulița satului, am observat însă că Trausch, care ședea lîngă mine și, întocmai ca și mine nu-și dezlipea decît cu greu ochii de la cai, întorcea acum capul cînd spre dreapta, cînd spre stînga, iscodind cu ochi pătrunzători costișele care mărgineau drumul de-o parte și de alta. Cu toate că încerca să-mi ascundă această stare de pîndă, pretextînd diferite mișcări anume gîndite în acest scop, neliniștea lui mi s-a transmis și mie. Dar, deoarece voiam să-l fac să creadă că nu presimțeam nici o primejdie, mi-am rezemat brațul drept pe genunchi și fruntea în palmă, făcîndu-mi din mînă un fel de ochelari de cal și am stat așa nemișcat, renunțînd să mai văd fața și trupul bărbatului de lîngă mine. În același timp, eram și mai atent ca să nu-mi scape nimic din ceea ce s-ar fi putut ivi cel puțin pe partea stîngă a drumului, care se așternea drept, cu suișuri și coborișuri line și care, odată intrat în pădure, a prins să freamăte și să susure sub aripa vîntului, întocmai ca un pîriu cînd curge printr-o trecătoare.

Aici întunericul era mai dens. De-o parte și de alta, copacii alcătuiau un zid de nepătruns și sub bolta înstelată umbrele lor se desenau și mai întunecate în lumina scînteietoare a lunii. Am depășit cîțiva drumeți întîrziți, siluete răzlețe ce răsăreau din noapte topindu-se din nou în ea, ici-colo scăpăra un chibrit a cărui flacără albăstrie smulgea din întuneric ochii cîte unei vite mînate spre casă. Pe urmă drumul a devenit pustiu, nu se mai zăreau decît ramuri, ramuri uscate de copaci bătrîni, care se întindeau de-a curmezișul șoselei. Chemarea înăbușită a unei bufnițe, cuminte Fitzko, e-o bufniță, nu-i nimic. Caii izbeau scurt și tare pămîntul și lăsau în urma lor o dîră de miros pătrunzător. Am făcut cîțiva kilometri fără să mai întîlnim nici țipenie de om.

Pe urmă, brusc, a venit clipa hotărîtoare.

— Stai, stai — a strigat Trausch, sărînd în picioare și trăgînd caii înapoi ; pălăria i-a căzut de pe cap rostogolindu-se în căruță. Stai !

Caii s-au cabrat sforăind, dar eu apucasem hăţurile şi în clipa următoare ţăranul se şi afla în drum şi-i liniştea, gata, gata. Când a lăsat picioarele jos, Betyar s-a izbit cu zgomot de oişte.

De-a curmezişul drumului era un trunchi de copac, un par, nu foarte mare, un lemn rotund, care putea fi rostogolit. Țăranul s-a aplecat şi a încercat să-l urnească din loc ; gîfiia :

— Repede...

Aproape de noi o umbră s-a desprins dintre tufişurile de la marginea pădurii şi s-a apropiat fără nici un zgomot. Aici, unde locul e descoperit şi e mai multă lumină, umbra a prins consistenţă, e o făptură cu chip şi trup, care ridică rugător braţele.

— Gheorghe — glasul plîngăreţ, cu intonaţii străine, este al unei femei bătrîne care se milogeşte. Gheorghe...

— Aha, aici îmi eşti... bine că vii... bine că eşti aici...

O loveşte peste mîna care se întindea spre el, ca pentru a încerca să-l mîngîie pe cap şi o apucă brusc.

— Să dai copacul la o parte !

Femeia încearcă să se smulgă din strînsoare, se smuceşte, dar nu reuşeşte, se apropie iar de el, mlădiindu-se, zvîrcolindu-se ; încearcă să-i prindă privirea, să-l domolească, să-l imblînzească cu o mîngîiere. Şopteşte :

— Gheorghe, Gheorghe... n-ai adus nimic.

— Ascultă, femeie — izbucneşte ţăranul cînd îi vede faţa bătrînă atît de aproape de a lui, iar glasul sugrumat pare că răzbate tot mai greu, de la mare adîncime, ascultă, unde ţi-e băiatul... pe unde umblă ? Azi dimineată a fost în Gämmerichwald, azi dimineată a atacat-o pe nevasta mea !

Speriată, femeia s-a dat înapoi :

— Nu ştiu nimic... nimic... Nu mi-au spus nimic.

— Să nu minţi !

— Poate, dar mie nu mi-au spus nimic... mi-au dat un răvaş pentru tine... ţine, eu nu ştiu să citesc... nu ştiu...

— Unde-i băiatul, vreau să-l văd ! Vreau să pun mina pe el !

I-a smuls biletul din mînă, l-a rupt şi a aruncat bucăţelele de hîrtie.

O clipă privirea femeii a alunecat către hățișul de la marginea pădurii ; biiguie :

— Nu e aici, nu știu unde e.

— Cu asta s-a zis, odată pentru totdeauna ! — spune bărbatul. Dă copacul la o parte !

A înșfăcat-o de păr și o tirăște după el ; femeia ține ochii închiși și țipă.

— Să dai copacul la o parte !

O îmbrînțește, femeia se prăbușește peste copac și începe să se tîrască prin nisip, încet, ca buimacă, mișcîndu-se în cerc, întocmai ca un animal, apoi se oprește și în clipa următoare începe să se lovească cu pumnii în piept țipînd într-una, își descheie cămașa, dezvelindu-și trupul jalnic.

— Nu vrei să faci ce ți-am spus ?

Întrebarea sună cumplit de amenințător. Făptura ei jalnică n-a deșteptat în el nici o urmă de milă, groaza, ei nu l-a îngrozit. O lovește peste obraz atît de tare încît femeii îi piere pentru o clipă glasul ; pe urmă însă izbucnește într-un țipăt prelung, ascuțit, se trîntește la pămînt în fața cailor, un trup sfrijit, în ochi i s-au aprins luciri pîlpîitoare, lovește cu o furie turbată petecul de pămînt pe care zace, ca scoasă din minți, își înfundă mîinile în nisip... și scoate un răcnet strident, prelung, gîl-gîitor.

Citesc pe fața lui Trausch scîrba. I-a întors spatele femeii și vrea să-și vadă de drum. În clipa aceea, dinspre tufișuri se aud, una după alta, două detunături. Trausch se răsucește, prinde de mijloc femeia și o izbește trosnind de copac, apoi urcă în căruța dintr-un salt și mi se prăbușește pe genunchi.

Caii au pornit în galop. N-a mai fost nici un copac care să-i oprească. Nu pot face nici o mișcare cu degetele de la mîna stîngă, dar țin strîns hățurile, stau în picioare în fața banchetei de piele și privesc drept înainte. Numai de-ar ține roțile... Caii nu înțeleg de ce trebuie să gonească în halul acesta și, pe măsură ce sînt mai înfricoșați și mai uluiți de propria lor iuțeală, galo-pează și mai repede. Ajungem în locul unde drumul coțeste și trecem cu bine.

Între timp Trausch s-a așezat la locul său și acum îmi ia hăturile din mână. Mă întorc să privesc înapoi, însă dau cu ochii de veterinar care tocmai se ridică în capul oaselor, împiedicându-mă să văd dincolo de el. Ținând distrat în mână pălăria țăranului, întreabă :

— S-au speriat caii ? Ce-a fost asta ?

— Ho, Fitzko, ho...

Caii au încetinit din nou pasul, din trupurile lor ies aburi, în fața noastră se deschide valea peste care plutește o negură străvezie.

— Da — răspunde Trausch, punându-și pălăria. Da, s-au speriat. Niște prostovani care veneau de la tîrg n-au avut de lucru.

Se șterge pe frunte cu dosul palmei, o dată și încă o dată, tușește, a răgușit din pricina iritației. Veterinarul privește în jur, cascade, ridică gulerul de la palton și se lungește din nou. Habar n-are de tot ce s-a întîmplat.

Pentru mine lumea se prăbușise. Ostrovuri vrăjite răsăreau ca și pînă acum printre flăcările nopții, dar la țărmurile lor pîndea o scîrbă inertă și fără seamăn, freamătul lor purta în el spaime și o violență brută. Îmi simțeam mîna fierbinte mirosind a piele de vită.

Trausch tăcea. Nu și-a dat seama că drumul nostru era pe sfîrșite decît atunci cînd ne-au răsărit în față gardurile vii care împrejmuiau livezile cu viță de vie ale satului dogarilor. Atunci a strunit caii să meargă mai încet și a început să-mi istorisească, pentru ca să mă împace și pentru ca să se dezvinovățească. Simțea nevoia să se destăinuie, dar în același timp din cuvintele sale răzbătea speranța că de-aici înainte va putea, în sfîrșit, respira în voie, că, după ce ani de zile avusese parte de o asemenea năpastă ticăloasă, va putea, în sfîrșit, să se simtă liber. Socotelile au fost încheiate, a spus el și a repetat de mai multe ori.

— Acum ai putut vedea și dumneata cum sînt lepădăturile astea. Și-ai înțeles de ce n-am pornit spre casă mai devreme. Mă așteptasem să încerce ei ceva. Și nu-i place nimănui să fie văzut în astfel de împrejurări. Dar dumneata sînt sigur că n-ai să-mi dai dreptate, bineînțeles că nu... Vezi dumneata, la mijloc e un păcat al

meu vechi de douăzeci de ani... Pe atunci femeia arăta altfel...

Arăta altfel... Focurile de revolver, stîrnite parcă de țipetele monstruoase care se curmaseră brusc îmi răsunară în urechi întocmai ca două detunături scurte și, după explozia de brutalitate a lui Trausch, nu mă îndoisem nici o clipă că femeia aceea hîdă murise în urma izbiturii. Tremurasem cu hățurile în mîină, în vreme ce femeia zăcea răsturnată de-a curmezișul trunchiului de copac.

Acum nu mai simțeam nimic, în afară de silă și spaimă.

— Să-ți spun cum a fost... Eram la cîmp într-o zi, cînd m-am pomenit cu ea, se furișase fără s-o simt, vine și-mi spune : copilul meu e fiul tău ! Dă la o parte broboada, mi-l arată, îmi arată părul blond, ochii. Mirosea a rachiu... era beată... și a început să mă ațîțe și să mă batjocorească, să mă jignească... și pe urmă iar să mă ațîțe... Dumneata ești încă foarte tînăr, iartă-mă că ți-o spun, ești foarte tînăr, dar trebuie să înțelegi că există un soi de copii pe care omul nu-i vrea, de care n-are nevoie. În sfîrșit, pe atunci nu eram însurat, eram tînăr, așa că i-am dat bani... Era în stare să înghită banii nu altceva. Iar eu mă lăsam înduioșat, în împrejurări din acestea îți trec fel de fel de gînduri prin minte, îți spui : biata fată, poate că ai ei se poartă urît cu ea și, uile așa, îi dădeam și de-ale gurii, și bani, că toți din neamul ei erau nesătui ; le dădeam mai ales în zilele de tîrg ; avea obiceiul să mă aștepte cînd veneam de la iarmaroc... Ei, și pe urmă m-am însurat. Nevasta mea e mult mai tînără decît mine, e bine ca femeia să fie mai tînără decît bărbatul, pentru că femeia trebuie să aibă respect față de el. Tocmai de aceea, cu toate că sînt om cu stare, am luat de nevastă o fată mai săracă. Respect, asta trebuie!... Nu-ți închipui ce-a urmat, șantajul, ticăloșia, nerușinarea, toate astea pentru că îmi jurasem să fac în așa fel încît nevasta mea să nu afle nimic. Le-am dat bani. Le-am dat, cu timpul, cîtiva viței. Dar de trei tîrguri încoace gata, nu le-am mai dat nimic ! Băiatul s-a făcut mare, n-are decît să muncească, unde mai pui că e țigan. Atunci au început să mă amenințe...

— Sînt sigur că nevasta dumitale ar fi avut înțelegere, iar jandarmii te-ar fi apărat...

Țăranul a rămas pe gînduri un timp mai îndelungat. Pe urmă, în timp ce caii înaintau încet, s-a tras mai aproape de mine și mi-a spus, întrucîtva rușinat :

— Ar fi avut înțelegere... se prea poate. Vede pe uliță un individ murdar și ce-și spune ? Asta e fiul bărbatului meu. Ar fi avut înțelegere... dacă avea și ea copii. Dar pînă acum n-am avut parte de ei... și știi cum se întîmplă, la început îți ții gura, pentru că astea nu-s lucruri despre care să vorbești, iar mai tirziu îți ții gura mai departe...

Norii acoperiseră luna. Adierea ușoară a vîntului cobora din vii aducînd miresme ; în depărtare, fulgere răzlețe aprindeau zările. Țăranul de lîngă mine vorbea și vocea i se schimbase :

— Focurile trase de fiul acela proveneau dintr-o armă pe care tot eu i-am dat-o. E un revolver vechi cu două focuri și cu care nu trage bine.

Pe măsură ce-l ascultam pe Trausch, care-mi vorbea de nevasta lui, aveam din ce în ce mai puțin sentimentul că era femeia cu care făcusem cunoștință chiar în ziua aceea, mi se părea că vorbește de o persoană cu totul străină. În schimb, închipuirea mi-o readucea, din cînd în cînd, înaintea ochilor, ca o plăsmuire de vis.

Omorîsem o făptură omenească. E drept că mai întîi fuseseră focurile de revolver, care ar fi putut să ne nimerească, pe țăran, pe mine, pe veterinar, caii. Cu toate astea, un lucru era sigur, cineva murise, și eu eram amestecat în toată istoria asta, fusesem de față, minasem caii. Din nou certitudinea prezenței veterinarului îmi inspira siguranță, faptul că mîna lui se odihnea, prin somn, pe cizma mea, era ca un semn ce amintea de o existență senină și scutită de amenințări. Față de țăranul de lîngă mine resimțeam dimpotrivă o bruscă ostilitate, în sinea mea mă răzvrăteam contra lui și tăcerea mea se încărca de atîta minie și muștrare încît am fost ispitit să nu mai ascult ce spunea, ba chiar să-i cer să oprească imediat căruța, să mă pot da jos. Omul acesta mă poftise să merg cu el „dacă vă face plăcere să încercați caii cei noi...“, însă de fapt se așteptase să aibă

de-a face cu aceia care-l storceau pînă la sînge. Nu fusese sincer cu mine. Pesemne că la fiul lui se gîndea atunci cînd mi-a spus : dacă-mi iese azi înainte unul din ei, îl sugrum cu mîna mea sau îl fac una cu pămîntul. La urma urmei, chiar așa de tînăr nu eram încît să mă las tîrît, fără nici o împotrivire, în niște istorii de pe urma cărora să am conștiința încărcată. Am simțit o sudoare rece pe spinare.

Trausch nu părea să întrevadă nici o consecință, nici un fel de alte complicații. Da, desigur, mai puteau încerca să se lege de el, poate au să-l pîndească iar, după ce se va ține iarmarocul, însă are să fie precaut și cu ochii în patru. Un lucru însă era sigur, de „martorul făptaș“ scăpase. Martorul făptaș.

— Domnule Trausch — i-am spus eu atunci căutînd, fără vlagă și cu prea puțină experiență, cuvintele care să-mi exprime indignarea, domnule Trausch, ai fost incorect față de mine. Trebuia să-mi spui ce te așteaptă. Ai omorît-o pe femeia aceea...

Am fost nevoit să mă opresc pentru că mi se pusese un nod în gît, îmi venea să izbucnesc în plîns ca un copil și simțeam că n-am să mă pot abține dacă nu tac pe loc ; de la o clipă la alta, toată stăpînirea de sine, păstrată de-a lungul întregii zile, mi se spulberase ; febra, durerile, efectul căldurii, ca și al vinului, mă copleșiseră ; ardeam tot și mi-era tare rușine.

— Dacă ți-e milă de ea... da, desigur, și mie îmi este, dar numai dacă mă gîndesc la ea cum era cu mulți ani în urmă, cu foarte mulți ani.

Milă ? Milă de ea — pînă atunci nici nu mă gîndisem la asta. Ceea ce simțeam eu era groază și oroare și multe alte lucruri. Mă rușinam la gîndul că putuse să-mi ia cuvintele drept o mărturisire de milă ; poate își închi-puia chiar că mă tem de autorități.

— Femeia aceea nu a fost cu adevărat o ființă ome-nească. Și nici n-am vrut s-o omor, mai mult ca proba-bil nici n-a murit. Dar chiar dacă, în clipa aceea, aș fi simțit dorința s-o omor, tot aș fi fost în legitimă apărare. Nu e legitimă apărare cînd ești atacat și se trage în tine ?

Judeca pe îndelete, cîntărindu-și cuvintele. Eu nu eram cu nimic amestecat. Să anunț autoritățile ? Cred că e bine să procedez așa ? Da, se poate, dar oricum nu e necesar să hotărîm chiar în clipa asta, mai avem timp. Dacă o fac însă, înseamnă că nevasta lui are să afle tot și ar fi păcat să afle...

— Nevasta mea crede că ea e de vină că n-avem copii și plînge foarte des din pricina asta. Eu îi spun într-una că e din vina mea. Acum, dacă ar vedea băiatul, ar fi sigură că de la ea ni se trage. Și cred că ar muri cu zile... Am niște nepoți, sînt băieți buni, gospodăria are să le rămînă lor, dacă n-o să avem copii ; trudim pentru ei ca și cum ar fi copiii noștri. Numai că între mine și nevastă-mea lucrurile stau cu totul și cu totul altfel, pentru că noi ne-am căsătorit din dragoste ; ne iubim.

Pe urmă mi-a mulțumit din toată inima pentru singele rece de care am dat dovadă la primejdie, reușind să pornesc caii și, mîinîndu-i, avusesem mare noroc că nu ne răsturnaseră în șanț. Faptul că se simțise dator să-mi mulțumească în felul acesta simplu m-a mișcat din nou. Mi-am întors fața, ca să nu observe, iar el a continuat să șadă, abătut și cu privirea ațintită în gol.

Uruitul roților și tropăitul copitelor aveau acum un sunet schimbat ; mi-am dat seama că intrasem pe ulița mare a satului și înaintam pe un teren mai bătătorit. Drumul ne întîmpina, desfăcînd brațele sale late și luminate, luna aprindea scînteii pe acoperișurile caselor al căror ceas de odihnă era străjuit de ferestre întunecate. Am ajuns curînd în dreptul unei porți lăsate anume deschisă și caii au cotit, pătrunzînd într-o curte mare. Un argat somnoros ne-a ieșit în întîmpinare pe una din ușile casei.

Trausch i-a poruncit ce să facă. În timp ce vorbea cu el, își plimba privirea de la casă la șopron și la grajduri, ca și cum ar fi vrut să se convingă că nimic nu se schimbase în răstimpul cît lipsise el. Urmărindu-l pe cînd se foia în preajma căruții, mi s-a părut însă că deslușesc pe chipul lui umbra unei neliniști crescînde. Ceea ce nu l-a împiedicat să stăruie din nou și cu căldură în invitația ce mi-o adresase de a-l urma în casă și de a mai bea un pahar de vin în tovărășia lui cît timp va adăpa

argatul caii. După aceea va porni bucuros mai departe, să ne ducă pe amîndoi cît mai degrabă la casele noastre.

— De ce n-am aştepta în curte pînă adapă caii ?

Trausch culese cîteva paie de pe faţa medicului veterinar care continua să doarmă şi se mulţumi să spună :

— Pe dinsul n-are rost să-l trezim.

Apoi urcă treptele ce duceau în pridvorul cu verdeaţă ; stăpînit de un sentiment nelămurit de aşteptare, m-am pomenit urmîndu-l, ascultător. Încăperea luminată de o lampă cu petrol părea să fi adunat între pereţii ei tot zăduful acelei zile, ceea ce-l făcu pe Trausch să lase deschisă uşa ce da în pridvor. M-a îndemnat să iau loc în timp ce el însuşi a ieşit pentru o clipă, chipurile să aducă vin. Ştiam însă prea bine că se dusesese să dea bineţe nevastei sale, căci cîtă vreme n-o va fi văzut şi nu va fi schimbat cîteva vorbe cu ea nu avea să fie în stare să-şi înfrîneze acea nelinişte amestecată cu teamă ce pusese stăpînire pe el. Într-adevăr, dintr-o altă încăpere ce da şi ea spre pridvor, au ajuns pînă la mine vocile amîndurora ; după felul cum vorbeau ai fi zis că se grăbesc şi, cînd Trausch a venit dintr-acolo, aducînd urciorul cu vin şi paharele, i se citea pe faţă că fusese nevoit să curme o convorbire pe care ar fi dorit să o continue. Încercînd cu tot dinadinsul să înveselească atmosfera, dădu de ştire pe un ton glumeţ :

— Am trezit-o pe nevastă-mea, îşi pune ceva pe ea şi pune de-o omletă. Cum îl cunosc eu, veterinarul are să se trezească dintr-o clipă în alta şi are să-i fie foame.

Mobila era veche, moştenită de mai multe generaţii ; curată şi bine întreţinută, te îmbia să rămii şi să nu dai ascultare ticăitului şi bătăilor ceasornicului din perete. Trausch umplu paharele şi spuse, încurcîndu-se în propriile sale vorbe :

— S-a făcut tîrziu, tîrziu de-a binelea, pentru că aproape o treime din drum am mers la pas. Aşa se întîmplă cînd oamenii au multe să-şi spună.

Ridică mîna în care ţinea paharul şi marginile de sticlă se ciocniră cu un uşor clinchet.

— Beau în cinstea duminică, care ai avut bunătatea să-mi ajuţi cu mult sînge rece.

Îi vedeam de foarte aproape ochii mari, strălucind de simpatie și recunoștință ; captivate și captivante, brazele mișcătoare de deasupra sprâncenelor intraseră în acțiune.

— Dacă n-aș fi izbutit să împing la o parte copacul cu piciorul...

Retrăia cele întâmplate, eu însă aproape că nu-l auzeam, căci pîndeam cu înfrigurare zgomotele ce veneau din altă direcție, întorcînd din cînd în cînd capul pentru a privi afară, în pridvor. Era pasul ei, îl auzeam apropiindu-se pe pardoseala de scînduri, mersul ei ușor, unduitor. Pe urmă am zărit-o. Își trăsese pe ea o cămașă, peste care se încinsese cu un șort ; părul drept, pieptănat cu cărare, era descoperit ; pe braț purta o bucată de pînză de in, iar în mînă ținea farfurii care străluceau de curate ce erau. Ajunsă în dreptul ușii, aruncă o privire înăuntru și ochii noștri se întîlniră. Privi înăuntru și încăperea se lumineă dintr-odată, ogîndind seninătatea chipului ei ; iar eu eram mic și neînsemnat, foarte departe de ea și stăteam nemișcat.

A avut o clipă de uimire, nu se așteptase ca tocmai eu să fiu oaspetele bărbatului ei. Apoi se întoarse și se depărtă.

— De ce nu vii ? Intră ! — a strigat în urma ei bărbatul.

Dar femeia se făcuse nevăzută și poate că zgomotul ușii ce se închidea acoperise acel „îndată“ pe care parcă îl deslușisem, dar nu puteam fi sigur. Simțeam doar că încăperea era încă plină de prezența ei și că eu eram la fel de mic și de departe ca mai înainte.

Țăranul povestea ceva pe îndelete, apăsînd pe cuvinte ; se liniștise. Scoase briceagul, îl puse pe masă, asta e hambarul, mută paharul mai aproape, pe urmă și cutia de chibrituri, asta e livada și asta trifoîștea, aici trebuie să începem să drenăm și să plantăm noua bucată de vie.

Din curte se aude zgomot de pași, care suie scara de lemn, se apropie și iată-i că sînt aici. Au intrat trei jandarmi înarmați și s-au oprit, stînd alături, chiar în locul unde, cu puțin înainte, stătuse femeia. Unul dintre ei făcu cîțiva pași pînă la masa noastră și spuse :

— Am prins o șatră de țigani care cărau cu ei multe lucruri furate și cadavrul unei țigănci bătrîne. Cînd v-ați întors de la tîrg ? N-ați văzut nimic suspect pe drum ?

Țăranul se ridicase în picioare, nu se grăbea cu răspunsul :

— Unde au fost prinși ?

M-am ridicat și eu ; îmi spuneam că va veni îndată femeia, cu fața de masă și farfuriile, ca să pună masa și să ne dea să mîncăm omletă.

Jandarmul continuă :

— Țiganiii spun că femeia a fost omorîtă de un țăran din satul vostru.

Trausch nu luase încă nici o hotărîre ; plimbîndu-și privirea de la unul la altul, întrebă :

— De multă vreme au fost prinși ?

O clipă, ochii săi i-au căutat pe ai mei.

— Dumneata de ce ești bandajat la mîină ? mă întrebă unul din cei doi care rămăseseră lîngă ușa și făcu de asemenea cîțiva pași spre noi.

— Bandajul mi l-a făcut veterinarul încă înainte de prînz, pentru că mă rănisem la mîină — îi răspunsei.

Se vedea cît de colo că bandajul fusese făcut mai de multă vreme și avusese timp să se și murdărească. Primul jandarm, care pusese pînă atunci întrebările, face un gest către camaradul lui, ca pentru a-i spune : de ce pui întrebări prostești ? De ce te bagi în treburile astea dacă nu te pricepi la ele ? — Întorcîndu-se din nou spre stăpînul casei, îi spune pe un ton rece și măsurat :

— Domnule Trausch, unul din șatră, un băiat cu părul blond, care e fiul moartei, zice că te cunoaște bine și că dumneata ești cel care, acum două ore, a omorît-o pe maică-sa.

În clipa aceea mi s-a părut că aud un pas ușor traversînd tinda și dînd să intre în pridvor. M-am plesnit cu dreapta peste genunchi, m-am lăsat să cad pe scaun și am izbucnit într-un rîs puternic, cu toate că în realitate mă aflu foarte departe de aici, iar făptura mea se purta ca și cum ar fi fost străină de mine. Am exclamat rîzînd :

— O treabă ca asta lasă urme !

Simțeam cum cresc pe măsura lucrului pe care îl aveam de îndeplinit, cum mă întrec pe mine însumi, așa cum se întâmplă uneori cu marii oratori și artiști care se depășesc pe ei înșiși. Ridicîndu-mă din nou în picioare, redevin serios și le vorbesc jandarmilor, stînd înăuntrul cercului de lumină din jurul lămpii.

— Domnilor — le spun eu, domnilor, nu știu prea bine ce anume vă interesează și despre ce este vorba, dar de vreme ce, ca să vă aflați aici, a trebuit să treceți mai întîi prin curte, poate că ați văzut că argatul încă n-a isprăvit de grijit caii ; am sosit de la tîrg doar de cîteva minute, pentru că am cam întîrziat la han și am pornit de acolo ultimii. Caii cu care am venit sînt animale tinere, care fac drumul acesta în cel mult o oră. Vreau să spun că acum două ore mai eram încă la han sau poate stăteam de vorbă sub șopronul unde se trag căruțele, pentru că și acolo am mai întîrziat o bună bucată de vreme.

M-au ascultat cu luare aminte și, la drept vorbind, poate că nici nu-mi venea atît de greu să cresc, deoarece mai marele lor știa foarte bine de unde să mă ia, aveam spatele acoperit de o familie respectabilă căreia nu i se putea imputa nimic, pentru fiecare cuvînt al meu stătea cheazășie un tată influent. Citeam pe fețele lor că erau dispuși nu numai să dea crezare spuselor mele, dar și să aibă cea mai deplină încredere în însăși persoana mea, doar era cît se poate de evident că vorbeam ca unul care nu aveam nici un amestec. Continui :

— De la han pînă aici am mînat repede și fără nici o oprire, am depășit pe drum mai mulți oameni care rămăseseră în urma celorlalți și cîtva timp am venit chiar în galop, pentru că ni se speriaseră caii, dar în tot acest timp nu s-a întîmplat nimic deosebit, care să ne atragă atenția.

— Spun unii că ar fi auzit două focuri de armă. Blondul zice că ar fi tras ca s-o apere pe maică-sa.

— Noi n-am auzit nimic. Și veterinarul ar fi trebuit să le audă, dar n-a spus nimic.

— Domnul veterinar era cu voi ?

— Veterinarul era cu noi. Acum doarme, dar mai este încă aici.

Trausch se șterge pe frunte cu dosul palmei și spune cu glasul său plin și moale :

— Văd că aveți o zi foarte plină, e și firesc să fie așa în zilele de târg. N-aș vrea să vă răpesc din timp, dar la un pahar de vin tot vă poftesc și vă rog să nu mă refuzați.

Se duse să mai aducă niște pahare, pe care jandarmii le goliră stînd în picioare și mulțumind.

După ce au plecat, Trausch se închise în sine și căzu pe gînduri. Stătu un timp nemișcat, cu capul plecat. Apoi puse deodată mîna lui dreaptă pe stînga mea bandajată, pe care o țineam pe tăblia mesei și era atîta căldură în gestul său, încît eu, care mai tremuram încă tot de încredare după întîlnirea cu jandarmii, am simțit că-mi recapăt singele rece și că mi se ascut iar toate simțurile, ca nu cumva să scap din vedere vreun semn, să nu nescotesc nici una din temerile care mă tulburaseră și mai înainte, dar care pe el nu păreau să-l neliniștească în aceeași măsură. Aveam din nou sentimentul că sîntem ascultați, că frunzele mari de viță care foșneau împrejurul împletiturii de șipci făcuseră deodată urechi, urechi care auzeau bine și erau înfricoșate. Țăranul spuse :

— M-ai salvat, trebuie să-ți mulțumesc a doua oară. Nici nu găsesc cuvintele potrivite ca să te fac să înțelegi că mi-ai salvat întreaga ființă — poate că a fost în joc onoarea mea, poate altceva, n-aș putea să spun... Dar simt cu toată puterea că dumneata ai fost omul care m-a ferit de primejdie.

Atunci a intrat în încăpere și femeia ; își schimbase îmbrăcămintea, avea o altă broboadă și o cămașă largă, în cusături bogate ; puse pe masă o tavă de lemn pe care se aflau farfurii și tacîmuri.

— Bună seara.

— Bună seara.

Țineam mîna ei într-a mea și am rămas așa, față în față, fără să ne putem desprinde mîinile.

— Vă cunoașteți ? Cum așa ? a exclamat bărbatul neînțelegînd.

— E... știi, cel de azi dimineată... el este.

Erau prea coplesitoare fericirea și mîndria, apropierea chipului ei, sunetul glasului ei ; mi-am simțit propria

nimicnicie și m-am rușinat ; am dat drumul mîinii ce-o țineam într-a mea și mi-am reluat locul pe scaun ; femeia s-a dus după treburile ei.

Trausch m-a bătut pe umăr, apoi a început să măsoare camera în lung și în lat cu pași mari.

— Dumneata ai fost acela !

Mă măsura cu privirea din creștet pînă în tălpi, de parcă abia acum și-ar fi dat seama că aveam brațe puternice și eram vînjos.

Prin părțile noastre, femeile nu obișnuiesc să șadă la masă cu bărbații, de aceea nici acum nevasta țăranului nu stătea cu noi, ci doar venea și pleca, aducînd de-ale mîncării și toate cîte ne erau trebuincioase. Dar făcea în așa fel încît să mai strecoare pentru mine, printre îndatoririle ei de gazdă primitoare, și cîte o întrebare sau cîte o vorbă mai glumeață, iar farfuria mi-o punea ea însăși dinainte, întinzînd brațul ascuns sub mîneca bogată și încrețită, de un alb strălucitor. Citeam în privirea ei o întrebare nerostită ; de cîteva ori am surprins-o lăsînd ochii în jos, așternînd parcă o umbră de gravitate peste lucirea buzelor ce se mișcau.

Țăranul nu vedea însă nimic din toate acestea. Cînd am rămas iar singuri în încăpere, mi-a spus emoționat :

— Îți sînt pentru a treia oară îndatorat. Beau paharul acesta în cinstea dumatăle, pentru că m-ai ajutat ca femeia mea, care mi-e dragă, să rămînă nevătămată, la fel de curată cum era și pentru că m-ai ferit de rușinea ca propria mea odraslă, pedeapsa ce mi-a fost sortită din cer sau din iad, să mi-o batjocorească.

A tăcut deoarece intrase iar femeia. Atunci a părut să-și dea seama că nu-mi luam ochii de la ea și poate că a fost de-ajuns o singură privire de-a mea ca să mărturisească și să dea în vileag toate cîte le simțeam, acele lucruri ce nu pot fi exprimate nici cu ajutorul cuvintelor, nici prin gesturi, acele lucruri tainice, care nu trebuie să iasă la lumină. Dar omul din fața mea întru-nea deopotrivă toate cele șapte însușiri care fac ca un bărbat să fie cu adevărat bărbat, căci ajunge ca natura să-i fi știrbit una singură din ele pentru ca să fie osîndit să-și ducă viața la marginea aceloră de-o seamă cu el ; vreau să spun asprimea și blîndețea, dorința de a

domina și generozitatea, împătımirea și puterea de a lua în seamă fără vrăjmășie patima celui alt, în sfârșit, harul de a se lăsa călăuzit în fiecare împrejurare de cea mai potrivită din aceste însușiri. De aceea omul din fața mea mi-a luat în păstrare taina cu respect și m-a înțeles mai bine decât mă înțelegeam eu însumi. Ziua aceea răscolise și în el multe lucruri pe care le ținuse zăvorâte în adâncul ființei sale ; era, oricum, din soiul acela de oameni stăpîniți de nevoia nepotolită de a se împlini alături de o altă ființă, jumătatea lor mai bună, de aceea și apăraseră ani de-a rîndul cinstea casei sale, ferind-o de orice amenințare, îngăduind acelor fapte întunecate să-l hăituiască și să-l șantajeze în zilele de tîrg. Așa încît acum m-a privit din nou cu luare aminte, părintește, a deslușit pe fața mea semnele adolescenței, mai contopite cu cele ale copilăriei decât cu semnele, mai coapte, ale bărbăției, a văzut încheieturile miinilor mele late și ciolănoase. Și m-a întrebat cu o ciudată gravitate în glas :

— Credeai că am o nevastă mult mai în vîrstă ?

Femeia sta în picioare lîngă masă, rîsul ei se voia întreg, dar o neliniște răzbătea din el. Bărbatul ridică mîna și o puse cu blîndețe pe brațul ei, era aceeași mîna cu care zdrobise de trunchiul de copac făptura aceea negricioasă. Mîncarea, pe care mă chinuiam s-o înghit, îmi veni pe gură.

— Ce-i cu dumneata ? — spuse ea, venind repede către mine. Ești alb la față.

În spatele mesei se afla un pat pe care m-au lungit ; urechile îmi vîjîiau, mi se părea că aud de departe un vuiet de ape.

În clipa aceea a intrat în încăpere medicul veterinar. Își pusese pe cap pălăria de pai cu borurile largi boțite și ridicase gulerul pardesiului. Nici n-a apucat să ridice mîna de pe clanță, că a și exclamat cu voce mult mai puternică :

— Aha... ce văd ! Omletă... și, de băut, ce bem ? Mi-a aruncat o privire și a continuat : Da, da, asta-i febră, pentru că băiatul are încheieturile rupte. S-a dat astăzi de-a berbeleacul în pădure !

Luă loc la masă și trase o farfurie spre el. Auziți ce-au povestit jandarmii. I-am văzut când coboram din trăsură și am stat de vorbă cu ei. Țiganca aceea, care se vintura pe toate drumurile împreună cu fiul ei blond, a fost omorită pe șosea. Bine că s-a zis cu ea, o căutau de șase luni fără să poată pune mîna pe ea, pentru că, împreună cu băiatul ei, l-au omorît pe Sim, Țesătorul din Reichendorf, ca să-l jefuiască.

— Chiar așa ? — întrebă Trausch nesigur.

— Da, da, e lucru dovedit. Eu îi știam bine pe amîndoi și băiatul era un individ brutal, primejdios.

Ordinea legiuirilor omenеști fusese repusă în drep-turi, o ucigașă fusese ucisă, atîta tot. Sînt lucruri care-ți lasă un gust foarte rău !... M-am ridicat de la locul meu, m-am îndreptat încet spre ușă, am ieșit în galeria des-coperită și, de acolo, în curte.

— Încotro, încotro ? — a strigat în urma mea vete-rinarul.

Dar ȋăranul a spus :

— Lăsați-l că nu se simte în apele lui.

Cămașă albă a ȋărăncii se mișca în dreptul hambaru-lui. A trecut sub acoperiș, răsărind din nou de cealaltă parte a îngrăditurii, acolo unde luna o lumina din plin, și s-a îndreptat spre livadă. Am pornit încet pe urmele ei și am ajuns-o tocmai sus, în fundul grădinii cu pomi. Stătea sprijinită de gard, lîngă un măr. A apărut mirată cînd m-a văzut.

— Ți-e mai bine ?... Am venit să culeg mere pentru masă...

Și lăsa să-i cadă din mînă cîteva fructe, care se rostogoliră în fundul coșului.

Cred că am încercat să o ajut să rupă merele de pe crengi, dar ceea ce a urmat a fost o clipă de vrajbă ne-bunească, atît de bruscă și de dureroasă încît am simțit cum se rup toate zăgazurile genurilor întunecoase din ființa mea, încă înainte de a fi apucat să rostesc cuvîn-tele ce-mi palpitau pe buze.

— Ce este ? — a bîiguit femeia, speriată de izbucni-reă năvalnică și de dorința aprigă ce crescuse în mine. Însă fiecare răspundere își făurește propriile ei legi, i-am

căutat în tăcere gura și i-am întâlnit-o. Când buzele noastre s-au atins, femeia a lăsat să-i cadă brațele, tîrîtă într-un vârtej atît de fierbinte și atît de amețitor, încît era firesc ca inima ei să înceapă să zvicnească. Bătea, mărturisind din ce în ce mai răspicat și din ce în ce mai răvășită că ascultase și cele spuse de bărbatul ei, cînd băuse în cinstea mea și cele ce vorbisem cu jandarmii și că acum, cînd mîndria îi fusese rănită și încrederea zdruncinată, simțea nevoia să lepede din suflet povara chinuitoare a îndoielilor. Însă în clipa următoare dulcea împlinire făgăduită de acea străfulgerare de fericire s-a destrămat, femeia și-a desprins trupul de al meu și am deslușit în ochii ei atîta cumpănire și putere de stăpînire, o privire atît de pătrunzătoare și deschisă s-a revărsat asupra mea, încît a deșteptat și în mine dorința nestăvilită de a nu fi mai prejos decît ea și de a răspunde la blînda dojană a mîinii care mă mîngîia pe frunte, înfruntînd și în această împrejurare încercările tainice și chinuitoare ale zilei cu tot atîta tărie ca acest om stăpîn pe sine.

M-am supus, nenorocit ca un naufragiat, care este convins că și-a pierdut întreaga avere, dar simte totuși pămîntul sub picioare. Am pornit spre casă, pășind încet alături și am înțeles o dată mai mult și pe deplin ce înseamnă durerea și ce înseamnă ispita, iar amintirea tăriei ei mi-a fost călăuză de-a lungul acestui drum spre liman.

Am intrat în cameră și am spus :

— E timpul să plecăm.

La masa țăranului nu m-am mai așezat. Dar el și medicul veterinar erau prinși într-o discuție foarte serioasă. Țăranul tocmai îl întrebase :

— Domnule doctor, ce părere aveți despre ceea ce a spus Luther, că femeia căreia bărbatul nu-i poate face un copil n-are decît să se apropie într-ascuns, dar cu știrea bărbatului, de un altul, poate chiar de fratele bărbatului, păstrînd în văzul tuturor legătura căsniciei, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat ?

Medicul, care mesteca pe îndelete, clătină din cap, gînditor.

— Sînteți om cu carte și aș vrea să vă aflu părerea, mai cu seamă că Luther spunea că, la nevoie, lucrul se poate face și fără știrea bărbatului...

Veterinarul răspunse pe un ton pașnic :

— Ei, unui om mare, care a scris atît de mult, i se poate întîmpla să mai scape și cîte o vorbă cu dublu înțeles. Depinde cum o înțelegi. Și, pe urmă, să nu uităm că era un foarte vechi obicei al germanilor. Se luminează brusc la față și trînti cu glas tunător și pe un ton glumeț:

— Nu cumva ? Te pomenești că-ți cauți un frate ?

Țăranul rămase însă serios și, în tăcerea care se lăsase în cameră, spuse după un timp :

— Nici nu-mi pot închipui... Apoi, pe chipul lui brăzdat se așternu o gravitate solemnă, ca și cum s-ar fi aflat la biserică : Afară doar dacă ai de ispășit un păcat...

Veterinarul puse jos cuțitul și furculița și depărtă puțin scaunul de masă, pentru ca să poată rîde în voie ; pe urmă se porni să rîdă atît de tare încît răsuna întreaga încăpere :

— Ascultă, prietene, căiește-te și îndreaptă-te ! Mai știi, o-i fi vreun șmecher și jumătate !

Țăranul vorbi atunci cu liniștea omului singur, deoarece era la fel de singur ca bolovanii răzleți rătăciți într-o vie și pe deasupra făcea parte dintr-o lume mai aspră decît a noastră :

— Eu, unul, n-aș putea ! Nici una, nici alta... Nu m-aș putea învoi să-mi ispășesc păcatul... iar pe frate l-aș tăia cu securea !

Am ieșit cu toții în curte. Femeia stătea lingă poartă și, cînd am trecut cu căruța prin fața ei, am salutat-o din goana mare, apoi ne-a înghițit întunericul. Veterinarul ședea lingă mine și, cînd ațipea puțin, trupul i se legăna încetișor. Țăranul amuțise.

Mi-am adunat atunci gîndurile și am simțit, cu recunoștință, că apatia apăsătoare care pusese stăpînire pe mine se destramă și că-mi redobîndesc limpezimea minții. Am înțeles că țăranul era un om osîndit, deoarece efectul urmează cauzei, deoarece un păcat cere mereu alte ispășiri și deoarece atunci cînd nu sîntem în stare să ne înfrîngem mîndria devenim robii unor îndemnuri ne-

mărturisite. Am văzut aievea chipul tinerei sale neveste și am înțeles chinul care ne așteaptă, neștiut de bărbat, de părinți, de frați și surori și de prieteni, chinul de a trăi bizuindu-ne doar pe noi înșine și fără a putea cere vreun ajutor, o viață tainică de adâncă singurătate și pe care nu o poți înfrunța decît, mi-era de-a dreptul rușine să duc gîndul la sfîrșit, decît dacă ai inima curată. Am înțeles cît de mult prețuia creșterea aspră pe care o primisem, deoarece nu poate fi înălțare, răbufnire sau descătușare, fără ca mai întîi să fi fost o zăgăzuire și numai dintr-un trunchi ce nu se înconvoaie cresc și se desfăcă ramurile minții și ale voinței. Căci nimic nu se uită. Doar simțămintelor puternice și adînci le e hărăzită iertarea.

Înaintam prin noapte.

Țăranul a oprit căruța sub castanul din piață. Apoi a făcut calea întoarsă, în timp ce eu îl însoțeam pe veterinar pînă în dreptul casei sale. Veterinarul a descuiat poarta, mi-a întins mîna, m-a privit cu ochi împăienjeniți de somn și mi-a spus :

— Dragul și tînărul meu prieten... Pe urmă, de sub bolta porții : Să nu-ți faci sînge rău...

Am rămas singur în mijlocul pieții, urmărind cu privirea căruța singuratică ce se depărta, silueta lui Trausch, care se desprindea palid pe fundalul ogoarelor, luminate la răstimpuri de străfulgerări. Dar peretele de nori nu s-a căscat, ca să-l înghită cu cai cu tot, la lumina unor fulgere. Nu, i-a fost dat să moară abia după cîteva luni. Cînd l-a nimerit pietroiul aruncat din tufișurile de la marginea pădurii, lucra la cîmp. I-a zdrobit zgîrciul gîtlejului și nu s-a aflat niciodată cine aruncase piatra.

Asta s-a întîmplat în primăvara următoare, în „vine-rea cernerii“, adică în vinerea din săptămîna cînd florile de viță își scutură praful și nimeni nu are voie să se apropie de butuci.

Falsul vin de Malvasia

În tirgușorul Birtan, unde mi-am petrecut o parte din copilărie, trăia un bătrîn dascăl cu apucături ciudate, domnul Traugott Bogner. Locuia într-o casă încăpătoare cu un singur cat și, deoarece de felul său nu era sociabil, deoarece nu avea copii și era de ani de zile văduv și pensionar, înclinația lui spre excentricitate se accentuase cu timpul, iar gospodăria sa căzuse în paragină. Cloștile își făcuseră cuibar în cutia pianului; alături, caprele erau priponite de dulapul păstrat din moși-strămoși, iar cîinele își avea culcușul pe masa de scris. La ferestre atîrnau rochile defunctei sale soții, peste care se așternuse un strat de praf și de păienjenis, pălării vechi de paie și fel de fel de boarfe, printre care și o seamă de saci cu nuci. Era de ajuns să cîntărești în mînă unul din saci, ca să te cuprindă mirarea văzînd cît de ușor este și, auzind cum se rostogolesc fructele uscate, cînd într-o parte cînd într-alta, să înțelegi trăsătura cea mai caracteristică a bătrînului. Zgîrcenia sa. Nucile nu mai aveau miez. Cît fuseseră bune, Bogner nu apucase să le mănînce sau să le dăruiască. Și nici nu le vînduse. La Birtan nu s-ar fi găsit nimeni care să-i dea bani pe ele, pentru că livezile rodeau din belșug în fiecare an.

Bătrînul sfîrșise prin a fi aproape la fel de surd pe cît erau de seci nucile sale. Infirmitatea nu l-a împiedicat să se lase însă în voia pornirilor sale și să-și vadă de treburî pînă la sfîrșitul vieții. Avea mania să se judece într-una cu țăraniî cărora le arenda moșia sa destul de întinsă și, în această privință, dădea dovadă de o tenacitate plină de patimă. Era fascinat de avocați și de tribunale și nu de puține ori i se întîmpla ca în această ambianță să aibă izbucniri înspăimîntătoare de minie. În schimb, duminicile putea fi văzut îndreptîndu-se spre biserică, în haine curate și impecabil bărbierit; în redingotă și cu țilindrul de sub care i se zărea părul cărunt, era imaginea însăși a demnității.

S-ar putea spune că bătrînul Bogner nutrea neîncredere față de semenii săi, ba chiar îi ura. Dar în același timp s-ar cuveni măcar amintit că firea sa bizară vădea și unele trăsături neașteptate, datorită cărora cusururile sale deveneau uneori mai puțin supărătoare. Ca să nu amintim decît de obiceiul lui de a se îndeletnici cu repararea ceasurilor, care părea să trădeze o fire blajină. Fără să rostească nici un cuvînt, lua în primire ceasurile pe care oamenii obișnuiau să i le aducă după slujba de duminică și, de îndată ce prindeau din nou să ticăie, le înapoia, tot fără a scoate o vorbă, dar cu o expresie de mulțumire întipărită pe față. Redingota lui avea niște buzunare în adîncurile cărora putea să vire, fără să bată la ochi, două deșteptătoare de mărime obișnuită. Bineînțeles că în pofida zgîrceniei sale, nu primise niciodată nici măcar un crăițar drept răsplată pentru plăcerea de a repune în funcțiune ornicele concetățenilor săi. Și nu iubea numai ceasurile, ci și muzica. E drept că de la moartea soției sale încetase de a mai face muzică la el acasă ; era însă nelipsit de la repetițiile orchestrei Concordia, care reunea pe cei mai harnici dintre iubitorii de muzică de prin părțile acelea ; cu prilejul unor concerte, i se încredințaseră chiar partituri solo. Cînta la fel de bine la mai multe instrumente și, datorită acestei îndemînări, era de neînlocuit. Deși altminteri avea auzul nesigur, cînd cînta nu-i scăpau nici chiar nuanțele cele mai fine. Era un fapt de neînțeles, care-i făcea pe membrii orchestrei să vorbească despre o înzestrare cu totul ieșită din comun. Însuflețiți de o solidară mîndrie de concetățeni, obișnuiau să intoneze la prilejuri festive *Marșul primăverii*, pe care Traugott Bogner îl compusese în tinerețe. Era o bucată muzicală în genul marșurilor militare austro-ungare, parafrazarea mai multor melodii ardelenesti și a imnurilor celor trei seminții care trăiau în Transilvania. Nimic din ceea ce făcea farmecul muzicii militare austro-ungare nu-i lipsea acestei compoziții ; nici pasajele trîmbițate cu o forță dominatoare, nici mișcarea despletită, legănată a trioului, care antrena și umerii în unduirea ei... nici cuceritoarea soliditate, evocatoare a traiului tihnit și îndestulat de tîrgoveț, nici reverberațiile vibrante ale entuziasmului,

nici tînguirea strunită în cîntec și nici modulațiile pline de o dulce grație. După obîrșia și felul ariei prelucrate, instrumentele își cedau unul altuia înțîietatea în neașteptate treceri de la un timbru la altul, cînd iscînd ecouri ale jocului popular românesc plin de vioiciune și ale fluierului ciobănesc, cînd împrumutînd suspinul taragotului unguresc pentru a însoți melodia cu înfloriturile unui cîntec kurut, cînd însăilînd în ea, înăbușit și tărăgănat, vocile tinerelor noastre săsoaice, așa cum pot fi auzite duminica, pe înserat, cînd se plimbă braț la braț, în sus și în jos, pe ulițele întunecoase ale satului, lăsînd să răzbată în cîntecele lor așteptarea nelămurită ce le tulbură firea.

Originalitatea cu care melodii familiare fuseseră re-luate într-o împletire evocatoare și totodată nouă, îmbogățite și ornate cu cele mai bizare întorsături, verva spontană care prezidase la împreunarea strînsă a unor elemente disparate și potrivnice, siguranța cu care fusese iscodită, cînd cu gingășie, cînd cu ingeniozitate, simțirea celor trei popoare — toate acestea dăduseră aici un rod minunat. Trilurile săltărețe ale clarinetului păreau că zburdă și se încrucișează deasupra melancolicei reverii a cornului de vînătoare, bashornului și trompetei, purtînd în ele, aidoma chemării originare a bucuriei, toate sunetele satului și ale munților la un loc. Cînd i se cînta marșul, Bogner alegea pentru sine cornul său, dacă se adăugau și instrumentele de coarde, viola ; era însă și el de părere că învălmășeala aprinsă, zumzăitoare, sclipitoare a clarinetelor alcătuia miezul întregii compoziții și își mărturisise în mai multe rînduri părerea de rău că nu avea forma gurii potrivită pentru a cînta la acest instrument. Dealtfel nici nu existau decît doi suflători în stare să execute bine acel pasaj la clarinet și anume fratele bătrînului Jurcuț, mai-marele faimosului taraf din Preta și fiul lui Bobo, hingherul din Birtan. Pe acești doi lăutari îi ascultase el de multe ori cîntînd la horele românilor și cadențele lor sprințare ca argintul viu îi stărui-seră în auz, atunci cînd, potrivit propriilor sale cuvinte, „descriesese nunta, la care papricașul unguresc dăduse binecuvîntarea sa slăninii săsești și mămăligii românești“.

Popularitatea marșului dăinuia de decenii, dar nu sporise simțitor prețuirea de care se bucura Bogner. Ori de cîte ori venea vorba despre sfadele lui cu arendașii, oamenii nu se sfiau să amintească de năravurile sale respingătoare, de lăcomia lui, de firea sa arțăgoasă și răzbunătoare ; îl disprețuiau pentru că trăia în murdărie și în neorînduială. Cum însă oamenii, îndeosebi cei cu mai puțină carte, se simt îndemnați să atribuie semenilor lor, care se abat de la canoanele obișnuite, și unele însușiri ieșite din comun sau de-a dreptul supranaturale, era firesc ca și despre Bogner să se creadă că ar fi înzestrat cu puteri misterioase ; asta în pofida aversiunii pe care o deștepta chiar dacă n-ar fi fost atît de muzical și nici atît de îndatoritor în privința ceasurilor. Într-adevăr, către sfîrșitul vieții lui se încetățenise credința că, în anumite momente, Bogner ar fi în stare să întrevadă viitorul. Îți puteai da foarte bine seama cînd anume se deștepta în el această putere, căci, în astfel de clipe, obișnuia subit să se frece cu palma mîinii pe obraz și pe bărbia netedă, ca și cînd ar fi avut mustață și barbișon ; apoi, fără a se adresa cuiva anume, mormăia cîte o propozițiune scurtă, în care prevestea lucruri neîmbucurătoare. Așa de pildă, odată, în timp ce așeza viola în cutie, fiind gata îmbrăcat și cu pălăria pe cap, spuse : „Curînd nu vor mai putea cînta toți la concerte, pentru că vine un război“. Aceste cuvinte au fost luate în seamă, mult mai mult decît toate spusele sale de pînă atunci, dintre care destule se și adevăriseră.

Locuiam de puțină vreme la Birtan, cînd într-o seară membrii orchestrei Concordia i-au făcut tatălui meu o serenadă, cu care prilej au cîntat și *Marșul primăverii*. Tata auzea această bucată pentru prima oară — și sigur că nici nu-i ajunsese încă nimic la ureche cu privire la ciudatul ei autor ; a mulțumit de la fereastră cu glas tare și, fiind cucerit de elanul și de uluitoarea inventivitate a compoziției, al cărei efect fusese de altfel sporit de antrenul muzicienilor și al ascultătorilor ce se strînseseră între timp, a spus și cîte ceva cu privire la seva viguroasă a bucății cîntate și la înțelesul pe care i-l deslușea el în ce privește traiul în comun al celor trei popoare.

În zorii zilei următoare, către orele șase, cînd toți ai casei mai dormeau încă și doar slugile apucaseră să se trezească, Bogner a ciocănit în geamul de la bucătărie. Cînd fata în casă a deschis fereastra, a depus pe pervaz, spre uluirea ei, o sticlă. A spus că sticla conține un vin vechi, străin care, dacă nu este băut îndată, trebuie păstrat, potrivit regulilor, în nisip uscat și la loc rece. Apoi a dispărut.

Adunați în jurul mesei la micul dejun, am privit cu toții cu uimire darul atît de matinal al domnului Bogner destinat tatălui meu. Sticla, care să tot fi conținut trei litri; era de un cafeniu opac și avea pereții mult mai groși decît îi au de obicei vasele atît de mici. În canelurile circulare de la baza și de la gura sticlei se strînsese nisip cenușiu, care nu putea fi desprins cu degetul. Ceara cu care fusese sigilat dopul se ciobise și, cu excepția porțiunilor plesnite, care lăseau să se vadă culoarea roșie, căpătase nuanța cenușie a nisipului. Drept la mijlocul sticlei elegant arcuite, era lipit un bilet, pe care se puteau citi cuvintele „Vin vechi de Malvasia“, alcătuite din litere cu înflorituri, pălite de vreme. Dedesubt era scris de altă mînă, pesemne la o dată mai tîrzie: „Dăruit la 1827.“ Nu reieșea cît de vechi va fi fost vinul în acel an.

În Birtanul nostru, renumit pentru vinurile sale și unde, la oricare din vecini te-ai fi dus, puteai găsi pivnița plină pînă la tavan cu cele mai bune soiuri, apariția neașteptată a unui vin de viță străină și pe deasupra atît de vechi era cu atît mai surprinzătoare. Oamenii mari s-au bucurat, iar noi, copiii, ne-am înveselit, ca și cînd sticla ar fi conținut cine știe ce bunătăți la care am fi rîvnit de multă vreme și din care ne-ar fi fost îngăduit să gustăm. Și toate astea numai din pricina denumirii „vin de Malvasia“, care tuturor le sugera ceva ieșit din comun. Pe mine, unul, gîndul mă ducea la niște vechi tunuri de corabie și la cabine strîmte, în care se urzeau planuri misterioase. Vinul avea desigur o tărie fierbinte, care îndemna la fapte îndrăznețe. Chenarul ferestrei și razele soarelui de dimineață alunecau acum licărind pe peretele sticlei; cu siguranță că tot astfel se ogîndiseră cîndva în el valurile mării și țărături îndepărtate mărginite de palmieri. Era un vin care avea cu siguranță o

istorie aventuroasă, pentru că o licoare nobilă începe prin a fi furată de pirați și abia după aceea ajunge pe mesele oamenilor cinstiți, din care pricină îi și crește atât de mult prețul încît îndeobște numai principilor le este dat să bea din ea. L-am auzit pe tata spunînd că nici el nu avusese pînă atunci prilejul să guste dintr-un vin atât de vechi ; nu făcea, bineînțeles, nici o legătură între sticlă și pirați, dar înclina parcă și el să creadă că sticla avusese o soartă agitată pînă ce sfîrșise prin a nimeri în inima meleagurilor transilvănene, pe masa parohului din fosta reședință a episcopilor sași, unde datinile erau păstrate cu strictețe. Și, de vreme ce, potrivit datinii, a refuza darul ar fi însemnat o jignire, tata hotărî să-l primească ; deoarece era convins de valoarea lui, avea să-l păstreze pînă ce se va ivi un prilej nimerit. Întreaga familie a fost de față, cînd sticla sigilată a fost îngropată în nisip, cu gîtul în jos, într-un ungher al pivniții. Atunci a zvicnit în mine pentru prima dată dorința sfielnică de a bea din acest vin și de a descoperi cu ce anume obișnuiau să-și bucure inima pirații de odinioară.

Duminica următoare, după slujbă, tata a intrat în vorbă cu Bogner. Bătrînului îi displăcea ca cineva să-i mulțumească și nu izbutea să se dezbrace de o ciudată stînjeală. A povestit totuși atunci că vinul de Malvasia ar proveni din Grecia, că, după bătălia de la Navarino din pragul iernii anului 1827, optzeci de astfel de sticle i-ar fi parvenit pe căi anevoioase de contrabandă baronului austriac Dachauer, despre care se știa că trăise o bună bucată de vreme la Birtan, că ele i-ar fi fost trimise de niște prieteni greci pentru că Dachauer luase parte vreme îndelungată la luptele lor pentru neatîrnare și se distinsese cu prilejul unor fapte de arme împotriva forțelor mai numeroase ale sultanului, printre altele și la apărarea localității Missolonghi. Douăzeci din aceste sticle ar mai fi existat în timpul revoluției ungare de la 1848 ; trupele rebelilor apropiindu-se și baronul, ca fost ofițer de ulani din armata imperială, fiind nevoit să se pună la adăpost, el le-ar fi dăruit tatălui lui Bogner, cu care era prieten și de la care Traugott Bogner, la rîndul său, moștenise ce mai rămăsese din ele. Așadar sticla noastră ca-

fenie și pîntecoasă avea într-adevăr un trecut. Cît despre numele lui Dachauer, tata nu trebuia să facă eforturi deosebite ca să-l memoreze ca reper isoric sigur, deoarece avusese prilejul să-l audă pomenit în destule rînduri, amintirea baronului fiind încă vie în povestirile confrăților săi întru vînătoare. Acum sticla zăcea în ascunzătoarea ei din pivnița întunecoasă, așteptînd, ca să spunem așa, prilejul de a fi golită.

Pe vremea aceea, prietenul meu cel mai bun era un băiat voinic și voios din fire, pe care-l chema Marz ; un meditator ne pregătea pe amîndoi în vederea primelor examene de gimnaziu. După ceasurile tăcute de învățătură ne scoteam pîrleala născocind fel de fel de jocuri, pentru care existau la Birtan locuri cît se poate de prielnice. Într-adevăr, vechea biserică-cetățuie se înălța din mijlocul pilcurilor de căsuțe primitive, pe o mîgură cu pantă lină și împreună cu străvechea clădire a bisericii parohiale, cu cele șase turnuri, cu bastioanele și cu întreita împrejmuire a zidurilor exterioare înalte, putea fi zărită din orice punct al tirgului, dominînd frumosul ținut păduros, ca și cînd natura însăși ar fi așezat-o acolo. Iar dealul cetății era locul nostru consacrat de întîlnire și de joacă, legat de țelurile pe care mi le propuneam.

În spatele ușii metalice meșteșugit lucrate, ale cărei zăvoare, nouăsprezece la număr, se încuiau cu o singură cheie, se afla o încăpere a bisericii care pe noi nu ne interesa. Din vremea Reformei și pînă în cel de-al optulea deceniu al secolului trecut, aici fuseseră înmormîntați bătrînii episcopi ; era domeniul rezervat lor, iar noi ne feream să-l călcăm. Zăceau sub pietre funerare masive, pe care erau înfățișați, gravi și solemni, în veșmintele cinului lor. Multora dintre acești bărboși de piatră le lipseau nasurile, care fuseseră retezate la o incursiune a kuruților. Înconjurate de blazoane, îngerași, porumbei cu ramură de măslin în cioc, lei cu lacăte la gură, pelicani, araci de viță, spade și ancore, unele din aceste chipuri încremenite fuseseră înzestrate de sculptori cu ochi întrucîtva măriți, poate în dorința de a sugera înțelepciunea pătrunzătoare și atotcuprinzătoare a defuncților ; efectul artistic astfel obținut era că morții păreau și mai

morți, ceea ce era inert — și mai inert. Tocmai de aceea interiorul bisericii ni se părea lugubru și ori de câte ori ne duceam acolo, escaladam din câteva salturi rezezi scara în spirală, care pornea de lângă galeria pentru orgă și duceau la catul de sus. Acolo, în podul bisericii, unde se încrucișau curenții de aer, ne simțeam în siguranță. Ne cățaram în grindii după cuiburi de vînderei sau ne lăsam să alunecăm în scobiturile în dreptul cărora, jos, în biserică, arcurile butante ale naosului și ale navelor laterale se prîjineau pe piloni și răscoleam molozul în căutarea unor frînturi de arme sau a altor asemenea obiecte misterioase. De multe ori însă ne simțeam îndemnați să părăsim înalturile bătute de vînturi ale turnurilor și galeriilor pentru răcoarea umbroasă a unui tunel. Se spunea că ar exista un pasaj subteran ce ar lega de sacristie subsolul casei parohiale de la poala dealului cetății, iar în pivnița noastră încăpătoare, unde altădată episcopii obișnuiau să păstreze vinurile adunate din zeceiuală și unde se mai găseau încă și acum câteva din acele butoaie uriașe, noi dădusem peste un loc de unde bănuiam că ar începe pasajul subteran și ne apucasem să-l curățăm de moloz.

Numai că tot aici se afla și sticla cu vin de Malvasia. Ori de câte ori ne opream din lucrul cu sapa și tîrnăcopul la lumina firavă a lumînărilor, privirea ni se anina de grămăjoara de nisip care ocrotea singura băutură ce se putea găsi în pivnița noastră. Ne uitam la ea cu deplină candoare, fără a bănuî că, pe măsură ce o priveam, stîrneam și învioram tot mai mult duhul care sălășluia înăuntrul ei. La drept vorbind, amîndoi furăm luați prin surprindere în ziua cînd Marz, ca mînat de o vrajă lăuntrică, a întins mîna și a apucat sticla. „Dă-te încoace, bătrîne urs cafeniu de pivniță“, a zis el, „să-ți alungăm noi somnul de iarnă.“

Trebuie să spun că treaba cu care ne indeletniceam în acea încăpere boltită și întunecoasă era plină de risc. Tot răscolind pămîntul sau ciocănind zidul, era cu neputință să nu facem din cînd în cînd zgomot; ne puteam pomeni în orice clipă cu careva dintre slujitori, înainte ca noi să apucăm să stingem lumînarea și să ne pitim dintr-un salt după butoaie. De fapt, ne aflam

într-o permanentă stare de neliniște, mereu la pîndă, trăgînd cu urechea în toate părțile. Încaltea acum pur și simplu tremuram de încordare. Ne-am așezat pe grinzile groase de reazăm și, învîrtind fără încetare sticla, am apropiat flacăra mică de sigilul de ceară, pentru ca să-l muie și să-l putem desprinde cu briceagul, fără a-l strica. Dar, îndată ce primele pricăaturi s-au scurs fisiind, ne-am dat seama că lucrul nu era cu puțință, așa încît ne-am mulțumit să vătămăm cît mai puțin dopul însuși, cu gîndul că, îndată ce vom astupa la loc sticla, vom netezi și inevitabilele pleznituri și rupturi din stratul de ceară roșie și îl vom freca cu nisip.

A durat destul de mult pînă ce am izbutit să destupăm sticla. Dar într-un tîrziu, tocmai cînd așteptarea noastră febrilă părea că se schimbă într-o oboseală timpă, dopul a cedat tragerii lente, s-a urnit și a alunecat afară fără zgomot, ca și cum conștiința încărcată i-ar fi impus și lui cea mai mare precauție. Mai întîi unul, apoi celălalt, am dus sticla la gură și am sorbit din ea. N-am bătut decît puțin, așa încît am astupat-o la loc fără multă vorbă, ne-am îngrijit ca totul să fie în bună regulă și am pus sticla tot acolo unde stătuse și pînă atunci.

Nu mai era chip să rămînem în pivniță, n-aveam astîmpăr. Am urcat în goana mare dealul cetății și, ajunși în podul bisericii, ne-am cățărat prin niște locuri unde pînă atunci nu ne încumetasem. Să ne fi întrebat însă cineva despre gustul și aroma vinului, n-am fi fost în stare să dăm un răspuns potrivit ; nici măcar culoarea nu i-o văzusem. Căci prima sorbitură din vinul vechi de Malvasia se scurge atît de repede, încît omul nici n-are răgazul să-i simtă savoarea, fiind mai tulburat de alte gînduri : că la un astfel de vin nu se ajunge decît după mari ocoluri și destule greutăți ; că cel ce bea din el gustă dintr-o licoare pe care în trecut o beau doar pirații, iar astăzi numai domnii cei mai de seamă și că asta îi dă un sentiment înălțător de bucurie. În sfîrșit, că simte cum, asemenea îndemnurilor altor pofte, doar mai vîrtos decît acelea, o pornire de nestăvilire pune pe dată stăpînire pe întreaga ființă : ca să se încredințeze, omul vrea neapărat o a doua înghițitură, că prima a fost într-adevăr strașnică, așa cum îi păruse aieva.

Cînd pomenești de tunuri vechi de corabie, îți vin numaidecît în minte acele icoane afumate de pe pereții cabinei, care obișnuiesc să dea semne ciudate ori de cîte ori se trage cu tunul sau se iscă vreo primejdie de orice fel. Mai mult chiar, culorile acestor icoane trebuie să fie pe alocuri destul de vii și strălucirea lor să răzbată intactă de sub stratul negricios de murdărie pentru ca să mai poată cuceri și cîte o inimă aspră, deșteptînd în ea fiorul evlaviei. În ce ne privește pe Marz și pe mine, e puțin probabil ca acea unică sorbitură să ne fi apropiat cumva de cele cerești. Știu însă că ne chinuia teama că odată și odată tot se va descoperi că băusem în ascuns din vin pentru a ne răcori după osteneala săpatului și mai știu că în rugăciunea de seară am început să strecur rugămîntea ca totul să se sfîrșească cu bine. Am cercetat în mai multe rînduri sticla și ne-am convins că, de fapt, arăta la fel ca și înainte. Am izbutit în mai multe rînduri să înăbușim îndoiala ce încolțise în noi. În cele din urmă însă vasul acela în formă de ulcior, venit de pe alte meleaguri, sensibil ca o vioară de preț și tănuț ca o nestemată păzită cu ardoare, a stîrnit în noi o poftă dezmeată.

Știam că nu trebuie să pătrundă aer în vin, așa că ne-am gîndit să înlocuim vechiul dop, pe care-l găurisem, cu un altul ; Marz a adus o bucată potrivită de plută, susținînd că, în privința vechimii, nu putea fi cu mult mai prejos decît dopul original. Am ascuns sticla sub pulpana paltonului și ne-am dus pe dealul cetății, unde aveam lumină mai bună și nu riscam să fim surprinși în timp ce făceam schimbarea.

În spatele bisericii era un vechi turn de strajă, cu patru laturi, încastrat în zidul cel mai de sus al fortificațiilor, în așa fel încît intrarea dinspre terenul acoperit cu bălării din spatele bisericii se făcea la nivelul solului, în vreme ce ziditura de temelie ajungea pînă la curtea interioară a cetății, mult mai jos. Era o construcție masivă impresionantă, frumos proporționată, care se mlădia către vîrf într-o curbură lină pînă la o platformă descoperită ce-i făcea înconjurul și a cărei balustradă de lemn sprijinea în stîlpii ei puternici acoperișul zvelt cu patru versante. Pe cît de arătos și de bine întreținut părea

turnul văzut din afară, pe atât de dărăpănate și neprimitoare erau încăperile sale rînduite una deasupra celeilalte. Foarte rar se nimerea să vină cineva aici. Podeaua era acoperită cu vreascuri vechi, iar prin unghere dădeai peste coroane mortuare uscate, cu panglicile ofilite de vreme. Scara de lemn care ducea sus, străpungînd de-a dreptul tavanul boltit, avea trepte butucănoase și strîmbe, cioplite din lemn de stejar și din loc în loc se căscău niște goluri, care făceau suișul anevoios. Era locul cel mai potrivit pentru a deschide din nou sticla. Dacă ne așezam pe una din treptele de sus, ne puteam ascunde în catul de deasupra de îndată ce s-ar fi apropiat cineva. Ne-am instalat, așadar și, profitînd de situație, am procedat cu oarecare premeditare rece, începînd prin a savura cea de-a doua înghițitură. Au urmat a treia, a patra și apoi, la răstimpuri potrivite, a opta și a noua înghițitură. Încăperea în care ne aflam era la parterul turnului și servise drept capelă pînă se terminase construirea bisericii; pe tavan și pe pereții care nu lăsau lumina să străbată decît prin niște ambrazuri înguste, se puteau desluși urmele unei zugrăveli de o vioiciune neobișnuită. Data din perioada cea mai înfloritoare a picturii medievale bisericești din Transilvania, și anume de la începutul secolului al cincisprezecelea, cu alte cuvinte, era anterioară Reformei, de unde și denumirea mai curentă a turnului, căruia oamenii îi spuneau „turnul catolic“. Pe unul din pereți era zugrăvită o mulțime de pelerini în haine pestrițe, cu pălării roșii și basmale albe, ascultînd ce le spunea un personaj a cărui siluetă era scăldată în lumină. Alături — Mîntuitorul, tronînd pe globul pămîntesc, un episcop, care ținea în mînă o cîrjă impunătoare și un bărbat cu sabia scoasă din teacă. Felul în care erau rînduiți pelerinii, ținuta lor evlavioasă și îmbrăcămîntea mai deosebită aminteau de tablourile vii, închipuite de tinerii din Birtan în iarna trecută pe canavaua unor cîntece populare bine cunoscute. Aminteau mai ales de cîntecul „Acesta este îndemnul neîndoios al Domnului...“, în timpul căruia Martin Torner, care urma să plece la război, își lua rămas bun de la Hildi, ținînd-o de mînă, sub privirile reculese ale celorlalți actori, scăldați în lumina trandafirie a focului bengal și care, în fața primej-

diei iminente, păreau să încuviințeze într-o înfrățire fără rețineri legătura de dragoste care, de altfel, și exista între Martin și Hildi.

Ceva mai încolo, privirea era reținută de silueta unei sfinte, înfățișată într-un veșmînt larg, ce flutura în jurul ei. O siluetă bărbătească sumbră ținea un arc ațintit asupra inimii ei. Prin părțile noastre, Hildi trecea drept fata cea mai frumoasă, dar sînt sigur că Suzi a lui Thellmann, dogarul din Hinterbach, ar fi fost la fel de frumoasă dacă s-ar fi îmbrăcat vreodată într-un veșmînt larg ca acesta, care să-i lase mișcările libere. Toată lumea știa cîte îndurase Suzi pe vremuri pentru că era gîdiloasă. Atît de gîdiloasă, încît nu putea nici să dea mîna cu un băiat, nu voia să învețe să danseze și, îndată ce se pornea dansul, se desprindea în fugă din cercul prietenelor și se ascundea într-un ungher. A înghițit însă atîtea bătăi de la tatăl ei încît în cele din urmă a devenit o dansatoare desăvîrșită ; și nu era deloc adevărat că ar fi recăzut în vechea ei me-teah-nă și ar fi fost mereu tristă și sfioasă la petreceri ; dimpotrivă, avea o voioșie sănătoasă și părea că nu se mai satură de zbenguială, rîzînd din buze și din ochi, toată numai veselie și grație.

De cealaltă parte a ușii, erau zugrăvite fel de fel de instrumente de tortură, nuiele, cruci și bice ; după ele, se vedea o femeie care de asemenea ar fi putut fi Suzi, pentru că avea părul la fel de blond ca al ei, doar că era totuși mult mai în vîrstă și destul de plinuță. Se ținea încovoiată și o mulțime de oameni de tot soiul erau ingenunchiați în fața ei ; alături, un înger cîrlionțat se postase în calea unei săgeți ce zbura spre femeie, protejînd-o. Femeia era împlinită, lată în umeri și solidă, se vedea cît de colo că era vînjoasă ; asta se vedea și la văduva țăranului Fock, care avusese cîndva o gospodărie lîngă pădurea dela Șoarș. Odată niște oameni fără căpătii, tîlhari pripășiți de prin alte părți, au dat foc hambarului său pe cînd el însuși dormea înăuntru și, cînd omul, cu hainele arzînd pe el, a încercat să se salveze, l-au împins tot mereu înapoi, în flăcări ; atunci, ce-i drept, femeia nu-l mai putuse ajuta. În schimb, ea însăși se apăraseră cu atîta destoinicie, încît pe trei dintre ei izbutise să-i azvîrle în flăcări tocmai în clipa în care se prăbușea șarpanta acoperișului și îi țî-

nuse acolo, cu o cange lungă, pînă ce se prăpădiseră în chinuri, alături de Fock. Pe peretele opus, ceva mai încolo, pluteau niște figuri drăgălașe cu pălării înalte amintind de podoabe de cap ale tinerelor țărânci, iar dedesubt îngerași, în veșminte de culoarea aurului roșu, cu colerete scrobite, aducînd a nuferi ; toți laolaltă înconjurau Mîntuitorul. Sfîntul Gheorghe călare, în armură de fier și pe cap cu un coif foarte arcuit, înfigea cu ambele mîini lancea într-un dușman, care însă nu se mai vedea bine. Călărețul semăna cu bătrînul Friedrich Hirscher, despre a cărui înmormîntare se vorbise atît de mult. Hirscher avea șapte fii și, cînd îi sunase ceasul, îi adunase, împreună cu toți prietenii, în casa lui și-i ceruse preotului să-i citească ultima rugăciune, ca și cînd ar fi și murit. Preotul se învoise cu mărinimie, coșciugul împodobit cu flori era pregătit alături de pat și cu toții cîntaseră imnuri religioase și înălțaseră rugăciuni evlavioase, după care, din fericire, Hirscher se însănătoșise și mai trăise cîtiva ani buni, timp în care folosisese coșciugul pentru păstrarea fasolei uscate. Urmau două siluete înalte, zugrăvite în plină mișcare ; una din ele arăta spre o banderolă filfiitoare, ornată cu o inscripție. Apoi se vedea un sfînt în fața unei estrade așternute cu un covor de un verde reavăn presărat cu flori roșii. Purta un veșmînt prins cu o cataramă de aur, ridicase mîinile într-o atitudine de extaz și o pasăre micuță zbura spre el. Pruncul din poala Mariei avea piciorușe groase și puternice, din acelea despre care țărânii mai cred pînă în zilele noastre că sînt un semn de sănătate. Alături de Maria era zugrăvit un ștergar cu ciucuri, la fel cu cele pe care le folosim și noi, iar în fața ei îngenunchiau cei trei crai de la răsărit cu darurile lor bogate. Pe bolta tavanului însă nu era zugrăvită decît o singură icoană mare, a Mîntuitorului. Avea mîna dreaptă ridicată într-un gest povățuitor, iar în stînga ținea evanghelia deschisă.

Așadar, prin toată această bogată zugrăveală se urmărise preamărirea Mîntuitorului, care acordă victoria la capătul luptei. Rînduiala și diversitatea celor înfățișate fuseseră bine gîndite, iar penelul care plăsmuise personajele și scenele de proporții și întinderi diferite fusese călăuzit deopotrivă de minte și de o simțire puternică. Numai că menirea cea dintîi a zugrăvelii, aceea de

a înfrumuseța un lăcaș de pioșenie, se pierduse aproape cu desăvîrșire. Vara, ca și iarna, vîntul pătrundea în încăpere prin golul ușii. Cosașii care tăiau iarba pe terenul dintre zidurile de împrejmuire, ca și zidarii, care erau chemați în răstimpuri pentru unele lucrări de restaurare a bisericii, obișnuiau să aprindă în turn cîte un foc, la care își încălzeau mîncarea. Ciupite de funingine, picturile ajunseseră în faza ultimă și rapidă a degradării. În încheiere pot spune însă că aici am golit, netulburați de nimeni și de nimic, un sfert din sticla cu vin de Malvasia. Și mai pot spune că acest vin prilejuiește într-adevăr o desfătare care nu se aseamănă cu nici o alta. Cînd îl bei, nici nu-ți dai seama că este o băutură atît de aleasă. Nu simți o fierbințeală bruscă sau care să-ți împrăstie scînteii în tot trupul, nici un buchet foarte aromat și nici nu poți spune că vinul e dulce sau aspru la gust. Pătrunde în sînge pe nesimțite. Dar îți dă atîta putere de viață încît ai sentimentul că trăiești în același timp totul, trecutul ca și clipa de față, infinitul ca și imediatul. Am băut cît am băut, pe urmă am umplut sticla cu apă de la fîntînă, am astupat-o, așa cum ne pusesem în gînd s-o facem de la bun început și am dormit cîteva ceasuri la umbra tufișurilor de soc de pe costișa de la poalele zidurilor. În clipa în care ne-am trezit, ne-a și părut rău că nu băusem mai mult din conținutul nesubțiat al sticlei.

A trecut o bună bucată de vreme pînă ce s-a ivit prilejul ca sticla să fie deschisă pentru a treia oară. Într-adevăr, în zilele ce au urmat, după ce săpasem atît de adînc în pivniță, încît galeria sta să se surpe, am ajuns la concluzia că totuși nu din locul acela putea să pornească pasajul subteran și am umplut la loc groapa cu pămînt. Pe urmă am născocit alte jocuri, după cîteva săptămîni am fost trimiși la gimnaziul din Sighișoara și, odată cu plecarea din casa părintească, vinul de Malvasia și-a pierdut farmecul ispititor. Cînd se întîmpla să ne mai amintim de el, se trezea însă și temerea că fapta noastră pripită va avea, în cele din urmă, consecințe neplăcute.

Dar înainte de a putea istorisi aici cum, după mulți ani, vinul de Malvasia a fost scos la lumină datorită firii primitoare a tatălui meu și a fost turnat în cupe sub

privirile nerăbdătoare ale unor bărbați pe care el dorise să-i cinstească în acest fel și, mai ales, cum s-a făcut simțit efectul băuturii, socot că este nimerit să amintesc o mică întâmplare din trecutul acestui vin. Este o întâmplare despre care nimeni dintre noi nu avusese cunoștință și pe care eu însumi n-am aflat-o decît după cîteva decenii de la un localnic bine informat. În definitiv, un vin de Malvasia nu este ca un riesling, la care totul e simplu și merge strună, care poate fi prost și atunci oaspetele face o plecăciune gazdei, spunînd : „Cer iertare dacă v-am jignit“, sau bun, cît să nu te faci de rușine și să poți respecta obiceiul de a nu da afară în timp ce șezi la masă. Vinul de Malvasia nu acționează direct și clar, ca cele mai multe vinuri. Nu este ca Feteasca din Cocleți, bună la gust și cu un buchet plăcut, dar care, de la un moment dat și fără ca omul să-și dea seama, nu-i mai priește și încă în așa măsură încît el se pornește s-o facă tare de tot pe grozavul și nu-ți mai rămîne decît să te minunezi că o astfel de băutură poartă un nume atît de nevinovat ; nu este nici ca vinul roșu de Cocleți, care te doboară chiar de la a doua cîniță, așa că nu mai ai de ce-ți face griji c-or să te supere puricii în timpul nopții. Nu seamănă nici cu majoritatea vinurilor de Mosella, din care apuci să bei trei sau patru pahare pînă să-ți dai seama că s-a făcut de vecernie și că în acest timp te-ai tot îmbărbătat spunînd : „Șezi binișor, gîtlejule, că vine o udătură zdravănă !“ ; nici cu vinurile de Rin, din care unele te încing atît de tare, de nu mai simți gerul, însă datorită cărora se întâmplă ca pînă și unii oameni cu scaun la cap și meșteri în arta plăcută a taifasului să înceapă să cînte mai curînd decît era de așteptat sau, dimpotrivă, să se închidă într-o muțenie desăvîrșită. Nu aduce nici cu vinurile din Valea Lungă sau Proștea Mare, despre care pînă acum nu s-a auzit că ar fi fost vreodată luate drept ceai și care sînt atît de curate încît ar putea fi primite fără nici o grijă în casa parohială, dacă n-ar avea, pe de altă parte, cusurul că pînă și carul cu fîn trebuie ferit din calea acelora care au ostenit bînd din ele. Chiar și acel rege al băuturilor, care este tăria de Birtan, te doboară cu prea multă violență pentru ca să-l poți asemui cu vinul de Malvasia. Pentru tăria aceea nu se

foloseau decît struguri de pe costişa cu cea mai bună viţă, celebra „Spinarea domnilor“ ; strugurii erau culeşi foarte tîrziu şi atîrnaţi pe sfori în cămară, pînă ce se uscau de tot, devenind ca stafidele, iar zahărul din ei ieşea la iveală ca un strat subţire de mucegai. Pe urmă erau amestecaţi cu must din cel mai tare şi în parte gata fermentat, operaţie ce se făcea de obicei în cantităţi foarte mari ; mustul începea din nouă să fiarbă şi aşa se năştea acea băutură dulce şi groasă ca untdelemnul care, de cînd luase fiinţă Birtanul, în secolul al doisprezecelea, nu fusese niciodată pusă în vînzare, pentru că nu are preţ şi pentru că birtănenii înţeleg s-o păstreze pentru ei înşişi. Tuturor acestor vinuri le lipseşte însă tocmai însuşirea cea mai de seamă a vinului de Malvasia : nesiguranţa. O nesiguranţă care nu exclude o legătură strînsă, ba îngăduie chiar o înţelegere frăţească şi o frumoasă armonie, însă numai pînă în clipa cînd, sub o formă oarecare, se produce marea surpriză. O nesiguranţă de felul aceleia pe care o resimţim în prezenţa unui om sau a unui animal, de pildă, a unui cal de rasă, pe care l-am îndrăgit şi care ni se dezvăluie tot mereu cu alte trăsături, aşa încît nu putem niciodată să ne încredem pe deplin în el. A bea vin poate fi o desfătare, dar poate fi şi un viciu. A bea vin de Malvasia este însă un joc. Şi, ca toate jocurile, stirneşte o emoţie tulbure, despre care nu se ştie la ce va duce în cele din urmă. Acelaşi lucru se putea spune şi cu privire la sticla noastră.

Căci iată, baronul Dachauer, acel luptător pentru libertatea Greciei şi mai tîrziu ofiţer de cavalerie în rezervă, stabilit în Birtan, care, aşa cum vă amintiţi, a fost cel dintîi proprietar transilvănean al vinului nostru de Malvasia, se căsătorise cu o unguroaică, fiica baroanei văduve Döbrököz şi se alesese curînd cu un fiu, pe care ţinea foarte mult să-l crească bine. Iată însă că neînţelegerile ce se cuibăriseră în căsnicia baronului se înăspreau pe măsură ce băieţelul părea să îndreptăţească tot mai mult speranţele ce şi le punea în el şi deveneau deosebit de sîcîitoare mai ales în timpul deselor vizite pe care obişnuia să li le facă bătrîna doamnă Döbrököz. Bunica şi mama cocoloşeau băiatul în fel şi chip, aproape că nici nu-l lăsau să iasă din încăpere pentru a-l feri de cea mai

mică boare de aer ; și, amintindu-i neîncetat că este de viță nobilă, îi îngrădeau în așa măsură contactul cu ceilalți copii de prin partea locului încît băiețelul își pierdu curînd orice siguranță de sine în raporturile cu tovarășii de joacă, iar echilibrul său sufletesc fu zdruncinat. Conflictul s-a ascuțit și mai mult dată fiind intenția bunicii de a pregăti băiatul în vederea intrării în rîndurile preoțimii catolice. Baronul ar fi preferat orice altă profesiune, desigur, în primul rînd cariera militară, așa încît era dispus să facă orice sacrificiu pentru a pune capăt în viitor vizitelor bătrînei Döbrököz. Însă toate mijloacele folosite de el pînă atunci dăduseră greș, iar între timp legătura dintre el și soția sa se destrămasese aproape cu desăvîrșire. Odată, pe cînd cele două femei erau plecate în nordul Ungariei, unde se aflau domeniile familiei lor, baronul s-a destăinuit viticultorului Bogner, prietenul și partenerul său de vînătoare. Acesta l-a îndemnat să ceară ajutorul preotului român din Ațel, despre care se spunea că s-ar pricepe să facă minuni și c-ar fi fost de folos în unele cazuri foarte încurcate. Baronul i-a urmat sfatul și, știut fiind că baroana suferea de colici la stomac, dar că, pe de altă parte, nici nu se dădea îndărăt de la o băutură aleasă, i-au fost trimise în decursul vremii vreo treizeci de sticle cu vin grecesc de Malvasia, pe care popa le descîntase întîi la locuința lui Dachauer. S-au înțeles de asemenea că în fiecare duminică părintele avea să introducă, într-un anumit punct al obișnuitei litanii, o rugăciune menită să întărească efectele băuturii, primind în schimb de fiecare dată cîte un galben. Ca prieten ce se afla, Bogner a vegheat ca înțelegerea să fie respectată întocmai și, într-adevăr, printre monotonele invocări latinești săptămînale, pe jumătate cîntate, pe jumătate spuse, preotul nu omitea niciodată să strecoare următoarele cuvinte :

Zum, zum, Döbrököz, zum
Vorbe rele, sfadă mare,
Te lasă baierile, nu ții la drum
Daniil între lei a stat
Dar de Domnul n-a uitat.
Domnul minuni tot mai face,
Puținul în mult poate preface.

Datorită acestei cuvioase intervenții, precum și vinului descîntat, baroana, îngrijită de fiica ei, a fost nevoită să-și amîne tot mereu plecarea la Birtan. Cînd te lasă baierile, nu ții la drum. Crizele de care suferea nu erau puternice și nici primejdioase, doar că se repetau cu fiecare sticlă. Fără îndoială că motivul pentru care baroana nu socotea nimerit să întreprindă o călătorie lungă cu diligența era firav ca o șuviță, dar pentru năpăstuitul de Dachauer însemna foarte mult și se agăța de el ca de un odgon cu ajutorul căruia putea fi smus din viltoare și scos la liman. Cu una peste alta, cele două femei au lipsit trei ani. Mai tîrziu, cînd baronul a divorțat, tribunalul din Sighișoara a audiat toate persoanele ce avuseseră vreun amestec oarecare în această tărașenie și familia Döbrököz a făcut tot ce i-a stat în putință ca să-l înfățișeze pe Dachauer drept un ticălos. Atunci a ieșit la lumină și istoria cu colicii intestinale provocați soacrei prin descîntec, istorie care altminteri ar fi rămas neștiută de nimeni.

Nu are nici un rost să mai stăruim asupra acestor înțimplări. Dacă totuși le-am amintit în treacăt, am făcut-o pentru că de cele mai multe ori nu ne dăm seama că în viață lucrurile se leagă adesea între ele și în chip felurit. În Transilvania sînt foarte numeroși țărani sași, români sau maghiari, care cred în puterea unor ciudate leacuri sau apărătoare împotriva bolilor, cred în vrăji și în descîntece. Dacă aceste eresuri ale lor n-ar însemna decît părerea, dezmințită de legile naturii și de experiență, că între unele lucruri ar exista o legătură cauzală, cu alte cuvinte, dacă n-ar însemna decît că oamenii obișnuiesc să ia drept adevăr ceva ce, după oarecare cercetare, se dovedește a fi neadevărat, — dacă așa ar sta lucrurile, n-ar mai fi avut nici un rost să ne pierdem vremea scriind despre aceasta și ne-am fi putut îngădui fără grijă să trecem cu vederea și ghinioanele conjugale ale baronului Dachauer. Credințele amintite sînt însă numai un înveliș, sînt expresia aparentă a unei nealterate înțelegeri intuitive, primare și subtil sensibile a faptului că, în viață, există increngături adînci și întinse, ce scapă ochiului nostru ; sînt presimțirea unor legături reale, dar care cu

greu pot fi deslușite. Țăranii știu bine că nici un cuvînt, curat sau spurcat, nu se irosește pe lumea asta, fără să fi lăsat mai întii o urmă ; își amintesc acest lucru mai des decît o fac orășenii. Și mai știu că, la orice înghițitură de vin, faptul că băutura e curată sau e tulbure cîntărește tot atît de greu cît și cuvintele ce o însoțesc.

E bine ca și noi să ne amintim de această înțelegere simplă, dar adîncă, a implicațiilor supranaturale atunci cînd turnăm vin de Malvasia în cupe care, așa cum se cuvine, se așază bine în căușul mîinii și a căror atingere este plăcută buzelor. Într-adevăr, cine nu crede că între o sticlă cu vin vechi de Malvasia, de pildă, și mari evenimente istorice ar putea să existe o legătură cauzală, acela nu se va alege cu mare lucru din această istorisire. E un om pierdut, pentru el însuși ca și pentru lumea înconjurătoare. Oricît de conștiincios și de stimabil s-ar dovedi în profesiunea sa, eventual ca director al unei centrale telefonice dintr-un mare oraș sau în orice altă funcție ce l-ar pune în contact cu lumea largă, pe dinăuntru va rămîne tot ca ciuperca aceea măruntă, zgîrcioasă și zbîrcită, pe care pînă și bunul aducător de ploaie Dumitru a socotit-o atît de neînsemnată încît a trecut-o cu vederea și n-a stropit-o, drept care zgîrciul s-a făcut otrăvitor. O făptură de soiul acesta, care nu merită să irosești pentru ea nici măcar apă, e bine s-o ocolești cînd vrei să petreci o seară plăcută schimbînd gînduri alese. Altminteri s-ar putea să se țină scai de tine și să nu te mai poți descotorosi de ea.

În orice caz, domnii a căror vizită tatăl meu dorise s-o cinstească erau alt soi și ca făcuți pentru vinul de Malvasia. Cinci la număr, din seminții diferite, erau însă cu toții printre cei mai aleși din neamul lor ; bărbați chipeși, cu purtări plăcute, conștiinți de propriile însușiri, dar cu măsură, doar atît cît să îndreptățească o seninătate și o voioșie firească și cuceritoare. Sosiseră într-o frumoasă zi de vară cu camionul, un mijloc de transport care pe vremea aceea mai era încă o raritate la Birtan și se înfățișaseră la tatăl meu. Erau generalul Baussnern, sas din Transilvania și comandant adjunct al corpului de armată transilvănean, un ungur, colonelul grof Mikó, un croat și un român, maiorii Bojičić și Vecerdeș și, în sfîr-

șit, un locotenent de husari, al cărui accent austriac era mai pronunțat decît al celorlalți. Purtau cu toții uniforma armatei austro-ungare ; tatăl meu nu-l cunoștea decît pe generalul Baussnern, de care-l legau amintiri din copilărie, dar după puțin timp stăteau toți de vorbă cu însuflețire.

Oaspeții erau în trecere și pe deasupra și grăbiți ; ispițiți de frumusețea locurilor, intenționaseră să facă doar un mic ocol, urmînd să-și continue îndată călătoria. S-a vorbit despre podgorii, despre pădurile întinse și bogate în lemn, s-a făcut o plimbare pe dealul cetății și le-a fost arătate vechile întărituri, mormintele episcopilor, ușa cu nouăsprezece zăvoare și toate cîte mai erau de văzut.

Vremea era minunată și se nimerise să fie și o zi de sărbătoare pentru întreaga obște din Birtan. Către amiază urma să se țină adunarea asociației agricole județene, cu care prilej avea loc și o întrecere a gimnaștilor tineri, așa încît văzduhul însoțit răsuna de tarafurile din satele vecine, dinspre care se apropiau încolonați bărbații și tinerii atleți ; străzile erau ticsite de oameni pregătiți sufletește de sărbătoare și numeroase căruțe cu cai treceau în grabă. Priveliștea dealurilor plantate cu viță de vie îi făcuse pe ofițeri să întrevadă posibilitatea unui popas plăcut ; dar nu se așteptaseră să dea în piața tîrgului peste o mulțime atît de veselă și pestriță, cu steaguri, porturi naționale, cai frumoși și femei și fete gătite de sărbătoare. În această atmosferă s-au simțit atrași de o seamă de lucruri care de obicei nu le stăteau în fire și au trăit împreună cîteva momente încîntătoare de înțelegere amuzată și de blîndă îngăduință, momente din acelea care au intervenit din cînd în cînd de-a lungul secolelor de istorie bogată în peripeții și învățăminte politice a popoarelor Transilvaniei.

— De ce n-au nasuri episcopii ? — a întrebat colonelul Mikó.

— Pentru că, în secolul al optsprezecelea, ungurii, adică mercenarii kuruți, le-au luat cu ei în pungile lor de tutun.

— Ce-i cu zgîrieturile astea de pe poartă ? — a întrebat Vecerdea.

— Sînt urmele lăsate de o țeapă de la buzduganul lui Vlad al IV-lea, voievodul acela al Valahiei căruia compatrioții voștri îi spun „Dracul“, cînd a bătut în poartă, cerînd în zadar să fie lăsat să intre.

Au rîs și și-au văzut mai departe de plimbare. Au zăbovit apoi în fața covoarelor persane care împodobeau stranele, prăzi prețioase din timpul năvălirilor turcești, precum și a vechilor potire din sacristie, ascultînd ce li se istorisea despre trecuta faimă și înflorire a meșteșugului giuvaergeriei printre sașii din Transilvania, care făceau atît hanapurile din care obișnuiau să bea regii Poloniei, cît și vasele folosite de marii padișahi pentru spălături rituale la ceasul rugăciunii. Pînă și locotenentul urmărea cu luare aminte lămuririle ce li se dădeau, fapt cu atît mai surprinzător cu cît uzanțele încetățenite printre tinerii ofițeri cereau ca ei să vădească o lipsă sistematică de interes față de orice era în afara propriei lor sfere restrînsă de preocupări și prea puțini dintre ei erau în stare să atenueze această atitudine cu un dram de detașare autoironică. Mînat de o sete de cunoaștere, pe care nu se sfia s-o arate, locotenentul a pornit să cerceteze pînă și cotloanele cele mai îndepărtate din spatele zidurilor împrejmuitoare și a ținut cu tot dinadinsul să escaladeze scara „turnului catolic“, spre care se îndreptase cu pași siguri, de parcă ar fi cunoscut locurile. Era inevitabil să urmeze ceea ce a urmat. Ajuns pe treapta pe care șezusem cîndva Marz și cu mine, cînd băusem din vinul de Malvasia, locotenentul s-a întors, s-a uitat în jos la ceilalți, și a spus :

— Tatăl meu s-a jucat adesea pe aici. Mi-a povestit și despre vechile zugrăveli de pe pereții acestui turn.

Cînd se făcuseră prezentările, nu înțelesesem bine numele husarului. Acum aflu că era din familia Dachauer. La auzul acestui nume, am simțit cum cresc în mine temeri tulburi. Tata s-a luminat însă la față, ca și cînd i-ar fi trecut prin minte un gînd îmbietor și în clipa următoare l-am și auzit spunînd :

— Înseamnă că sînteți nepotul celui baron Dachauer care a luat parte la luptele pentru libertatea Greciei. Atunci sînteți și cel mai în drept să beți din vinul pe care

i l-au dăruit cîndva strămoşului dumneavoastră tovarăşii săi de luptă greci.

Restul a urmat de la sine. Foarte curînd ne aflam cu toţii la noi acasă, aşteptînd sticla fabuloasă cu o poftă pe care vorbele glumeţe nu făceau decît s-o stîrnească şi mai mult. Pe mine tata m-a trimis să aduc sticla din pivniţă, socotind necesar să-mi şi descrie locul unde se afla.

Pe măsură ce înaintăm în vîrstă, ne împlinim la minte şi ne amintim adesea cu plăcere şi cu ruşine de slăbiciunile noastre din trecut şi de prilejurile cînd nu am fost la înălţime ; este o încercare de care nimeni nu e scutit şi se poate spune că răstimpul dintre al doisprezecelea şi al şaptesprezecelea an de viaţă se numără printre anii graşi în ce priveşte abundenţa unor astfel de amintiri. Vinului trebuia în cele din urmă să i se facă de petrecanie ; era un destin care-l pîndea foarte de mult, după unele calcule istorice circumspecte cel puţin din ziua cînd avusese loc bătălia de la Navarino ; un destin ineluctabil, care, pas cu pas şi ceas de ceas, devenise din ce în ce mai iminent, pînă cînd s-a împlinit în acea zi de 28 iunie 1914, între orele unsprezece şi douăsprezece ale amiezii, în casa noastră. Eram acum mult mai matur decît atunci cînd băusem pentru prima şi pentru a doua oară din vinul de Malvasia, totuşi nu îndeajuns de călit pentru a face faţă cu sînge rece îndatoririi ce-mi revenea şi, în general, rolului pe care eram chemat să-l joc faţă de mine însumi, ca şi faţă de ceilalţi.

Nu mă simţeam deloc în largul meu cînd am luat cheia de la pivniţă şi am început să cobor treptele ce duceau într-acolo ; mi se perindau prin minte felurite perspective neîmbietoare şi mă stăpînea un sentiment apăsător. Eram un emisar sfişiat de îndoieli. Mă temeam ca nu cumva vreunul din musafirii noştri să descopere că sticla mai fusese destupată, ceea ce ar fi aruncat o lumină urîtă asupra spuselor tatălui meu ; sau ca nu cumva acesta să-şi dea el însuşi seama că se făcuse o potlogărie, ceea ce — fie că ar căuta să afle amănuntele, fie că n-ar face-o — le-ar strica în orice caz cheful musafirilor săi şi ar naşte îndoieli cu privire la buna gospodărire a casei salc. În sfîrşit, nu era exclus ca Marz şi cu mine să nu ne fi priceput atunci să umblăm cu sticla şi vinul să se fi oţetit.

Oricum, nu-l puteam pune în încurcătură pe tata, așa încît am adus sticla, după ce mai întîi am curățat-o în grabă de nisip. Am izbutit să nu mă las tulburat de exclamațiile de încordare și de uimire ale celor de față și să înfig repede în dop tirbușonul, stricînd atît de temeinic învelișul de ceară al sigiliului, încît a plesnit și s-a desprins, ceea ce însemna că nu mai puteau fi văzute eventualele deosebiri între porțiunile picurate mai devreme pe perețele de sticlă cafenie și cele mai tîrzii. Cu tirbușonul încă înfipt în dop, vasul a trecut apoi din mîină în mîină, făcîndu-le tuturor o impresie atît de puternică, încît din acea clipă am fi putut să le dăm orice de băut fără ca lucrul să mai aibă vreo importanță. Mi-am dat seama că partida era cîștigată și m-a năpădit un sentiment de bucurie.

A început turnarea vinului. Era apos, ușor tulbure și destul de deschis la culoare, cam așa cum ar arăta conținutul unui pahar dacă peste un rest de suc de zmeură s-ar fi turnat apă, lichidul căpătînd astfel o nuanță roșietică palidă, cu particule solide plutind prin el.

— Strașnic ! au exclamat cu toții.

— Așa arată întotdeauna vinul vechi — a precizat contele Mikó.

După ce a fost umplută prima cupă, au urmat la rînd celelalte și foarte curînd a venit și clipa cînd fiecare și-a putut lua de pe tavă paharul său, urmînd să înceapă ceremonialul băutului.

Atunci s-a auzit o bătaie la ușă și un nou oaspete și-a făcut apariția.

Văzîndu-l, tata a părut surprins de ciudata coincidență. Cît despre mine, am rămas de-a dreptul uluit și cu desăvîrșire descumpănit cînd mi-am dat seama cine era omul care se oprișe în prag și privea acum în jurul său cu un zîmbet afabil și stînjelit.

Noul venit, al cărui zîmbet nesigur se ștergea treptat la vederea grupului de ofițeri, cedînd locul unei expresii grave, nu era nimeni altul decît Traugott Bogner.

Aha, singuratecul obștii, zgîrcitul ! Aha, morocănosul, a cărui inimă nu cunoscuse în viață decît un singur ceas de exuberanță, atunci cînd, plecînd urechea la cîntările acelor meleaguri, deslușise în ele *Marșul primăverii* și

care acum se mulțumea să stea pitit printre grămezile sale de nuci seci și rochii prăfuite, uneltind împotriva acestora cu care se judeca ; aha, individul acela sinistru care ducea o existență secretă de pirat în mijlocul concetățenilor săi cumsecade și harnici — iată-l așadar aici. Presimțise că se bea din vinul său și venise, atras de o forță tainică, pentru ca să mai zmulgă măcar o singură înghițitură din licoarea dăruită de el ! Avea să ia loc pe un scaun, avea să-și avinte peste masă privirea de uliu și musafirii, care nu erau bîntuiți de nici un fel de îndoieli, aveau să afle de la el amănuntele care le scăpaseră : culoarea vinului nu este cea bună... dopul nu este cel original... s-a turnat apă în vin...

Tata l-a primit pe Traugott Bogner cu cuvintele : „Ai sosit chiar la momentul potrivit !“ și l-a prezentat apoi ca fiind omul căruia i se cuveneau mulțumirile tuturor celor de față. Oaspeții au înțeles că s-ar afla în prezența unui cetățean de vază al târgului, iar lui Bogner, în pofida auzului slab, nu i-a fost greu să deslușească esențialul din expresia fețelor și din gesturile lor și să găsească astfel cuvintele cele mai potrivite pentru a răspunde primirii însuflețite ce i se făcuse. Refuzînd să-și facă vreun merit din faptul că dăruise tatălui meu vinul și plimbîndu-și de la unul la altul privirea ochilor săi albaștri și blajini, a înălțat capul cu o mișcare plină de noblețe, care impunea respect și a spus, arătînd spre pahare :

— La aducerea acestui vin în țară au fost părtașe mai multe seminții care trăiesc în această monarhie, deoarece pe vremea aceea granița dinspre Balcani era închisă din pricina deselor molimi de ciumă și era păzită cu strășnicie. Contrabandiștii români au trecut vinul peste Carpați. Niște țigani l-au ascuns în căruțele lor și l-au dus mai departe. Grănicerii unguri au descoperit ascunzătoarea și au dat sticlele în păstrarea direcției pentru obiecte nereclamate de proprietari, care avea sediul la Sibiu. Cancelaria imperială transilvană de la Viena a trebuit să intervină, la cererea baronului Dachauer, căruia vinul de Malvasia i-a fost în cele din urmă predat în schimbul plății unei însemnate amenzi.

— Are să ne placă cu atît mai mult — a comentat contele Mikó.

A fost umplut un pahar și pentru Bogner, acesta însă l-a refuzat, spunînd cu modestie :

— Nu obișnuiesc să beau vinuri vechi, de felul meu nu mă împac bine cu băuturile mai de soi. — După care s-a adresat tatălui meu : La drept vorbind, domnule paroh, am venit numai pentru a vă înștiința grabnic de ceva.

Apoi a coborît glasul și nu s-a mai putut înțelege ce spunea.

— Domnul Bogner a sosit adineaori de la Dumbrăveni, unde a fost pentru niște treburi ale domniei sale. Glasul tatălui meu lăsa să se înțeleagă gravitatea spuselor sale : Acolo oamenii sînt foarte tulburați. S-a aflat dintr-o depeșă oficială că prințul moștenitor, împreună cu soția sa, au fost împușcați astăzi la Sarajevo.

Cu greu se poate descrie schimbarea bruscă ce-a intervenit în starea de spirit a celor prezenți. Generalul Baussnern trăsese din nou sticla spre el, o ținuse ridicată o bucată de vreme, contemplînd-o cu un zîmbet gînditor, apoi o pusese la loc și acum tocmai se ștergea masinal pe tunică, ca și cînd s-ar fi căznit să desprindă un grăunte îndărătnic de nisip. Auzind cele spuse de tata, l-a privit scurt. Cum adică ? Oare a înțeles el bine ? Colonelul Mikó apucase să se întoarcă spre cei doi maiori, pîrînd că vrea să le spună cu un aer încurajator : „Domnul acesta bătrîn n-are decît să bea sau să nu bea, după cum îi este voia, noi însă am face bine să nu lăsăm vinul să răsufle.“ Gestul sprintar a fost curmat. Musafirii tatălui meu n-ar fi fost niște bărbați adevărați dacă vestea adusă de Bogner n-ar fi deșteptat în ei toate acele simțiri pe care o astfel de situație le impunea în chip firesc. Minia, ce se iscă întreagă și nu face deosebiri, sentimentul onoarei rănite a unui mare imperiu, dar în același timp și compasiunea omenească față de cei morți. Numai că privirea pe care Baussnern i-o aruncase tatălui meu în acea primă clipă, cînd spusele acestuia îl luaseră prin surprindere, fusese mult mai plină de înțelesuri decît cuvintele pe care generalul le rostea acum. Iar pe fețele lui Bojičić și Vecerdea se așternuse o umbră de consternare și de adevărată îngrijorare, netălmăcite în cuvinte. Fuseseră crescuți în spiritul îndeplinirii loiale a datoriei, însă pentru frații

lor de sînge împuşcăturile de la Sarajevo însemnau o chemare spre zorii libertăţii.

Este tot atît de adevărat pe de altă parte că oaspeţii n-ar fi făcut cinste uniformei armatei imperiale austro-ungare şi rangului lor dacă ar fi lăsat vinul în pahare. Aşa încît stăpînului casei i-a revenit îndatorirea de a găsi o punte de legătură şi, deoarece prin însăşi profesia sa eclesiastică, tata era deprins să înfăptuiască asemenea treceri, a izbutit şi de această dată. Generalul Baussnern a preluat apoi ştafeta. S-a sculat în picioare şi a ridicat paharul în cinstea acelor care şi în ceasurile grele ce aveau cu siguranţă să urmeze, nu vor precupeţi nimic pentru a-şi face datoria.

Au ciocnit cu toţii şi au golit paharele.

Cuvintele de preţuire n-au răsunat la fel de puternic cum s-ar fi întîmplat în alte prilejuri, dar nimeni nu a fost dezamăgit. Vinul, ce-i drept, nu avea un gust pronunţat, dar contele Mikó şi-a asigurat comesenii că vinurile vechi nici nu au gust de vin, ci mai curînd de băutură de leac, din acelea pentru care trebuie să existe o denumire în latineşte, cu alte cuvinte, au gust de medicament. De mirare era însă faptul, a mai spus el, că vinul îşi păstrase relativ bine aroma, care se datora pesemne acţiunii unor specii deosebite de eteruri formate în interiorul sticlei şi se întărise mult în timpul îndelungatei şi neîntreprupei sale conservări.

Bojičić şi Vecerdeau au ascultat cu toată seriozitatea lămuririle date de Mikó, iar tatăl meu i-a dăruit husarului sticla, care mai era încă pe jumătate plină. Locotenentul spuse că avea de gînd să o arate mai întîi camarazilor săi la cazinoul ofiţerilor din Sibiu şi apoi s-o păstreze în amintirea veşnică a bunicului său. S-au ridicat să plece; din întîmplare, dar şi din pricina stîngăciei lui Bogner, s-a nimerit că i s-a dat întîietate. Aşa încît bătrînul, în redingota sa lungă pe care nu obişnuia să o poarte decît atunci cînd se ducea la tribunal, la biserică sau la înmormîntări, a ieşit cel dintîi din casa parohială, urmat de general, al cărui piept strălucea de decoraţii şi apoi de ceilalţi ofiţeri.

Mulţimea însufleţită, care se adunase de sărbătoare în piaţa tîrgului, aflase între timp despre nefericita întîmplare de la Sarajevo şi acum dădea glas spontan şi răspi-

cat simțămintelor ce o agitau. Moartea perechii princiare era deplînsă, asasinatul stîrnea indignare. Imaginea familiei domnitoare catolice era însă umbrită de amintiri neplăcute, atît din istoria mai îndepărtată, cît și din cea apropiată ; de aceea, pe măsură ce se vorbea mai mult despre acela care fusese moștenitorul tronului, numele lui și el era tot mai inexorabil implicat în aceste amintiri și se făceau auzite tot mai răspicat glasurile acelora care, gîndind dincolo de destinul unui singur om, se întrebau cu privire la soarta întregului stat, înălțat pe temelii șubrede și cu privire la aceea a numeroaselor popoare din cuprinsul său. Prințul n-a ținut cu germanii din Ungaria și din Austria. Nu avea o părere bună despre noi. Cu ai săi vorbea întotdeauna numai limba cehă... Pînă la urmă l-au ucis chiar prietenii săi, cei pe care el însuși și i-a pregătit...

Simțeam cu toții că ne aflăm în pragul unor evenimente neobișnuite, poate chiar în pragul unei încercări în urma căreia aveau să se aleagă de o parte oamenii pe care te puteai bizui, iar de cealaltă cei pe care nu te puteai bizui, aveau să se despartă cei buni de cei răi.

Privirile atleților și ale fetelor tinere, ale bărbaților ca și ale femeilor, erau ațintite asupra oamenilor în uniformă, care se îndreptau spre camion.

Așadar, gîndeau ei, lucrurile au ajuns atît de departe. Armata, prevăzătoare, a și intrat în acțiune. Dumnealor îndeplineau, cu siguranță, o misiune importantă de cercetare a terenului, veniseră, pesemne, să se convingă dacă Birtanul mai era potrivit pentru a fi garnizoană, ca pe vremuri și dacă dealul bisericii mai putea servi și astăzi ca punct de sprijin strategic.

Careva spuse :

— Aia e generalul Baussnern, un sas din Transilvania !

„Ura !“ au strigat cîțiva dintre atleți — „Ura !“ au strigat și tinerele fete gătite. Poate că glasurile lor a redeșteptat în sufletul lui Baussnern amintiri din primii ani de copilărie, cînd părinții îl duceau și pe el la sărbătorile sătești ; în orice caz, a dus mîna la chipiu mulțumind oamenii adunați. Și : „Ura !“ — cuvîntul a răsunat purtat de glasuri pline bărbătești și primele flori au fost aruncate cu sfială.

Infanteristul șofer s-a repezit la botul camionului cu manivela și a început să învîrte uite, pînă ce a pornit motorul. Ofițerii și-au ocupat locurile. Alături de șofer ședea Dachauer, cu sticla la picioarele sale. Piața vuia de urale ; ușile mașinii s-au închis tăcînd destul de tare și claxonul a răsunat scurt lîngă o ceată de copii care căscau gura. O ploaie de buchete s-a revărsat asupra mașinii și ofițerii și-au luat rămas bun, ducînd palma la chi-piu sau fluturînd mîna.

În clipa aceea, generalul și-a ațintit privirea asupra bătrînului paracliser, care stătea chiar lîngă mașină și al cărui chip îi era cunoscut de cînd cu vizitarea bisericii. Ordonă să i se facă semn infanteristului, se ridică de la locul său, se dădu iar jos și întrebă paracliserul :

— Spune-mi, te rog, pe-aici unde se duce omul la nevoie ?

Cel întrebat îi răspunse pe îndelete :

— Cel mai simplu este să mergeți la școală, chiar în spatele clădirii principale. Dar vă rog, la stînga, acolo unde se duc profesorii. La dreapta e pentru fete.

Generalul se puse în mișcare. Porni de-a dreptul spre latura opusă a pieții, urmărit de privirile tuturor. Da, se duce la poștă, mai trimite o depeșă. „Dealul cetății potrivit ca punct de sprijin !“ — sau ceva asemănător. Cînd generalul ajungea în dreptul lor, oamenii se descopereau și îi ofereau flori, pe care începea prin a le refuza și sfîrșea prin a le lua ; în scurt timp, adunase atît de multe, încît nu le mai putea ține în mînă și era nevoit să le ducă pe braț.

Niște țărani, de fel din Dupuș, care de-abia sosiseră, mai stăteau încă laolaltă într-un grup compact. Cînd au văzut că generalul vine de-a dreptul spre ei, s-a produs o mișcare în rîndurile lor, era limpede că voiau ca mai marele lor să se poarte cumva într-un fel deosebit cu acest prilej. Într-adevăr, omul a făcut un pas înainte și i s-a adresat generalului ca la raport în armată :

— Domnule general, noi sintem din Dupuș. Sint comandantul pompierilor voluntari. Am servit în regimentul doisprezece obuziere. Cînd va veni momentul, noi, cei din Dupuș, vom ști ce avem de făcut.

În răspunsul său, Baussnern se arată binevoitor, dar scump la vorbă. Mulțumirile sale fură însă acoperite de sunetele puternice ale unei fanfare. Erau țărani și atleții din Richiş care coborau ulița pietruită, îndreptându-se spre piața târgului și vesteau birtănenilor sosirea lor cu o melodie pe care aceștia o cunoșteau foarte bine : *Marșul primăverii*.

Dar nici nu apucară să răsunе primele acorduri ale cîntecului că și colonelul Mikó părăsi mașina. Porni pe urmele lui Baussnern și dispăru, întocmai ca acesta, în curtea școlii.

Cei doi maiori priviră în jur, mai zăboviră puțin și apoi se urniră și ei, apucînd-o în direcții diferite. Dintre toți, cel mai bine se comportă Dachauer. Pentru a putea coborî mai ușor din camion, avu mai întîi grijă să așeze sticla pe scaunul șoferului, apoi își aprinse o țigară și numai după aceea porni agale către hanul „Steaua de aur“, adică tocmai spre colțul cel mai îndepărtat al pieții.

Nu se mai zărea niciunul dintre ei. Mulțimea, care simțise nevoia să dea frîu entuziasmului său, amuțise. Tăcerea stînjenită a persistat și după ce domnii ofițeri și-au făcut din nou apariția și s-au adunat iar în mașină.

Nici un „Ura !“

Nici o mîna fluturată.

După toate semnele de bucurie de mai înainte, doar o liniște apăsătoare. Șoferul a pornit din nou motorul, învîrtind manivela. Nu observase că Dachauer pusese sticla pe scaunul său și, cînd a închis ușile mașinii, a azvîrlit manivela înăuntru, la întîmplare, găurind peretele de sticlă. Zăngănitul produs de mica izbitură a fost auzit în întreaga piață, unde mulțimea încremenise, ca fascinată. Oamenii au văzut cum locotenentul a luat sticla și a scos-o afară pe geam — pentru că un ofițer de husari nu cară cu el cioburi, chiar dacă mai conțin o rămășiță din vinul cel mai de soi — și l-au văzut pe Traugott Bogner apropiindu-se de mașină și preluînd vasul spart din care se scurgeau picături. O, această stare de apatie șovăielnică și mută era de nesuportat ! Măcar de s-ar fi întîmplat ceva. Măcar de s-ar fi învrednicit locotenentul să-l pună la punct în auzul tuturor, pe infanterist pentru

că nu băgase de seamă. Într-adevăr, iată-l că se ridică. Dar nu ca să suduie. Locotenentul zîmbea. Stînd drept în picioare și sprijinindu-se ușor cu mîna de parbriz, privi spre tinerele fete și spre femeile strînse în piață și le strigă :

— Ei, ce s-a întîmplat ! Nu mai e rost de nici o floare — pentru mine și pentru domnul general ?

Da ! Ba da ! Cum să nu ! I-a răspuns o explozie de rîs sonor pe mai multe voci. Oamenii s-au îmbulzit în jurul camionului. A început să plouă cu flori superbe, de toate culorile. Stînd încă în picioare, locotenentul izbuti să prindă din zbor cei mai frumoși trandafiri. Motorul du-duia cu năduf și zgomotos. Mașina se clinti din loc, lunecînd încet printre oamenii care rîdeau, strigau, jubilau. Ofițerii zîmbeau și salutau. S-au depărtat ca niste învingători pe drumul mărginit de-o parte și de alta de o multime însuflețită și gătită de sărbătoare.

În locul unde se aflase pînă mai adineaori camionul stătea acum bătrînul Bogner. Privea în urma lor, frecîndu-și bărbia netedă ca și cum ar fi avut un barbișon ; pâlise în așa hal încît te băga în sperieți și murmura într-una :

— Prin urmare, tot din celălalt vin de Malvasia au băut...

Dar nimeni nu-l înțelegea. Nu-i păsa nimănui de bătrîn, nimeni nu se gîdea că vinul acela despre care vorbea el, așa diluat și tulbure cum era, fusese oricum un vin al libertății, adus în țară prin contrabandă de pe meleagurile zbuciumate ale Balcanilor, un vin ce aparținuse unor eroi care se luptaseră pentru neatîrnare și izbîndiseră. Nimeni nu-l lua în seamă. Plini de încredere și bărbăție, cei din jur presimțeau viitoarele asalturi, atacuri și victorii, în vreme ce el, cuprins de o spaimă subită, se gîdea la retrageri și la ambuscade, se gîdea la baiere slăbite, care te silesc să o iei repede la picior. Și deodată izbucni cu glas tunător și rostogolindu-și ochii : „Zun, zum, Döbrököz, zum !“ Ridică mîna în care ținea sticla, făcu un salt mare și izbi cu toată puterea sticla de caldarîm, așa încît se sparse în nenumărate cioburi, iar în locul acela apărură o băltoacă. Fusese cel dinții dar pe care-l făcuse după zeci și zeci de ani. Și darul

se întorsese la el. Buzele îi zvicneau, trupul îi era scuturat ca de un plîns fără lacrimi ; în starea aceasta s-a dus acasă. Și astfel se încheie povestea falsului vin de Malvasia. S-ar cuveni cel mult să adăugăm că ofițerii pe care mulțimea adunată în ziua aceea avusese ciudata inspirație de a-i petrece atît de sărbătorește și atît de călduros, s-au dovedit cu toții la înălțimea așteptărilor generalului Baussnern. Încă din al doilea an de război nici unul din ei nu mai era în viață.

În preajma Crăciunului, ne duceam cu copiii din sat în pădure să adunăm cimișir. Încărcam coșuri mari și o porneam iar spre casă cît puteam de repede, pentru că cei mai în vîrstă, cărora le plăcea să-și ridă de noi, ne împuiau atît de mult capul de povești cu lupi și urși în-cît pînă la urmă le intra și lor frica în oase. Și dacă mai întîi nu ne încumetam să facem drumul înapoi fără să-i avem printre noi și pe băieții mai voinici, pe urmă o luam la picior spre sat cu toții, fără deosebire, întrebîndu-ne unii pe alții : Da' tu de ce alergi așa ? — Ți-o fi frică, te pomenești ?

De cimișir aveam nevoie ca să împodobim sfeșnicele mari de lemn cu care ne duceam la liturghia de dimineată în prima zi de Crăciun. Fiecare dintre noi se străduia să-și meșterească un sfeșnic, care să fie mai mare și mai greu decît al celorlalți.

Dar despre altele vreau eu să povestesc aici, căci, la drept vorbind, datinile pe care le urmam în răstimpul dintre Crăciun și Bobotează nu se deosebeau prea mult de cele ale altor obști din Transilvania. Și noi cîntam la liturghie „Domnul nostru este aidoma unei cetăți...“, urmărind în același timp pîlpîitul luminărilor din sfeșnicele de Crăciun și avînd grijă ca nici o picătură de ceară să nu se prelingă pe hainele de sărbătoare, pe care trebuia să le păstrăm curate. Toate acestea se petreceau la fel ca în alte locuri și nu despre ele vreau să istorisesc — ei, da — de fapt acum sînt un țăran bătrîn și poate că nu mă mai pricep să povestesc cu iscusința unui om tînăr.

Organistul satului nostru era bătrînul Modjesch. Ai mei se aveau bine cu el, deoarece Modjesch era văr cu bunicul, așa că tata ținea peste iarnă în grajdul lui un bivoli fără nici o plată. Doar hrana i-o duceam noi.

Bătrînul Modjesch cînta bine la orgă și liturghia de dimineată îl prindea întotdeauna treaz. Bătrînul Exner

era și mai în vîrstă decît el. Era cel mai în vîrstă din satul nostru și degetele îi tremurau cînd începea să despătorească încet batista albastră, pe care o ducea apoi la nas cu amîndouă mîinile. Să tot fi avut atunci nouăzeci de ani, pentru că la o sută a și murit.

Exner locuia lingă pîrîu și cînta la corn în biserică. De la o vreme, obiceiul ca paracliserii să cînte în timpul slubjei la instrumentele lor, însoțind corul, se pierduse. Pînă atunci însă așa făcuseră întotdeauna, cîntînd laolaltă cu orga și cu cîntăreții. Singurul pe care-l supăra faptul că se renunțase la acest obicei era Exner și, intrucît era foarte bătrîn, se prea poate ca parohul din acea vreme să fi ținut seama de vîrsta lui, îngăduindu-i să cînte și pe viitor cum făcuse și pînă atunci. Așa a și rămas. Parohul a murit, au murit și următorii doi parohi aleși de obște, dar Exner a continuat să cînte la corn în timpul slubjei.

Cînd a fost vorba să vină episcopul în inspecție în satul nostru, parohul s-a dus la bătrînul Exner și i-a spus că poate ar fi mai nimerit ca, de astă dată, să lase cornul, căci sfinția sa episcopul este el iubitor de muzică și desigur că s-ar bucura să-l asculte, la fel de bucuros ar fi și decanul, dar în privința domnilor mireni care aveau să însoțească episcopul sînt unele temeri că n-ar fi prea cunoscători în ale muzicii.

La rîndul lui, Exner a spus că, atunci cînd un episcop al sașilor poposește într-o parohie, este întocmai ca și cum un mareșal viteaz s-ar întîlni cu soldații săi și că el, Exner, dorește să-i facă oaspetelui o bucurie. Oricum, e destul de întristător că în anii din urmă paracliserii au dat uitării vechiul și bunul lor obicei.

Exner a cîntat așadar la corn și în prezența episcopului, care l-a ascultat cu plăcere. Pe atunci, bătrînul mai izbutea încă să scoată tonuri diferite și avea suflu bun. Episcopul a stat de vorbă cu el și Exner i-a istorisit despre episcopii de pe vremuri, care se prapădiseră prea de timpuriu, cînd nu împliniseră decît șaizeci sau șaptezeci de ani, numai și numai pentru că avuseseră de îndurat tot felul de supărări și jigniri din pricină că erau nemți. Iar Preasfinția Sa a spus că pînă și domnilor mireni le plăcuse cum cîntase Exner.

După aceea, l-am ascultat de multe ori cîntînd la corn. Îi venea însă din ce în ce mai greu, iar la sfîrșit nici nu mai reușea să scoată sunete diferite. Parte din clapele instrumentului se rupseseră, parte nu se mai închideau, iar pentru tonul de sus nu-i mai ajungea suflul. Drept care cînta un singur ton, pe care îl relua însă de mai multe ori, cu toate că obosea foarte tare, vinele de la tîmple i se umflau sub piele ca niște tubulețe albăstrii și fața i se congestiona. Pe atunci eram convins că ceea ce cînta el era tonul cel mai jos cu puțință pe lumea asta. Nu de puține ori s-a întîmplat ca Exner, adîncit în muzica lui, să mai sufle de cîteva ori, cu toate că pastorul se și afla în amvon și începuse să dea citire pasajului din scriptură. Asta se întîmpla de obicei la marile sărbători cînd ordinea liturghiilor era alta și bătrînul pierdea șirul. Și apoi nu trebuie uitat că între timp surzise rău de tot.

Dar despre altele voiam eu să povestesc. Pentru că, din cîte știu eu, datinile sînt aceleași în toate satele noastre, după cum și oamenii sînt cam la fel. Butucul de Crăciun ardea în vatra noastră întocmai ca și în alte vetre; în noaptea Anului Nou, vitele din satul nostru glăsuiau la fel sau poate ceva mai bine decît cele din alte sate; iar atunci cînd, în prima zi a anului, în timp ce clopotele băteau de amiază, noi înfășuram în paie trunchiurile pomilor ca să fim siguri că vom avea rod bogat la toamnă, o făceam întocmai așa cum se făcea și prin alte părți, rostind aceleași cuvinte intrate în obișnuință.

Aveam totuși în satul nostru ceva ce nu mai exista în alte sate. Obiceiul de a juca în fiecare an o piesă de Crăciun. Asta voiam eu să istorisesc. Și anume, întocmai așa cum mi s-a întipărit în minte de cînd cu cea dintîi reprezentație pe care mi-a fost dat s-o văd. Desigur, atunci n-aveam decît șapte ani și multe lucruri le-am uitat între timp. Dar, în măsura în care mi-l amintesc, vreau să redau textul, pentru că de atunci l-am mai auzit de cîteva ori.

Reprezentăția trebuia să înceapă la orele opt. Cînd ne-am dus la școală, se și strînseseră toți în sala mare. Era acolo și parohul, ședea lîngă nevastă-sa și alături

de bătrînul Exner, care ținea mîna după urechea dreaptă, ca o pîlnie mare, cu toate că în sală domnea liniștea și nimeni nu scotea o vorbă. Mama s-a așezat lîngă domnul episcop, iar eu m-am aciuat mai către fundul sălii, în rîndul din spatele flăcăilor, unde ședea și ceilalți copii. Îi aveam în fața mea pe Getz al lui Thellmann și pe Pitz al lui Schuller, iar mai încolo ședea Altknecht — toți flăcăi mai răsăriți decît noi.

Scena era ascunsă privirilor de o perdea. Învățătorul Salmen, care se îngrijea an de an de pregătirea reprezentației, nu isprăvisese repetiția generală. Noi, cei din sală, așteptam în tăcere, în schimb, în spatele perdelei domnea o mare agitație. Salmen se plimba nervos de la un capăt al scenei la altul.

— Ce vă spuneam eu?! Sînteți cei mai tineri și v-ați dat cel mai puțin silința! Aveți pretenția să fiți îngeri? Las' că veniți voi după sărbători la școală și-am să vă tăbăcesc fundul de-o să mă țineți minte! Nu vedeți că oamenii s-au și strîns în sală? Credeți că așa vă merge?... Ia să vedem, înc-odată!...

A urmat o strofă rostită în cor.

— Întîiul păstor! — a strigat învățătorul Salmen.

S-a auzit o voce tinerească, după care l-am recunoscut pe Andrees Schunnen:

Vino-n codru, frățioare,
N-o să fie frig prea tare...

— Al doilea pastor! — a răcnit Salmen.

Misch Krausen, pe care de asemenea l-am recunoscut după glas, a recitat:

Da, frate, am auzit
Că pe-aicea ai venit
Pe-aste pajiști ne-nțîlnim,
Puțin numai să dormim...

— Greșit! Total greșit! — a intervenit învățătorul, corectîndu-l.

Parohul s-a întors către nevastă-sa și i-a spus :

— S-a făcut opt și jumătate !

— Ce spunei, sfinția voastră ? s-a amestecat în vorbă bătrînul Exner, îndreptîndu-și pîlnia spre paroh.

— Spun că e opt și jumătate ! — vorbi acesta cu glas tare pentru ca să se facă înțeles de vecinul său vîrstnic. În clipa aceea și-a făcut intrarea organistul Modjesch, silindu-se să calce cît mai sigur și apăsător. Purta cojocul de sărbătoare și privea cu un aer demn în jurul său. Cu siguranță că apucase să bea destul de mult pînă la acea oră de vreme ce călca atît de apăsător. S-a așezat la pian și a deschis cu zgomot capacul.

Pe urmă s-a tras perdeaua. Toți cei care aveau să joace erau rînduiți în semicerc, regele și păstorii, îngerii și husarii, înțelepții și Iosif, preotul și Maria, iar în mijloc se afla corul. Tot în mijlocul scenei stătea și învățătorul Salmen ; avea în mînă un bețișor cu care îi dădu lui Modjesch semnalul de începere. Organistul intonă atunci melodia pe care o cîntam la fiecare Crăciun :

Quem pastores laudavere

Pe carele păstorii mult îl lăudară...

și toți cei aflați pe scenă și-au unit glasurile cu sunetele pianului ; cîntecul nu răsunase niciodată la fel de frumos în biserică. Dar asta a fost doar introducerea. Căci pe urmă domnul învățător i-a dat regelui Irod bețișorul, a făcut un pas înainte și a ținut o cuvîntare. Era bucurios, a spus, că poate înfățișa consătenilor această piesă, deoarece a fost nevoie de multă dăruire, trudă și ostenală pentru ca treaba să fie dusă pînă la capăt. Dar iată c-a sosit momentul, oamenii și-au dat toată silința să învețe textul, pînă și copiii, îngerășii, știau acum totul pe de rost, fuseseră cumînți și se străduiseră din răsputeri, iar acum se vor împărtăși cu toții din bucuria acestei strădanii. Căci frumosul obicei de a juca acea piesă anume în această zi dănuia de sute de ani. Și faptul avea însemnătatea lui. Într-adevăr, se împlineau opt sute de ani de cînd ne aflăm pe meleagurile Transilvaniei și, dacă în acest răstimp de veacuri n-am fi jucat asemenea piese, dacă n-am fi fost strîns uniți și nu ne-am

fi ajutat între noi și dacă n-am fi durat biserici și cetăți, atunci am fi pierit fără nici o glorie la capătul primilor zece ani după venirea noastră aici. Tocmai de aceea aveam să jucăm odată mai mult piesa în această zi.

Pe urmă, corul a cîntat o strofă în care se aduceau laude lui Dumnezeu și pe care am uitat-o. Corul era alcătuit din elevele și elevii din clasele mai mari, gătiți în hainele lor de sărbătoare ; fetele aveau cozile prinse cu fundițe colorate și își țineau batista strînsă între palmele miinilor împreunate cu evlavie.

Cînd au isprăvit ei, a fost rîndul regelui Irod. Era fiul bătrînului Modjesch și unul din cei doi bărbați mai voinici din sat, celălalt era fierarul ; oamenii îl porecliseră Modjesch-Ploton, pentru că la oaste ajunsese pînă la gladul de plutonier, de aceea îl și juca pe Irod. Purta un frac negru, pantaloni și ciorapi albi și trei decorații pe piept. Mai întii, medalia de trăgător de elită, pe care i-o dăduseră la militărie, pe urmă cea cu care se alesese anul trecut, cînd cu adunarea pompierilor din ocolul nostru, iar pe a treia i-o dăduse domnul spițer, care o moștenise de la un unchi general și se spunea că, dacă domnul spițer s-ar îndura s-o vîndă, ar primi trei sute de guldeni, numai că dumnealui nu voia. Irod purta pe cap o coroană încrustată cu perle și pietre prețioase. A făcut un pas înainte și, stînd drept și țeapăn, așa cum șade bine unuia care a fost cîndva plutonier și acum este rege, a început să spună :

O, înaltă fericire
Care mie mi s-a dat,
Căci a tronului mărire
Pacea îmi aduse-ndat !
Bine-mi stă în mînă sceptrul
Și coroana-mi șade bine
Am pășit acum cu dreptul,
Rîde inima în mine.

A venit pe urmă lîngă rege întiiul husar, adică Sim de lîngă gîrlă. Era într-o uniformă garnisită cu multe

galoane de poleială și panglicuțe și, după ce a salutat, a spus :

Mărite rege, mare-n onoare,
Cel ce supușii mult îl cinstesc,
Domnia să-ți fie o lungă cărare
Oștenii-ți urează, ce-n veci te slujesc

Regele i-a răspuns :

Ascultați deci rînduiala,
Supușii mei — copii și tați,
Datoria să v-o faceți,
Grijile le lepădați.
Fiți cu inima deschisă,
Cum se cade la supuși,
S-o simțiți arzînd în piept.
Faceți loc să trec acuși.

Husarul, iar odată cu el și regele, s-au tras de o parte, iar ceilalți s-au dat în lături, făcînd loc păstorilor să iasă în față. Aceștia aveau căciuli mițoase și înalte, bîte lungi și îmbrăcămintea de zile mari — cizme, pantaloni de culoare închisă, cămașă albă cu cusături, cravată colorată la gît. Andrees Schunnen, care, așa cum am mai spus, era întîiul păstor, a zis :

Vino-n codru, frățioare,
N-o să fie frig prea tare
Pe-aste pajiști ne-ntîlnim,
Puțin numai să dormim.

La care al doilea păstor i-a răspuns :

Bine-ai venit, deci, frate
Și-n ce spui tu ai dreptate
Că pe-aste pajiști ne-ntîlnim
Puțin numai să dormim.

Amîndoi s-au întins pe jos, au închis ochii și îngerii și-au început îndată cîntarea :

Deșteptați-vă, deșteptați-vă, păstori !
Îngerii din cer cuvîntă, imnuri de mărire cîntă.
La Betleem dar alergați, căci acolo o s-aflați
În scutece-nveșmîntat pe Dumnezeu întrupat.

Îngerii înșiși purtau obișnuitele lor scufițe, șorțulețele colorate de fiecă zi și cămășuțe cu mîneci largi, bufante și arătau tare frumos. Ca să cînte mai cu putere, li se alăturaseră cîteva fete tinere, care se mîndreau cu podoabele lor de cap. Am zărit-o printre ele și pe fiica hangiului nostru, Lepatschek. Ai ei aveau purtări de orășeni, nu erau de la țară. La drept vorbind, erau venetici, căci nu trăiau decît de patruzeci de ani printre noi, fiind de fel din Boemia.

Fata se numea Martha și n-am văzut-o niciodată cu părul întins și împletit într-o coadă, că era prea mîndră ca să umble așa. Maică-sa îi făcuse o rochiță de înger, cu aripi albe și fără mîneci, așa încît i se vedeau brațele pînă sus. Ceilalți îngeri stăteau potoliți în timp ce cîntau, ea însă ridica brațele către păstori, cu siguranță că așa o învățase maică-sa. Era frumos la vedere, pentru că fata era plinută și l-am auzit pe Getz al lui Thellmann, care ședea chiar în fața mea, cum îi spunea lui Pitz Schuller că nu se așteptase ca Martha hangiului să fie așa un boboc de fată, un adevărat înger. Altknecht s-a amestecat, spunîndu-le să înceteze vorba și flăcăii au tăcut.

Păstorii tocmai se ridicau de pe jos ; au scuturat praful de pe cămeșile lor curate și întîiul păstor a rostit întrebător :

Scoală, frate, dormi tu oare ?
Sun' un glas ca o chemare ;
Parcă stă să se destrame
Toată lumea-aceasta mare.
Din înalte slăvi aud
Glas frumos de serafim,
Haide, scoală mai degrabă,
La drum, frate, s-o pornim.

Al doilea păstor s-a arătat și mai înfricoșat :

Frate, află că și eu
Voci prin somn am auzit.
Teamă mi-e că în curînd
Necaz mare-a fi ivit.

Pe urmă a fost din nou rîndul îngerilor, care le-au vestit cîntînd marea bucurie ce s-a înfăptuit pentru toată suflarea și i-au îndemnat să nu se teamă, căci ei, îngerii, cîntau tocmai pentru că se născuse Messia. La auzul acestei știri, păstorii se sfătuiau între ei și hotărau să plece spre Betleem ca să vadă cu ochii lor minunile Domnului. Și al doilea păstor a spus :

Frate, chiar așa vom face,
Într-acolo s-o pornim,
La un loc cu ceata sfîntă
Mari minuni să preaslăvim.

Iar corul :

Zoriți, hai, păstori, de vreți
Pruncul drăgălaș să-l vedeți.

după care începea descrierea drumeției la care s-au încumetat păstorii, iar cînd a venit momentul să cînte „Iat-acum că-n iesle l-au găsit, / Pe puternicul ce tuturor a dăruit, / Mîngiere, liniște și pace, / Și lumii-ntregi doar bine face...“, învățătorul Salmen apucase să suie pe scenă un scaun, care a fost așezat chiar în mijloc și pe el a luat loc Maria cu pruncul. Maria era vecina noastră, doamna Roth, în fustă cu falduri și cu o pieptănătură și-un batic de toată frumusețea. Pruncul Isus, pe care-l legăna în poală, era o păpușă mare, care aparținea fiicei parohului. Pe urmă s-a arătat și Iosif, care a înaintat pînă în față de tot ; purta un șorț de piele și ținea în mînă un ciocan cu care a bătut un cui în grinda din colțul stîng al scenei, încît cu toții am înțeles că este dulgher.

Corul își vedea mai departe de cîntarea lui :

Ca să sugă, ia în poală
Copilașul mult iubit —
Pruncul e-însă atît de mare
Cum nu s-a mai pomenit...

După ce i s-au închinat micuțului Mîntuitor și după ce l-au slăvit, păstorii au luat-o din loc, înapoindu-se la oile lor și au ieșit în față cei trei magi. Purtau panta-loni albi, mantale albe, scufii de noapte și pomeneau într-una despre steaua nouă ce-o văzuseră :

Nouă stea, nouă lumină peste cer a apărut,
Semne că rege evreimii falnic azi i s-a născut.

Apoi sfătuindu-se între ei :

Pașii, hai să ne-ndreptăm spre Ierusalim,
Pe Messia nou-născutul cum se cade să-l slăvim.

Și, întorcîndu-se către Modjesch-Ploton, i-au spus :

Plecăciune dinainte-ți, mare rege strălucit
Să-ți aducem ție știre făr' zăbavă am venit,
O lumină cum nu-i alta-nspre aici ni s-a așternut
Semn că regele Iudeii mîndru-n lume s-a născut.

Însă vestea n-a părut să-l bucure pe rege, care i-a întrebat :

Cum ?! E oare cu putință rege nou să fi-apărut ?
Iară voi, să-i dați cinstire, drum atîta ați bătut ?!

Magii l-au asigurat că era întocmai așa și că voiau să-i aducă cinstire regelui nou născut, dar spusele lor l-au înfuriat iar pe Modjesch :

Inima se frînge-n pieptu-mi de-acest gînd de necrezut,
Că alături de mine un alt rege s-a născut...

și, zicînd acestea, le-a poruncit husarilor să aducă pe careva dintre preoți, pentru ca să afle de la el adevărul adevărat. Cînd au adus preotul, acesta a cercetat scrierile sfinte și a întărit zvonul adus de înțelepți, cu toate că nu prea putea vorbi deslușit, fiindcă era Tom al lui Bomel, căruia, deși tînr, îi lipseau aproape toți dinții. Avea douăzeci și șase de ani și, pînă de curînd, avea toți dinții în gură, dar într-o noapte — cînd ducea niște vînători la gară cu căruța lui — îl pālise o durere de măsea și atîta trăsese de ea, încît sfîrșise prin a și-o scoate singur. Vînătorii, care băuseră destul de mult, se prăpădiseră de rîs și unul dintre ei, un conte, îi făgăduise cîte doi guldeni de fiecare dinte pe care și-l mai scoate. Cînd au ajuns la gară, Tom Bomel a desfăcut pumnul în care strînsese între timp dinții și nobilul i-a pus în palmă, la lumina lunii, 50 de guldeni, cu care Tom a plătit operația ce i-au făcut-o tatălui său la Sibiu, unde i-au retezat o bucată de stomac, după care a bolit vreme îndelungată, pînă cînd s-a înzdrăvenit atît de bine, încît putea din nou să meargă în urma plugului.

Tom Bomel i-a spus lui Modjesch-Ploton că acum s-a ivit un cîrmuitor care va fi peste tot norodul, iar Modjesch, la rîndul lui, le-a poruncit magilor să-și dea toată silința să descopere unde se află pruncul, deoarece el însuși dorește să i se închine.

Corul s-a pornit atunci să cînte :

Strîns-au chinga și călare
După stea ei s-au tot dus,
Pin' găsiră pe Maria
Ce-l veghea pe prunc Isus.

Magii s-au îndreptat către Maria, fără însă a se uita la ea și primul a grăit :

Ascultați dar ce vă spun, luați aminte, oameni buni,
Steaua nouă pentru noi vine-n semn de mari minuni.

Al doilea a grăit :

Steaua-i asta, ăsta-i locul,
S-a-mplinit aici sorocul.

Și al treilea a grăit :

Steaua-i asta, și-i argintie,
Să intrăm dar cu bucurie.

Pe urmă toți trei au lăsat puțin capul în jos, pentru
că acum nu mai trebuiau să se uite după stea, de vreme
ce însemna că se aflau înăuntru și își desfătau privirea
cu pruncul Isus, iar primul mag a grăit din nou :

Fii, Marie, lăudată
Și cu aur înzestrată.

Al doilea mag s-a aplecat spre ea :

Ia, Marie, de bun venit
Tămîie de la Răsărit.

Cînd a fost rîndul celui de-al treilea, i-a dăruit
smirnă și a spus :

Iată-aici și smirna mea
Care sper că-ți va plăcea.

Maria le-a mulțumit la toți trei :

Dragi domni buni, vă mulțumesc
Pentru daruri. Le primesc.
Dumnezeu cu prisosință
Vă va da pentru credință.
Iar tu, Iosif, dragul meu,
Pruncul adu-mi-l aci
Să-mi ajuți să-l cîntăresc
Domnul te va răsplăti.

Atunci s-au amestecat și îngerii, care i-au povățuit
cîntînd pe magi să nu se înapoieze la Irod, „căci Irod,
om hain și pizmaș, / Pruncului îi e vrăjmaș“.

Magii n-au mai stat pe gînduri.

Voia Domnului ni-i lege,
Drum spre casă ne-om alege.

Acum îngerii l-au sfătuit de bine și pe Iosif :

Iosife, nu-i timp de stat
Pe Maria ia de-ndat
Și fugiți în pripă dară
În a Eghiptului țară,
Căci Irod, om hain și pizmaș
Pruncului îi e vrăjmaș.

Auzindu-i, Iosif s-a apropiat de Maria :

Ia, Marie, pruncul iute
Și înspre Eghipt du-te,

a apucat-o de mână, ea s-a ridicat de la locul ei și el
a dus-o încetișor, împreună cu copilul, trecînd prin fața
lui Irod, au coborît scărișica pe care se ieșea din scenă
și s-au așezat lîngă perete, pe două scaune pregătite
anume pentru ei și asta a fost fuga în Egipt.

Cînd s-a văzut înșelat de magi, care se înapoiaseră
în țările lor de la soare-răsare pe alt drum, fără să mai
treacă pe la el, regele a poruncit :

Luați aminte, deci, husari,
La cruzimi nu fiți avari,
Toți copiii sub doi ani
Piară ca niște guzgani.

Întîiul husar a răspuns :

Gata sîntem de-ascultare
Vom porni în fuga mare
Vom tăia, vom sugruma,
Nici un prunc nu va scăpa.

La fel de supus s-a arătat și al doilea husar :

Nu sîntem leneși, nu pregetăm
De poruncă ascultăm,
Nu-i copil ca să-l cruțăm
Viața să nu i-o luăm.

Apoi soldații s-au dat puțin îndărăt și și-au reluat locurile în semicerc, alături de ceilalți.

Irod a străbătut de două ori scena în lungul ei, cu pași mari, după care soldații s-au desprins din nou venind în față :

Copiii de neam mărunț și cei de soi
Cu toții zac, răpuși de noi.

Vestea l-a bucurat pe Irod :

Al iudeilor nou rege, precum s-a zis,
Cu siguranță se-află printre ei, ucis.

În sfârșit, a venit iar în față preotul, adică Tom al lui Bomel, care, în treacăt fie spus, era nepotul bătrînului Exner. Mai tîrziu avea să moară trăznit în plin cîmp, dar eu mi-l aduc aminte foarte bine, mai ales îmi amintesc de palmele sale, care erau atît de răpănoase încît putea să aprindă pe ele chibrituri.

Avea de spus cît putea el de limpede :

Jocul înțelepților s-a sfîrșit acum
Să socotim dar totul că-i cu bine,
Să poată fi tot omul mulțumit,
Spre a-ncheia așa cum se cuvine.
Cu asta, basta — nu mai faceți caz
Că am greșit și noi p-ici pe coala —
Alt-dat' mai bine-om învăța
Deci, noapte bună ! Să-ncheiem așa.

Am ieșit cu toții din sală într-o tăcere deplină — mai întîi domnul paroh cu familia dumnealui, după el bătrînul Exner și epitropii, apoi familia spițerului, a hangiu-lui Lepatschek, pe urmă țărani gospodari, țărancele, apoi argații, slujnicele și, la sfîrșit de tot, noi, copiii. Doar domnul învățător Salmen a mai rămas, ca să stingă lampa.

Afară am găsit-o pe mama care mă aștepta ; pînă mi-am pus căciulița, m-a mîngîiat pe păr și am văzut

că mai avea încă ochii înlăcrimați ; a fost tare frumos, a spus ea — și avea dreptate. Căci trebuie să spun că, mai tîrziu, cînd m-au luat la oaste, am mai fost pe la teatru și prin alte părți, am văzut de cel puțin trei ori *Wilhelm Tell*, dar nici o piesă nu mi-a plăcut atît de mult ca *Irozii* care se jucau în fiecare an în satul de unde sînt eu. Iată, despre acest lucru am vrut să istorisesc.

Perpetuum mobile

Am avut prilejul să cunosc destul de mulți oameni care, în ceasurile lor de răgaz, se îndeletniceau cu descoperirea unui perpetuum mobile. Unul, îndeosebi, dintre ei trudea cu o dăruire demnă de toată admirația la construirea unei mașini care, dacă mă gândesc bine, tocmai asta voia să fie. În ce mă privește, am nutrit întotdeauna cea mai mare stimă pentru acest om, care, în pofida tuturor încercărilor eșuate, se întorcea tot mereu la colile sale de hîrtie înnegrite cu cifre scrise îngrijit și la schițele sale ordonate, reluînd totul de la început. Deoarece nu prea sînt priceput în treburile astea, rămîn, de fapt, și astăzi convins că, dacă i-ar fi fost dat să trăiască ceva mai mult, ar fi izbutit în cele din urmă în încercările sale.

În privința unchiului meu Franz, lucrurile stăteau însă altfel. Încă de tînr, avusese de suferit de pe urma unor mari descoperiri de tot felul. Pe cînd lucra ca referent la ministerul transporturilor de la Budapesta făcuse o invenție care simplifica într-o măsură nemaipomenită circulația. Ministrul se arătase foarte bucuros și-l trasferase în cadrul direcției feroviare din orașul său de baștină, pentru ca să-și poată vedea aici netulburat de invențiile sale. „Din cînd în cînd, am să vă convoc, ca să mă țineți la curent cu mersul treburilor dumnea-voastră.“

De atunci, unchiul Franz a tot așteptat, ceas de ceas, o telegramă din partea ministrului. Era oricînd pregătit de plecare. Pe veranda căsuței sale se afla în permanență o valiză și, în ea, puse la păstrare, niște costume de schimb, două cămăși de frac și trei sticle de vin roșu. El însuși nu bea niciodată, îi stăruia însă nestrămutat în minte gîndul că vinul roșu este un lucru de care nu te poți lipsi în nici o călătorie. La valiză nu s-a prea umblat, căci unchiul Franz a așteptat zeci de ani sosirea telegramei.

Iată însă că într-o bună zi, de Paști, a inventat un perpetuum mobile. Nu s-a gîndit el prea mult la urmările faptului, pur și simplu așa se brodisese și a fost foarte bucuros de această întîmplare.

Pe vremea aceea locuiam la țară. Băieții din sat obișnuiau să vină la noi în ziua a doua de Paști, cînd umblau cu udatul. A doua zi era rîndul fetelor. Pregăteam de obicei două pînă la trei sute de ouă vopsite, pe atunci nu costau mult, era o treabă strașnică și ne apucam de această muncă plăcută cîteva zile mai înainte.

Într-un an s-a întîmplat ca părinții noștri să fie nevoiți să plece neapărat de acasă tocmai de sărbători. Unchiul Franz și-a anunțat sosirea și intenția de a ne lua pe noi, copiii, sub oblăduirea sa, profitînd de atmosfera tihnită de la țară pentru a avea mai mult spor în strădaniile minții sale. La drept vorbind, propunerea era surprinzătoare, deoarece nu mai venise niciodată în vizită la noi. Dar, la urma urmelor, aveam pe doamna Exner, o femeie tare cumsecade și pe cele două slujnice ca să ne poarte de grijă. Iar nenea Franz era de felul său un om cu care te puteai înțelege ușor. Nu exista nici un motiv pentru a-i respinge propunerea.

Părinții mei erau plecați cînd a sosit el ; noi ne apucaserăm de vopsit ouă, așa încît i-am dat binețe cu degetele mînjite, albastre, roșii, verzi și galbene și treaba asta l-a încîntat. S-a așezat pe canapea, urmărindu-ne cu o privire atentă și plină de bunăvoință. În scurt timp ne cîștigase pe deplin încrederea.

— Am auzit, că ai făcut odată o descoperire pe vremea cînd locuiai la Budapesta — a spus fratele meu.

— Da — a răspuns unchiul Franz, vorbind cu glas foarte tare și izbindu-se peste genunchi, în timp ce ochii îi străluceau. N-am apucat s-o duc pînă la capăt, n-a fost aplicată, dar timpul încă nu-i pierdut. Chiar acum lucrez din nou la un memoriu.

Ne strînsesem în semicerc în jurul său și inima ne zvîcnea în piept.

— Uite cum stau lucrurile, copii. În regatul nostru, cel mai mult se circulă cu trenul între Viena și Budapesta. Unii pleacă la Viena, pentru că au treburi acolo, alții vin la Budapesta, pentru că au treburi aici. S-a

calculat cu exactitate, că de la Viena pleacă spre Budapesta cam tot atâtea persoane ca de la Budapesta spre Viena. Vouă asta nu vă spune nimic ?

Am lăsat ochii în jos foarte încurcați și am zîmbit, prefăcîndu-ne că reflectăm.

— Da — a exclamat unchiul Franz, a cărui față blîndă se transfigurase, exprimînd o fericire deplină. Da, vă dați seama ? Este oul lui Columb ! Și totuși tuturor le scapă, la prima vedere. Tocmai aici intervine descoperirea mea ! Un dispozitiv de comunicare, care să simplifice traficul... „Eu pe locul tău — tu pe locul meu“. Ei, da, sînteți încă prea tineri ca să puteți înțelege cum vine treaba asta.

Vopseam ouăle stînd în jurul unei mese mari. Culorile străluceau la lumina lămpii aprinse și noi umblam tot mereu la ulcelele noastre cu vopsea și la castroanele pline cu ouă.

Ridicîndu-se de la locul său, unchiul Franz ne-a spus:

— Ei bine, pentru că văd că vă interesează invențiile, am să vă arăt un perpetuum mobile pe care am de gînd să-l pun la punct aici. A ieșit din încăpere și a revenit îndată, tirînd după el două cufere, din care a scos o mulțime de minunății. Sticlărie foarte frumoasă, curată și transparentă, tuburi mari și mici, drepte și îndoite, o găleată arătoasă de sticlă, dopuri de plută și o instalație din sticlă, în formă de pîlnie, cu tubulețe înguste — care de care mai atrăgătoare.

— Deocamdată știința n-a studiat îndeajuns presiunea de pe fundul unui vas plin cu lichid. Cu presiunea asta se pot face o sumedenie de lucruri.

În timp ce vorbea se apucase să adune la un loc toate acele obiecte pe care le scosese la iveală ; în vîrf, deasupra găleții pîlnia, alături tuburile îndoite cu capetele în sus. Pe urmă a adus o oală cu apă. S-a urcat pe un scaun și a turnat apa din oală în pîlnie.

— Ce vedeți ?

Priveam țintă, cu răsufierea oprită, dar nu vedeam nimic deosebit.

Astăzi, dacă stau și mă gîndesc, îmi dau seama că apa din pîlnie trebuia să ajungă, pe o cale oarecare, în găleată, de acolo să se ridice, prin forță proprie, în tu-

huri, iar din acestea să se scurgă din nou în pîlnie. Totul alcătuiind un circuit permanent, neîntrerupt.

Cocoțat pe un scaun, în picioare, unchiul Franz ne vorbea :

— Firișoarele de apă cele mai firave vor da la iveală energii nebănuite. Apa, odată acumulată, nu se mai scurge. Se ridică din nou în tuburi. Reapare tot mereu. Ce se evaporază e bun evaporat, n-are cine știe ce importanță... Ei, acum vedeți ? Vedeți ?

În apă pluteau niște firicele colorate, al căror rost era să ne arate direcția curgerii ; asta ne amuza foarte tare. Dar, afară de asta, nu prea era mare lucru de văzut. Cînd turna apă în pîlnie, nivelul creștea, restul timpului rămînea neschimbat.

— Uitați aici tuburile îndoite ! Cu ajutorul lor mă folosesc de presiunea laterală. Este și ea importantă ! Bineînțeles, nu tot atît ca cea de pe fundul vasului, în privința căreia stau bine... Dar oricum, destul de importantă. Va trebui să mă mai ocup de ea...

Tot vorbind, zîmbea misterios și nu părea cîtuși de puțin stîmjenit de faptul că instalația nu funcționa. A coborît încetîșor de pe scaun și pe urmă, fără nici o legătură cu cele de pînă atunci, ne-a spus :

— Uitasem... și doar sînt cîteva ceasuri bune de cînd am sosit... V-am adus ceva... este în buzunarul paltonului.

Și a ieșit din cameră.

Mărturisirea neașteptată ne-a bucurat peste măsură. Un neastîmpăr brusc a pus stăpînire pe noi. Fratele meu purta la el un mic ou de găină, foarte nostim, a cărui formă neobișnuită fusese toată ziua un prilej de încintare pentru noi. Acum sări în picioare, agitînd mîna în care ținea oul ; în clipa următoare se și suise pe scaun și, imitînd intrucîtva gesturile unchiului Franz, întinse mîna făcută pumn deasupra pîlniei, strigînd : „Oul lui Columb !“ În aceeași clipă, micul ou alunecă în pîlnia de sticlă. Pleosc ! Ușa se deschise și unchiul Franz răsări în prag. Tot sîngele ni se scurse din obraji. Spăsit, fratele meu s-a lăsat să lunece jos de pe scaun. Unchiul Franz a ridicat ambele mîini, în una ținea o pungă uriașă ; era mut de uimire, privea la aparat, la oul cel

mic din pîlnie și deodată răcni din răspuțeri : „Merge, merge !“ — A izbit în masă cu mîna dreaptă : „Merge!“ — Ulcica în care era vopsea roșie s-a răsturnat, vopseaua s-a prelins peste punga plină cu bomboane, dar unchiul nu vedea nimic din toate astea ; continua să izbească în tăblia mesei cu pumnul înroșit, improșcînd picăturile în toate părțile și striga într-una, entuziasmat : „Merge !“

Eram martorii unei clipe mărețe. Am privit scurt punga, dar pe urmă ne-am străduit s-o dăm uitării, căci nutream un respect mult prea mare față de invenția unchiului și eram foarte surexcitați.

Într-adevăr, instalația funcționa. Apa se ridica în tuburi de la sine, curgea în pîlnie peste oul cel mic și, nemaiavînd pe unde să se scurgă de-a dreptul în jos, o lua pe ocolite prin micile tuburi laterale, curgea în oală și minune ! — se ridica din nou în tuburile lungi și îndoite. Curgea vîrtos și firicelele multicolore pluteau sprintene.

Aveam pe atunci șase ani și astfel de lucruri erau cu desăvîrșire de neînțeles pentru mine. Am mai spus, de altfel, că nu le înțeleg mai bine nici astăzi, deoarece nu sînt deloc înzestrat în această privință. De curînd, am rugat două persoane demne de încredere să-mi explice și mie toată istoria asta ; sînt persoane care, la timpul lor, au urmărit-o îndeaproape — și care astăzi nu dau prea multă crezare cuvintelor mele...

Iată cum au decurs lucrurile pe urmă : unchiul Franz a plecat chiar în aceeași noapte. Era într-o stare de adevărată exaltare. Ne-a interzis să mîncăm bomboanele, pentru că substanța cu care vopseam ouăle era otrăvitoare. A demontat instalația și a împachetat-o din nou.

— Poate că va trebui să plec chiar mîine la Budapesta.

În ziua următoare a făcut o demonstrație a aparatului său la sediul uniunii meșteșugarilor. Asistența era alcătuită din trei ofițeri de stat major ieșiți la pensie, doi foști preoți de țară, un bătrîn dascăl, un meșter tăbăcar și un pălărier. Cu toții au fost entuziasmați. Unchiul

Franz ar fi vrut să invite și un tehnician de la direcția căilor ferate, dar ceilalți l-au sfătuit să n-o facă.

— Trebuie să păstrezi secretul... orice specialist ar putea să te plagieze...

Ba, unul dintre ofițerii de stat major și-a ieșit de-a dreptul din fire :

— Dacă te prostești în halul ăsta, îți crăp capul cu sabia. Trebuie să fii foarte prudent.

Stînd apoi de vorbă între ei, își spuneau unul altuia :

— Noi am știut întotdeauna că are stofă... doar s-au văzut destule genii cărora le mai lipsește cîte o doagă.

Iată însă că a treia zi de Paști ne-am pomenit din nou cu unchiul Franz. De atîta surexcitare, scăpase din mîină oul cel mic chiar la a doua demonstrație. Încercase cu alte ouă, dar niciunul nu se mai dovedise a fi oul lui Columb.

Era o zi foarte frumoasă și însorită, noi ședeam în fața casei, așteptînd să vină oamenii. Slujnicele străbăteau în grabă mare toate ulițele satului, luîndu-i la rost pe țărani care veneau să ne aducă ouă. Nu le mai rămăseseră multe, deoarece de sărbători pusaseră la bătaie tot ce aveau în cămări, dar cîte ceva tot se mai găsea. Țăranii aduceau ouăle, unchiul le cerceta, apoi clătina din cap și spunea :

— Cumpărăm numai ouă mici.

Un timp, oamenii n-au spus nimic ; se mulțumeau să ne întrebe pe noi, copiii :

— De fapt, la ce vă trebuie ouăle ? Doar a trecut Paștele !

Fratele meu le răspundea :

— Inventăm o mașină.

Răspunsul le plăcea, era limpede că știm despre ce este vorba și că ne ajutăm unchiul, așa cum se cuvine. În cele din urmă însă și-au pierdut răbdarea. Au început să-i prevină pe cei care deschideau poarta grădinii, dînd să între ; le strigau :

— Ei, nu vă mai osteniți pînă aici, ăștia nu cumpără ouă, doar spun că vor să cumpere...

Văzînd cum stau lucrurile, unchiul Franz a hotărît ca din clipa aceea să cumpere toate ouăle aduse, fără

să mai țină seama că sînt sau nu potrivite pentru scopurile sale.

Hotărîrea lui a dat roade. Și, deoarece românii încă nu-și sărbătoriseră Paștele, iar știrea despre cumpărarea unui mare număr de ouă s-a răspîndit cu iuțea pînă în satele de munte din împrejurimi, oferta a crescut neîncetat.

Trebuia să umblăm cu multă grijă cu aceste obiecte mărunte : le-am dus în sufrageria spațioasă și mai întii le-am așezat în stive pe canapeaua cea mare, pe urmă am făcut cîteva grămezi înalte în colțul de lîngă sobă, în cămară, în dormitor și, în cele din urmă, chiar pe covorul din salon. Se înserase, dar noi mai aveam atîta de lucru încît nici nu știam cum o s-o scoatem la capăt. Ouăle care ni se păreau mici erau fierte și pe urmă unchiul Franz le lăsa să cadă în pîlnie. Era neobosit. Și zîmbea tot timpul. Spunea într-una :

— Dac-am putea ști ce greutate ar trebui să aibă.

De fapt, era vorba despre volum. Oricum însă, totul a fost în zadar.

A intrat doamna Exner, femeia aceea de treabă și ne-a văzut cît eram de obosiți ; de obicei ne culcam încă de la ora șapte, iar acum trecuse de zece.

— Pot duce copiii la culcare ? — a întrebat ea îngrijorată. Unchiul Franz tocmai se căznea să scoată din pîlnia de sticlă un ou care, pe lîngă că nu era răscopt, mai și plesnise ; făcu un semn cu mîna, de parcă ar fi vrut să spună :

— Prostii ! inventatorii nu dorm ! Zise apoi :

— Te rog să ai grijă să fie tot timpul apă clocotită pe sobă.

Nu ne-am lăsat doborîți de oboseală și am continuat să muncim cît ne țineau puterile, sortînd, alegînd și controlînd ouăle. Eram îmbujorați la față. La urma urmelor, luam parte la o operă măreață.

La miezul nopții, ușa a fost dată de perete și ne-am pomenit cu părinții noștri. Tocmai isprăvisem de așezat grămada de pe sofa. Cînd i-am văzut, ne-a pierit graiul de uimire. Ei da, urmau să se înapoieze de abia peste o săptămînă, dar le ajunsese la urechi știrea despre invenția cu pricina și, din clipa aceea, nu-i mai răbdase

inima să fie departe de noi. Cînd a văzut cu cită rivnă munceam, mamei i-au dat lacrimile ; ne-a mîngîiat pe creștet și a spus :

— Trebuie să mergeți numaidecît la culcare.

S-a petrecut atunci un lucru foarte ciudat. Nu voiam deloc să ne ducem la culcare și aveam sentimentul că unchiul Franz era învinuit de ceva 'pe nedrept. Fratele meu a spus :

— Am inventat un *perpetumobile*, dar nu mai merge decît cu ouă mici.

În noaptea aceea, am avut un somn foarte neliniștit. Părinții au venit în cîteva rînduri în camera noastră să ne acopere, deoarece ne dezveleam într-una. Și, pentru că nu cunoșteau bine toată rînduiala și nici nu se străduiseră peste măsură să și-o întipărească în minte, au spart enorm de multe ouă tot bîjbîind la lumina palidă a lumînărilor.

Cînd ne-am trezit a doua zi dimineața, unchiul Franz plecase. N-am avut răgazul să-i simțim lipsa. Trebuia să numărăm ouăle îngrămădite în toate încăperile. Erau 5 780. Fără a le mai pune la socoteală pe cele care au fost găsite sub canapea și în spatele dulapului de stejar, atunci cînd s-a făcut curățenie mare în casă.

Pe unchiul Franz nu l-am mai văzut de atunci decît o singură dată, foarte pe fugă, deoarece, la puțină vreme după aceea, ne-am mutat într-o altă localitate, foarte departe. La moartea sa, a rămas după el o crescătorie de păsări, cea mai bine gospodărită și cea mai mare din tot comitatul.

Organistul

Înainte de război am urmat cursurile facultății de drept dintr-un oraș nu prea mare din Transilvania. Îmi aduc aminte cu plăcere de anii aceia de studenție, mai cu seamă de Ordinul fosilelor pietrificate la a cărui înființare am fost părtaș și în cadrul căruia colegii mei juriști, maghiari și nemți, lucrau împreună într-o cordială înțelegere. Îmi aduc aminte cu plăcere de acei ani, cu toate că s-au numărat poate printre cei mai nefericiți din viața mea. Starea de nefericire era, de altfel, condiția primă și unică pe care ordinul o impunea celor ce voiau să facă parte din el.

Într-o primă etapă, întrunirile noastre săptămânale începeau de obicei de joia. Aveam între 22 și 26 de ani, eram prin urmare încă foarte tineri și plini de viață : dînd frîu liber bucuriei lor de a trăi, maghiarii cîntau și dansau în sunetele unei muzici lăutărești, dar în străfundurile lor erau cu toții nefericiți și, ca atare, membri de nădejde ai ordinului. Doar că aveau nevoie de un răstimp mai îndelungat decît ne trebuia nouă, nemților, ca să se pregătească pentru ședința festivă ce se ținea sîmbăta. În felul acesta, încă de vineri seara deveneau accesibili binefacerilor pietrificării și, la drept vorbind, nu s-a întîmplat niciodată ca solemnitatea ședinței festive să fi fost tulburată de vreun act de nedisciplină și de încălcarea acelei armonii letargice prescrise de ordin. Ședința festivă avea de obicei loc într-o micuță cafenea din piața orașului. Taraful țigănesc cînta și chelnerii se strecurau plini de respect pe lîngă masa noastră. Înțelegeau micile noastre semne făcute din cap sau cu mîna și știau că nu le era în nici un caz îngăduit să tulbure liniștea.

„Marea tăcere“ începea la orele unsprezece fără cinci, avînd drept preludiu „Ultima dregere a glasului“ executată în cor. Apoi ne adînceam într-o muțenie solemnă. Ritualul era strict și interzicea chiar și comunicarea prin gesturi sau schimb de priviri.

Într-o seară s-a întâmplat ca Marci baci, aprosul tribunului, să se apropie de masa noastră. Necunoscându-ne obiceiurile, ne salută voios și zgomotos. Eram cu toții în bune relații cu el ; ni se adresa tuturor cu „domnule doctor“, strîngea în locul nostru semnăturile profesorilor care ne erau trebuincioase și, la sfîrșitul semestrului, se alegea cu un bacșiș de la fiecare din noi.

Membrii ordinului se aflau într-o stare de pietrificare avansată și prezența lui Marci baci era cît se poate de supărătoare. Pe de altă parte însă, era vorba de un bărbat mai vîrstnic și însurat, cu care aveam relații amicale, se cuvenea deci să fim politicoși cu el. Văzîndu-l cît de vesel și de volubil era din fire, ne-am dat seama că omul n-avea nici cea mai mică aptitudine pentru a face parte din ordinul nostru. Totuși, ca să nu ne stricăm cu desăvîrșire seara și ca să-i facem o plăcere, i-am decernat pe loc titlul de membru de onoare. Adînc mișcat, se puse vîrtos pe băut ca să ne ajungă din urmă și, după cîtva timp, declară că înțelege întru totul esența și țelul strădaniilor ordinului și făgădui să nu tulbure tăcerea și să se adîncească în sine însuși, în măsura în care se va pricepe s-o facă. Așa încît am putut să ne reluăm ședința întreruptă.

Se scurse astfel aproape o oră, după care Marci baci simți că nu mai poate răbda. Își ceru scuze și ne întrebă dacă nu credem că ar fi mai rezonabil să facem o partidă de cărți. Ne-am dat atunci seama că încercarea noastră dăduse greș și că ne stricasem definitiv noaptea, așa încît am început o partidă cu el. Era un jucător prudent și meticulos ; pînă în zori cîștigă opt guldeni.

Ieșirăm în aerul proaspăt, fără să fi gustat din acea stare de extenuare și de indiferență paradisiacă, la care ne străduiam să ajungem de fiecare dată. Dinspre dealul cetății cobora un vînt răcoros, care încerca să ne învieze ; sufla drept în ochii noștri înroșiți, redîndu-le capacitatea de a desluși mai bine cele ce se aflau în jur. Privirile noastre căutară statuia ecvestră care se înălța chiar în centrul pieții, printre copaci și avea darul să ne insufle sentimentul că ne aflăm într-o așezare de gra-niță, într-un avanpost. În spatele statuii se ridică o fațadă impunătoare, întretăiată de piloni puternici, coarde

de piatră și muchii ornate, ce se avîntau spre înalturile cerului într-o mișcare nestăvilită, cuceritoare. O biserică frumoasă, în stil gotic, construită de nemți și sub bolta căreia nu mai răsunase de două sute de ani o predică germană.

Marci baci și-a luat rămas bun cu o profunzime de cuvinte. Părea insensibil la vraja ce emana de la masa întunecată de piatră în lumina dimineții ; urmărind cu privirea pe aceia cărora apucase să le strîngă mîna și sprijinindu-și făptura scundă și îndesată de grilajul parcului, continuă o bună bucată de vreme să dea din mîini și din buze, stăpînit de zelul său oratoric. În cele din urmă, se urni și el. Avea un fel amuzant de a merge, cu pași mici și repezi ; o pornise drept de-a curmezișul spațiului vast din fața lui, îndreptîndu-se spre portalul bisericii și silueta sa se vedea din ce în ce mai rotundă și din ce în ce mai mărunță ; ai fi zis că mai are foarte mult de mers pînă să ajungă la țintă. Era însă atîta hotărîre în înaintarea lui încît m-a uimit ; m-am grăbit să-l ajung din urmă.

— Încotro mergeți ?

— Mă duc întotdeauna la biserică ! — mi-a strigat el fără să se abată din drum. Ținea brațele depărtate de trup, ca și cum și-ar fi menținut echilibrul pe o sîrmă și, cînd ajunse la portalul cu cadru de piatră, îl împinse cu putere și dispăru în interiorul misterios.

Ori de cîte ori mă aflu într-o biserică de altă confesiune decît aceea căreia îi aparțin, nu mă pot dezbăra de un simțămînt apăsător de stinghereală, asemenea aceluia care ne cuprinde cînd ne lăsăm tîrîți de o curiozitate nelalocul ei și sîntem prinși asupra faptului. Era mult prea devreme, o oră cu totul nepotrivită pentru a merge la biserică și am încercat să-l rețin pe Marci baci cu cîteva vorbe bine simțite. Nu dădu semn că m-ar fi auzit și se topi în scorburile negre ale liniștii depline ce domnea în marea și impunătoarea încăpere. Umbra solemnă era străpunsă numai de lumina flăcării nestinse și de licărul lăptos din faptul zilei, care intra prin ferestrele înalte. Înaintam bijbiind de-a lungul stranelor și pereților, pînă ce, într-un tîrziu, un chibrit a scăpărat de după un pilastru gros, destul de departe de locul unde mă afluam și

timp de o clipă am întrezărit răsărind din întunecime capul rotund al aprodului, cu părul pieptănat spre spate. Când am ajuns în dreptul lui, am văzut că stătea întins în pasajul din spatele pilastrului, cu picioarele proptite de nișa din peretele opus. Aici se afla o statuie de sfânt, înconjurată de nenumăratele buchete de flori, alese și îngrijite cu dragoste, care împrăștiu o mireasmă puternică.

— De obicei vin la biserica asta — mă lămurii simplu Marci baci, căznindu-se, în timp ce vorbea, să găsească poziția cea mai nimerită pe podeaua tare.

Aici nu se mai vedeau lespezile late și reci, care trimiteau zgomotul pașilor pînă în înalțurile bolții. Aici, în dreptul nișei, era o porțiune pătrată de lemn îmbietor, aproape moale, pe care genunchii credincioșilor o neteziseră și o lustruiseră de-a lungul veacurilor, iar stîlpul o ferise de curenții de aer.

— Sînteți catolic ? — l-am întrebat eu neliniștit.

— Nu, sînt reformat ! — Lăsîndu-și privirea să lu-
nece în susul ferestrei înalte, mormăi cîteva cuvinte pe care abia le-am putut desluși. „Dar sînt foarte tolerant... Într-adevăr tolerant...”

Pe urmă închise ochii și se prefăcu că doarme.

Probabil că liniștea ce emana de la el m-a impresio-
nat adînc. Fără prea multă tragere de inimă, m-am întors pregătindu-mă să plec. Mă aștepta un drum lung și eram foarte dornic de somn. Din vălmășagul neliniștitor de forme abia întrezărite, se desprindea o eufonie delicată, pe care aveam impresia că o pot mîngîia cu degetele. Oboseala mă copleși. N-am mai stat pe gînduri, mi-am așternut pardesiul alături de aprod, m-am întins cu fața spre stîlp și am adormit pe loc.

Cred că zăcusem astfel două sau trei ore cînd am tresărit și m-am trezit. Mă afluam într-o încăpere necunoscută, lumina zilei se revărsa prin ferestrele înalte, deasupra mea și de jur împrejurul meu vedeam numai aur și argint, cununi, statui, tăblii de marmoră, iar în fața mea, la nici șase pași de unde mă afluam, o grădină cu flori nenumărate, de toate culorile și parfumate. Trandafiri roșii și albi, lalele, o puzderie de flori înconjurau

chipul Maicii Domnului și, cînd mi-am ridicat spre el privirea, văzduhul s-a umplut de un vuiet crescînd, care se izbea de pilastrul de piatră, se prelingea de sus ca o miere groasă și se cățara de-a lungul ferestrelor, agățîndu-se zăngănind, de micile ochiuri de geam. Un răpăit înfundat de tobe se rostogolea sub boltă, cornii bubuiau, sunetele ascuțite ale violinelor se fugăreau deasupra aburilor cu miresme intense, despicîndu-i în fișii mișcătoare, care se încolăceau la nesfîrșit unele în jurul altora.

Eram îngrozit de-a binelea și o sudoare rece îmi brobonise fruntea, cînd, deodată, l-am zărit pe Marci baci ; ședea alături de mine, cu spatele sprijinit de stîlp, cu mîinile încrucișate ; fața lui lăbărtată și rotofeie era luminată de un suris fericit :

— Nu-i așa că-i frumos ?

Treptat, memoria mi-a revenit și bătăile inimii s-au liniștit. Am închis ochii, am inhalat parfumul florilor, continuînd să zac nemișcat simțîndcă mă durea umărul și că oboseala nu-mi trecuse. Sunetele se strecurau spre mine tiptil, zburdau în sus și în jos, legănîndu-mă ca niște valuri binevoitoare. „E adevărat, îmi spuneam eu în sinea mea, ...e adevărat că ieri am băut mult, că oberul a reținut ceasul, portofelul și bastonul meu și că nu întrevăd nici o posibilitate de a le răscumpăra de la el. E adevărat că am căzut la examenul pe care încă de acum un an ar fi trebuit să-l dau... Am deslușit un zumzet, o harababură febrilă de voci nenumărate, care se chemau, se contraziceau, se acopereau unele pe altele ; dintr-odată nu mai simțeam aroma petalelor de trandafiri, mirosea înecăcios a covoare de cafenea prăfuite, a fum de țigară și a vin stătut. Iar printre stîlpi nu mai pluteau razele limpezi și jucăuse ale soarelui, ci răzbătea lumina orbitoare a unor lustre vulgare.

Chemarea sonoră a trîmbițelor aduna glasurile într-un tot, sporindu-le puterea și silindu-le să înalțe pe mai multe voci o rugă, prin care cereau îndurare.

„Nu încape nici o îndoială, asta este o muzică bise-ricească serioasă, mi-am spus eu, la care nu mă pricip deloc. Examenul este o chestiune cu totul personală, care nu privește pe nimeni altcineva în afară de mine. De altfel, acest lăcaș a fost înălțat de nemți, așa încît

am tot dreptul să mă aflu aici, de vreme ce sînt obosit.“ Timp de cîteva clipe, aceste gînduri îmi dădură o senzație de independență. Am închis ochii, încercînd să regăsesc urmele unor vise frumoase. Orga cea mare vuia, suvoiul nestatornic al violinelor se zbătea deasupra contrabașilor, cornii bubuiau, trîmbițele țiuiau. Am simțit cum întreaga dezolare a stării de fosilă pietrificată mi se punea ca un nod în gît.

În timp ce răsuna finalul impresionant al coralului, Marci baci s-a ridicat zîmbitor, a scuturat praful de pe haină, și-a potrivit cravata uzată și și-a netezit părul cu un pieptănaș.

Se făcu liniște. Ieșirăm la iveală de după stîlp. Biserica era pustie, cu excepția unor pași singuratici sus, în galerie. Ne-am grăbit să ieșim, am străbătut parcul amenajat în jurul bisericii și ne-am bucurat să regăsim agitația și freamătul unei zile obișnuite. Căruțele hurducăiau pe caldarîmul stricat, oamenii treceau grăbiți și vorbeau cu glas tare. Aprodul aruncă o privire în direcția statuii călărețului, pe ale cărui membre vînjoase poposiseră porumbei și întrebă cu un aer de mulțumire :

— Nu-i așa că a fost frumos? — Simți cum devii sfînt... eu mă duc acolo tot mereu...

Pe urmă ne-am strîns mîna cu căldură și ne-am dus fiecare într-ale noastre.

Noaptea aceea a fost de două ori însemnată prin urmările pe care le-a avut. Mai întîi acum ni se întîmpla mai des să facem cîte o partidă de cărți cu Marci baci, iar în al doilea rînd, am luat obiceiul de a mă duce din cînd în cînd să dorm în biserică. Asta se întîmpla de cele mai multe ori în serile cînd jucam cărți cu Marci baci și venea și el cu mine, dar uneori mă duceam de unul singur. De altfel, tot atunci am început să frecventez iar cursurile și să mă consacru studiului dreptului administrativ. Aici se găsesc adunate la un loc toate mărunțișurile și amănuntele de jurisprudență și vai de acela care este osîndit să le cunoască.

După cîteva luni — între timp venise toamna — l-am sărbătorit pe prietenul meu Polló Sándor, care-și

luase de curînd doctoratul. Sărbătorirea a durat două zile și trei nopți. În ce mă privește însă, am părăsit petrecerea încă de la primele ceasuri ale celei de-a treia nopți, pentru că eram obosit. Dacă mă gîndesc bine, aceea a fost ultima ședință a ordinului fosilelor pietrificate care a decurs netulburată și după toate regulile.

Cum se desfășurau aceste ședințe? În această privință n-ar fi multe de spus; cine a cunoscut măcar o singură dată senzația pe care o poate avea un om tînăr și sănătos, dar ostenit și sleit, cînd se îndreaptă spre culcușul său, fără nici o altă dorință decît aceea, covîrșitoare, de a dormi, mă va înțelege. Pe scurt: membrii ordinului trăiau din această dorință și o cultivau, socotind că este năzuința cea mai neprihănită ce poate pune stăpînire pe un om. Ți-ai depășit pentru a zecea oară nevoia de somn și starea de beție. Ești treaz. Dar nu vrei să vorbești, pentru că buzele te dor cînd le miști și pentru că ești prea obosit ca să deschizi gura. Pentru trupul tău chinuit orice mișcare este un efort, doar mîna mai duce încet țigara la buze. Simți cum te cuprinde fericirea la gîndul unei camere curate, unei perne pufoase și albe. Savurezi din plin această fericire și îți imaginezi ce vei simți în clipa în care te vei strecura în așternutul proaspăt. Se crapă de zi, un cîine o zbughește de-a curmezișul străzii în salturi mari, îl urmărești cu surprindere și te apuci cu mîinile de cap. Mai există așa ceva?... Viață?... Mișcare?... Ai senzația că ai stat nemîșcat luni de zile.

Iată starea de spirit cu ispitele ei inefabile. Odată prinsă în mrejele ei, făptura pare să dobîndească porții mai mari decît în realitate. Cea mai mică clintire a unui deget este importantă prin rigiditatea ei. Fața este impasibilă, omul tot... *împietrit*.

Petrecerea în cinstea lui Sándor a fost ultima ședință reușită de care-mi amintesc. Ne-am adîncit atunci în noi înșine și am stat așa ore în șir, la capătul cărora eu unul am plecat, vlăguit. Picioarele mele istovite se urneau anevoie la fiecare pas. Cînd am ajuns în cele din urmă în spatele pilastrului, Marci baci se și afla acolo. Lumina lunii umplea catedrala, pătrunzînd pînă în galleria corului.

— Bine că ați venit, domnule doctor — îmi spuse el, ...nu reușesc să adorm și nu știu ce am...

Mi-era cu neputință să stau la taifas cu el și am încercat să adorm numaidecât. Dar n-a trecut mult timp și am simțit că vecinul meu mă zgâlție.

— Vă rog să-mi țineți puțin de urît, nu reușesc deloc să adorm...

Compătimindu-l, m-am ridicat în șezut. Scoțind din buzunar un pachet de cărți de joc, Marci baci începu să le amestece și să le împartă. Razele lunii băteau drept pe micile cartoane, răspîndind o lumină de plină zi.

— Deschid — se grăbi el să anunțe.

Imprudența lui m-a surprins, deoarece aveam în mână toate atuurile.

— Contrez.

— Recontrez.

— Recontrez și dublez — de șase ori !

— Cerb ! — spuse el, fără să stea pe gînduri ; era o mișcare care reprezenta de opt ori valoarea unei mișcări obișnuite.

La rîndul meu, am spus calm : „Brici“ ; mișcarea conta de șaisprezece ori.

— Chiar așa, cu una-cu două, n-o să mă trageți pe sfoară, domnule doctor !

Deschise, dar trei levate au fost de-ajuns ca să-l dau gata. Trandafirii răspîndeau un parfum suav și o boare călduță, binefăcătoare umplea încăperea. Am mai jucat patru partide, toate pierdute de Marci baci. Se scotoci prin buzunare, scoase la iveală carnetul său de însemnări, un caietel simplu, de culoare neagră, rupse din el o filă și, întorcîndu-se în așa fel încît lumina dinspre fereastră să cadă pe ea, scrise cu litere mari, în maghiară : Bun pentru 8 guldeni 48 de crăitari — Reményik Márton, aprod la facultatea de drept. Un refuz l-ar fi jignit, așa încît am acceptat bonul și l-am vîrît în buzunar. Ne-am culcat din nou.

— Oberul de la cafenea primește bonurile mele — rosti el după o scurtă pauză. Puteți plăti cu el.

— Asta e bine — i-am răspuns eu și, fără să vreau, mi-am adus aminte de portofelul și ceasul meu.

Eram pe punctul să adorm, cînd vecinul meu și-a schimbat iar poziția, așezîndu-se.

— Aveți multe datorii ?

— Da.

— Cît ?

— Cam o sută douăzeci—o sută treizeci de guldeni.

— Ioi, ioi, asta-i tare mult !

Înțelese pesemne că țineam morțiș să adorm, așa încît încetă să mai vorbească.

Îmi mai amintesc și acum încîntarea pe care mi-a prilejuit-o orga în dimineata următoare. Deslușeam în sunetele ei toate acele instrumente vesele, melodioase, pe care după nume nu le știam, dar ale căror triluri și zbunguieli îmi plăceau mai presus de orice. Melodiile erau voioase, prietenoase și am mai stat vreme îndelungată cu ochii închiși, cu toate că eram de mult treaz. Mi se părea că văd aieveau un șuvoi puternic de apă țîșnind dintr-o stîncă, un izvor în munții Transilvaniei și brusc m-am simțit îmboldit să beau neapărat din apa lui. De cerul gurii se anina mireasma pădurilor din jurul satului meu natal și aveam înaintea ochilor cîmpurile întinse sub tipsia de un albastru intens a cerului însorit de toamnă. Îmi trecu prin minte că, la urma urmei, dreptul administrativ nici nu era o îndeletnicire prea neplăcută și, gîndindu-mă la bucuria părinților dacă aș reuși să trec examenul, m-am hotărît pe loc să mă duc acasă, să mă culc două ore și pe urmă să nu-mi mai las răgaz nici pentru mîncat, nici pentru fumat pînă nu voi fi citit de două ori în întregime partea întîi din legea breslelor.

Aveam o senzație minunată de plutire, totul părea să tindă spre înălțimi ca într-un zbor ușor purtat de aripi de înger. De sus, din galeria corului, un susur și un șopot se prelingeau pe bănci, stîrnind grăunții delicați de praf de pe stranele medievale și rotindu-i apoi într-un dans pestriț în bătaia soarelui ce intra prin ferestre.

M-am ridicat, mi-am luat pardesiul și m-am uitat la Marci baci. Ținea mîinile împreunate și nu mai avea acel zîmbet fericit pe care i-l cunoșteam.

— Marci baci ! S-a făcut tîrziu ! Au să vină credincioșii și au să ne găsească aici...

Expresia feței sale era alta decît cea obișnuită. L-am apucat de mîină și m-am speriat îngrozitor. Am azvîrlit cît colo pardesiul, am străbătut în fuga mare biserica, am suit în goană treptele și m-am pomenit față în față cu un domn în vîrstă cu barbă albă.

— Domnule organist ! Domnule organist !

Mă înecam, sunetele se încălecau, se poticneau scîrțîind, se curmau.

— Jos în biserică e un om bolnav !

Domnul bătrîn se puse în mișcare, tîrșindu-și picioarele. Nu întrebă nimic, nici unde, nici cum. Coborî scara și se duse de-a dreptul la stîlpul și la nișa noastră. Ajuns acolo, se aplecă și nu pierdu multă vreme cercetînd, ci se îndreptă aproape imediat și mă trimise pînă la tutungeria din apropiere, care avea telefon. Nu văzusem încă niciodată un mort, așa încît am dat fuga în stradă cît puteam de repede. Cinci minute mai tîrziu a și sosit Salvarea. Mașina încăpătoare s-a oprit în fața portalului, un medic tînăr a intrat, însoțit de cîțiva bărbați care aduceau o targă. Cînd l-au ridicat pe Marci baci și l-au așezat pe brancardă, i-au căzut din buzunar cărțile de joc, împrăștiindu-se pe jos. M-am aplecat iute, le-am strîns și le-am băgat în buzunar, căci oamenii cu targa apucaseră să se îndepărteze și ceva mă îndemna să nu-i pun cărțile de joc la loc în haină, cu toate că erau ale lui.

— Cum de s-a nimerit să-l lovească apoplexia tocmai aici, în biserică ? — mă întrebă medicul.

— Poate că venea aici ca să se roage... — am spus eu, simțind că roșesc.

Apoi mașina a plecat. Am rămas alături de organist, în fața portalului. Razele calde ale soarelui semănau scînteii în barba albă a bătrînului. Lăsîndu-și privirea să rătăcească printre copacii din parc, spuse mai mult pentru sine decît către mine :

— Acum n-are să mai vină...

Uimit de vorbele sale, am îndrăznit să-l întreb :

— Îi cunoșteți obiceiul ?

— Chiar foarte bine — răspunse bătrînul, alegîndu-și încet cuvintele. Venea de două, cel mult trei ori pe săptămînă, de șase ani încoace. Eu nu pot dormi

dimineata și orele matinale sînt și acelea cînd îmi place cel mai mult să cînt la orgă. În zilele în care venea el, începeam întotdeauna cu un ceas mai tîrziu, ca să nu-l trezesc. De multe ori era neplăcut și obositor... să aștepti atîta vreme, în biserica neîncălzită... fără să te miști. Cînd cînți nu-ți mai dai seama de nimic. În urmă cu cîțiva ani a mai fost unul, a venit cîteva săptămîni la rînd, pe urmă a emigrat... Se pare că în America... Acum nu mai sînteți decît dumneavoastră...

— Iertați-mă, domnule organist — am intervenit eu, incurcat, vă rog să mă iertați, dar vine iarna... și, oricum, eu nu mai rămîn aici decît două luni, îmi dau examenul și plec din oraș... De cîte ori am venit, mi-a plăcut foarte mult... și am fost într-adevăr foarte impresionat... dar trebuie să mă scuzați...

Dădu de cîteva ori din cap în semn că înțelege ; privea melancolic sau, în orice caz, grav. Pe urmă îmi zîmbi, îmi întinse mîna și spuse :

— Dumnezeu să vă aibă în pază !

După care se depărtă cu pași lungi, tîrșiți și dispăru în spatele monumentului.

De atunci n-am mai călcat în biserica aceea. A venit anotimpul rece și apoi locul mi se părea lugubru, pentru că, ori de cîte ori treceam prin piața orașului și vedeam biserica, îmi aduceam aminte de Marci baci. După două luni am părăsit orașul. Aveam conștiința împăcată, ba pot chiar spune că mă simțeam fericit. Printre prietenii mei nu mai treceam însă în nici un caz drept un reazem de nădejde al ordinului fosilelor pietrificate.

Lupta dreaptă

Strămoșii sașilor transilvăneni au fost aduși în țară de către regii unguri în veacul al doisprezecelea „ad retinendam coronam“, pentru sprijinirea puterii regale. Acest legământ, întărit cu pecete și înscris pe stindard, însemna înainte de toate îndatorirea de a apăra ținutul ce le fusese încredințat, „pământul crăiesc“, dimpreună cu alte obligații de bună gospodărire și de luminare culturală. Potrivit normelor de drept ale vremii, ținutul în care sașii aveau autonomie teritorială, politică și bisericească era socotit proprietatea coroanei. Așa se face că Transilvania cuprindea pe atunci două feluri de teritorii, cu două feluri de legiuiri. Era mai întâi comitatul unguresc, de mai mare întindere, cu o nobilime ungară ce se bucura de un statut privilegiat și o pătură de șerbi din tată-n fiu, lipsită de drepturi. Și mai era enclava „pământului crăiesc“ liber al sașilor, unde nu exista iobăgie. În vreme ce nobilii năzuiau să-și extindă privilegiile feudale asupra acestui teritoriu, voievozii numiți de regele ungar în Transilvania deveneau cu timpul puternici și de sine stătători. În ochii sașilor, cel cu care încheiaseră nemijlocit înțelegerea era regele, care-și avea reședința departe; îl cinsteau ca pe ocrotitorul lor suprem și așteptau de la el să-i ferească de samavolnicia nobililor și a principilor din Ardeal. Secole de-a rîndul au fost nevoiți să-și apere libertatea împotriva nobilimii și a voievozilor, care se perindau prin acele părți.

Cînd s-a zvonit în sat că voievodul Transilvaniei, Ladislau, avea să se abată iarăși pe la așezările coloniștilor germani, țărani și-au căinat din adîncul inimii soarta și totodată pe aceea a sărmanului rege. Căci, după ce poruncise să fie pus în lanțuri și-i răpise coroana sfîntului Árpád, voievodul primise legământul de credință al nobililor, iar acum pustia țara, sporindu-și puterea, pe măsură ce se mistuiau în foc tot mai multe colibe și se surpau tot mai multe ziduri și arătîndu-se din ce în ce

mai crud, pe măsură ce se încredința că regele va fi curînd dat uitării.

În zarva și frămîntarea ce se iscă neîntîrziat, țărani vîrstnici își spuseră părerea că, de astă dată, omul temut nu va trece cu vederea — așa cum făcuse pînă atunci — satul ascuns în inima pădurii, departe de drumurile bătute, ci dimpotrivă se va năpusti asupra lui cu toată strășnicia, îl va prăda și-l va nimici. Lucrurile se vor petrece astfel, gîndeau ei, pentru că pofta lui de jaf a fost cu siguranță puternic stîrnită de faima cailor lor, întrucît de cîteva zeci de ani încoace se făcuse mare caz de aceste animale, fapt pentru care aveau să plătească acum. Au hotărît deci să urmeze sfatul purtătorului lor de cuvînt, Henning, care era și cel mai mintos dintre ei, și să mîne herghelia spre miază-zi, anume pînă la Sibiu, ca să nu cadă în mîinile dușmanului și ca orășenii, de îndată ce se vor încumeta să-i stea împotrivă voievodului care se apropia cu iuțeală, să aibă cu ce-și spori călărimea și să-l poată înfrunta și în afara zidurilor.

Iscodind cerul cu privirile, văzură cu bucurie că norii mari aducători de zăpadă se buluceau deasupra creștelor muntoase. Fără să mai pregete, se apucară cu înfrigurare să curețe grajdurile, să presare podelele cu praf vechi adunat din podul bisericii și să șteargă orice fel de urme. La puțină vreme după ce caii, cu coamele fluturînde și tropăind zgomotos, au părăsit drumul mare însoțiți de zece tineri călări, a și început să ningă și i-a mai conținut toată noaptea, așternînd o pătură groasă, scorțoasă și deasă de zăpadă.

În după-amiaza zilei următoare, s-au și înființat ca-valerul Szegfor, Gyula Sziklosz cel Tânăr din neamul Kanilor, Gyeta din stirpea celor cu numele Tîrje, Ladislau Borza și Ștefan Gutkeled ; erau întovărășiți de zece cumani dintre lefegiii voievodului. Izbiră cu buzduganele în uși și cumanii năvăliră în odăi. Dar în odăi nu mai era nici țipenie de om, iar în ogrăzi — nici urmă de vietate.

Ajunși în locul acela unde ulița mare cotea scurt în susul văii, apucînd-o spre pădure, se opriră dintr-odată și văzură în fața lor, pe dealul ferit, biserica întărită, turnurile și bastioanele ei late ; iar pe galeria descoperită

a turnului ce străjuia intrarea zăriră cîțiva bărbați înarmați ; de după zidurile de împrejmuire răzbătea pînă la ei mugetul vitelor.

Se porni din nou să ningă cu fulgi mari și prinse a se însera. Ca să nu mai piardă vreme, Ladislau Borza se apropie în trap domol, lepădă spada în zăpadă și scoase cu stînga coiful, în semn că vine cu gînd pașnic, ca să i se vadă fața și ca nu cumva să fie primit cu arbaleta, cu pietre sau opărit cu smoolă. Înălțîndu-și glasul către cei din turn, ceru în cuvinte alese să i se îngăduie să intre și să aibă o întrevvedere.

Puntea fu coborîtă, fu ridicată tăblia porții celei mari și Henning ieși în fața zidurilor spre a întîmpina oaspetele. Nu socoti cu cale să se apropie prea mult, ca să nu fie nevoit să-l salute de jos pe cavalerul care se ținea drept în șea, așa încît porunci ca trei vlăjgani să treacă în fugă puntea, să apuce calul de căpăstru și să-i ajute străinului, împovărat de o armură grea, să descalece.

— Vin în numele voievodului care cîrmuiește această țară !

— Regele cîrmuiește ! — răspunse Henning scurt, după care îl pofti totuși pe noul venit să intre și-l călăuzi printre ziduri, pe lîngă grămezile înalte de fîn și de paie.

— V-ați îngrijit din belșug de toate !

— Putem ține fără bai și trei ani — îi întoarse vorba Henning, deși știa că nutrețul abia dacă ajungea pe cinci luni.

Se așezară apoi față în față într-una din încăperile turnului.

— Porunca voievodului este să-l primiți după datină. Se află cale de o oră de aici și vă așteaptă.

— După știrea noastră, numai regelui nostru sîntem datori să-i ieșim în întîmpinare. Numai el are dreptul să ne poruncească. Vine oare voievodul din însărcinarea regelui ?

Ladislau Borza surîse, păstrîndu-și însă privirea serioasă. Slujea de multe luni în suita noului stăpîn.

— Voievodul asta cere ! Pe drept sau pe nedrept, nu e treaba mea. Îi veți ieși înainte cu țaranii călare...

— Nu avem cai.

— S-a dus vestea despre herghelia voastră !

— Caii ni s-au prăpădit de ciumă mai acum cităva vreme.

— Știți ce înseamnă să veniți fără cai și să nu dați cinstirea cuvenită ?

— Am auzit și noi de întâmplarea cu cei treizeci de țărani cărora voievodul a poruncit să li se reteze picioarele. Dar știm și ce înseamnă să-l întâmpinăm cu cai.

— De aceea v-ați gândit că e mai bine să nu aveți ?

— Dacă i-a secerat molima și alții nu putem cumpăra cită vreme mai bîntuie bolesnița prin iesle...

Ladislau Borza înțelese cum stau lucrurile și consimți să guste din vin. Nu goli însă decît un singur ulcior, apoi se ridică, mulțumi și plecă, spunînd că voievodul va aștepta cinstirea cuvenită pînă la amiaza zilei următoare, dar că după aceea va pătrunde fără altă zăbavă în cetate.

Nici n-au apucat bine călăreții să iasă din sat și cetatea a început să răsune de tînguirile femeilor, în vreme ce bărbații s-au adunat în biserică și au stat îndelung la sfat. S-au împărțit curînd în două tabere, ale căror păreri se băteau cap în cap. Unii socoteau că ar trebui să-i ceară îndurare voievodului, să-i mărturisească adevărul și să aducă înapoi caii ; de altfel, spuneau ei, știindu-l cît era de aprig și puternic, lucrul cel mai înțelept ar fi fost să-i iasă înainte de bună voie și să-i dăruiască jumătate din herghelie.

Cealaltă tabără își punea nădejdea în ziduri și în arme și voia să țină piept voievodului. Sustînătorii ei s-au împuținat însă pe măsură ce, la ceasurile nopții, tot mai mulți oameni pripășiți de prin alte locuri sau fugiți din calea voievodului veneau să bată la poarta cetății, rugînd să fie lăsați să intre. Ajunși aici, după ce străbătuseră pădurile pe poteci neștiute, aduceau vestea că cetele voievodului ocupaseră toate satele învecinate, că numărau peste patruzeci de mii de oameni și că voievodul, care, împreună cu însoțitorii săi apropiați, se aciuisse într-o moară singuratică, hotăra dări de război după cum i se năzărea și fără nici o măsură și nu se zgîrcea nici la cruzimi. După ce stătură la sfat o bună bucată de

vreme, se duminiră că nici calea luptei, nici cea a plecaciunii, cum vădise întâmplarea cu cei treizeci de țărani schilodiți, nu putea sfârși bine ; doar rugile fierbinți și o minune cerească ar mai putea abate de la ei prăpădul. Așa încît s-au înțeles să amîne hotărîrea pe dimineața următoare, urmînd ca pînă atunci să se roage cu toții cerului să-i ocrotească și, îndurîndu-se de ei, să le lumineze cugetul.

Amintita schilodire a țăranilor arătase însă că voievodul pretindea să fie cinstit ca un rege și totodată că în ochii săi țărani liberi erau numai acei care se ridicau deasupra gliei, nu rămîneau cu tălpile lipite de ea ; ca dovadă, ei trebuiau să i se înfățișeze purtați în circă de un animal, nu doar ținîndu-se de propriile lor picioare. De aceea, dimineața s-au făcut auzite glasuri care cereau ca, în lipsa cailor, oamenii să încalece pe vite sau să le înhame pe acestea la căruțe și să-i iasă voievodului în cale cu un convoi impunător de care sau de călăreți.

Luă atunci cuvîntul meșterul fierar Michael Kramp, care dintotdeauna fusese socotit om cu judecată și netemător ; n-ar strica, spuse el, să încerce să se lase purtați pînă la voievod în hîrdaie de vin și ciubăre de apă. La urma urmelor, de hîrdaie se puteau oricînd descotorosi fără să-și bată prea mult capul din pricina lor ; vitele însă cu greu s-ar îndura oricare din ei să le lase de izbeliște și pe deasupra s-ar mai și împiedica de ele.

Domnii cei pîntecoși de la oraș se lăsau uneori purtați în acest fel la adunările sfatului sau la baie ; era un obicei ales.

În împrejurarea în care se aflau, țăranii trebuiau să întîmpine voievodul într-un chip deosebit și demn. Iar dacă s-ar întîmpla cumva ca cinstirea adusă de ei să nu fie bine primită, încă mai puteau alege chiar atunci, la fața locului, între împotrivire și umilință.

N-aveau răgaz să chibzuiască pe îndelete. Soarele se înălța pe cer și, odată cu el, creștea și descumpănirea, care, cel puțin în rîndul femeilor, se schimbase într-o adevărată deznădejde. La drept vorbind, deznădejdea i-a și împins pînă la urmă să se împrăstie cu toții în mare grabă, pentru ca să pregătească fără a mai zăbovi convoiul ce avea să iasă din cetate.

Un alai lung părăsi satul, coborînd în vale unde, odată ajuns pe teren neted și descoperit, se rîndui.

În fruntea convoiului, în picioare în primul hîrdău imens cărat de doi țigani, venea purtătorul de cuvînt al țăranilor, Henning, în zale grele. Pe lingă el alergau patru vlăjgani, care urmau să-i schimbe cu rîndul pe țigani. Veneau apoi țăranii, în șiruri de cîte patru. Cărătorii potriviră prăjinile în toartele de fier și țăranii se urcară încruntați în hîrdaie.

Erau trei sute patruzeci de țărani și fiecare din ei stătea în picioare în vasul său, purtat de alți doi inși. Erau în armuri, aveau paveze, sulii și săbii, unii din ei și arbalete. Convoiul înainta repede pe întinderea sclipitoare. Zăpada scrișnea sub călcătură și soarele se așternea orbitor pe cîmpia albă. Țăranii își îndemneau cărătorii cu strigăte puternice, iar armele lor se izbeau de pereții ciuberelor, bocănind înfundat. Era un alai cu totul neobișnuit, care înainta prin liniștea înconjurătoare.

Iscoadele l-au vestit pe voievodul Ladislau de apropierea țăranilor.

Încălecă și ieși în fața morii, așteptînd acolo, în mijlocul prietenilor săi, sosirea convoiului.

Cînd primele lectici s-au ivit printre sălciile ce străjuiau pîriul, pe fața voievodului prinse a se citi o mirare. Și, pe măsură ce se adunau și răsufierea întretăiată a cărătorilor înfierbîntați împrăștia nori mici și repezi, iar bocăneala se întetea, voievodul încremeni de-a dreptul de uimire. Iar atunci cînd Henning se opri în fața lui și-l salută cu cuvinte neșovăitoare, cerînd îngăduință pentru norodul acelor locuri, cînd văzu cum se închide în jurul său cercul mare de ciubere albe, în care stăteau în picioare bărbați înarmați, cu o ținută demnă și o căutătură serioasă, voievodul izbucni într-un rîs puternic și, împreună cu el, porniră a rîde toți nobilii unguri care-i alcătuiau suita.

Unde vă sînt caii?... Te pomenești că vă stă în obicei să înhămați butii la plug?... Pămîntul vi-l îngrășați cu balebă de hîrdău?... Voievodul avu destule de întreat, dar în cele din urmă făgădui să se arate mărînimos, după care șusoti o bucată de vreme cu cavalerii lui și apoi dădu de știre prin Gyeta de Tîrje că era gata s-o ia din

loc neîntârziat dacă obștea îi va da 500 de vedre de grîne, 300 de vin și 10 galbeni florentini. Asta însemna puțin pentru el.

Henning păli. Îi aminti voievodului de drepturile întărite în scris, îndeosebi de hrisovul cu litere de aur dat de regele Andrei, odihnească-i Cel de sus în pace osemintele. Nici un om cu judecata limpede nu și-ar îngădui să îngreuneze după bunul său plac îndatoririle statornicite pentru tot norodul și pentru fiecare obște în parte, dară-mi-te, ca în cazul de față, să le sporească pînă peste puțința oamenilor. Cît despre el însuși, care se întîmpla să fie conducătorul mult încercaților țărani, cu toate că știa de glumă și era bucuros să afle voievodul în toane bune, ruga să i se răspundă fără nici o șagă.

Gyula Sziklosz, Ștefan Gutkeled, Druget, Bebek, Czudar, Kont și Ladislau Borza se strînseseră cu toții în jurul purtătorului de cuvînt al țăranilor și stăruiră pe lîngă el, apoi făcură cale întoarsă și din nou stătură la sfat șoptit cu voievodul.

Acesta rămase însă neînduplecat ; un răgaz de o singură zi — atîta le îngădui țăranilor năpăstuiți ca să poată chibzui cum să facă rost de cele cerute de el.

Atunci țărani se răsuciră în ciuberele lor, argații și vlăjganii se întoarseră și ei, așa încît voievodul nu mai vedea acum decît o mulțime de spinări. Henning fu purtat în grabă mare pînă la podeț și o dată ajuns acolo, aflîndu-se, prin urmare, din nou în fruntea convoiului, dădu cu glas puternic porunca de plecare. Hîrdaiele începură pe dată să bocăne, armele și zalele să zăngăne și se auzea foșcăitul și plescăiala zăpezii strivite care începea să se topească.

Voievodul izbucni din nou în rîs, dădu pînteni calului și îl ajunse pe Henning :

— Cam cum vă închipuiți voi c-o să luptați așa ?

Întrebarea fusese mai curînd strigată și se îmbujorase tot la față de tare ce rîdea.

— Dușmanii se tem de noi...

— Un turnir ! Pe toți sfinții, vrem un turnir, o luptă dreaptă între cete !

Între timp, se apropiaseră și ceilalți și se strînseseră în cerc în jurul grofului, jucîndu-și caii în frîu :

— Cine voiește să se măsoare cetele între ele ?

— Felul nostru de a lupta este foarte temut ! — spuse Henning, care simțea broboane de sudoare mustind la marginea coifului.

— Să-l aflăm și noi ! — îi strigară ceilalți drept răspuns, schimbînd priviri între ei și rîzînd atît de tare, încît mai-mai să cadă de pe cai.

— Un turnir ! Un turnir !

Voievodul nu-și mai încăpea în piele de atîta nerăbdare și neastîmpăr.

— Știți — spuse Henning, că sfinții părinți Inocenție și Eugen, precum și preacinstitul Celestin au oprit încăierările de acest fel din pricina sălbăticiei și fărădelegii lor...

— Vă este teamă ! — strigă Druget disprețuitor.

Henning îl privi îndelung și tăcu un timp. Apoi se întoarse către voievod și-i vorbi mai departe acestuia în felul său potolit.

— Sigur este că la fiecare pas pe care-l facem se cuvine să chibzuim la ceea ce spun poruncile sfinte.

— Dacă ieșiți învingători, vă scutesc de bani, de vin și de grîne.

Privirea lui Henning alunecă peste cîmpuri și o clipă urmări zborul gălăgios al ciorilor care treceau pe deasupra răchitelor.

— Sintem țărani liberi și de aceea în drept să luăm parte la întrecerile cavaleriești ale nobililor. Numai că țărănul muncește, nu se îndeletnicește cu plăcerile boierești. E drept că felul nostru de a lupta este primejdios, dar nici nu l-am încercat vreodată în joacă...

— Vă este teamă ! — strigă din nou Druget, care întoarse calul și se îndepărtă.

Ladislau Borza însă îi făcu semn cu capul lui Henning, îmbărbătîndu-l :

— Are să vă ierte de dările de război ! — spuse el.

Nimic din toate acestea nu-l tulbura pe Henning. Stătea drept în picioare în hîrdăul său, cu fața către voievod și-i vorbea de parcă n-ar fi auzit nimic :

— În pofida tuturor lucrurilor, sînt gata să vă înfrunt în luptă ! — întrebarea este dacă doriți un turnir

și câte perechi porunciți să fie... sau dacă socotiți că o luptă dreaptă numai între doi oameni este mai plăcută și mai înveselitoare.

În cele din urmă, s-au învoit să-și măsoare puterile într-un duel cu lănci boante, potrivit trebuind să fie doborât din șa (sau din hîrdău). I-au mulțumit lui Henning pentru propunerea făcută și l-au rugat să numească unul din oamenii săi și să nu se ostenească el însuși; asta deoarece le-ar face plăcere să se desfete în tovărășia lui, urmărind cele ce aveau să se petreacă și totodată să mai afle de la el câte ceva cu privire la acest ciudat fel de a lupta.

Printre cei din alaiul voievodului se număra la vremea aceea unul, Smaragd de Zsambok, fiul unei venețience și al renumitului Aynard de Zsambok. Era un aventurier, care-și făcuse din încăierările de felul acesteia o meserie și trăia din prada cu care se alegea de la cei învinși. Tocmai dormea în moară, căci așa îi stătea în obicei — nu era treaz decît atunci cînd era rost de mîncare, de băutură și de luptă. La chemarea celorlalți se înfățișă, dar se grăbi să întrebe de răsplată, întrucît nu rîvnise niciodată să cîștige un ciubăr de apă. Află deci cu bucurie că voievodul, Mihail Katisz, Gyeta Tîrje și Ladislau Borza făgăduiau să-i dea fiecare câte un galben învingătorului.

Între timp, Henning se sfătuisese cu țăranii și se învoiseră cu toții cînd meșterul fierar Michael Kramp se oferise să lupte. Aleseră dintre argați, ca să-l poarte, pe cei doi țigani mai vînjoși și mai dibaci, le făgăduiră drept răsplată câte doi porci îngrășați și câte o pereche de cizme, după care îl rugară pe Henning să dea de știre că erau gata de luptă.

O țarină netedă ca în palmă, fără urmă de mușuroaie de cîrțițe, se întindea pînă departe în fața morii. Se îndreptară cu toții într-acolo rînduindu-se pe patru laturi mari; pînă și lefegii voievodului se adunară grămadă ca să urmărească această luptă puțin obișnuită.

Smaragd de Zsambok înaintă călare în spațiul liber, salută cavalereste către toate cele patru laturi și își struni calul. Atunci se avîntară înăuntru țăganii, călcînd sprinten, în cadență și fără zgomot și purtîndu-l pe meș-

terul fierar, care îi salută la rîndul lui pe cei de faţă, pe îndelete şi cu demnitate.

Crainicii suflară în goarne şi făcură strigare cu glasuri puternice, care răsunau în văzduhul zilei de iarnă, dînd de ştire că luptătorii fuseseră cercetaţi, că îndeplineau cerinţele întrecerii cavalerieşti şi că lupta avea să înceapă. Cîţiva lefegii aduseră lăncile. Luptătorii coborîră pocnind vizierele. Smaragd de Zsambok luă în primire lancea lungă, o cumpăni cu dreapta, o aşeză în poziţie de atac şi dădu pinteri calului.

Meşterul făurar vîrî mînerul lancei între braţ şi piept, ca într-un cleşte, îl apucă strîns cu dreapta sa osoasă, se răsuci puţin spre dreapta, se acoperi cu pavăza şi îşi aşteptă potrivnicul.

Calul lui Smaragd se apropia vijelios, în salturi mari. Cînd nu mai avea de străbătut decît vreo treizeci de paşi, ȕigani iscară o larmă grozavă, răcnind din răsputeri şi scoţînd sunete ciudate. În acelaşi timp, Michael Kramp începu să izbească repede şi cu aprindere în hîrdău cu marginea de jos a pavezei ; se stîrni un răpăit surd şi puternic, de parcă toboşarii unei oştiri întregi ar fi început să bată toba pentru paradă. Calul lui Smaragd se ridică pe picioarele dinapoi, se cabră şi nu mai vru să ştie nici de împunsătura pintenlor, nici de strînsoarea coapselor, nu mai ascultă nici de îndemn, nici de sudalmă. Făcînd o larmă asurzitoare, cei doi ȕigani, ducînd pe umeri hîrdăul uriaş, înghesuiră atunci calul, silindu-l să joace în friu fără încetare, pînă începură să-i curgă balele, iar călăreţului mai-mai să-i iasă ochii din cap de furie. Meşterul fierar însă ridică lancea şi în două rînduri lovi din răsputeri cavalerul peste grumaz, înainte ca el să apuce să se ferească după pavază ; apoi îi înfipse vîrful lăncii între gît şi colanul armurii şi, pînă să se dumirească, îl săltă în sus şi-l trînti cu zgomot în zăpadă, în timp ce calul o lua la fugă.

— Vă mulţumesc pentru cele arătate — spuse voievodul. V-am iertat de grîne, de vin şi de arginţi. Dar drept ar fi să-mi daţi optzeci de boi.

— Cum e cu putinţă ? Scutirea rostită e scutire hotărîită !

Speriat, Henning aminti de cuvîntul dat și de rîndu-
ielile cinstite. Ladislau Borza strigă și el peste capetele
celorlalți :

— Scutirea rostită rămîne hotărîtă !

— Am cerut eu ceva din cele de care i-am scutit ?

— întrebă voievodul privind crîncen în jurul său.

— Da ! — răspunse Borza, în timp ce Henning căuta
cuvinte ca să dea temei spuselor sale.

Atunci se iscă o învălmășeală. Voievodul trase spada
și se întoarse către Borza. Oamenii care se aflau mai
departe de ei, și în primul rînd lefegiii, crezură că era
vorba tot de înfruntarea ce avusese loc. Începură de
aceea să strige : „Răzbunare pentru Zsambok !“ și se nă-
pustiră asupra țaranilor, doborîndu-i la pămînt. Zarva
era mare, argații și țiganii neînarmați strigau și fugeau
care încotro. Însă Ladislau Borza, Gyula Sziklosz, Gut-
keled, Druget, Bebek, Czudar și Gyeta de Tūrje îl luară
pe Henning în mijlocul lor, îi strigară pe țărani, iar pe
lefegiii le dădură o mînă de ajutor. Astfel luă sfîrșit în-
adunară pe lîngă ei și-i potoliră. Apoi, cu toții laolaltă,
înfruntară voievodul, a cărui ceată se împușină văzînd
cu ochii. În cele din urmă, voievodul o luă la goană ;
mînîndu-și calul pe sub răchite și stîrnind o ploaie de
zăpadă, trecu dintr-un salt pîriul înghețat și se făcu
nevăzut.

Țăranii își adunară morții, îi așezară în hîrdaie și
lefegiii le dădură o mînă de ajutor. Astfel luă sfîrșit în-
treaga întîmplare și se puse capăt primejdiei. Oamenilor
le-au trebuit doar cîteva zile ca să-și dea seama că lupta
dreaptă hotărîse totul. Norodul se răsculă pretutindeni,
așa încît, la înapoierea cailor de la oraș, regele apucase să
fie eliberat și țara se îndrepta spre vremuri mai liniștite.

Halta Onefreit

Între Barinești și Ruda, se despica un drum de țară care o apuca spre pozițiile noastre. După ce se răsucea de câteva ori, escalada o colină mărunță, de unde pe vreme frumoasă puteau fi deslușite cahlele pestrițe ale mănăstirii lipovenești Fântîna Albă, cu zidăria ei strălucitoare pe care înfloreau, din loc în loc, lucrături în piatră, rotunde ca portocalele, pitite în firide mici și care, văzute prin lunetă, păreau niște gămlii strălucitoare. Tranșeele noastre începeau chiar în spatele colinei, iar adăpostul meu, înjghebat din scînduri prinse în cuie, era aproape lipit de primul aruncător de mine din secțiunea noastră, la cinci pași de refugiul servanților.

Iarna era în toi și ostilitățile încetaseră deocamdată. Eram înconjurați din toate părțile de un ocean de zăpadă și pe front domnea liniștea. Ofițerii stăteau mai tot timpul la Costișa, unde se afla punctul de comandă al regimentului; acolo aveau hrană caldă, dormeau în paturi adevărate și petreceau cum nu se poate mai bine. Numai eu, care eram cel mai tânăr dintre toți, trebuia să dirijez lucrările de amenajare a pozițiilor noastre și de aceea nu puteam sta acolo împreună cu ceilalți. Ba, uneori, îmi venea să cred că fusesem cu desăvîrșire dat uitării. Trăiam de unul singur printre spinările lin unduitoare ale colinelor de zăpadă și se întîmpla ca săptămîni de-a rîndul să nu schimb nici o vorbă cu vreunul din camarazii mei.

Nu se știa cît timp va dura acalmia de pe front. Nu puteam fi siguri nici dacă România va accepta condițiile de prelungire a armistițiului și va cere să se inițieze tratative de pace sau dacă nu vom fi cumva nevoiți să reîncepem bătălia în vederea căreia ne pregăteam. În cazul în care ordinul nu ar fi fost revocat între timp, însemna că într-o zi anumită, la orele nouă ale dimineții, urma să înlăturăm obstacolele de sîrmă ghimpată instalate de dușman și să pregătim prima linie în vederea

asaltului infanteriei, fixat pentru orele zece și cincisprezece.

N-am apucat atunci sau poate am omis să mă informez mai îndeaproape cu privire la menirea și la rosturile ofițerilor de propagandă prezenți la acea dată în sectorul nostru. Cred că le revenea datoria de a supraveghea respectarea acordului pe care se întemeia armistițiul. Printre prevederile acestui acord se număra și interdicția de a amenaja pozițiile existente și de a aduce întăriri. Totul trebuia să rămână întocmai așa cum fusese la încheierea înțelegerii.

În fiecare dimineață, într-un punct anumit al sectorului, barierele mobile erau date în lături și, prin deschiderea astfel făcută, sania care îl aducea pe ofițerul român de propagandă pătrundea în interiorul pozițiilor noastre.

Aici era întâmpinat camaraderește de ofițerul nostru de propagandă, locotenentul Hickisch, un neamț de felul lui din Boemia. Își strîngeau mâinile, schimbau cîteva cuvinte amabile, apoi Hickisch își ospăta musafirul în adăpostul său amenajat sub un pod. Beau pe săturate, după care oaspetele era suit în sania pregătită în acest scop și plimbat la nimereală în spatele pozițiilor noastre. Cei doi ofițeri se înțelegeau între ei în limba franceză.

— După cum vedeți, domnule căpitan, la noi nimeni nu se gîndește să amenajeze pozițiile. Oamenii noștri speră că armistițiul va fi prelungit și pacea încheiată curînd — o pace care, așa cum sper cu toată convingerea, va aduce împăcarea dintre națiunea dumneavoastră și popoarele Austro-Ungariei.

Căpitanul român obișnuia să zîmbească politicos la auzul acestor cuvinte.

Avem, prin urmare, motive temeinice ca să lucrăm numai în timpul nopții ; se muncea în tăcere și din greu ; nu trebuia să se audă nici cea mai mică bufnitură de tîrnăcop și le interzisesem oamenilor mei pînă să și tușească. Pămîntul reavăn pe care îl răscoleam în răstimpul dintre orele opt seara și orele patru în zori era apoi împrăștiat în mare grabă de-a lungul tranșeei și acoperit cu zăpadă. Cînd se luminea de zi, totul în jur

era alb și nimic nu dădea de bănuir. (Dealtfel, adversarii noștri procedau la fel. Eu însumi urmărisem de pe un colnic două baterii românești care-și ocupau pozițiile.)

După ce isprăveau inspecția zilnică în liniile noastre, cei doi ofițeri plecau să dea o raită și în sectorul românilor. Era rîndul lui Hickisch să fie ospătat și plimbat cu sania. Dacă, în timpul acestor plimbări, vreunul din cei doi domni și-ar fi exprimat dorința de a cerceta mai îndeaproape un lucru sau altul, ar fi dat dovadă de lipsă de tact. Atît în liniile noastre, cît și în cele ale adversarului preferau să lase alegerea rutei în seama vizitiului ; iar vizitiul primea dinainte instrucțiuni.

Hickisch nu se înapoia întotdeauna singur din aceste excursii. Cîteodată aducea de dincolo ofițeri pe care-i poftea la un pahar de vin și, în astfel de ocazii, trimitea sania și după mine, ca să-l ajut să primească oaspeții români, cu care ne înțelegeam destul de anevoios. Hickisch se pricepea însă admirabil să prezideze astfel de agape frugale improvizate și avea idei atît de ingenioase încît la aceste reuniuni, care se prelungeau adeseori pînă în zori, domnea întotdeauna o atmosferă plăcută, de bună înțelegere. Desigur, în raporturile noastre cu ofițerii taberei adverse aveam grijă să fim cît mai politicoși ; totodată însă ne aflam în permanență, și unii și alții, sub imperiul unei stări de spirit ciudate, care nu ne îngăduia să uităm, nici chiar o singură clipă, că pînă foarte de curînd ne înfruntasem într-un duel înverșunat de artilerie și că nu era exclus ca peste puține zile să ne măsurăm din nou puterile cu nelipsita înfierbîntare a bătăliilor. Eram conștienți de situație și datorită acestui lucru ospitalitatea noastră dobîndea o nuanță specială. Bucuroși că, în lungile ceasuri ale serii petrecute împreună, dușmanii ne erau prieteni, ne arătam îndatoritori față de ei, ne îmbiam unii pe alții cu țigări ; între noi domnea o înțelegere fără greș, ca între oameni legați prin amințirea unor ceasuri de destindere împărtășită și de voie bună fără reticențe, pe care nimic nu ar mai putea-o tulbura. Cum, în restul timpului, trăiam foarte izolat, eram bucuroși ori de cîte ori aveau loc aceste reuniuni. De multe ori chiar, iscodeam cu privirea din vîrful unui

colnic zărilor înecate în zăpadă, doar-doar voi vedea apropiindu-se sania lui Hickisch, trimisă după mine.

Odată am părăsit tot așa tranșeea, pîndind ipotetica venire a saniei. La nici o sută de metri de barajele noastre de sîrmă ghimpată se aflau cele ale românilor, unde se zăreau siluetele încremenite ale santinelor, încotoșmănate în mantalele lor lungi din blană albă. Între pozițiile lor și ale noastre era o porțiune de teren plină cu dărîmături; de sub învelișul de nea ieșeau la iveală bucăți de zid, aici un coș de casă, dincolo, printre uluci dărăpănate, o poartă care se căsca fără rost spre golul alb din jur, mai încolo o frîntură de scară, rămasă în picioare în această pustietate fără urmă de vegetație și ale cărei trepte alungite, asemenea unor perne burdușite cu zăpadă, nu duceau niciunde. Citisem pe hartă că numele așezării era Sf. Onofrei. Mi-am lăsat privirea să rătăcească peste aceste vestigii, cînd, deodată, atenția mi-a fost reținută de o tăblie neagră, răsărită peste noapte pe zidul de deasupra unei pivniți ce făcuse cîndva parte dintr-o casă. Intrarea largă a pivniței era încă în stare bună și, din mijlocul grămezilor de moloz acoperite de un strat de zăpadă, tot peretele din față al clădirii ciuruite de proiectile se înălța aproape intact, cu tocurile de la ferestre și de la ușă alcătuiind o priveliște de o măreție dureroasă. Pe tăblia fixată în cîrlige de fier se putea însă citi de la mare distanță o inscripție, ale cărei litere fuseseră trasate apăsător, cu creta; cineva scrisese pe ea *Café International*.

M-am întîlnit cu plutonierul Gutzku, care se plimba pe lîngă tranșee, în lumina orbitoare a soarelui.

— Cînd a apărut firma aceea?

— Azi dimineață, domnule elev-ofițer.

— Ofițerul de propagandă are vreun amestec?

— Are, domnule elev-ofițer. Cică să fie un loc unde oamenii să poată să se cunoască mai bine între ei, prietenii ca și dușmanii. Dai o coroană și capeți două pănăle de rom.

Café International era împărțit în două. Prima parte, amenajată chiar în pivniță, era rezervată ofițerilor. Coborai la intrare cîteva trepte, treceai de o ușă cu geam

și ajungeai în sala propriu-zisă, care era destul de vastă. O sobă rotundă, ce răspîndea o căldură dogoritoare, scaunele, două mese, un butoiăș cu rom și o seamă de pahare alcătuiau întreg mobilierul cafenelei, care consta din această unică încăpere. Într-adevăr, o pătură astupa locul pe unde s-ar fi putut trece în celelalte încăperi ale pivniței. De altfel, pereții fuseseră în întregime căptușiți cu prelate de cort și bucăți de pături bătute în cuie, iar ordonanța care făcea de serviciu aici vorbea atît de sugestiv despre droaia de șobolani care mișunau prin gangurile întunecoase încît nimeni dintre noi nu se simțea ispitit să dea la o parte pătura pentru a pătrunde și în celelalte încăperi ale pivniței. Totuși, a venit și ziua în care am făcut acest lucru ; din povestirea ce urmează se va vedea cum s-a întîmplat de l-am făcut și cum, datorită lui, un diferend în care camarazii mei și cu mine eram foarte tare implicați a luat o întorsătură salvatoare, ca și cum împrejurările ar fi fost îndrumate de o mînă nevăzută.

Încăperea rezervată trupei se afla sus, la nivelul fostului parter, în spatele zidului de care am amintit și consta dintr-o baracă de scînduri, înjghebată în pripă. Deoarece însă ostașii dormeau peste zi, fiind osteniți de truda din timpul nopții și deoarece în cazul lor exista un risc și mai mare ca să se ia la hartă între ei sau să-și dea drumul la gură, ca, fiind lipsiți de experiență și mărginiți, să spună unele lucruri ce nu trebuiau să ajungă la urechea adversarilor, baraca nici n-a fost de fapt, dată în folosință ca loc de întîlniri internaționale și a fost utilizată doar ca magazie și ca adăpost pentru ordonanțe.

În perioada ce a urmat, *Café International* a găzduit cîteva agape de felul acelor pe care le organiza mai înainte Hickisch în adăpostul său. Puneam să fie chemați cei patru țigani din secția mea de aruncătoare de mine. Ne cîntau la vioară melodii ungurești ; românii cîntau române ; Hickisch ținea discursuri pe franțuzește și, la răstimpuri, se pornea să urle cît îl ținea gura un cîntec ostășesc german. Cu alte cuvinte, prea mult nu vorbeam noi cu oaspeții noștri, fără a mai pune la socoteală faptul, oricum lesne de înțeles, că tactul ne impunea să ocolim anumite subiecte, cum ar fi politica sau problemele

militare, de care aminteam cu multă băgare de seamă și numai în linii generale.

Nu găsesc cuvintele potrivite pentru a descrie cât de pătrunși eram cu toții de statutul de sanctuar al acestui loc de popas permanent cufundat în penumbră. La urma urmelor, ne aflam în cel de-al patrulea an de război și nu mai năzuiam, de fapt, decît la pace ; așa încît atunci cînd ne întreceam în purtări cavalierești cu ofițerii taberei adverse, o făceam și din convingerea că atît vorbele noastre, cît și însăși existența acestui teritoriu neutru reprezentat de cafeneaua noastră, erau deosebit de importante. Aveam sentimentul că o fărîmă din sarcina grea a încheierii păcii se sprijinea și pe umerii noștri și că fiecare dintre noi era dator să fie părtaș, nu doar cu bunele sale intenții, la aleasa îndeletnicire de a împăca între ele popoarele învrăjbite. Buna noastră înțelegere și liniștea păzită cu atîta grijă au sfîrșit însă prin a fi tulburate ; totul s-a datorat unei întîmplări nefericite, a cărei cauză reală poate fi numai cu greu deslușită în vălmășagul unor împrejurări misterioase și de nepătruns.

Mă aflam într-o zi la *Café International* cînd m-am pomenit cu Gutzku, care venise după mine. Ofițerii nu prea obișnuiau să treacă pe aici dimineața, așa încît puteam să-mi văd în tihnă de corespondență ; mi-era mai plăcut s-o fac în această încăpere modestă, unde soba încălzea însă mai bine decît în adăpostul meu. Gutzku dădu buzna înăuntru și îmi raportă, nedumerit și foarte tulburat de cele ce văzuse, că unități străine pătrunseseră înăuntru pozițiilor noastre, e drept, fără să tragă nici un foc și, pe cît se pare, fără intenții ostile. Așa și era : la un kilometru depărtare de unde ne aflam noi, spre miazăzi, prin urmare dincoace de barierele noastre de sîrmă ghimpată, se bulucea o grămadă de oameni ; ne-am putut da seama că erau ruși, să tot fi fost o sută sau o sută douăzeci la număr. Cînd am ajuns în dreptul lor, am aflat și noi ceea ce apucaseră să le spună tunarilor noștri, care-i descuseră între timp : că erau infanteriști, că luptaseră în cadrul unei unități românești și că acum, după ce Rusia încheiase pacea, voiseră să

părăsească frontul și să se îndrepte spre patrie, dar că foștii lor aliați încercaseră să-i oprească, și chiar cu forța.

Prădați și în zdrențe cum erau, rușii se refugiaseră în liniile noastre, unde se iscă pe dată o foială și o tir-guală care arătau și mai limpede la ce ananghie se aflau noii veniți. Rostind vorbe care pentru noi n-aveau nici un înțeles, se rugau de soldații noștri să le dea piine, fiind gata să le dăruiască în schimb puținele efecte militare ce le mai rămăseseră după ce fuseseră dezarmați; aveau trebuință și de încălțăminte și de tutun. Cît despre ofițerii lor, își scosese ră la mezații caii, printre aceștia și un roib pentru care cereau optzeci de coroane, cu toate că prețuia cu siguranță de cincizeci de ori pe atît.

Le-am interzis slovacilor și ungurilor mei să facă vreun tîrg și le-am arătat rușilor pe unde s-o apuce ca să nimerescă pe teritoriul țării lor, la nord-est de Cernăuți. Înconju rați de oamenii mei, care-i cercetau plini de curiozitate, s-au urnit pe dată, în mare grabă și fără nici un fel de pregătiri. S-a nimerit însă ca, tocmai cînd au ajuns în dreptul bucătăriei noastre de campanie, să fie gata și supa. Rațiile trupei nu țineau de saț; pe deasupra, pînă și turta de mălai era proastă, pentru că făina era încinsă; cu toate acestea, tunarii n-au avut nimic împotriva ca supa să le fie împărțită rușilor. Așa încît oamenii aceia amăriți au trecut pe rînd prin fața cazanului, iar bucătarul umplea ochi linguroiul și le dădea supă fierbinte.

— Aveți grijă să nu se frigă !

— N-are ce să le strice, îs înghețați bocnă — mă lămurii Gutzku, care umbla de colo colo printre șirurile neorînduite de oameni, avînd grijă ca nu cumva să se găsească unii care să încerce totuși în grabă să facă niscai tîrguri.

Rușii își cufundau cîteva clipe nasurile turtite fie în strachină, fie de-a dreptul în linguroi, înghețeau zeama de legume din cîteva sorbituri zdravene și se zoreau s-o ia îndată din loc fără să mai arunce o privire în urma lor. Celor cîtorva ofițeri li s-a servit supa mai la o parte de trupă. După ce au isprăvit de mîncat, s-au apropiat, și-au spus pe rînd numele și ne-au strîns mîna, mulțu-

mind. Necunoaşterea limbii împiedica orice altă înţelegere între noi.

După un timp, toate aceste figuri străine se făcuseră nevăzute.

Să tot fi trecut de atunci vreo două-trei zile, cînd m-am pomenit cu un soldat venit de la Costişa, care mi-a adus calul, odată cu ordinul colonelului de a mă înfăţişa neîntîrziat la comandamentul regimentului. După ce m-am bărbierit, am încălecat şi am pornit în mare grabă. Soarele scălda în depărtare Fîntîna Albă, zăpada sclipea şi, către apus, zăream şiragul albăstrui al Carpaţilor, a căror privelişte m-a însoţit, încîntîndu-mă, de-a lungul întregului drum.

— Te-am chemat pentru că astăzi este ziua mea de naştere — mi-a spus colonelul. N-ar fi fost un eveniment de luat în seamă dacă n-aş fi aflat că mîine se nimeşte să fie ziua de naştere a lui Szilágyi al nostru şi că el le-a făgăduit mai de mult ofiţerilor că-şi va sărbători aniversarea la Cernăuţi. Aşa stînd lucrurile, i-am cerut maiorului Szilágyi îngăduinţa de a mă alătura iniţiativei sale, asumîndu-mi, fireşte, partea mea de îndatoriri, ca unul din sărbătoriţi. Plecarea e peste o oră.

Am pornit vreo douăzeci de ofiţeri, unii călare, alţii în sânni, spre staţia cea mai apropiată şi am ajuns la Cernăuţi tîrziu seara şi foarte bine dispuşi. La cafeneaua *Habsburg* au alăturat cîteva măsuţe pentru a încropi o masă lungă, în jurul căreia am început să degustăm băuturi alese şi să stăm de vorbă, fără să ne pese prea mult de celelalte persoane aflate în local. Prezenţa unui mare număr de militari îşi pusese pecetea asupra oraşului, care, după ce cunoscuse în două rînduri ocupaţia adversă, părea că vrea acum să guste cu un ceas mai devreme bucuriile unei păci binevenite. De cînd încetaseră luptele, cea mai mare parte a populaţiei fugite se înapoiase şi, judecînd după frumoasele şi elegantele apariţii ce puteau fi văzute la mesele învecinate, printre cei reveniţi se aflau numeroase femei. Fanfara cînta melodii focoase şi un sentiment de plăcută destindere puneă treptat stăpînire pe noi, în timp ce ne obişnuiam cu lumina festivă, foarte puternică, ce scălda marea încăpere. Toate acestea

erau deajuns pentru a ne transpune într-o stare sufletească ce ne îndemna să presimțim ispita tainică a unei posibile aventuri îndărătul fiecărei impresii noi.

Se făcuse cam zece cînd o mașină se opri în fața cafenelei și două femei intrară, însoțite de trei ofițeri, asupra cărora se ațintiră toate privirile, deoarece uniforme lor se deosebeau mult de ținuta noastră de campanie. Erau ruși. În local nu era nici o masă liberă și clienții înghesuiți îi urmăreau cu o curiozitate fâțișă pe noii veniți, care se opriseră în spațiile înguste dintre mese căutînd cu privirea un loc. Nici un chelner nu le veni în ajutor. Bărbații purtau tunici cu fireturi, din acelea care, în vremurile aproape uitate, vibrante și pestrițe ale păcii, erau nelipsite din echipamentul de paradă al militarilor ; așteptau cu un calm detașat. Farînecul deosebit și discret al celor două femei părea însă ușor tulburat de situația oarecum stîngenitoare. Această impresie l-a și îndemnat pe locotenentul Kálmán Olnok să se ridice brusc de la locul său, fără să mai ceară permisiunea colonelului. Urmasse pe vremuri un semestru la universitatea din Petersburg și vorbea limba acestor străini. Se îndreptă spre ofițerul care se afla cel mai aproape.

Cutare și cutare, spuse el. Sîntem ofițerii unui regiment de artilerie de cîmp. Ne dăm seama că vă aflați în încurcătură și am fi bucuroși dacă ați accepta să luați loc la masa noastră, unde ne putem stringe puțin.

Invitația a fost bine primită.

— Am accepta cu aceeași bucurie, chiar dacă ar exista destule locuri la alte mese — veni răspunsul. Sîntem încîntați că mica noastră neplăcere ne dă prilejul să facem cunoștință cu dumneavoastră.

Au urmat prezentările, scîrțîitul scaunelor mutate, zornăitul pintenilor ; în cele din urmă, am izbutit cu toții să ne așezăm, conversația s-a legat și, cu toate că eram nevoiți să vorbim limbi diferite, atmosfera s-a închegat în jurul unui nucleu puternic de bună dispoziție. Doi dintre ofițeri, pe care, datorită înfățișării lor schimbate și ținutei impecabile, nu-i recunoscusem din prima clipă, au mărturisit că se număraseră printre acele fapte nefericite și jalnice care, cu cîtva timp în urmă își pusese ră la mezat caii și înfulecaseră hămesiți supă oferită de

unitatea mea. Cu sprijinul locotenentului Olnok, care se dovedea a fi un talmaci priceput, au făcut destul de mare caz de acest motiv de recunoștință, atrăgînd astfel atenția colonelului și a maiorului Szilágyi. Cei doi sărbătoriți au mai comandat un rînd de băuturi din cele mai bune, iar eu m-am pomenit în centrul atenției comesenilor, ținta unor elogii glumețe : ba că sînt în stare să scot la iveală ca prin farmec și în orice clipă cea mai hrăitoare dintre supe ; ba că-mi permit s-o fac pe generosul pe spinarea soldaților mei, care rabdă de foame și că merg atît de departe cu dărnicia încît ospățez sectoare întregi ale oștirii adverse. Stimulat de acest joc de zeflemeli binevoitoare, m-am pornit să istorisesc cîte ceva din felul de viață ce se încetățenise de la o vreme în pozițiile noastre ; am descris stilul magistral în care-și îndeplinea îndatoririle ofițerul de propagandă Hickisch, pe care ceilalți încă nu-l cunoscuseră ; în sfîrșit, am pomenit despre acel *Café International* care răsărise ca prin minune, desprinzîndu-se din orbita războiului. Unul dintre comeseni a fost în măsură să adauge spuselor mele amănuntul că denumirea Sf. Onofrei fusese dată de localnicii ortodocși, români și ucraineni în cinstea sfîntului creștin Onuphrius. Pînă la distrugerea așezării, trăiseră însă acolo și numeroși locuitori de origine germană, din care cauză austriecii se obișnuiseră să folosească denumirea germană a localității : Onefreit. Cum era de așteptat, ofițerii au adoptat pe loc expresia „Halta Onefreit“, deoarece în mai toate sectoarele frontului, în spatele liniilor, existau halte speciale de învoire, știute de toți militarii, unde puteau obține fără bani, sau în schimbul unei sume neînsemnate, un ceai, o cafea sau orice altă băutură. Toți cei de față și-au propus să vadă cu ochii lor, și cît mai curînd cu putință, ciudatul lăcaș despre care venise vorba. Mai cu seamă cei doi ruși, care nu de multă vreme rătăciseră, profund abătuți, printre dărîmăturile de la Sf. Onofrei, erau încîntați la gîndul că acum ar putea reveni acolo fără grijă și că n-ar fi exclus ca în acel loc de comuniune pașnică să se întâlnească și cu unii ofițeri români, pe care fie că avuseseră prilejul să-i aibă alături în aceeași unitate, fie că-i cunoscuseră de cînd cu recentele neînțelegeri dintre ei. Iscată sub semnul

umorului, această idee i-a și determinat pînă la urmă pe cei doi ofițeri — care se numeau Vasili Stepanovici Klappov și Fiodor Asekritov — să se înapoieze împreună cu noi la Costișa. Muzica încetase demult, celelalte mese se goliseră, dar ei au rămas la masa noastră pînă în pragul zorilor, cînd ne-am urnit și noi spre gară. Cel de-al treilea ofițer ne părăsise de o bună bucată de vreme, însoțind cele două femei, ca un ocrotitor statornic.

Odată ajunși la Costișa, am luat-o de la capăt cu sărbătorirea celor două aniversări, de astă dată însă fără ca ofițerii de stat major cu pricina să mai ia și ei parte. În schimb ai fi zis că rușii prinseseră rădăcini printre noi. Am stat împreună de dimineată pînă în ceasurile serii și, tot așa, de cînd s-a înserat pînă s-a luminat iar de zi, de bună seamă și pentru a le da oaspeților prilejul de a se mai întîlni odată cu toții. Lucrurile nu se legau însă, pentru că tot mereu unul se nimerea să doarmă cînd altul era treaz. Pe nesimțite, s-au format astfel, și dintre noi, două grupuri. De fiecare dată cei care eram treji ne străduiam ca rusul care, la rîndul său, se întîmpla să nu doarmă, să se simtă cît mai bine printre noi.

Într-un tîrziu, colonelul își făcu apariția în sala de mese. Expresia feței sale era de nepătruns, în timp ce ochii săi păreau că sfredelesc norii de fum și alunecă peste grămezile de sticle. Se adresă cînd unuia cînd altuia dintre cei de față, folosind tonul moderat și totodată categoric cu care ne deprinsese. Mie mi-a spus : „După ce-ai să te înapoiezi acum în sectorul tău, ca să-ți vezi iar de treburi, să mi-l trimiți pe plutonierul Gutzku, am nevoie de el la cancelarie pentru vreo două zile..“ Știam că un astfel de ordin trebuia executat fără altă amîinare, era timpul să-mi reiau lucrul, așa încît peste numai cinci minute mă și aflam în drum spre pozițiile noastre. De astă dată însă nu mai călăream de unul singur, mă însoțea locotenentul Harsány, care tocmai se întorsese dintr-o permisie mai lungă și urma să se familiarizeze cu felul cum era amenajat sectorul, pentru ca ulterior să mă înlocuiască definitiv. Eram bucuros de tovărășia acestui bun camarad, care avea să mai îndulcească monotonia

traiului meu cotidian și, dorind să-l fac să se simtă cît mai curînd la largul său, l-am dus chiar din prima seară la *Café International*. Nimerisem însă o seară fără vizitatori. Se apropia data fixată pentru reluarea luptelor în cazul în care armistițiul n-avea să fie prelungit. Am presupus că, din acest motiv, ofițerii din tabăra adversă începuseră să rărească vizitele lor la *Café-ul* nostru. Dar chiar în ziua următoare ne-am putut convinge că ne înșelasem.

În după-amiaza acelei zile, Harsány și cu mine ne-am îndreptat din nou pașii spre acel refugiu cald pe care ni-l oferea încăperea de la subsol. La un moment dat, l-am lăsat pe Harsány s-o ia înainte și m-am oprit într-unul din adăposturile trupei, deoarece aveam de dat un ordin. Toată treaba a durat mai mult decît intenționasem eu, așa încît am pornit în urma lui abia după un sfert de ceas. Sufla un vînt aspru, tăios ca briciul, care spulbera zăpada și șuiera pe lîngă urechi. Am străbătut în mare grabă fișia îngustă de teren care ducea la aruncătoarele noastre, am sărit peste bariera de sîrmă ghimpată în punctul unde acest lucru era mai lesne de făcut și am alergat spre casa ruinată. Cînd am ajuns în dreptul intrării, am zărit șase ofițeri români venind dinspre pozițiile lor. Se aflau destul de aproape, dar frigul mă pătrunsese mult prea tare ca să-i mai aștept ; m-am mulțumit să-i salut amical și am coborît în fugă treptele.

Nu mă așteptam la priveliștea care m-a întîmpinat. Am zărit un ofițer îmbrăcat în uniformă cavaleriștilor români, pe jumătate sprijinit de un scaun și cu partea superioară a trupului prăvălită pe măsuta joasă, unde zăcea nemișcat. Tăblia mesei era mînjită toată cu sînge. Pe o bucată de hîrtie se vedeau resturi de mîncare și un pistol militar ; alături, pe podeaua de lut — o sticlă cu pereții groși, care fusese golită. Harsány își făcea de lucru cu mortul.

Primul meu gînd a fost că lăcașul fusese pîngărit de o faptă înspăimîntătoare. M-am grăbit să-i vin în ajutor lui Harsány, care voia să ridice trupul greoi, apucîndu-l din subsuori pe la spate și să-l întindă pe jos, lîngă masă. Fruntea cavaleristului, pe care se prelingea sînge, mai era caldă la atingere, nici membrele n-apucaseră să-i în-

țepenească. Faptul acesta m-a ajutat să mă smulg repede din starea de buimăceală pricinuită de uluitoarea întîmplare și să încerc, timp de cîteva clipe și, desigur, cu slabe speranțe, să rețin viața care se scurgea din trupul lui vinjos. Eram amîndoi atît de preocupați de efortul de a-l salva, încît mintea noastră nu mai funcționa decît în etape; de abia în clipa în care au răzbătut pînă la mine glasurile ofițerilor români ce se apropiau mi-am dat seama într-o străfulgerare de situația în care ne aflam. Nu cunoșteam împrejurările în care acest ofițer din tabăra adversă își pierduse viața, dar era limpede că lucrul se petrecuse în urma unui act de violență și fără ca vreunul din camarazii săi să fi fost de față. Totul depindea de răspunsul la întrebarea dacă era vorba de un omor sau de o sinucidere. I-am făcut semn lui Harsány, care m-a înțeles pe loc și, dintr-o mișcare puternică, am proptit iar mortul de scaun și de măsută, în poziția în care fusese găsit. Pe urmă am încremenit cîteva clipe în așteptarea celor ce aveau să se întîmple.

Cei șase ofițeri români au intrat rîzînd și vorbind. Pe doi dintre ei îi mai întîlnisem tot aici, dar timpul petrecut împreună fusese prea scurt pentru ca să-mi pot forma o părere temeinică despre ei. În schimb, unul din camarazii lor din această seară, pe care de asemenea avusesem prilejul să-l cunosc, îmi displicuse chiar de la prima noastră întîlnire. Îl socoteam bătăran și prefăcut.

Lucrurile s-au desfășurat chiar de la bun început altfel decît de obicei — poate tocmai din pricina prezenței acestui om, poate din cauza felului iscoditor în care ne-am privit. Oricum, nu s-au făcut nici un fel de prezentări, cu toate că atît Harsány cît și alții veneau aici pentru prima oară. Camaradul meu și cu mine, care ne nimerisem să fim la fața locului înaintea noilor veniți, ne-am retras de partea cealaltă a mesei, descoperind astfel mortul și am așteptat în tăcere.

Pe chipurile ofițerilor români se întipări o durere adîncă. Pesemne că mortul fusese un prieten foarte îndrăgit. L-au ridicat și atunci am putut să-mi dau seama mai bine că fusese un bărbat încă tînăr și chipeș, doar singele coagulat din loc în loc îi slujea trăsăturile. Glonțul pătrunsese pe lîngă nas și rămăsese înfipt în cap.

M-a cuprins brusc un sentiment de consternare. Mi-am dat seama dintr-o dată că Harsány, care stătea în picioare lângă mine, se făcuse alb ca ceara și fruntea i se brobo-nise de sudoare. Recunoscusem pistolul care se mai afla încă pe hîrtia de pe masă, lângă resturile de mîncare : era al lui Harsány. Traectoria puțin obișnuită a glontelui, ca de altfel și împrejurarea că omul mîncase cu puțin înainte, făceau să pară improbabilă ipoteza sinuciderii. Cine are de gînd să-și pună capăt vieții nu începe prin a lua o gustare. În timp ce camarazii mortului apropiiau chipul acestuia de fereastra îngustă a pivniței prin care se filtra lumina ștearsă a amurgului, iscodeam din ochi încăperea, încercînd să leg lucrurile între ele ; privirea mi se anină din nou de silueta uscățivă a lui Harsány, care părea să tremure de frig în mantaua lui cu falduri și puțin prea largă pentru el și mă năpădi teama ca nu cumva moartea acelui ofițer să fi fost pricinuită de vreun gest neîndemînatec al camaradului meu. Teamă era a'tît de stăruitoare, încît o clipă am avut impresia că inima a încetat să mai bată și nu m-am mai putut desbăra de această senzație. Lucrurile trebuie să se fi petrecut în felul următor : Harsány intră în vorbă cu ofițerul străin, se înțeleg doar cu greu ; ca să faciliteze conversația re-curg la mînuirea unor obiecte ; Harsány îi arată meca-nismul pistolului său ; de felul lui, nu este îndemînatic și pistolul se declanșează.

În primele clipe noii veniți s-au ocupat exclusiv de camaradul lor. După ce s-au încredințat că murise, au așternut pe jos o pătură pe care l-au culcat, acoperindu-i apoi trupul cu o manta. Noi am fi putut părăsi încăperea în acest răstimp, dar nu ne-am gîndit s-o facem. În împrejurările date, desigur că eram puși în imposibilitatea de a compătimi din toată inima și fără reticențe cu soarta tînărului cavalerist ; fără să fi schimbat între noi nici o vorbă în această privință, adoptasem o atitudine de-fensivă. Dealtfel, n-aveam nici un drept asupra mortului, ceea ce nu ne împiedica să fim totuși impresionați de destinul lui. Mă întrista gîndul că o viață tînără fusese sortită să se stingă aici, pe teren neutru și tocmai într-un

moment cînd pe front domnea cea mai deplină acalmie. Cînd au întins pe jos mortul, am citit pe chipul lui Har-sány o milă neprefăcută. Innobilată, expresia feței sale dobîndi o nuanță aproape impercetibilă, de îngăduință sau, poate, de iertare, pe care mai avusesem prilejul s-o constat la el. Judecînd după fotografiile de familie pe care mi le arătase în decursul timpului, văzusem în ea o trăsătură caracteristică a familiei aristocratice maghiare. Dar, în clipa de față, această aplecare milostivă a firii sale mă înfuria, îmi părea cumva legată de neîndemînarea lui și, în orice caz, cît se poate de nelalocul ei acum, cînd domnii din tabăra adversă, isprăvind cu mortul, își îndreptau cu evidentă hotărîre atenția asupra noastră. S-au postat în tăcere în fața ușii, tăindu-ne astfel calea de ieșire și ne-au privit întunecat.

Am făcut un pas înainte și le-am spus în limba germană :

— Domnilor, vă rog să luați la cunoștință părerea noastră de rău pentru moartea camaradului dumneavoastră. Compasiunea ne îndeamnă să ne întrebăm ce motive, care poate că nu vă sint necunoscute, l-au putut determina pe acest nefericit să se sinucidă.

Cuvintele mele n-au primit nici un răspuns, se prea poate să nu fi fost înțelese. Dar adversarii noștri începuseră să șușotească între ei și lucrul în sine era jignitor. Din frînturile de fraze pe care izbuteam să le deslușesc, în timp ce deliberau cu o aprindere reținută, am înțeles că luaseră în discuție ipoteza sinuciderii pe care însă au respins-o după scurt timp. „Nu, nu !“ au spus în limba lor, aici nu avem de-a face cu o sinucidere.

Pe mine mă văzuseră intrînd cu cîteva clipe înaintea lor, erau prin urmare convinși că nu aveam nici o legătură cu moartea camaradului lor. Începură din nou să șușotească, ațintindu-și totodată privirile asupra lui Har-sány.

Acestuia i se sui sîngele la cap, se înroși la față, începu să tremure și strigă cu voce prea tare :

— Protestez... protestez în numele tuturor militariilor...

O clipă glasul i se înecă, dar izbuti să-și reciștige singele rece și reluă, de astă dată pe un ton mai stăpînit și mai ferm :

— În numele armatei austro-ungare, protestez împotriva bănuielii că aș fi ucis acest om !

Era o stîngăcie din partea lui. Deocamdată nici nu se pomenise de o atare învinuire. Firesc era ca tulburarea camaradului meu să trezească bănuieli.

Dar nici el nu primi nici un răspuns.

Uzanțele cereau ca cei ce veneau la halta Onefreit să nu aibă la ei arme ; fiind nou venit, Harsány nu era la curent și din neștiință încălcase regula. Unul din ofițeri se desprinsese din grup, se apropie de masă și, arătînd cu degetul pistolul, rosti cîteva cuvinte pe un ton întrebător.

— E al meu — spuse Harsány. E pistolul meu. Cînd am intrat, ofițerul ședea la masă și mîncă dintr-o conservă. Am schimbat cîteva vorbe. După vreo zece minute, am pus pistolul pe masă și am ieșit să văd dacă ordonanța nu pregătise ceva lemne de foc. Cînd m-am înapoiat, l-am găsit mort.

Nu știu dacă spusele camaradului meu au fost înțelese, deoarece n-au stîrnit nici o replică. Dar, pe măsură ce tăcerea se prelungea, creștea și animozitatea dintre cele două tabere. Cu toate că, pînă acum, nimeni n-o spusese răspicat, eram de fapt prizonieri și, din clipa în care dușmănia avea să fie dată pe față, ne vom afla în situația de a înfrunta un adversar de trei ori mai numeros.

Iată însă că acela dintre ei care-mi displicuse de la bun început, se desprinsese de ceilalți și părăsi încăperea. Pesemne că i-au dat vreo însărcinare, mi-am spus eu ; să aducă arme și oameni, ca să le fie mai lesne să se năpus-tească asupra noastră ; sau poate să vină cu un interpret, ca să putem fiecare să înțelegem vorbele celorlalți. Dacă spiritul care se încetățenise între aceste ziduri va fi respectat, se va face o anchetă ; dacă însă ura i-a orbit pe acești oameni, înseamnă că fără să stea prea mult pe gînduri ne vor socoti ucigașii camaradului lor și se vor consi-

dera îndreptățiți să-l răzbune. În acest caz, vor voi desigur să ne captureze și să ne lege fedeleș, pentru ca apoi să ne execute sau să ne predea unui tribunal militar de-al lor, care să ne condamne.

Deocamdată ostilitățile nu fuseseră deschise, dar un singur cuvînt ar fi fost de ajuns pentru a stabili definitiv și irevocabil rolurile fiecăreia dintre părți. Să presupunem că le-am vorbi în termenii următori : Domnilor, vă asigurăm că nu avem nici un amestec în toată această tristă întîmplare și ne permitem să vă salutăm — și că ne-am îndrepta apoi cu pași siguri spre ieșire ; atunci cu siguranță că zarurile ar fi aruncate. Dacă ne lăsau să trecem, totul era în regulă. Dacă ne opreau, nu ne mai rămînea decît să înșfăcăm cîte un scaun și să ne batem.

— Cîte gloanțe mai sînt ? — am întrebât cu voce scăzută, privind arma de pe masă.

— Nu era decît unul — îmi răspunse Harsány.

Răspunsul mi s-a părut a fi o dovadă în plus a stîngăciei camaradului meu și fără îndoială că m-ar fi în-ciudat și mai mult dacă prietenia ce i-o purtam n-ar fi vibrat tocmai atunci cu atîta putere. Într-adevăr, oricît ar părea de ciudat, ne deprinsesem să fim cu atît mai exigenți față de el cu cît era preferatul nostru ; se deosebea de noi printr-un sentiment exacerbat al onoarei, din care cauză refuzam să-l vedem comportîndu-se altfel decît în chip exemplar și îi pretindeam adesea mai mult decît stătea în puterile sale. Dar în aceste clipe, cînd ne aflam față în față cu un adversar, îl urmăream cu nedumerire și neliniște.

Să fie oare atît de răvășit pentru că e efectiv implicat în moartea violentă a locotenentului ? Sau pentru că-i este cu neputință să îndure bănuiala ofițerilor adverși ? Și oare el, cu sensibilitatea lui, mai aleasă și mai gingașă decît a altora, va consimți la o eventuală rezolvare prin forță a conflictului ? La urma urmelor, dacă am alege maniera belicoasă și ne-am croi drum spre ieșire, bănuiala împotriva lui tot ar rămîne în picioare și desigur că o atare perspectivă e inacceptabilă pentru el. Numai că, în acest caz, n-ar avea nici un rost să mă încaier cu ceilalți, pentru ca pe urmă să-l părăsec aici de unul singur.

Îmi treceau prin minte fel de fel de gânduri, care se băteau cap în cap. Mă simţeam îndemnat să mă încumet să le vorbesc adversarilor noştri fără reticenţe, ca între camarazi, să încerc să găsesc tonul nimerit care ne-ar permite să ajungem la o dezlegare amicală. Dar, în acelaşi timp, mă munea gândul că orice cuvînt rostit va aduce în discuţie, negreşit şi fără multe ocolişuri, cauza morţii şi îmi dădeam seama că nu-mi era îngăduit să grăbesc cu de la mine putere lămurirea întregii tărăşenii, fără să cunosc mai întii punctul de vedere al lui Harsány. Nu ştiam dacă va voi să se comporte ca un om de onoare, recunoscîndu-se vinovat de moartea locotenentului sau implicat în ea, sau dacă va alege să tacă şi să tăgăduiască, înţelegînd poate că trebuie să apere astfel prestigiul armatei.

Aşteptam aşadar să văd cum aveau să se desfăşoare lucrurile fără a-mi storce creierul pentru a găsi, cu sau fără voia adversarilor, o cale de ieşire din încăperea în care ne aflam ; eram în orice caz hotărît să nu-l las aici pe Harsány, chiar dacă s-ar fi împotrivit. Se scurse astfel o bună bucată de vreme. Harsány şi cu mine ne aşezasem lingă masă ; eram bîntuit de simţăminte schimbătoare şi sumbre, care mă făceau să înclin cînd către potrivnicii noştri, cînd către prietenul meu. Dacă întindeam mîna, puteam să apuc pistolul. Dar amîndoi ţineam mîinile sub tăblia mesei şi cinci perechi de ochi pîneau pînă şi cea mai mică mişcare a noastră.

Se întunecase.

Cineva aprinse două luminări, care erau lipite pe tăblia mesei şi pe speteaza unei bănci. Vijelia de afară năvălea în pivniţă, făcînd să pîlpîie micile limbi de foc şi zgîlţind păturile atîrnate pe pereţi. De atîta zbatere şi vuet încăperea întunecoasă se răcise şi părea acum mai neprimitoare decît era de fapt, de-a dreptul lugubră, din cauza şuietatului strident al vîntului, care mătura pe afară tavanul pivniţei şi şuiera printre dărîmături. Harsány privi mica băltoacă de sînge ce se lăţea pe masă, privi hîrtia cu resturi de mîncare şi se chirci tot. Poate că i se făcuse rău, nu suporta aerul închis, nici priveliştea sîngelui şi a cadavrului care zăcea într-un colţ al încă-

perii. În definitiv, de abia în ajun se înapoiase dintr-o permisie de câteva săptămîni. Poți să știi ce anume îl făcuse să se dezvețe în acest răstimp de traiul de pe front ?

De ce nu venea odată ofițerul care plecase ? Nerăbdarea noastră era încordată la maximum. Încăperea era plină de ură, o ură sfredelitoare și mută. Așteptam fără să putem întreprinde nimic și această așteptare ne măcina nervii.

Să-i strigăm pe ai noștri ?... Cu siguranță că dormeau, zăceau tolăniți prin adăposturi sau își spălau rufele ; ar fi fost nedemn din partea noastră și, pe deasupra, n-ar fi avut nici un rost, căci tot nu ne-ar fi auzit nimeni. Un lucru era însă sigur : dacă voiam să știm în ce ape ne scăldăm, trebuia să întreprindem ceva, nu mai puteam să tărăgănăm multă vreme. Odată cu înapoierea mesajului lor, situația și raportul de forțe nu se puteau modifica decît în defavoarea noastră.

Mă ridicai în picioare, urmat de Harsány. Un căpitan de cavalerie făcu un pas spre noi.

— Ordonanța, domnilor ?

— Întreabă unde este omul de serviciu — am spus eu.

— Eu i-am spus să plece... îndată după ce am venit, i-am spus că, dacă vrea, poate să se ducă să-și spele rufele, că nu e nevoie de el aici...

— Conserva, domnilor ?

Da, asta îmi trecuse și mie prin minte. Carnea era din aceea tăiată în bucățele, ca din conserve, iar pe masă se mai vedea dîra circulară de grăsime lăsată de fundul cutiei.

— Întreabă unde este cutia de conserve care trebuia să fi fost aici.

Căpitanul de cavalerie repetă, apăsînd pe cuvinte :

— Conserva, domnilor ?

Lui Harsány îi tremurau buzele :

— Habar n-am... Pe mine toate astea nu mă privesc !... Și glasul lui prinse putere, lăsînd să răzbată o notă de minie : Nu permit să-mi puneți întrebări !... Aici nu sîntem la școală... Înțelegeți ce spun ?

Așa, da ! Puteam să mă bizui pe el ! Era dispus să se apere ! Să se împotrivească bănuielilor !

Cei patru se urniră în direcția mesei și puseră mina pe scaune. Harsány se aplecă, reușise să tragă spre el cu piciorul sticla cea groasă trîntită pe podea și acum o ridica amenințător deasupra capului. Devenise dintr-odată îndrăzneț și agresiv. Eu apucasem pistolul de țevă, gata să lovesc în orice clipă.

— Domnilor... domnilor ! — interveni împăciuitor căpitanul de cavalerie. Stătea cel mai aproape de noi și deocamdată nu făcuse rost de nici o armă.

— Domnilor...

Pînă acum, m-am străduit să descriu acea întîmplare fără să omit absolut nimic, pentru ca totul să pară la fel de adevărat și de viu ca atunci cînd am trăit-o și cum o păstrez și astăzi încă în amintire. Firește, cei ce stăpînesc meșteșugul povestirii procedează altfel decît mine, eu nu fac decît să istorisesc lucruri pe care le-am trăit. Ei se pricep să construiască o narațiune potrivit regulilor arhitectonicii și economiei ; numai că, în viață, lucrurile se petrec și se leagă între ele după niște legi ale lor și la voia întîmplării, iar în privința acestora din urmă, am avut deseori prilejul să mă conving, ca de altfel și în acea zi despre care a venit vorba aici, că este dovada unei forțe călăuzitoare mai presus de noi și pe care nu o putem cuprinde cu mintea.

Într-adevăr, numai printr-o pură întîmplare sticla și pistolul nu s-au prăvălit asupra craniului căpitanului de cavalerie și o clipă lucrurile au fost pe muchie de cuțit ; a fost o pură întîmplare că n-am apucat să fim loviți cu scaunele și că lumînarea pe care eu am răsturnat-o cu bună știință, nu s-a stins, cu toate că eu tocmai asta urmărisem ; camera să fie cufundată în beznă — deoarece pentru camaradul meu și pentru mine siluetele adversarilor se conturau clar pe fundalul ușii de sticlă și pe dîra de lumină provenită din reverberația zăpezii, în vreme ce ei, care stăteau cu spatele la ușă, nu puteau vedea nimic pe întuneric. A fost o pură întîmplare că în clipa aceea a ajuns pînă la noi zgomotul unor glasuri, la au-

zul cărora am tresărit. Colegii mei de regiment veneau agale în tovărășia celor doi oaspeți, pentru a le arăta acestora halta Onefreit, faimosul *Café International*.

Colonelul intră cel dintâi. Am ridicat de jos lumina, am aprins alte două și am raportat cele întâmplate. Încăperea era acum ticsită de oameni, numai colțul în care fusese așezat cadavrul rămăsese liber. Se aflau aici opt dintre ofițerii noștri, cei doi ruși și ofițerul de propagandă Hickisch, cu care făcuseră cunoștință pe drum, convingându-l să li se alăture.

Colonelul se apropie de ofițerii români. Urmară prezentările reciproce. Baranyay traducea în franceză ceea ce spunea colonelul, în timp ce Kálmán Olnok își reluase rolul de tâlmaci pe lângă ruși, punându-i la curent cu voce coborâtă pe Vasili Stepanovici și Fiodor Asekritov. Românii erau politicoși și tăcuți. Se vedea că personalitatea colonelului nostru îi impresionase.

— Domnilor — spuse acesta, așezându-se bășos la masă, în timp ce Hickisch se posta lângă el, vreau să sper că cele întâmplate aici vor fi elucidate curînd. Presupun că ați și întreprins cîte ceva în acest scop și, totodată, nu mă îndoiesc că, procedînd astfel, n-ați pierdut nici o clipă din vedere îndatorirea de a respecta pacea inviolabilă a acestui teren neutru.

Cuvintele sale au fost traduse. Adversarii noștri au aprobat șovăielnic din cap.

Harsány istorisi apoi cum decursese întîlnirea sa cu locotenentul și încheie solemn :

— Îmi dau cuvîntul de onoare că nu am cunoștință de nimic în legătură cu moartea acestui ofițer.

Acum, cînd îmi redobîndisem calmul, datorită prezenței camarazilor mei de regiment și puteam judeca în liniște, mi-am rememorat temerile mele de la început și m-am convins eu însumi că, de fapt, era greu de crezut că Harsány ar fi fost vinovat de moartea nefericitului ofițer. Am luat cu toții la cunoștință declarația lui, întărită prin cuvîntul de onoare și, începînd din acea clipă, întrebările colonelului s-au succedat fără oprire și în termeni oficiali, ca și cum ar fi fost conforme cu o procedură judiciară și

trebuiau în orice caz formulate, deși situația în sine era clară. Pe urmă, însă, m-au cuprins din nou îndoielile și sînt sigur că cei mai mulți dintre camarazii mei au cunoscut atunci aceleași șovăieli și gânduri contradictorii. Căci Harsány continua să fie la fel de tulburat, în ciuda prezenței camarazilor noștri de arme ; mai mult chiar, starea lui nu putea decît să dea de gîndit tocmai aceloră dintre noi care-l cunoșteam mai îndeaproape. Nimeni nu îndrăznea să pună la îndoială cuvîntului lui. Asistam în tăcere. Cu siguranță însă că unii dintre cei de față nu excludeau posibilitatea unui omor prin imprudență și se întrebau dacă nu cumva oricare dintre ei, nimerind într-o situație atît de neobișnuită, n-ar prefera să tăgăduiască o faptă care ar trăda nepricepere în mînuirea armelor și ar fi de-a dreptul rușinoasă pentru un ofițer și n-ar decide să țină seama de prestigiul general și să procedeze așa cum era limpede că proceda și Harsány în momentul acela. Cît despre mine, eram încă foarte tînăr și mi se părea de la sine înțeles că, atunci cînd aveam de a face cu reprezentanți ai unei armate străine, trebuia să le prezentăm imaginea consacrată și exemplară a ofițerului ireproșabil ; ca atare, socoteam că orice faptă individuală care ar tulbura această imagine model trebuia ștearsă fără urme și prin orice mijloace. Gîndeam deci că în scurt timp colonelul își va lua rămas bun în termenii politicoși cuveniți și că vom părăsi cu toții încăperea, urmînd ca Hickisch să continue cercetările în ziua următoare, în înțelegere cu adversarii noștri și presupunînd că ar mai exista șanse de a face lumină în toată această istorie. De aceea cînd colonelul îmi puse și mie unele întrebări, am răspuns fără să stau pe gînduri și, de asemenea pe un ton ridicat, că eram pe deplin încredințat de nevinovăția lui Harsány. Totodată, am reușit să strecor în treacăt informația că unul din ofițerii români plecase de o bună bucată de vreme de la *Café International*, avertizînd astfel colonelul că, din clipă în clipă, puteau sosi întăriri pentru partida adversă, situație în care presupuneam că tratativele aveau să fie pur și simplu întrerupte și că vom fi nevoiți să recurgem la forță.

Mă cam înfierbîntasem, așa încît am fost bucuros să surprind cuvintele de îmbărbătare pe care ofițerul de propagandă, care stătea chiar în fața mea, i le-a șoptit lui Harsány, strecurîndu-i odată cu ele îndemnul indirect, dar deliberat, ca și de aici înainte să nege totul cu fermitate. Spre surprinderea mea, Harsány i-o luă în nume de rău. Îi aruncă o privire pătrunzătoare și slobozi cu glas înăbușit o înjurătură ungurească grosolană, pe care nu m-aș fi așteptat niciodată s-o aud din gura lui.

Trebuie să recunosc însă că eram tot atît de surprins și de comportarea colonelului ; ca să fiu sincer, lucrurile se desfășurau altfel decît cum mă așteptasem eu. Și mai trebuie să recunosc că în acea împrejurare am învățat de la colonelul meu că adevărul este politica cea mai bună și că un colectiv bărbătesc, disciplinat și curajos nu are sorți de existență atunci cînd, în locul calmului, al fermității și al singelui rece intervin lucrături subterane, iscate de necinste și prefăcătorie. Mulțumită calmului imperturbabil al colonelului, care fără nici un gînd ascuns se străduia cu deplină sinceritate să dezlege misterul nefericitului locotenent, nu s-a luat atunci o hotărîre pripită și toată acea încîlceală sfîrși prin a fi descurcată într-o măsură oarecare.

— După cum v-ați putut da seama — spuse colonelul, declarația domnului locotenent Harsány n-a fost în măsură, din păcate, să clarifice situația. Ați auzit de asemenea că nu se afla în încăpere în momentul respectiv. Aveți vreo sugestie în privința felului cum ar trebui întreprinsă ancheta pentru ca să ducă la un rezultat ?

Cu pasul elastic al călărețului, căpitanul de cavalerie român se desprinsese din cercul celorlalți și privi în jur. Îți dădeai numaidecît seama că avea o fire plăcută, părea un om distins și cultivat și colonelul nostru îi cîștigase în mod neîndoios încrederea. Baranyay traduse vorbele sale :

— Departe de noi gîndul de a-l învinui pe domnul sublocotenent. Dar ne considerăm mai ales răspunzători față de părinții camaradului nostru, care nu vor putea înțelege cum a fost cu puțință ca fiul lor să moară pe

neașteptate tocmai în timpul armistițiului. Va trebui să dăm socoteală atît acestor părinți, cît și superiorilor noștri ; iar noi înșine, care i-am fost prieteni, trebuie să plecăm de aici cu conștiința împăcată. Așa încît socotim, desigur, că este nevoie să se facă lumină în această înțimplare nefericită.

Răspunsul colonelului a sunat așa :

— Personal, sînt convins că sublocotenentul meu este nevinovat și nu pot decît să regret că persoana lui a trebuit să fie adusă în discuție. Totuși, socot că este de datoria mea să nu mă cîntesc din acest loc pînă nu se va găsi răspunsul la întrebarea pe care ne-o punem cu toții.

Sînt sigur că starea de spirit a ofițerilor noștri, pe care am descris-o mai înainte, nu-i scăpase colonelului ; nu sînt însă tot atît de sigur că, atunci cînd rostea cuvintele de mai sus, era convins pînă în adîncul sufletului său de nevinovăția lui Harsány. Era însă sigur că orice îndoieli pe care i le-ar fi putut sugera rațiunea fuseseră curmate de cuvîntul de onoare dat de sublocotenent. Dădu acum felurite dispoziții menite să ducă la o clarificare și făcu acest lucru cu tact și circumspecție, ca nu cumva să îndrume lucrurile pe un anumit făgaș. Trimise după ordonanță, poate că avea și el ceva de adăugat. Ordonă ca trupul mortului să fie culcat pe masă și reconstitui direcția probabilă a împușcăturii. Păturile au fost date în lături și ne-am îndreptat lanternele de buzunar asupra porțiunii nefolosite a coridorului pivniței. Vîntul răbufni de acolo, aducînd în încăpere un frig cumplit și un vîrtej de praf înecăcios amestecat cu nisip ; era greu de crezut că vreo ființă omenească ar fi putut să se ascundă un timp acolo. Pe de altă parte însă, Fiodor Asekritov și Kálmán Olnok făcură pe dinfară înconjurul casei dărăpănate și constatară că ferestrele de jos ale pivniței erau intacte și prevăzute cu gratii de fier, ceea ce însemna că nimeni nu putuse fugi pe acolo.

Se înfățișă și ordonanța, dar omul nu avea habar de nimic. Ajunsesem iar într-un punct mort și nu mai știam încotro să ne îndreptăm cercetările. Încercasem totul, nu

pierdusem din vedere nici o posibilitate și iată-ne reveniți la situația de fapt de la care pornisem : un singur om se aflase în încăpere împreună cu mortul și acest om era Harsány. Concluzia tuturor presupunerilor posibile, o concluzie nerostită dar care răzbătea amenințătoare din fiecare cuvânt, se impunea : pistolul îi aparținea lui Harsány.

Pentru a doua oară cadavrul fu adus mai la lumină. Harsány stătea rezemat de perete într-un colț al încăperii și privea drept înainte cu ochii larg deschiși. Nu încăpea nici o îndoială că se simțea vinovat. Nu încăpea nici o îndoială că, în privirile camarazilor care-l urmăreau cu atenție, se citea convingerea acestei vinovății. Nu încăpea nici o îndoială că, dacă se încăpățîna în lașitatea sa și continua să tăgăduiască accidentul, dăuna prestigiului nostru al tuturor.

A fost cu siguranță clipa în care toate semnele rău prevestitoare s-au strîns la un loc, copleșindu-i cu maximă putere pe toți cei de față ; clipa pe care Harsány o presimțise, a cărei apropiere ineluctabilă o urmărise cu mult înainte încă de sosirea ofițerilor români — și anume din momentul în care zărise cadavrul și înțelesese că moartea i se trăgea de la pistolul lui.

Harsány se urni de la locul său și veni spre noi. Pe fața sa uscățivă, care putea fi văzută mai bine în lumina pîlpîitoare a luminărilor, se citea mai multă concentrare și hotărîre ; ochii nu mai aveau acea lucire stranie, privirea era liniștită, glasul suav și foarte stăpînit.

— Domnule colonel — zise el, nu v-am spus mai înainte adevărul, nici dumneavoastră și nici acestor domni. Vă rog să înțelegeți că nu-mi este deloc ușor să rostesc acest adevăr, dar cu atît mai mult vreau să fiu sincer acum. Adevărul este că pistolul s-a declanșat fără voia mea și glonțul l-a nimerit pe locotenent.

Cei prezenți au reacționat felurit la această mărturisire. Eu fui copleșit de o jale surdă, apăsătoare. Fața ofițerului de propagandă exprimă o profundă nemulțumire. Unul din români, un bărbat îndesat și care părea și mai pătrat pentru că purta o tunică de ulan strîmtă

și împodobită cu găitane, făcu un gest larg cu mîna și își privi camarazii ca și cum ar fi vrut să-i întrebe : ce v-am spus eu ? — Dar căpitanul de cavalerie interveni cu aceleași neștrămutată politețe :

— Domnule colonel, unica noastră dorință este să ajungem cu mortul în liniile noastre. Vă mulțumim pentru promptitudinea și rîvna cu care ați condus cercetările.

Colonelul îl privi îndelung și cu luare aminte pe Har-sány, apoi răspunse, cumpănind bine cuvintele :

— Nu iau cunoștință de această declarație a locotenentului meu... pentru că nu este adevărată ! Apoi medită un timp în tăcere ; era limpede că încerca să hotărască încotro trebuia să-și îndrepte iar căutările.

Atunci interveni Hickisch. Se aplecă ușor înainte și, văzîndu-i ținuta degajată, ai fi putut crede că se pregătește de un taifas agreabil sau că este pe punctul de a vorbi despre ceva plăcut, poate de a comenta frumusețea unei priveliști sau a unei opere de artă.

— Dacă-mi îngăduiți... aș vrea să spun că nici nu știu dacă avem competența să luăm act de asemenea declarații. Nu știu să fi fost împuterniciți să hotărîm dacă unul din camarazii noștri este sau nu vinovat. Bineînțeles că atunci cînd a luat ființă acest local neutru, nimeni nu s-a gîndit la posibilitatea unor întîmplări triste de felul acesteia și, cel puțin din cîte știu eu, nici nu s-a căzut de acord în privința unei proceduri juridice pentru soluționarea lor. Ceea ce nu înseamnă că pe acest teritoriu dintre liniile de front reglementările juridice n-ar avea nici o valoare. Cred că tribunalul diviziei va lua în cercetare depoziția locotenentului și mai cred că eventuala ispășire a oricărei vini, chiar și față de părinții celui mort, nu va fi hotărîtă decît de instanța competentă și numai în spiritul principiilor de drept consacrate.

Ofițerul român, îndesat și strîns în tunica de ulan, strigă :

— Rămîne de văzut care tribunal de divizie ! Eu zic că al *nostru* !

La auzul cuvintelor sale, Hickisch zîmbi și răspunse fără să-și piardă cumpătul :

— Din remarca dumneavoastră, făcută într-un spirit atît de camaraderesc, înţeleg că înclinaţi spre indulgenţă. Spun aceasta pentru că experienţa ne învaţă că, în împrejurări asemănătoare, instanţa militară obişnuieşte să se arate mai aspră faţă de propriii ofiţeri decît faţă de un acuzat provenit din tabăra adversă. Vă asigur că n-aş avea absolut nimic împotrivă dacă ne-am duce cu toţii, în frunte cu domnul colonel, în liniile dumneavoastră şi am întreprinde neîntîrziat cele necesare pentru a iniţia procedura de inculpare a camaradului nostru. Cu acelaşi pri-lej, am putea să-l vizităm şi pe colegul meu, vreau să spun pe ofiţerul dumneavoastră de propagandă. Nu mă îndoiesc că va fi bucuros de oaspeţi şi unde mai pui că luminile sale juridice ne-ar fi de mare folos ; dumnealui este jurist şi se trage dintr-o familie de jurişti renumiţi, este nepotul ministrului dumneavoastră de justiţie.

Colonelul interveni :

— Dacă e vorba ca acest caz să fie trecut în competenţa instanţelor juridice, soluţie care mie personal îmi displace, dar care pesemne că nu va putea fi ocolită, atunci noi, militarii, nu mai avem nici un cuvînt de spus.

Îi răspunse căpitanul de cavalerie :

— Domnule colonel, într-o situaţie ca aceasta nimeni nu are de gînd să fie meschin şi cîrcotaş. Pentru noi, camaradul nostru a căzut pe front. Dar mai este ceva : am venit aici, la *Café International*, dintr-un sector destul de îndepărtat al frontului şi va trece un timp pînă voi putea să le raportez superiorilor camaradului meu, pentru ca ei să dea dispoziţiile cuvenite în vederea închiderii oficiale a cazului.

— Eu, sau un reprezentant al meu, împreună cu locotenentul Harsány ne vom afla în această încăpere în tot cursul după-amiezii de mîine, la dispoziţia dumneavoastră — spuse colonelul.

Atmosfera se destinse. Colonelul se ridică de pe scaun ca să-şi dezmoştească picioarele, deoarece în încăpere se făcuse frig, şi-i oferî căpitanului de cavalerie o ţigară. Exemplul lor fu urmat de alţii, începurăm să ne simţim mai în largul nostru. Locotenentul cel îndesat scotoci

într-o tașcă de piele, atârnată de o curea la una din ferestrele pivniții și care aducea a tolbă de vînătoare și scoase la iveală una din acele sticle speciale, în care băutura se păstrează caldă ; deșurubă păhărelul, care era în acelaș timp și capac, se grăbi să-l umple cu îndeminare și-l oferi colonelului.

Hickisch ciocăni ușor în tăblia mesei.

— Rog pe toți cei de față să nu plece deocamdată. Socot că este necesar să consemnăm într-un proces verbal toate cele văzute și auzite de noi aici, ca să venim astfel în sprijinul propriei noastre memorii și să semnăm cu toții acest proces verbal...

Propunerea a fost acceptată. A urmat o nouă așteptare tăcută, în timp ce tocul lui Hickisch alerga pe filele curate ale agendei pe care obișnuia să-și însenneze ordinele ; Baranyay se așezase alături de el și traducea procesul verbal în franceză. De afară, dinspre intrarea în pivniță, se auzi deodată zgomot de glasuri. Pesemne că cei care-și vesteau astfel venirea erau cîțiva la număr, chiar destul de mulți. Căpitanul de cavalerie se repezi la ușă, ieși și îl auzirăm suind treptele în mare grabă. Se înapoie după cîteva clipe, afară se făcuse liniște, doar vijelia șuiera într-una.

Frigul se întetea, iar procesul verbal al lui Hickisch nu se mai isprăvea odată. Ofițerii noștri își adăpostiseră caii în grajdul unei foste herghelii, cale de șase kilometri de unde ne aflam noi. Era puțin probabil să se înapoieze la Coștișa încă în noaptea asta, prin beznă și viscol. Vor trebui să petreacă noaptea fie la herghelie, fie chiar în această încăpere.

Olnok și cu mine am inspectat soba.

— Trebuie să mai aducem lemne — am zis eu și, fără să mai stau pe gînduri, am dat să ies.

Am simțit privirea întrebătoare și oarecum stînjenită a căpitanului de cavalerie ațintită asupra noastră, își închipuia poate că voiam să vedem cu cine stătuse de vorbă cu puțin timp înainte. Olnok surprinsese și el aceeași privire, așa încît sugeră :

— Hai să căutăm mai întii în pivniță ! De ce ne-am duce afară prin viscol, cînd în pivniță se găsesc de obicei tot felul de scînduri sau ceva bîrne uscate.

Am dat în lături pătura care închidea intrarea spre restul pivniței. Cîțiva camarazi m-au urmat repede, printre ei și Olnok, care luase și o luminare. Dar, cu toate că am cercetat și gangurile laterale, n-am găsit nici urmă de lemne. Tocmai mă hotărisem să fac cale întoarsă cînd, chiar lingă ieșire am dat peste niște pietroaie turlite, din acelea folosite ca greutate pentru capacul butoiului cu varză și două traverse mici, de felul bîrnelor pe care se proptește butoiul. Lumînarea pilpiia de zor și dîra slabă de lumină abia dacă ajungea pină la mine. Nevoit să dibui drumul pe întuneric, m-am aplecat cam nesigur și am pipăit lemnul din care era făcută bîrna ; atunci am atins cu piciorul ceva moale. Trebuie să fie un șobolan mort, mi-am spus și, ca să fiu mai sigur, am scăpărat un chibrit. În clipa următoare am și sărit înapoi.

— Aici zace un om ! — am strigat cuprins de spaimă. Întîlnisem privirea rece și nevăzătoare a doi ochi.

M-am pomenit îndată înconjurat de lumînări aprinse, de prietenii mei ; ofițerii din ambele tabere se îngîrămădeau, agitați. Poate că acesta era omul pe care-l căutam. Poate reușise să fugă.

Dar bărbatul care zăcea în spatele pietroaielor între cele două traverse și mai ținea încă în mîna dreaptă o cutie de conserve, tocmai se pregătea să treacă într-un tărîm unde nimeni nu mai avea vreo putere asupra lui.

L-am ridicat de jos și l-am dus în încăperea cafenelei, unde l-am întins pe masă. Szlancsok, care era proprietar de mori la Miskolc și medic ratat, l-a consultat.

Muribundul purta uniforma de căpitan în armata rusă ; recunoscînd în el un compatriot, Vasili Stepanovici și Fiodor Asekritov scoaseră strigăte de uimire. Pielea gălbejită și zbîrcită a feței, barba în neorînduială și ochii înfundați în orbite îi dădeau înfățișarea unui bătrîn, în realitate însă trebuie să fi fost mult mai tînăr. Szlancsok deschise tunică foarte uzată, i-o scoase și, lipindu-și urechea de pieptul lui, încercă să deslușească bătăile inimii. Mîneca cămășii se desfăcu de la sine și alunecă în sus, lăsînd să se vadă un braț bărbătesc, vinjos dar slăbit, pe care erau tatuate litere și flori : Petropavlovka 7.V.1906, Maria Nikolaevna.

Am citit cuvintele tatuate, în speranța că ne vor ajuta să cunoaștem identitatea aceluia ce murea sub ochii noștri, deoarece nu avea asupra sa nici un document scris și nici un alt obiect.

— Camaradul nostru mort era de fel din Basarabia și are și el un asemenea tatuaj — rosti căpitanul de cavalerie român în mijlocul tăcerii încremenite ce se așternuse în încăpere. Nu-i așa că e ciudat ?

Numai curiozitatea l-a îndemnat pe Szlancsok să se aplece și să ridice mîneca mortului. Forma literelor era aceeași, și florile erau aceleași. Era scris : Petropavlovka 19.V.1906, Maria Nikolaievna.

Un timp am tăcut cu toții ; într-un tirziu, Baranyay spuse :

— Iubirea... !

Iar Fiodor Asekritov răspunse după cîteva clipe gînditor :

— Foamea...

Într-o oră, vijelia începu să slăbească. N-am mai așteptat zorile. Românii aduseră de afară o targă, care mai înainte nu fusese acolo, își luară rămas bun de la noi și de la ruși și mă rugară să-l salut din partea lor pe Harsány. Nici unul dintre noi nu băgase de seamă cînd plecase.

Apoi s-au dus, luînd cu ei mortul lor.

Nici noi n-am mai zăbovit acolo multă vreme. Am desprins tăblia mesei cu rusul cu tot, l-am acoperit cu o manta și l-am transportat în liniile noastre, de unde în ziua următoare fu trimis cu căruța la Costișa. Își dădu sufletul la orele douăsprezece din zi, fără să fi rostit un singur cuvînt. Vasili Stepanovici și Fiodor Asekritov l-au înmormîntat și către seară au plecat și ei.

Cînd m-am înapoiat la adăpostul meu, l-am găsit pe Harsány întins pe patul său. Adormise adînc și liniștit, în ciuda nelegiuirii de care fusese bănuît.

Nu ne-am mai dus la halta Onefreit. După cîteva zile ne-a parvenit știrea că armistițiul fusese prelungit și că începuseră tratative de pace ; totodată am primit ordinul de transferare pe frontul italian. Drumul trecea prin

apropiere de Cernăuți, unitatea noastră a poposit acolo câteva ceasuri, timp în care m-am dus la o librărie și am cerut un atlas. După îndelungi căutări, am descoperit Petropavlovka, un sat mic din Basarabia...

Chipul căpitanului rus m-a urmărit multă vreme. Cred că nu mă înșel și că în ziua aceea de iarnă fusese printre oamenii cărora bucătarul nostru le dăduse supă și care veniseră apoi să-mi mulțumească. Cred că atunci am reținut silueta unui bărbat care semăna la chip cu el și care pornise în urma celorlalți, pășind ca un om bolnav și ostenit.

Cuprins

<i>Prefață</i>	V
Hăituiala	1
Marea făgăduință	13
Țirgul de vite de la Wängertsthuel	29
Falsul vin de Malvasia	103
Irozii	134
Perpetuum mobile	149
Organistul	157
Lupta dreaptă	168
Halta Onefreit	179

Lector : GABRIEL GAFIȚA
Tehnoredactor : LEPOIEV ȘTEFAN

*Bun de tipar 17.XI.1978. Apărut 1978. Format :
54×84/16. Hirtie format 84×108/57,15. Coli ed. 11,62.
Coli tipo 14. Tiraaj leg. 1/1 2000+90+30 expoziție.*



Tiparul executat sub comanda
nr. 2448 la
Intreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918“
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

studii, eseuri

Molter Károly
TERMITELE

Tóth Sándor
GAÁL GÁBOR

Benkő Sámú
CONFESIUNILE LUI
BOLYAI JÁNOS

versuri

Ady Endre
POEME

Dsida Jenő
PEISAJ CU NORI

Ursula Bedners
POEME

Salamon Ernő
PILDA COPACULUI
DE REZONANȚĂ

vor apărea:

Gáll Ernő
DIMENSIUNILE CONVIETURII
(eseuri)

Csehi Gyula
CLIO ȘI CALIOPE (eseuri)

Méliusz József
DESTIN ȘI SIMBOL (roman)

Bajor Andor
MARELE COORDONATOR
(nuvele)

Lei 16,50



Lumea aceasta truditore și totodată
cu necesități mai variate, mai complicată
și mai rafinată, în care bunăstarea
moștenită și mereu sporită a introdus
și germenii ai disoluției, e universul
preferat al prozei lui Erwin Wittstock.

Cornel Regman